

เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน :
การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาประสบการณ์คนเร่ร่อนเขตเมืองหลวง

ปริญญาณิพนธ์
ของ
วรากร ทรัพย์วิระพรรณ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ตุลาคม 2553

เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน :
การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาประสบการณ์คนเร่ร่อนเขตเมืองหลวง

ปริญญาณิพนธ์
ของ
วรากร ทรัพย์วิระพรรณ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์

ตุลาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน :
การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาประสบการณ์คนเร่ร่อนเขตเมืองหลวง

บทคัดย่อ
ของ
วรากร ทรัพย์วิระพรรณ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ตุลาคม 2553

วรการ ทรัพย์วิระพรรณ. (2553). *เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา*
ประสบการณ์คนเร่ร่อนเขตเมืองหลวง. ปริญญาโท วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อ้อมเดือน สดมณี, รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์ วิเศษสุวรรณ,
อาจารย์ ดร. สุภาพร ณะชานันท์.

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจการให้ความหมายการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน
เป็นการศึกษาโดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology)
ของ ฮูสเซอร์ล (Husserl) และใช้วิธีวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามแนว มุสทากัส(Moustakas) โดยเริ่ม
จากการสำรวจตนเองของผู้วิจัยเพื่อพวงมุลบท (Bracketing) อันเป็นความรู้ ความเชื่อเดิมของ
ผู้วิจัย เพื่อที่จะละวางอคติหรือหลีกเลี่ยงการตั้งสมมติฐานการวิจัยล่วงหน้า จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการ
ทบทวนข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการเก็บรวบรวม ทำการจำกัดขอบเขตข้อมูล (Horizontalization)
โดยเลือกเฉพาะประโยคข้อความสำคัญ (Significant Statement) ที่สอดคล้องกับปัญหาการวิจัย และ
ทำการกำหนดกลุ่มความหมายหรือประเด็นสำคัญ (Meaning Units/Themes) โดยในแต่ละประเด็น
จะคงไว้เฉพาะข้อมูลสำคัญที่ไม่มีความซ้ำซ้อนกัน เพื่อพรรณนาถึงความหมายประสบการณ์เร่ร่อน
ตลอดจนการใช้ชีวิตเร่ร่อนภายใต้บริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ รูปแบบการพรรณนา ผู้วิจัยได้แบ่งออก
เป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน และช่วงประสบการณ์ใช้ชีวิตเร่ร่อน
โดยจะมุ่งพรรณนาใน 2 ลักษณะคือ การให้ความหมายเชิงถ้อยคำ (Textural meaning) และการให้
ความหมายเชิงโครงสร้าง (Structural meaning) เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั้งสองช่วง

จากการวิจัยพบแก่นสาระสำคัญที่ได้จากการศึกษาคือ ความเป็นตัว ซึ่งเชื่อมโยงกับ
ความหมายเชิงข้อความ ความหมายเชิงโครงสร้าง ตามการรับรู้ประสบการณ์ของคนเร่ร่อน ทั้งนี้
เงื่อนไขดังกล่าวทำให้เข้าใจได้ว่าอะไรทำให้บุคคลเข้าสู่ชีวิตคนเร่ร่อน และพวกเขาเหล่านั้นเผชิญ
ประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อนอย่างไร นอกจากนั้น การเข้าใจบริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้
เกิดการบูรณาการไปสู่การกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงการใช้
ชีวิตเร่ร่อน ให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม เกิดประโยชน์ต่อคนเร่ร่อนเอง และต่อสังคมเป็นสำคัญ

LIFE TRAJECTORY OF THE HOMELESS: A PHENOMENOLOGICAL STUDY OF THE
HOMELESS' S EXPERIENCE IN CAPITAL AREA

AN ABSTRACT
BY
WARAKORN SUPWIRAPAKORN

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Doctor of Philosophy Degree in Applied Behavioral Science Research
at Srinakharinwirot University

October 2010

Warakorn Supwirapakorn. (2010). *Life Trajectory of The Homeless: A Phenomenological Study of The Homeless' s Experience in Capital Area*. Dissertation, Ph.D. (Applied Behavioral Science Research). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Asst. Prof. Dr. Omduean Soadmanee, Assoc. Prof. Dr. Anong Wisessuwan. Dr. Supaporn Tanachanun.

This research was several approaches exist for organizing and analyzing data in a phenomenological qualitative study. Transcendental Phenomenology, based on principle identified by Husserl and Translate to qualitative method by Moustakas. Horizontalization by selecting the Significant Statement in Consistent with the research problems and to define the meaning or Themes in each issue will remain important information not only overlap to descriptive the meaning and experience homeless life of homeless context and various forms . The research is divided into 2 sessions include a range of life experience before entering the street and Experience the homeless life will focus on two types of descriptive textural meaning and the structural meaning about both the phenomenon.

Research indicates that the essence of this study was “self” which is associated with textural and structural meaning of analysis of the experiences of people living on the condition that clearly understand what makes a person who wanders into the life and face them than what the homeless life experiences. Understand the context and conditions of these will allow integration to determine recommended policy for the development and improvement of the living homeless to go in the right direction, benefiting people living on themselves and to society.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน :

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาประสบการณ์คนเร่ร่อนเขตเมืองหลวง

ของ

วรกร ทรัพย์วิระพรรณ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตร์ดุष्ฎิบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)
วันที่ เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2553

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อ้อมเดือน สดมณี)

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภาวดี มีตรสมหวัง)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์ วิเศษสุวรรณ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อ้อมเดือน สดมณี)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. สุภาพร ณะชานันท์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์ วิเศษสุวรรณ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. สุภาพร ณะชานันท์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล)

ประกาศคุณูปการ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณา ของ สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชนผู้ทศตน เพื่อคนด้อยโอกาสทางสังคม ที่ได้รับผู้วิจัยให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิก และได้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมในการช่วยเหลือคนเร่ร่อน ตลอดจนสามารถเก็บข้อมูลงานวิจัย งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงมาได้ด้วยดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อ้อมเดือน สดมณี รองศาสตราจารย์ ดร. อนงค์ วิเศษสุวรรณ และ อาจารย์ ดร. สุภาพร ธาระชาพันธ์ กรรมการควบคุมปริญญาโทที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ อันมีค่า เกี่ยวกับงานวิจัยนี้ให้ประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับ อีกทั้งยังได้มุ่งเน้นให้ตระหนัก ถึงจรรยาบรรณของการเป็นนักวิจัยที่ดี นอกจากนี้ อาจารย์ทั้ง 3 ท่านยังได้สละเวลาอันมีค่า ตรวจสอบ วิจัยและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย นับตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อ้อมเดือน สดมณี ที่ได้ถ่ายทอดเทคนิคการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายในภาคสนาม ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัย ในการนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อการปฏิบัติงานจริงในภาคสนาม จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ งานวิจัยก็สำเร็จลงได้ ด้วยเพราะ ผู้วิจัย ได้รับกำลังใจ และแรงสนับสนุนอันดีจากเพื่อน ๆ และกัลยาณมิตรทุกคน ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภาวดี มิตสมหวัง ที่ได้เมตตาผู้วิจัย กรุณามาเป็นประธานในการสอบปริญญาโท รวมถึง อาจารย์ ดร. นำชัย ศุภฤกษ์ชัยสกุล ที่ให้ความกรุณาช่วยเหลือในกระบวนการวิจัยและเป็นกรรมการสอบปริญญาโท ทำให้ปริญญาโทนี้เกิดความถูกต้องน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้ ที่ขาดไม่ได้ คือ คนเร่ร่อนในพื้นที่วิจัย ที่ยินดีเล่าประสบการณ์อันมีค่า แก่ผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ และเข้าใจชีวิต ของคนเร่ร่อนมากขึ้น ที่สำคัญประสบการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยฉบับนี้ เนื่องจากองค์ความรู้ที่ได้ จะสามารถนำไปประยุกต์ พัฒนาต่อยอดความคิด และสร้างรูปแบบ หรือกระบวนการที่เหมาะสม ในการช่วยเหลือคนเร่ร่อนในสังคมไทย ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป จึงขอขอบคุณอย่างยิ่ง มา ณ โอกาสนี้

วรากร ทรัพย์วิระปรกรณ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	7
คำถามการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
พื้นที่ในการวิจัย.....	8
ข้อจำกัดเกี่ยวกับสภาพปัญหาพื้นที่ในการวิจัย.....	8
คำจำกัดความ.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
 2 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบความคิดในการวิจัย.....	 11
แนวคิดเกี่ยวกับคนเร่ร่อน.....	12
ความหมายของคนเร่ร่อน.....	12
คนเร่ร่อนในบริบทที่แตกต่าง.....	14
มุมมองของคนนอกต่อคนเร่ร่อน.....	22
แนวคิดด้านจิตสังคมที่เกี่ยวข้อง.....	23
แนวคิดเกี่ยวกับทางเลือกของชีวิต.....	23
แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ.....	25
แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์.....	29
แนวคิดเกี่ยวกับตน.....	31
แนวคิดเกี่ยวกับการเผชิญปัญหาในชีวิต.....	36
แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดทางสังคมกับความสัมพันธ์ของครอบครัว.....	48
การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา.....	49
ความหมายของปรากฏการณ์วิทยา.....	50
แนวคิดการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา.....	51
วิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา	52
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	55
งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคนเร่ร่อน.....	55
งานวิจัยที่ศึกษาคนเร่ร่อนในเชิงปรากฏการณ์วิทยา.....	59
กรอบความคิดในการวิจัย.....	61

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	64
ลักษณะผู้ให้ข้อมูลและการเลือกผู้ให้ข้อมูล.....	64
ลักษณะของผู้ให้ข้อมูล.....	64
การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	64
บทบาทของนักวิจัย.....	65
ขั้นตอนการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	65
การเก็บข้อมูลเบื้องต้น.....	65
การเก็บข้อมูลจริงในภาคสนาม.....	66
วิธีวิเคราะห์ข้อมูล.....	68
การตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูล.....	70
การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล.....	71
4 บริบทการวิจัยและประวัติชีวิตคนเร่ร่อน.....	72
บริบทการวิจัย.....	72
สวนสาธารณะและริมคลองที่หลบนอนยามค่ำคืนของคนเร่ร่อน.....	72
พื้นที่ปฏิบัติงาน “รถโมบาย” ริมคลอง ที่พึ่งของคนเร่ร่อน.....	76
ข้อมูลทั่วไปและประวัติชีวิตคนเร่ร่อน.....	80
5 การให้ความหมายการดำเนินชีวิตคนเร่ร่อน.....	107
ตอนที่ 1 ช่วงประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน.....	107
การรับรู้สภาพการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน.....	107
เงื่อนไขหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน.....	112
ตอนที่ 2 ช่วงประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน.....	114
สภาพการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน.....	114
การให้ความหมายประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อน.....	117
เงื่อนไขหรือบริบทของการดำรงชีวิตเร่ร่อน.....	121
จุดเปลี่ยนผ่าน.....	123

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	126
บทสรุป.....	126
การให้ความหมายการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน.....	126
แก่นสาระการดำเนินชีวิตเร่ร่อน.....	128
ข้อเสนอแนะ.....	129
ข้อเสนอแนะเบื้องต้น.....	129
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	130
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	132
บรรณานุกรม	133
ภาคผนวก	141
ภาคผนวก ก.....	142
ภาคผนวก ข.....	155
ภาคผนวก ค.....	167
ภาคผนวก ง.....	173
ประวัติผู้วิจัย	176

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 อายุ ระยะเวลาที่ใช้ชีวิตเร่ร่อนในสวนสาธารณะและระดับการศึกษาของผู้ให้ ข้อมูลหลัก.....	80

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 รูปแบบกระบวนการความเครียดตามทฤษฎีความเครียดของ ลาซารัส และฟอล์คแมน (Lazarus. 1966: Lazarus; & Folkman. 1984).....	44
2 แผนภาพการเผชิญปัญหา ของ ฟรายเดนเบิร์ก และลูอิส (Frydenberg; & Lewis. 1993).....	47
3 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data collection process).....	67
4 พื้นที่สนามวิจัยที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	79
5 เงื่อนไขสำคัญของการดำเนินชีวิตเร่ร่อน.....	125

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

“.....ฉันอยู่ข้างถนนนานกว่า 12 ชั่วโมงต่อวัน.....บางครั้งฉันก็นั่งในสวนสาธารณะ..... ฉันเป็นอยู่อย่างนี้ ชีวิตฉันไม่มีปัญหาอะไร แต่ฉันไม่กล้าที่จะหลับในสวนสาธารณะ เพราะเขาไม่อนุญาตให้ฉันอยู่.....บางทีตำรวจก็จะมาคอยจับคนเร่ร่อนอย่างฉัน..... พวกเขาจะมาตีฉันอย่างแรง เพื่อให้ออกไปจากสวนสาธารณะ.....”

(Shand, A.M. 2004: 8; citing Bottomley et al. 2001)

คำให้สัมภาษณ์ของคนเร่ร่อนรายหนึ่ง ในงานวิจัยของ บอททอมเลย์ และคณะ ในประเทศสหรัฐอเมริกา ชำงตัน หากผู้วิจัยไม่ได้ระบุสถานที่หรือประเทศ ก็อาจจะทำให้จินตนาการได้ว่า “สวนสาธารณะ” ที่กล่าวมานั้น อาจจะเป็นสนามหลวง หรือสวนสาธารณะในชุมชนเมือง ที่ทุกคนชินตากับการพบเห็นภาพคนเร่ร่อน ที่มีกะจวนเวียน พักอาศัย “ในบ้านสี่เหลี่ยม” ที่ปูพื้นด้วยผืนหญ้า ปราศจากซึ่งหลังคาและฝาผนังที่คุ้มภัย หากแต่ว่างกลับแวดล้อมไปด้วยภัยอันตรายต่าง ๆ รอบกายที่ต้องระแวดระวังมากมาย จนแทบมิได้หลับตาแม้ในคืนรัตติกาล ที่คนทั่วไปกำลังหลับใหลอย่างมีความสุข

หากการเพิ่มขึ้นของตึกรามบ้านช่องเป็นสัญลักษณ์ของการเจริญเติบโต หรือการพัฒนาที่น่าจะเรียกได้ว่า ประเทศของเรากำลังจะก้าวไปข้างหน้า ในทางตรงกันข้าม การมีอยู่ของคนเร่ร่อน คนไร้บ้าน คนจรจัด หรือคนข้างถนน ก็เป็นเครื่องหมายบ่งบอกถึงความล้มเหลวของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับต่าง ๆ และเป็นการเน้นย้ำถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่มีอยู่ รวมถึงช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนที่นับวันจะยิ่งขยายใหญ่มากขึ้น วิถีชีวิต “คนเร่ร่อน” จึงเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนภาพในมิติเดียวกันทุกมุมโลก

เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า “คนเร่ร่อน” ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Homeless” พบว่ามีการให้ความหมายที่แตกต่างกัน กลุ่มรีเบคกาส์ ซึ่งเป็นคณะทำงานสื่อกลางด้านการช่วยเหลือคนเร่ร่อนในระดับนานาชาติ ได้นิยามความหมายของคำว่า “Homeless” จากทัศนะของคนเร่ร่อนว่า “คนใดไม่มีที่พักพิง ถือว่าเป็นคนไร้บ้าน (Houseless) – แต่ไม่ใช่ ไม่มีบ้าน! (Homeless) ดังนั้น คนเร่ร่อนไม่มีบ้าน ใช่ว่าจะขาดแคลนที่พักพิง” (People who don't have shelter are houseless – not homeless! Homelessness has nothing to do with a lack of shelter) (Rebeccas Community. 2002: Online)

จากความหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ถ้ากล่าวถึงคำว่า “ไร้บ้าน” ซึ่งหมายถึงไม่มีบ้าน หรือไม่มีที่อยู่อาศัย ที่เป็นวัตถุหรือสิ่งก่อสร้างสำหรับการพักอาศัย จะเข้าข่ายของคำว่า “Houseless” แต่คำว่า “Homeless” จะมีความหมายที่มากกว่านั้น กล่าวคือ “Homeless” ไม่ได้หมายความว่า เป็นคนไร้ที่พักพิงอาศัย แต่ความหมายจะครอบคลุมถึงมิติของการไร้ที่พักพิงที่ขาดความรักความผูกพันในบ้าน (Home) หรือสรรพสิ่งที่มีต่อบ้าน ทั้งนี้ แมปสโตน (Mapstone, D. 2002: Online) ได้ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า หากให้ความหมายในลักษณะของการเป็นคนไร้บ้าน (Houseless) แล้ว การจัดสรรบ้าน หรือที่อยู่อาศัยให้อย่างเพียงพอก็น่าจะเป็นการแก้ปัญหาให้หมดสิ้นไปได้ แต่ในความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น แสดงว่าการไร้บ้านที่เป็นสิ่งก่อสร้างที่พักอาศัย ไม่ใช่ปัญหาที่แท้จริงของคนเหล่านี้ เราจึงเห็นพฤติกรรมของพวกเขา ที่ออกมา “เร่ร่อน” อยู่ในสังคมเมืองมากขึ้น

นที สรวารี (ม.ป.ป.: ออนไลน์) นักกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน เป็นผู้ที่ได้ทำงานคลุกคลีกับคนเร่ร่อนมานานกว่า 7 ปี ได้ให้ความหมายของคำว่า “คนเร่ร่อนไร้บ้าน” ว่า คำว่า “คนไร้บ้าน” เป็นลักษณะของคนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเชิงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ ทำให้ครอบครัวประสบความล้มเหลว ไม่สามารถมีบ้านพักอาศัยได้ หรือไม่สามารถมีบ้านเป็นของตัวเองได้ และที่สำคัญคนกลุ่มนี้ ยังมีความหวังความต้องการที่จะมีบ้านพักเป็นของตนเอง ที่ไม่ใช่ในรูปแบบบ้านเช่า หรือบ้านสงเคราะห์ทั้งของรัฐและของเอกชน คำว่า “บ้าน” ของคนกลุ่มนี้ จะเน้นไปที่ บ้านในลักษณะของสิ่งก่อสร้าง (House) เป็นสำคัญ สำหรับคำว่า “คนเร่ร่อนไร้บ้าน” มักจะเป็นกลุ่มคนที่เริ่มต้นมาจากครอบครัวที่มีฐานะพอสมควร มีบ้านอยู่เป็นหลักแหล่ง มีญาติพี่น้อง แต่ประสบกับปัญหาที่มีผลกระทบโดยตรงทางจิตใจ ประกอบกับความรักอิสระโดยส่วนตัว ทำให้คนกลุ่มนี้เลือกที่จะออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนและไร้บ้าน เพื่อแสวงหาความเป็นบ้านที่แท้จริงสำหรับพวกเขา คำว่าบ้านของคนกลุ่มนี้ จึงเน้นไปที่ความรักความอบอุ่นในบ้าน (Home) เป็นสำคัญ

จะสังเกตเห็นว่า ความหมายของคำว่า “Homeless” ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า คนเร่ร่อนไม่ใช่ว่าจะเป็นคนที่ขาดแคลนที่พักพิงอาศัย แต่เป็นลักษณะของคน “อยู่ในบ้านไม่ได้” ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม จึงทำให้บุคคลเหล่านี้ ออกมาใช้ชีวิตอิสระเร่ร่อน ทั้งนี้อาจเพื่อต้องการแสวงหาสิ่งที่คาดหวังบางอย่าง หรือต้องการแสวงหาตัวตนที่ชัดเจน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงหลีกเลี่ยงการใช้คำในภาษาไทยว่า “คนไร้บ้าน” เนื่องจาก คำว่า “ไร้บ้าน” เป็นคำที่ผูกติดกับคำว่า “บ้าน” ซึ่งแสดงเฉพาะเจาะจงถึง “การไม่มีบ้าน” หรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่พักพิง เพียงอย่างเดียว ซึ่งดูเหมือนจะเข้าข่ายความหมายของคำว่า “Houseless” เพราะจากความหมายของคำว่า “Homeless” ที่แท้จริงแล้ว ไม่ได้หมายถึงแค่การไม่มีบ้าน แต่มีความหมายที่มากกว่านั้น (Mapstone, D. 2002: Online; นที สรวารี. ม.ป.ป.: ออนไลน์) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้คำในภาษาไทยว่า “คนเร่ร่อน” เนื่องจาก เป็นคำที่แสดงให้เห็นถึงบริบทวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ที่ “ออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน” กอปรกับสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจ คือ ปรากฏการณ์ของคนกลุ่มนี้ที่ตัดสินใจก้าวเดินสู่วิถีชีวิตของการเร่ร่อนอย่างแท้จริง ดังนั้น คำว่า “คนเร่ร่อน” ในการศึกษา จึงเป็นคำที่แสดงถึง ปรากฏการณ์ วิถีการดำเนินชีวิต ของคนที่ตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตเป็นคนเร่ร่อนได้ดีกว่า การใช้คำอื่น

จากการศึกษาถึงที่มาของปัญหา สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาประเทศในรอบ 40 ปีเศษที่ผ่านมา ส่งผลให้คนจากชนบทอพยพหลั่งไหลเข้ามาหางานทำในเมือง โดยบุกเบิกที่ดินสร้างบ้านเรือน ถิ่นฐานอาศัยอยู่รวมกันเป็นย่านชุมชนแออัดหรือสลัม แทรกอยู่ท่ามกลางความเจริญของเมือง ต่อมาเกิดชุมชนใต้สะพาน กระทั่งล่าสุดมีคนจนเมืองรูปแบบใหม่ที่ต้องอาศัยหลับนอนในที่สาธารณะแทนบ้าน แรมเดือนแรมปี จึงมักเห็นคนเร่ร่อนในที่สาธารณะมากขึ้น พวกเขาไม่ใช่แค่คนที่เพิ่งเดินทางมาจากต่างจังหวัดอาศัยพักค้างแรมเพียงคืนสองคืน ไม่ใช่คนวิกลจริต แต่เป็นคนที่มั่งคั่งกายใจปกติ และไม่จำเป็นที่จะต้องรอถึงเวลาค่าคืน ก็สามารถพบเห็นพวกเขาได้แม้ในเวลากลางวัน เราอาจเห็นพวกเขาในสภาพสวมเสื้อผ้าเก่า มีกระเป๋าสัมภาระ นั่งตามเก้าอี้ริมถนนราชดำเนิน ตามสวนหย่อมรอบๆ สนามหลวง หรือพื้นที่ใต้สะพานข้ามทางแยกหลายจุดในกรุงเทพมหานคร คนเร่ร่อนเหล่านี้จึงถูกมองในรูปแบบของคนจนเมืองที่รุนแรงที่สุด โดยเฉพาะในยุคที่ผู้นำประเทศประกาศว่าจะจัดคนจนให้หมดจากประเทศภายใน 6 ปี ซึ่งควรที่จะพิจารณาต่อไปว่า เป็นไปได้หรือไม่เพียงใด ในเมื่อที่ผ่านมา รัฐแทบจะไม่มีแม้แต่การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชีวิตของพวกเขาอย่างแท้จริง

ด้วยภาพลักษณ์ของคนเร่ร่อน ที่ถูกมองแปลกแยกจากคนทั่วไปในสังคม ทำให้วิถีชีวิตที่หลากหลายของคนเร่ร่อน ได้ถูกศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ มากมาย ทั้งเพื่อค้นคว้าหาสาเหตุและวิธีการป้องกัน แต่ก็ไม่เป็นผล เพราะเป็นเพียงมุมมองหนึ่งของคนทั่วไป ขณะที่ภาครัฐก็มุ่งจัดการคนเหล่านี้ที่ถูกมองว่าเป็น “ตัวปัญหาทางสังคม” ให้หมดสิ้นไป ดังพบว่าตั้งแต่อดีต พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน ปี พ.ศ. 2484 ถือว่า “ขอทาน” เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย ก่อปรกกับการศึกษาคนเร่ร่อนส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาที่มองคนเร่ร่อนเป็นเสมือนคนขอทาน ดังนั้น จึงมักรวมคำว่า “คนเร่ร่อน” เข้ากับคำว่า “ขอทาน” คนเร่ร่อนจึงถูกมองเป็น “คนเร่ร่อนขอทาน” ซึ่งกลายเป็นผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าอยู่ในฐานะของ “ปัญหา” ที่ต้องกำจัด (กองสวัสดิการสังคม กรมประชาสงเคราะห์. 2538)

จากการศึกษาถึงสาเหตุของการเร่ร่อน โดยทั่วไปมักมองกันว่า สาเหตุที่ทำให้คนออกมาเร่ร่อนกันมาก มีสาเหตุอย่างน้อย 5 ประการ (สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน. 2551: ออนไลน์) คือ ประการแรก การเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 หรือที่เรียกว่ายุคฟองสบู่ ในยุคนั้นพบภาพสะท้อนของปัญหา ที่ออกมาในรูปของคนตกงาน และยังส่งผลกระทบต่อชนชั้นกรรมกรที่ใช้ชีวิตนอนตามแคมป์งานก่อสร้าง เมื่อไม่มีงาน ก็ตกงาน และมานั่งรอนานอยู่แถวสนามหลวง หัวลำโพง จนยึดเป็นที่อาศัยหลับนอนประจำ ประการที่สอง คือคนที่มีปัญหากับครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทะเลาะวิวาท ครอบครัวแตกแยก หรือด้วยเหตุใดก็ตาม ที่ทำให้ตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตอิสระตามลำพัง ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์ว่าตน สามารถดูแลตัวเองได้ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาครอบครัว ประการต่อมาคือผู้ที่พ้นโทษออกจากห้องขังหรือเรือนจำ และไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมปกติได้ อีกประการหนึ่งคือ คนที่มีปัญหาด้านสุขภาพ มีโรคประจำตัว มีโรคเรื้อรัง หรือพิการ ที่ไม่ต้องการให้เป็นภาระของครอบครัว และประการสุดท้าย คือประเภทที่ขออิสระ กลุ่มคนเหล่านี้เป็นคนเร่ร่อนไร้บ้าน ที่มีความพึงพอใจกับการท่องเที่ยว พเนจร ไม่ต้องการใช้ชีวิตอยู่ในระบบ หรือกรอบของสังคมรอบข้าง

อย่างไรก็ตาม สาเหตุการเรื้อรังทั้ง 5 ประการดังกล่าว อาจจะยังไม่สามารถสรุป หรืออธิบายถึงสาเหตุของการเรื้อรังที่แท้จริงได้ เนื่องจาก การที่คน ๆ หนึ่ง จะตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตที่ปราศจากแหล่งที่พักพิง ที่ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ ไม่น่าจะเป็นเรื่องง่ายนักในมโนสำนึกของคนทั่วไป ดังนั้น จึงมักมีคำถามเกี่ยวกับสาเหตุของการเรื้อรังว่า เป็นปัญหาที่มี “ความสลับซับซ้อน” ยากที่เข้าถึงสาเหตุที่แท้จริงและลงไปแก้ไขสาเหตุนั้นได้ ดังนั้น หากมีแต่ค้นหาสาเหตุอาจเข้าข่าย งมเข็มในมหาสมุทร ก็เป็นได้ แต่การทำความเข้าใจ และยอมรับในมุมมองที่เขาเป็น อาจเป็นเรื่องที่ง่ายกว่า อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ.2544 มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย (มพศ.) ได้ปรับลักษณะการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายใหม่ โดยที่พวกเขาเชื่อว่า เป็นกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดในเมือง นั่นคือ มิติแรกของการทำงานโดยองค์กรพัฒนาเอกชนกับคนเรื้อรังไร้บ้าน

ในปีเดียวกัน มพศ. ร่วมกับภาคีพัฒนา ได้ลงสำรวจข้อมูลคนเรื้อรังไร้บ้าน ใน 13 จุดบริเวณพื้นที่ฝั่งพระนคร กรุงเทพมหานคร พบมีคนเรื้อรังไร้บ้าน 630 ราย ซึ่งข้อมูลเชิงปริมาณที่สำรวจพบนี้ คาดว่าน้อยกว่าจำนวนตัวเลขที่แท้จริงอย่างน้อย 1 เท่าตัว เพราะทำการสำรวจเฉพาะจุดใหญ่ในฝั่งพระนคร ไม่ได้สำรวจรายทาง และไม่นับรวมฝั่งธนบุรี ในปี พ.ศ. 2545 การแก้ปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเรื้อรังไร้บ้าน ได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมขึ้น โดยการร่วมคิดร่วมทำระหว่าง มพศ. กลุ่มคนเรื้อรังไร้บ้าน และภาคีพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งเห็นร่วมกันว่า ควรต้องมีการสร้างศูนย์พักชั่วคราวคนเรื้อรังไร้บ้าน ตามจุดต่าง ๆ ซึ่งที่ผ่านมาได้จัดสร้างและดำเนินการเป็นตัวอย่างในการแก้ไขปัญหาไปแล้วหนึ่งจุดคือ ศูนย์ประสานงานคนเรื้อรังไร้บ้าน ดลิ่งชัน ปัจจุบันมีคนเรื้อรังไร้บ้านอาศัยอยู่ร่วมกันประมาณ 30 คน (กองสวัสดิการสังคม กรมประชาสัมพันธ์. 2538) ต่อมากระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนให้การแก้ไขปัญหาคนเรื้อรังไร้บ้านเดินทางต่อไป โดยได้สนับสนุนงบประมาณ แก่กลุ่มคนเรื้อรังไร้บ้าน ประมาณสี่แสนกว่าบาท เพื่อนำไปดำเนินกิจกรรมในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานของคนเรื้อรังไร้บ้าน โดยให้คนเรื้อรังไร้บ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นตัวหลักในการดำเนินการ

แม้การจัดสรรที่อยู่อาศัยแก่คนเรื้อรังไร้บ้าน “ที่ต้องการมีบ้าน” จะเป็นการตอบสนองที่ดูเหมือนสมเหตุสมผล แต่การช่วยเหลือกลุ่มคนเหล่านี้ให้กลับไปสู่การมีบ้าน หรือกลับไปอยู่บ้านได้นั้นไม่สามารถทำได้ทันที เนื่องจากสภาพวิถีการเรื้อรังยังมีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับระยะเวลาของการเรื้อรัง จากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ต่างให้ความเห็นตรงกันว่า การเข้าถึงคนเรื้อรังให้ได้เร็วที่สุด จะมีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงไปสู่การยุติการเรื้อรังได้ เนื่องจากพบว่า ถ้าพบการเรื้อรังที่ใช้เวลาสั้นเร็วมากเท่าใด หรือพบไม่เกิน 6 เดือน กระบวนการแก้ไข เยียวยา การบำบัดรักษา และการพัฒนาด้านต่าง ๆ จะง่าย และรวดเร็วขึ้น (สมพงษ์ จิตระดับ. 2549) ดังนั้น การทำความเข้าใจชีวิตคนเรื้อรัง ต้องทำความเข้าใจถึงประสบการณ์ของเขาว่า มีระยะเวลาในการเรื้อรังมานานเท่าใด เพราะหากเคยเรื้อรังมาเป็นเวลานานแล้วย่อมยากที่จะช่วยให้กลับสู่สังคมปกติ หรือกลับสู่ครอบครัวได้ มักมีโอกาสมากขึ้นที่คนเรื้อรังที่ถาวรได้ในที่สุด งานวิจัยของ กอริง และคนอื่น ๆ (Goering; et al. 2002) ซึ่งได้ศึกษาลักษณะเฉพาะของคนเรื้อรังระยะแรก พบว่า

การเร่ร่อนระยะแรกเป็นลักษณะของความไม่แน่นอนในการตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตเร่ร่อนหรือจะกลับไปสู่ระบบครอบครัว นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบว่า อายุอาจเป็นตัวบ่งบอกลักษณะความแตกต่างของคนเร่ร่อนระยะแรกกับคนเร่ร่อนระยะทั่วไปได้ ข้อสังเกตของงานวิจัยนี้ระบุว่า การออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนก่อนอายุ 18 ปีจะมีอัตราการใช้ชีวิตเร่ร่อนอย่างถาวร หรืออาจกล่าวได้ว่า ถ้าบุคคลสามารถออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนตั้งแต่อ่อนอายุ 18 ปี ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง บุคคลนั้นก็จะมีโอกาสเป็นคนเร่ร่อนถาวรได้ในที่สุด

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการศึกษาชีวิตคนเร่ร่อนในเมือง ออสติน รัฐเท็กซัส (Snow, D.; & Anderson, L. 1993) โดยชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสลับ ซับซ้อนทางความคิดของคนเร่ร่อน และนำเสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า คนเร่ร่อนในฐานะที่เป็นปัญหาของสังคม มีรูปแบบการใช้ชีวิตเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งมีพัฒนาการต่อเนื่องกัน คือ กลุ่มแรก เรียกว่า “ผู้ที่เพิ่งกลายเป็นคนเร่ร่อน” (Recently dislocate) ซึ่งกลุ่มนี้ยังไม่กล้าที่จะยอมรับว่าตนเองเป็นคนเร่ร่อนข้างถนน จึงเกิดความหวาดระแวง เครียด และไม่รู้ว่าจะใช้ชีวิตให้อยู่รอดได้อย่างไร ดังนั้นคนกลุ่มนี้ จึงพยายามคิดหาหนทางที่จะกลับไปมีบ้านเหมือนเดิม และหางานทำ กลุ่มที่สอง เรียกว่า “ผู้ที่ยังไม่แน่ใจในตัวเอง” (Straddles) เกิดความรู้สึกสองฝักสองฝ่าย ก้ำกึ่ง คลุมเครือในช่วงเปลี่ยนผ่าน กล่าวคือ ด้านหนึ่ง เริ่มรู้สึกว่าตนสามารถที่จะปรับตัวรับสภาพได้ รู้ช่องทางในการเอาตัวรอด หรือไปขอรับความช่วยเหลือจากแหล่งต่าง ๆ ขณะที่อีกด้านหนึ่ง คิดที่จะกลับไปมีที่อยู่อาศัย แต่ความพยายามดั้นรนน้อยลง และเริ่มยอมรับโชคชะตา และกลุ่มที่สาม เรียกว่า “คนที่สามารถแยกตัวออกจากสังคมใหญ่ด้วยความรู้คิดของตนเอง” (Outsider) คนกลุ่มนี้จะยอมรับตัวเอง และใช้ชีวิตประจำวันเพื่ออยู่รอดอย่างคนเร่ร่อนมากกว่าที่จะพยายามออกจากวิถีชีวิตเร่ร่อน

จากงานวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงวงจรชีวิตของคนเร่ร่อนได้อย่างชัดเจน และตอบคำถามได้ในระดับหนึ่งว่า เหตุใด คนเหล่านั้นจึงไม่คิดที่จะพยายามไปมีบ้าน อย่างไรก็ตาม การศึกษาส่วนใหญ่ยังคงเป็นการศึกษาเพื่อหาสาเหตุและแนวทางแก้ไข แต่ไม่ใช้การศึกษาเพื่อจะเข้าใจวิถีชีวิตของพวกเขาอย่างที่เขา “เป็น” อีกทั้งกรอบแนวคิดในการศึกษา ยังจำกัดเกินไป จนไม่อาจจะอธิบายเกี่ยวกับคนเร่ร่อนจำนวนมากที่ไม่ได้เป็นขอทาน ทั้งยังเป็นการมองพวกเขาในฐานะคนไร้ความสามารถที่ต้องรับการสงเคราะห์ มากกว่าจะเห็นมิติการดิ้นรนต่อสู้ หรือความสามารถในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอด นอกจากนี้ การศึกษาที่ผ่านมามักใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึงชีวิตที่มีความสลับซับซ้อน และหากผู้ให้ข้อมูลมีความหวาดกลัวด้วยแล้ว ก็อาจให้ข้อมูลที่ปรุงแต่ง บิดเบือน ซึ่งยากแก่การตรวจสอบ การขาดแคลนงานศึกษาที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับคนเร่ร่อน ทำให้สังคมใช้สามัญสำนึกตัดสินและประทับตราคนเร่ร่อนอย่างมีอคติเช่น เหมารวมว่า “สกปรก” เป็นสิ่งแปลกปลอมของบ้านเมือง นำหวาดระแวง และสมควรกำจัด ชั่วร้ายยังตอกย้ำให้เกิดสภาพที่เลวร้ายต่อคนเร่ร่อน ทำให้คนเร่ร่อนถูกมองในฐานะของผู้ที่ยากจนที่สุด หรืออยู่ในจุดต่ำสุดของสังคม อย่างไม่รู้จักจบสิ้น ทั้ง ๆ ที่คนเร่ร่อน ก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ในสังคม ที่ควรมีสหิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน แต่ต่างกันตรงที่ คนเร่ร่อน “มีสวนสาธารณะเป็นบ้าน” และมีชีวิตที่เป็นอิสระจากกรอบบรรทัดฐานของคนส่วนใหญ่ในสังคมเท่านั้นเอง

ก่อนที่ผู้วิจัยจะตัดสินใจลงมือศึกษาวิจัยเรื่องนี้อย่างจริงจัง ผู้วิจัยได้สมัครเข้าไปเป็นสมาชิกขององค์กรสาธารณประโยชน์ คือ สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระ ตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2551 ผู้วิจัยได้สัมผัสกับชีวิตคนเร่ร่อนจำนวนหนึ่งทำให้ถูกคิดขึ้นมาว่า การช่วยให้เขาได้มีที่พักพิงอยู่อาศัยอย่างถาวรดังที่หลายฝ่ายกำลังกระทำอยู่อาจไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับคนเร่ร่อนในบางกลุ่ม ถึงแม้ขณะนี้จะมีกลุ่มคนเร่ร่อนรวมตัวแสดงออกถึงจุดยืนและความต้องการที่จะให้รัฐออกมาช่วยเหลือด้านที่พักพิงให้กับพวกเขา จนปรากฏเป็นโครงการตั้งศูนย์พักจำนวน 4 แห่งด้วยกัน คือ ศูนย์พักบางกอกน้อย ศูนย์พักพุทธมณฑล ศูนย์พักหมอชิต และศูนย์พักย่านรังสิต ซึ่งน่าจะช่วยแก้ปัญหาคนเร่ร่อนชุมชนเมืองได้ ในระดับหนึ่ง แต่กระนั้นก็ตาม ปรากฏการณ์คนเร่ร่อนก็ยังไม่หายไปจากสวนสาธารณะ อาจเป็นไปได้ว่า มีกลุ่มคนเร่ร่อนบางจำพวกไม่ต้องการมีที่พักพิงถาวรที่รัฐจัดให้ เหมือนคนเร่ร่อนทั่วไป หรืออาจเป็นเพราะว่าศูนย์พักอาศัยเหล่านั้นไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของเขาอย่างแท้จริง และหรือ เขาไม่ต้องการที่พักพิงที่ถาวรใด ๆ จากที่ผ่านมาพบว่ามีความพยายามที่จะเข้าไปจัดการกับปัญหาเหล่านี้ โดยพิจารณาตามลักษณะสถานการณ์หรือภาวะที่คนเร่ร่อนเข้าไปยึดพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม แม้คนเร่ร่อนจะถูกผลักดันให้ออกไปจากพื้นที่สาธารณะ แต่ระยะเวลาหนึ่ง เมื่อถึงเวลา คนเร่ร่อนเหล่านั้นก็จะกลับมาใช้พื้นที่เดิมและดำรงชีวิตอยู่แบบเดิม

ดังจะเห็นแล้วว่าการศึกษาวีถีชีวิตคนเร่ร่อนที่ผ่านมาเป็นการศึกษาที่มุ่งหาสาเหตุ และแนวทางการแก้ไข และถึงแม้ในยุคหลัง ๆ จะเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชีวิตคนเร่ร่อนมากขึ้นก็ตาม แต่นักวิชาการ ก็ยังอดไม่ได้ที่จะมองว่าคนเร่ร่อนเหล่านั้นเป็นบุคคลที่รัฐควรให้การช่วยเหลือเนื่องจากภาวะทุกข์ยากลำบาก โดยเฉพาะการช่วยเหลือเพื่อให้มีที่อยู่อาศัยอย่างถาวร งานวิทยานิพนธ์เรื่อง “เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน” ของบุญเลิศ วิเศษปรีชา (2546) ได้เปิดเผยเรื่องราวชีวิตของคนเร่ร่อนเหล่านี้ โดยใช้คำว่า “คนไร้บ้าน” เพื่อให้คนในสังคมเข้าใจคนเร่ร่อนได้อย่างถูกต้องมากขึ้น การวิจัยดังกล่าวเป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา ที่ใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยบรรยายถึงวิถีการดำเนินชีวิตของ “คนไร้บ้าน” ในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งเชิงกว้างและเชิงลึก เพื่อตีแผ่ชีวิตของคนกลุ่มนี้ให้สังคมไทยเกิดการยอมรับว่า “คนไร้บ้าน” ก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ขณะที่สังคมได้เริ่มเหลียวมองคนกลุ่มนี้เพิ่มขึ้น สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้เข้าใจคนกลุ่มนี้ได้อย่างลึกซึ้ง คือการทำให้สังคมได้เข้าใจถึงแก่นสาระ (Essence) ทางความคิดของคนเร่ร่อนอย่างแท้จริง เนื่องจาก มีคนเร่ร่อนจำนวนไม่น้อยที่ออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนยาวนานโดยที่ไม่ได้ “เสพติด” การเร่ร่อน แต่ทว่า มีความจำเป็นของชีวิต ขณะเดียวกันก็มีบางคนที่มีการดำเนินชีวิตเป็นปกติอยู่ดี ๆ แต่เมื่อมาถึงบั้นปลายของชีวิตแล้วต้องกลายมาเป็นคนเร่ร่อน และขณะเดียวกันก็มีคนเร่ร่อนที่เคยใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ยาวนาน พยายามดิ้นรนเพื่อพ้นภาวะของการเร่ร่อน บนเส้นทางชีวิตคนเร่ร่อนเหล่านี้ย่อมมีความหมายที่อยู่เบื้องหลัง แต่ด้วยเงื่อนไขบางอย่าง ทำให้คนเหล่านี้ต้องตัดสินใจเลือกเส้นทางชีวิตเร่ร่อน ดังนั้น การศึกษาโครงสร้างทางความคิดของคนเร่ร่อนดังกล่าว จึงจำเป็นต้องศึกษาในเชิงปรากฏการณ์วิทยา ซึ่งปัจจุบันในประเทศไทยยังไม่พบการศึกษาในคนกลุ่มนี้

จากเหตุผลทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การทำความเข้าใจ ต่อปรากฏการณ์ของคนเร่ร่อน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งจำเป็นต้องมีการศึกษาอย่างลึกซึ้ง เพราะจะทำให้ทราบถึงแก่นแท้ทางความคิด ตามมุมมองของคนเร่ร่อนอย่างแท้จริง อีกทั้ง จากข้อมูลที่รวบรวมได้ ยังไม่พบว่ามีการศึกษาประเด็นนี้ในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา ประเด็นดังกล่าว เพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างการรับรู้ของคนเร่ร่อน และความหมายดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อนว่ามีลักษณะอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน
2. เพื่อทำความเข้าใจการให้ความหมายการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน
3. เพื่อค้นหาแก่นสาระของประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน

คำถามการวิจัย

1. คนเร่ร่อนมีประสบการณ์การดำเนินชีวิตอย่างไร
 - 1.1 ความทรงจำต่อปมปัญหาชีวิตเป็นอย่างไร
 - 1.1.1 ปัญหาในครอบครัวเป็นอย่างไร
 - 1.1.2 ปัญหาการตกงานเป็นอย่างไร
 - 1.1.3 ปัญหาส่วนตัวอื่น ๆ เป็นอย่างไร
 - 1.2 การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อนเป็นอย่างไร
 - 1.2.1 ความช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันเป็นอย่างไร
 - 1.2.2 ความสัมพันธ์ในสังคมคนเร่ร่อนเป็นอย่างไร
 - 1.3 ความต้องการในชีวิตเป็นอย่างไร
 - 1.3.1 ความต้องการกลับภูมิลำเนา
 - 1.3.2 ความต้องการใช้ชีวิตในสวนสาธารณะ
2. คนเร่ร่อนให้ความหมายการดำเนินชีวิตอย่างไร
 - 2.1 คนเร่ร่อนมีการรับรู้ความทรงจำต่อปมปัญหาชีวิตเป็นอย่างไร
 - 2.2 คนเร่ร่อนมีการรับรู้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อนเป็นอย่างไร
 - 2.3 คนเร่ร่อนมีการรับรู้ความต้องการในชีวิตเป็นอย่างไร
3. แก่นสาระของประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อนเป็นอย่างไร
 - 3.1 คนเร่ร่อนมีโครงสร้างการรับรู้ความทรงจำต่อปมปัญหาชีวิตเป็นอย่างไร
 - 3.2 คนเร่ร่อนมีโครงสร้างการรับรู้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อนเป็นอย่างไร
 - 3.3 คนเร่ร่อนมีโครงสร้างการรับรู้ความต้องการในชีวิตเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับคนเร่ร่อนในประเทศไทยที่ผ่านมา ได้ทำการวิจัยในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้วิจัย ว่าต้องการตอบคำถามประเด็นใด สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพที่เด่นชัดมีเพียงไม่กี่เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นการศึกษากับกลุ่มเด็กเร่ร่อน งานวิจัยที่ศึกษาในกลุ่มคนเร่ร่อนที่เป็นผู้ใหญ่มีเพียงเรื่องเดียว คืองานวิจัยของบุญเลิศ วิเศษปรีชา ซึ่งเป็นการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณา

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยใช้รูปแบบการศึกษาตามแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ความเป็นจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของการเร่ร่อนมีลักษณะที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา มีทั้งความเกี่ยวพันและขัดแย้งทำให้เกิดความแตกต่างที่หลากหลายในสภาพการณ์เฉพาะที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งการศึกษาตามแนวปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวม (Morse. 1992: 1 – 2) ไม่สามารถแยกออกเป็นส่วน ๆ และ ขึ้นกับบริบท ดังนั้น คนเร่ร่อน จึงเป็นผู้ที่รู้ข้อเท็จจริงในบริบท และแบบแผนการดำเนินชีวิตของตน ได้ดีที่สุด

จุดสำคัญของการวิจัยนี้ จึงมุ่งให้ความสนใจไปที่โครงสร้างของการรับรู้ (intentionality) ของคนที่เลือกดำเนินชีวิตเร่ร่อน กล่าวคือ การที่มนุษย์คนหนึ่งเลือกหรือตัดสินใจดำเนินชีวิตเป็นคนเร่ร่อนนั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจการให้ความหมายของประสบการณ์การดำเนินชีวิตเร่ร่อน จากผู้ที่มีประสบการณ์เร่ร่อนโดยตรง ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวอาจมีบริบทที่อยู่เบื้องหลังแตกต่างกัน โดยพิจารณาว่าสำนักหรือการรับรู้ของคนเหล่านั้นมีการกระทำอย่างไรต่อประสบการณ์ของเขา ทั้งนี้ การทำความเข้าใจความหมายดังกล่าวจะเป็นตัวกลางในการเข้าใจโครงสร้างของการรับรู้ของคนเร่ร่อน ซึ่งจะเป็นเงื่อนไขในการเข้าใจสำนักหรือการรับรู้อีกทอดหนึ่งต่อไป

พื้นที่ในการวิจัย

เพื่อให้ผลการวิจัยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ดีที่สุด จึงต้องจำกัดบริบทและพื้นที่ศึกษา ให้ชัดเจน และมีความเฉพาะเจาะจง ผู้วิจัยจึงเลือกดำเนินการศึกษาในพื้นที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวงที่เป็นศูนย์รวมของคนเร่ร่อนในชุมชนเมืองที่มากที่สุด อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวมคนเร่ร่อนที่มีความหลากหลายสถานะ

ข้อจำกัดเกี่ยวกับสภาพปัญหาพื้นที่ในการวิจัย

ในสนามการวิจัยพบสภาวะการณ์ที่ไม่ปกติ 3 ประการ ซึ่งอาจเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการเก็บข้อมูลคือ

ประการที่ 1 ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเดือน มกราคม 2552 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2553 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดปัญหาความวุ่นวายทางการเมือง และบริเวณสวนสาธารณะในพื้นที่วิจัยถูกใช้เป็นพื้นที่ในการชุมนุม ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับคนเร่ร่อนและผู้วิจัยคือ มีโอกาสเป็นไปได้ที่คนเร่ร่อน

จะเข้าร่วมในกระบวนการชุมนุมด้วยเหตุผลบางประการ หรือหนีออกจากพื้นที่เพื่อความปลอดภัย ส่วนผลกระทบที่เกิดกับผู้วิจัยคือ ในบางช่วงที่มีความวุ่นวายทางการเมืองอย่างรุนแรง อาจทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถลงปฏิบัติงานในพื้นที่ได้

ประการที่ 2 กรุงเทพมหานครมีประกาศปิดสวนสาธารณะในพื้นที่ที่วิจัยอย่างจริงจังเพื่อจัดระเบียบพื้นที่สวนสาธารณะแห่งนี้และบริเวณโดยรอบ ซึ่งกำหนดมาตรการ “ทั้ง จับ ปรับ” โดยไม่ให้คนเร่ร่อนใช้สถานที่สวนสาธารณะในเมืองหลวงแห่งนี้เป็นแหล่งพักพิงและขายสินค้า ทั้งนี้จะเริ่มวันที่ 1 กันยายน 2552 เป็นต้นไป ดังนั้นจึงอาจเกิดการอพยพของคนเร่ร่อนที่ใช้พื้นที่หลับนอนในสวนสาธารณะที่เป็นพื้นที่วิจัย การติดตามข้อมูลบางอย่างจึงอาจเกิดข้อจำกัดขึ้นได้

ประการที่ 3 จากสภาพสวนสาธารณะที่เป็นพื้นที่วิจัย เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่ามีคนเร่ร่อนมาใช้ชีวิตอยู่เป็นจำนวนมาก กอปรกับกรุงเทพมหานครกำลังจะปิดปรับปรุงพื้นที่สวนสาธารณะที่เป็นพื้นที่วิจัย จึงทำให้สื่อมวลชนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ มุ่งให้ความสนใจกับการศึกษาสภาพชีวิตของคนเร่ร่อนในพื้นที่สวนสาธารณะในเมืองหลวงมากขึ้น ทั้งการศึกษาเพื่อทำรายงาน หรือการถ่ายทำสารคดีสั้น ดังนั้น กลุ่มคนเร่ร่อนจึงตกเป็นเป้าหมายสำคัญของปฏิบัติการดังกล่าว ซึ่งอาจส่งผลต่อการเสนอภาพสะท้อนความจริงของชีวิตแก่ผู้วิจัยได้

คำจำกัดความ

1. คนเร่ร่อนในเขตเมืองหลวง หมายถึง บุคคลที่ไม่มีที่พักพิงถาวร พักอาศัยชั่วคราวอยู่ในสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวง คนเร่ร่อนในการวิจัยนี้ ไม่ครอบคลุม ผู้ที่ประกอบอาชีพใด ๆ ก็ตามที่มีความสามารถในการเช่าห้องรายวัน หรือรายเดือน สำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตการศึกษาคนเร่ร่อน (Setting) เฉพาะกลุ่มคนที่อาศัยบริเวณริมคลองหลอด และในสวนสาธารณะสนามหลวง เป็นที่หลับนอน เป็นเวลานานกว่า 1 ปี มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ไม่มีปัญหาทางจิตรุนแรง ที่ไม่สามารถรับรู้การกระทำของตนเองได้ เช่น วิกลจริต หูแว่วประสาทหลอน เป็นต้น

2. ประสบการณ์การดำเนินชีวิต หมายถึง การรับรู้พฤติกรรมปฏิบัติ หรือการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคล ทั้งการดำเนินชีวิตประจำวัน และการดำเนินชีวิตในสังคม สำหรับการวิจัยนี้เป็นการศึกษาประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อนโดยมุ่งให้ความสนใจไปที่ประสบการณ์ความทรงจำต่อปมปัญหาชีวิต ประสบการณ์การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อนในพื้นที่เดียวกันและความต้องการในชีวิตของคนเร่ร่อน ที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของแต่ละคน

2.1 ความทรงจำต่อปมปัญหาชีวิต หมายถึง การระลึกต่อประสบการณ์ที่เป็นปัญหาชีวิตในอดีตอันเป็นผลเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน ได้แก่ ปัญหาในครอบครัว ปัญหาการตกงาน และปัญหาส่วนตัวอื่น ๆ

2.2 การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อนที่พักอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ในลักษณะความช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน และลักษณะความสัมพันธ์ทั่วไปในรูปแบบอื่น ๆ

2.3 ความต้องการในชีวิต หมายถึง ความปรารถนา หรือความต้องการเปลี่ยนแปลง การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน หรือความพึงพอใจในชีวิตเร่ร่อน ซึ่งแสดงออกทางความรู้สึก หรือ พฤติกรรมในการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความปรารถนากลับไปใช้ชีวิตในภูมิลำเนา ความพึงพอใจในการใช้ชีวิตเร่ร่อน หรือความต้องการเปลี่ยนแปลงตนเองในลักษณะอื่น ๆ

3. เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน หมายถึง แบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อนอันเกิดจากการรับรู้ประสบการณ์การกลายมาเป็นคนเร่ร่อน การใช้ชีวิตเร่ร่อน รวมถึงประสบการณ์ชีวิตที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรม ของคนเร่ร่อน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการวิจัยนี้ จะทำให้เข้าใจถึงโครงสร้างการรับรู้ประสบการณ์ของคนเร่ร่อนได้อย่างแท้จริง
2. ผลที่ได้จากการศึกษา จะเป็นประโยชน์ ต่อหน่วยงานด้านการพัฒนาผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ในการแสวงหา ความรู้ และรูปแบบการช่วยเหลือที่เหมาะสม ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงตามปรากฏการณ์ข้อค้นพบ
3. การวิจัยนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อนักพัฒนา ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนเร่ร่อนต่อไป

บทที่ 2

เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบความคิดในการวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบความคิดในการวิจัย และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับคนเร่ร่อน

1.1 ความหมายของคนเร่ร่อน

1.2 คนเร่ร่อน ในบริบทที่แตกต่าง

1.2.1 คนเร่ร่อนในสังคมไทย

1.2.2 คนเร่ร่อนในต่างประเทศ

1.3 มุมมองของคนนอกต่อคนเร่ร่อน

2. แนวคิดด้านจิตสังคมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับทางเลือกของชีวิต

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับตน

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการเผชิญปัญหาในชีวิต

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดทางสังคมกับความสัมพันธ์ของครอบครัว

3. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

3.1 ความหมายของปรากฏการณ์วิทยา

3.2 แนวคิดการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

3.3 วิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคนเร่ร่อน

4.2 งานวิจัยที่ศึกษาคนเร่ร่อนในเชิงปรากฏการณ์วิทยา

5. กรอบความคิดของการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับคนไร้บ้าน

1. ความหมายของคนไร้บ้าน

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปี พุทธศักราช 2542 (2546: 216, 965) ไม่ได้มีการระบุความหมายของคำว่า “คนไร้บ้าน” ที่ชัดเจนลงไป มีแต่คำที่เทียบเคียง เช่น คำว่า “คนจร” และคำว่า “เร่ร่อน” กล่าวคือ “คนจร” หมายถึง คนที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง และ คำว่า “เร่ร่อน” หมายถึง อยู่หรือไม่ไปเป็นตำแหน่งแห่งที่ และ ที่อยู่ไม่เป็นตำแหน่งแห่งที่ ส่วนความหมายในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ (Cowie, A. P. 1989: 596) ได้ให้ความหมายของคำว่า “Homeless” ว่าหมายถึง การไร้บ้าน หรือ ไม่มีบ้าน (having no home)

กรมประชาสงเคราะห์ (2538) ระบุคำว่า “คนไร้บ้าน” ควบคู่กับคำว่า “ขอทาน” เป็น “คนไร้บ้านขอทาน” ทั้งนี้ยามดังกล่าวเกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัย เรื่อง “คนไร้บ้านขอทานในที่สาธารณะ” ซึ่งในงานวิจัยนั้นได้ใช้ว่า คำว่า “คนไร้บ้านขอทาน” แทนกลุ่มตัวอย่างคนไร้บ้านที่ศึกษา ทั้งนี้ได้ให้ความหมาย “คนไร้บ้านขอทาน” ว่า หมายถึง คนไร้บ้านในที่สาธารณะ ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพที่แน่นอน มักดำเนินชีวิตด้วยการ “ขอทาน”

บุญเลิศ วิเศษปรีชา (2546) ได้กล่าวถึงความหมายของ คำว่า “Homeless” ในเชิงสังคมวิทยาว่า หมายถึง ผู้ที่ไม่มีช่องทางปกติที่จะเข้าถึงที่อยู่อาศัยตามแบบแผน (Conventional dwelling) หรืออาจกล่าวได้ว่า ไม่สามารถเป็นเจ้าของหรือเช่าที่อยู่อาศัยตามแบบแผนได้ ได้แก่ อพาร์ทเมนต์ บ้าน ผู้ที่เช่าห้องในที่อยู่อาศัยส่วนตัว หรือตามที่พักผ่อนที่มีความสะดวกสบายเหมาะสม สำหรับในงานวิจัยของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา เลือกใช้คำว่า “คนไร้บ้าน” เนื่องจาก คำนึงถึงความเป็นอคติต่อคำว่า “คนไร้บ้าน” ที่มักจะถูกพูดควบคู่กับคำว่า “ขอทาน” คือ “คนไร้บ้านขอทาน” และในบริบทของงานที่ศึกษามองว่า “คนไร้บ้าน” อาจจะมีที่อยู่ก่อนข้างประจำ เช่น มีเสาสะพานที่แน่นอน หรือมีกำแพงที่แน่นอน ซึ่งอาจจะไม่ใช่คนไร้บ้านไปมา

รอสซี (Rossi. 1989: 10-11) และ ไรท์ (Wright. 1989: 19) กล่าวว่า “Homeless” หมายถึง คนที่หลบหนีตามในที่สาธารณะ สวนสาธารณะ พื้นที่ว่างใต้สะพาน ดิกร้าง ริมทางเท้า หน้าประตูอาคารสำนักงาน และผู้ที่อาศัยที่พักพิงของทางราชการที่จัดสรรให้ชั่วคราว (shelter)

องค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดให้ปี ค.ศ. 1987 เป็นปีสากลเพื่อผู้ไร้ที่อยู่อาศัย (International Year of Shelter for The Homeless) และให้ความหมาย ของ “Homeless” ไว้กว้าง ๆ ว่า ไม่ได้หมายถึงคนไร้บ้านที่ต้องอาศัยสถานที่สาธารณะหลบหนีเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความรวมถึง ผู้ที่มีที่อยู่อาศัยแต่ไม่มั่นคง มีสภาพทรุดโทรม แออัดยัดเยียดไม่ถูกสุขลักษณะ (โกมล ปานซี. 2529: 6-7)

นที สรรวารี (ม.ป.ป.: ออนไลน์) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของคำว่า คนไร้บ้าน ไว้ว่า คำว่า “คนไร้บ้าน” เป็นลักษณะของคนที่ประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเชิงโครงสร้างด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ ทำให้ครอบครัวประสบความล้มเหลวไม่สามารถมีบ้านพักอาศัยได้ หรือไม่สามารถมีบ้านเป็นของตนเองได้ และที่สำคัญคนกลุ่มนี้ ยังมี

ความหวังความต้องการที่จะมีบ้านพักเป็นของตนเอง ที่ไม่ใช่ในรูปแบบบ้านเช่า หรือบ้านสงเคราะห์ ทั้งของรัฐและของเอกชน คำว่า “บ้าน” จึงเป็นลักษณะของสิ่งก่อสร้าง (House) หรือวัตถุ สำหรับคำว่า “คนเร่ร่อนไร้บ้าน” จะหมายถึงกลุ่มคนที่เริ่มต้นมาจากครอบครัวที่มีฐานะพอสมควร มีบ้านอยู่เป็นหลักแหล่ง มีญาติพี่น้อง แต่ประสบกับปัญหาที่มีผลกระทบโดยตรงทางจิตใจ ประกอบกับความรักอิสระโดยส่วนตัว ทำให้เลือกที่จะออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนและไร้บ้าน เพื่อแสวงหาความเป็นบ้านที่แท้จริงสำหรับตน คำว่าบ้านของคนกลุ่มนี้ จึงเน้นไปที่ความรักความอบอุ่นในบ้าน (Home)

กลุ่ม รีเบคกาส์ (Reboccas Community. 2002: Online) ได้กล่าวถึงความแตกต่างของคำว่า “Homeless” กับ “Houseless” ไว้อย่างน่าสนใจว่า “Houseless” หมายถึงคนที่ไม่มียา หรือไม่มีที่อยู่อาศัย ที่เป็นวัตถุหรือสิ่งก่อสร้างสำหรับการพักอาศัย แต่คำว่า “Homeless” จะมีความหมายที่มากกว่านั้น คือ “Homeless” นอกจากจะไร้ที่พักอาศัยแล้ว ยังหมายรวมถึงความผูกพันที่มีต่อสรรพสิ่ง ที่แสดงถึงความเป็น “บ้าน” อันได้แก่ความรัก ความอบอุ่น และความผูกพัน ที่มีต่อบ้าน และครอบครัว เป็นต้น

แมปสโตน (Mapstone, D. 2002: Online) กล่าวว่า “Homeless” เป็นลักษณะของบุคคลที่มีประสบการณ์ที่ไม่ดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยความหมายนี้เป็นการสรุปทัศนะตามความหมายของคนเร่ร่อนจากประเทศต่าง ๆ ในเครือช่าย กลุ่ม รีเบคกาส์ (Reboccas Community. 2002: Online) ดังนี้ กลุ่มคนเร่ร่อนในประเทศสหรัฐอเมริกา ให้ความหมายว่า เป็นบุคคลที่สูญเสียความมั่นคงในชีวิต และไม่มีที่พักอาศัยที่มั่นคงถาวรในยามค่าคั้น กลุ่มคนเร่ร่อนประเทศออสเตรเลีย ให้ความหมายว่า การที่บุคคลจะเป็นคนเร่ร่อนไร้บ้านได้ แสดงว่า คน ๆ นั้น จะต้องไม่มีบ้านที่ให้ความปลอดภัยได้ดีพอ กลุ่มคนเร่ร่อนในประเทศไอร์แลนด์ ให้ความหมายว่า เป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัว ร่วมกับสมาชิกในครอบครัวได้ หรือ เป็นบุคคลที่อาศัยที่พักรงในที่ต่าง ๆ เป็นสถานที่พักค้างคืนชั่วคราว เช่น โรงพยาบาล หน้าบ้านคนอื่น ๆ สถานที่สาธารณะ ฯลฯ ซึ่งคนเหล่านี้ ไม่สามารถหาที่พักพิงที่มั่นคงเป็นของตนเองได้ กลุ่มคนเร่ร่อนในประเทศสวีเดน ก็ให้ความหมายที่ใกล้เคียงกัน คือ เป็นบุคคลที่ไม่บ้านเป็นของตนเอง หรือไม่ใช้ชีวิตอยู่ในบ้านที่มั่นคงถาวร แต่จะใช้ชีวิตอยู่ในที่พักพิงชั่วคราว เช่น ชีวิตริมถนน และสวนสาธารณะ ต่าง ๆ เป็นต้น และในส่วนของกลุ่มคนเร่ร่อนในประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมาย โดยมีการระบุเวลาของการเร่ร่อนด้วยว่า เป็นการไม่มีที่พักอาศัยที่แน่นอนถาวร ภายใน 28 วัน

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า ความหมายของการนิยามคำว่า “Homeless” นั้น ไม่ได้หมายความว่า การไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวรแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายความว่า การมีประสบการณ์ที่ไม่ดีในครอบครัว หรือการขาดความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวด้วย

2. คนเร่ร่อน ในบริบทที่แตกต่าง

2.1 คนเร่ร่อนในสังคมไทย

ในสังคมไทยส่วนใหญ่ให้ความสนใจคนเร่ร่อนในกลุ่มของเด็กเร่ร่อนค่อนข้างมาก แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าได้เริ่มมีการศึกษาชีวิตเด็กเร่ร่อนตั้งแต่เมื่อใด แต่เรามักจะรู้จักเด็กเร่ร่อนมานานตั้งแต่อดีต ในภาพลักษณ์ของ “เด็กขอลาน” หรือ “เด็กจรจัด” ที่มีเนื้อตัวมอมแมมในเสื้อผ้าเก่า ๆ ขาดหิ้น “เป็นที่รกตา” ของสังคม อาชีพของเด็กเร่ร่อนในสมัยก่อนจึงดำรงอยู่ได้ด้วยการ “ขอลาน”

ต่อมาเมื่อสังคมต้องการปรับเปลี่ยน หรือขับเคลื่อน ยุกระดับฐานะประเทศจากระดับด้อยพัฒนา เพื่อมุ่งสู่ระดับประเทศพัฒนา การจัดการเรื่องคุณภาพชีวิตจึงมีความเข้มข้นมากขึ้น เป้าหมายการแก้ปัญหา หรือ “กวาดล้าง” ให้สังคมสะอาดไม่เปื้อนเปรอะ ด้วยปราบ “คนเร่ร่อน” เริ่มมีความชัดเจน ทั้งนี้เพื่อให้สังคมโลกมองว่า คนในสังคมไทย มีคุณภาพชีวิตที่ดีในทุกกระดับ อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหาเด็กเร่ร่อนที่ผ่านมา ยังไม่สามารถขจัดความเป็นเด็กเร่ร่อนให้หมดสิ้นไปจากสังคมได้ ครั้นต่อมาเริ่มมีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ลงมาแก้ไขปัญหา ก็ได้เริ่มมีการกำหนดนโยบายแนวทางแก้ไขและช่วยเหลือเด็กผู้ด้อยโอกาสอย่างจริงจัง โดยทำการสำรวจสถานการณ์ปัญหาในกลุ่มเด็กด้อยโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ชัดเจนในกำหนดนโยบายที่มีความเฉพาะเจาะจงลงไป (จตุพร โรจนพานิช; และคนอื่น ๆ. ม.ป.ป.) ดังจะเห็นได้ว่าขณะนี้สถานสงเคราะห์เกิดขึ้นมากมายในทุกภูมิภาคของประเทศ ทั้งที่จัดตั้งขึ้นจากภาครัฐ และสถานที่พักพิงจากภาคเอกชน มูลนิธิต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรด้านศาสนา

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน พบว่าสภาพปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมไทย ยังส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทั้งการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบทุนนิยม การอพยพจากชนบทสู่เมือง การเปลี่ยนแปลงทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดความแตกแยกและความรุนแรงในครอบครัว ภาวะเด็กเร่ร่อนในสังคมไทยจึงขยายตัวและรวมกลุ่มอยู่ตามเมืองใหญ่ ๆ เขตอุตสาหกรรม ชุมชนแออัด สถานีรถไฟ และสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ประกอบกับมีเด็กเร่ร่อนต่างชาติที่หลั่งไหลมาจากประเทศเพื่อนบ้านติดพรมแดนไทย ได้แก่ สหภาพพม่า ลาว และกัมพูชา ทำให้เกิดการเพิ่มจำนวนเด็กเร่ร่อนมากขึ้น

ประมาณการว่า ในเวลานี้มีเด็กเร่ร่อนในประเทศไทยทั้งสิ้น 20,000 คน และในอีก 3 ปีข้างหน้าจะมีเพิ่มขึ้นเป็น 30,000 คน ขณะที่องค์กรของภาครัฐบาลและองค์กรเอกชนเข้าช่วยเหลือได้เพียง 5,000 คน ยังคงมีเด็กเร่ร่อนนอกระบบจำนวนมาก ในหลายพื้นที่ที่ต้องรีบเข้าไปให้ความคุ้มครองปกป้อง สงเคราะห์ เยียวยาและบำบัดรักษาอีกเกือบ 15,000-20,000 คน โดยค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนต่อคนนั้นจะอยู่ที่ประมาณ 30,000 บาทต่อปี ซึ่งเวลานี้มี 40-50 องค์กรที่เข้าไปช่วยเหลือ โดยได้รับงบประมาณดำเนินการแต่ละปีในวงเงินเพียง 180,000 บาทเท่านั้น ซึ่งไม่เพียงพอ (สมพงษ์ จิตระดับ. 2549) อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลนี้ทำให้มีการผลักดันกระบวนการแก้ปัญหาในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับประเทศในเรื่องของเด็กด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีมาตรฐานและความชัดเจนในการแก้ปัญหา คือ

1. การที่เด็กเร่ร่อนขาดโอกาสและทุนทางการศึกษา สาเหตุหนึ่งมาจากการขาดเอกสารทางราชการ สูติบัตร ทะเบียนบ้าน เลข 13 หลัก บัตรประจำตัวประชาชน ดังนั้น จะต้องมีการบวนการเพื่อให้ได้หลักฐานการเป็นคนสัญชาติไทย เลข 13 หลัก โดยเร็ว

2. ระบบการศึกษาจำเป็นต้องยืดหยุ่น คลายกฎเกณฑ์ในเชิงปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น

ประการที่สาม ควรมีบ้านเปิด (Open House) หรือที่พักพิง ให้กับเด็กเร่ร่อนในหลายจุดที่มีลักษณะถูกเงินเพื่อให้เด็กสามารถเข้าพักค้างคืน มีความปลอดภัย และมีเจ้าหน้าที่ดูแลคุ้มครองเด็กเหล่านี้

3. ควรมีการบังคับใช้กฎหมายและมีบทลงโทษอย่างหนักกับกลุ่มผู้แสวงหาประโยชน์ในกลุ่มเด็กเร่ร่อน ไม่ว่าจะเป็นขบวนการซื้อขายมนุษย์ใน จังหวัดเชียงราย กลุ่มที่ส่งเด็กออกขอทานตามจุดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ชาวไทยและชาวต่างประเทศที่นิยมซื้อบริการทางเพศกับเด็กที่พำนักชลบุรี เป็นต้น

โดยธรรมชาติของเด็กเร่ร่อนแล้ว เด็กมักจะมีการรวมกลุ่มและมีลักษณะเฉพาะของตนเอง การรวมกลุ่มเป็นไปเพื่อการต่อสู้และการเอาตัวรอด บ้างก็มีพฤติกรรมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศและปัญหาเสพติด การเข้าไปศึกษาชีวิตของเด็กเร่ร่อนและการช่วยเหลือที่ผ่านมานั้นเป็นเพียงแต่การศึกษาในแง่มุมของเชิงปริมาณและกายภาพ ค้นหาปัญหาและสาเหตุ รวมทั้งจัดโครงการช่วยเหลือ มีการฝึกฝนอาชีพ การให้ที่พัก อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นการลดการขยายตัวของเด็กเร่ร่อนได้ แต่ปัญหานี้ก็ไม่ได้ลดลงแต่อย่างใด ในทางกลับกันกลับมีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุที่มาแห่งการกลายเป็นเด็กเร่ร่อน สามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ (สมพงษ์ จิตระดับ. 2540: 1-4) คือ

ระดับที่ 1 ความยากจนและการเคลื่อนย้าย

สาเหตุมาจากความยากจนของครอบครัว การอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาสู่เมือง ในกลุ่มนี้เด็กเร่ร่อนจะอาศัยอยู่กับครอบครัวในบางช่วงเวลา อีกส่วนหนึ่งจะเร่ร่อนออกหาเงินในถนน ซึ่งจะ เป็นลักษณะชั่วคราว ไม่ถาวร เพราะยังมีการกลับไปหาครอบครัวบ้าง ภาวะนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาแสวงหารายได้ตามเมืองใหญ่ ปัญหานี้กำลังเกิดขึ้นกับหลาย ๆ ประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจมาเป็นแบบทุนนิยมมากขึ้น

ระดับที่ 2 ความสั่นคลอนของระบบครอบครัว

ความไม่เข้าใจ ความเครียดภายในครอบครัว การทำร้ายร่างกาย สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความแตกแยกและความรุนแรงภายในครอบครัว ซึ่งมักจะเกิดกับครอบครัวของชนชั้นกลาง ที่ขาดความใกล้ชิดสนิทสนมกันภายในครอบครัว การเข้มงวดจะทำให้เด็กหนีออกมาจากระบบครอบครัว สถานการณ์เด็กเร่ร่อนในประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงปลายสุดของระดับที่ 2 นี้ ซึ่งจะเข้าใกล้ระดับของปัญหาที่ร้ายแรง

ระดับที่ 3 ความรุนแรงของถนนอาชญากรรม

เด็กเร่ร่อนในระยะนี้จะมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อการอยู่รอด จะมีอาชีพที่เสี่ยงอันตรายและเป็นอันตรายต่อสังคม ดังเช่นตามเมืองท่องเที่ยวใหญ่ ๆ ของประเทศไทย ก็จะมีกลุ่มนี้แฝงตัวอยู่ และทำให้พื้นที่เหล่านั้นไม่มีความปลอดภัย

การดำเนินชีวิตของเด็กเร่ร่อนนั้นจะดำเนินไปตามขั้น กล่าวคือ ช่วงแรก จะเป็นการออกมาเร่ร่อนเพื่อความอยู่รอด หาความสนุกสนาน มีอิสระเสรี เมื่อผ่านช่วงหนึ่งมาและมีการสะสมประสบการณ์มากขึ้นก็จะมีการแปรเปลี่ยนจากการเร่ร่อนที่ไร้ทิศทาง เป็นการรวมกลุ่มกัน เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ และก่อให้เกิดวัฒนธรรมภายในกลุ่มขึ้นมา ในภาวะนี้จะก่อให้เกิดปัญหาหลายอย่างตามมา เช่น มีการไปมั่วสุมยาเสพติด การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกากระทำที่ผิดกฎหมาย การเป็นโสเภณีทั้งชายและหญิง เป็นต้น การดำเนินชีวิตมีภาวะที่อันตรายและรุนแรงมากขึ้น เมื่อผ่านวัยและโตขึ้นมาอีกก็จะมีการตั้งตนเป็นผู้นำกลุ่ม มีสมาชิกที่คอยรับใช้ดูแลและทำงานให้ มีการตั้งขอบเขตของตนเอง เกิดการทำร้ายร่างกายผู้อื่น ส่วนการแก้ไขปัญหาจากภาครัฐโดยระบบราชการที่มีกฎเกณฑ์เข้มงวดและตายตัว และมีแนวคิดในทางลบต่อเด็กเร่ร่อน ส่งผลให้แนวทางในการแก้ปัญหานั้น ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควรจะเป็น ก่อให้เกิดปัญหาเรื้อรังยาวนาน และมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

สมพงษ์ จิตระดับ (2540) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยของการเร่ร่อนว่า โดยทั่วไปจะประกอบไปด้วย 3 ปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อม และปัจจัยภายในตัวเด็ก ดังนี้

1. ปัจจัยด้านครอบครัว อาจเนื่องมาจากครอบครัวที่เร่ร่อนอยู่แล้วกับจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นการเปลี่ยนสถานภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน ที่อยู่ในระบบครอบครัวมาสู่การเป็นเด็กเร่ร่อนนั้น ปัจจัยด้านครอบครัวก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของเด็กที่นำมาสู่การใช้ชีวิตเร่ร่อน ซึ่งแนวคิดทางครอบครัวนี้ นวลจันทร์ ทศนชัยกุล (2540: 92-95) ได้เสนอให้เห็นมุมมองด้านครอบครัวไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยจะขอสรุปเฉพาะประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1.1 ครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สร้างบุคลิกภาพ (Personality) ให้แก่เด็ก บุคลิกภาพเป็นลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งหมายรวมถึงลักษณะทางร่างกาย และคุณภาพทางจิตใจด้วย เด็กจะถูกหล่อหลอมให้มีทัศนคติอย่างไร คิดอย่างไร ย่อมได้รับอิทธิพลมาจากการอบรมสั่งสอน การถ่ายทอดคุณธรรม ศีลธรรม (Super ego) ให้จิตใจแยกได้ในระหว่างความผิดถูก บาปบุญ และสิ่งเลวร้าย แล้วหลีกเลี่ยงการทำความผิด

1.2 ครอบครัวจะสร้างวัฒนธรรมย่อย (Sub-culture) ขึ้นมา แต่ละครอบครัวจะมีความคิด ความเชื่อ และค่านิยมแตกต่างกัน แล้วแต่ผู้เป็นพ่อ แม่ จะเห็นอย่างไร เด็กจะยอมรับความคิดนั้นด้วย ดังนั้น การอบรมเป็นการสร้างแบบอย่างแนวความคิด และการปฏิบัติ

1.3 ครอบครัวที่พ่อแม่เป็นคนไม่มีศีลธรรม ดิตยาเสพติด ดิตสุรา มีอาชีพการประกอบ อาชญากรรม การเป็นตัวแทนอย่างที่ไม่ดี เด็กจะเห็นแบบอย่างที่ไม่ดีอย่างนั้นด้วย จึงเกิดการเลียนแบบ พ่อแม่ ซึ่งเด็กจะเรียนรู้การเป็นอาชญากรที่ละน้อย เมื่อเติบโตก็จะกล้ากระทำความผิดกฎหมายได้

1.4 เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ไม่มีระเบียบวินัย ไม่มีการดูแลความประพฤติ ทำอะไร โดยอิสระ ซึ่งพ่อแม่ไม่มีเวลาที่จะดูแลลูกเท่าที่ควร

1.5 ไม่ให้ความรัก ความอบอุ่น พ่อแม่ไม่สนใจ แต่กลับเข้มงวดมากเกินไป เด็กจะขาด ความรู้สึกอบอุ่น ความมั่นคง รู้สึกว่าตัวเองอยู่อย่างโดดเดี่ยว คิดว่าตนเองไม่มีคุณค่า จึงพยายามทำให้ ตนเองเป็นที่สนใจไม่ว่าทางดีหรือทางไม่ดีทำให้มองโลกในแง่ร้าย มีความประพฤติก้าวร้าวต่อต้าน

1.6 พ่อแม่ไม่รักกัน ความไม่ปรองดองของพ่อแม่ การทะเลาะโต้เถียง แตร้าวกัน บ่อย ๆ จะทำให้เด็กรู้สึกสับสนวุ่นวาย กระวนกระวายใจ มีแต่ความตึงเครียด เริ่มรู้สึกว่าบ้านไม่ อบอุ่น และไม่ปลอดภัย เมื่อพ่อแม่ทะเลาะกันทำให้เด็กเสียใจไม่สบาย พ่อแม่บางคนทะเลาะกัน แล้วระบายอารมณ์กับลูกโดยการทำร้ายร่างกาย ทำให้เด็กคิดว่า พ่อแม่ของตนเองยังโหดร้าย แล้วคนอื่นจะโหดร้ายแค่ไหน ทำให้เด็กรู้สึกไม่ปลอดภัยและไม่ไว้วางใจผู้อื่น

1.7 พ่อแม่ที่มีอาการทางจิตใจ อาการโรคประสาท มีความกระวนกระวาย หงุดหงิด โกรธง่าย อารมณ์แปรปรวน กลัวอะไรไปปราศจากเหตุผล จะทำให้เด็กวุ่นวายสับสน ไม่สบายใจ ส่งผล ให้เด็กมีอาการต่าง ๆ ของพ่อแม่มาไว้ในตนเอง เพราะเด็กจะยึดพ่อแม่เป็นตัวอย่าง

1.8 ครอบครัวยากจน ครอบครัวที่ยากจนทำให้พ่อแม่ต้องดิ้นรนออกไปหารายได้บางที ลูกก็ต้องช่วยพ่อแม่ทำงานด้วย ทำให้พ่อแม่ไม่มีเวลาอบรมดูแลลูก เด็กจึงอาจจะทำในสิ่งที่ไม่ควร ความยากจนยังเป็นเครื่องมือบีบบังคับจิตใจให้เกิดความต้องการในสิ่งที่ล่อตาล่อใจ เมื่อไม่สามารถ หาซื้อได้ จิตใจก็ฟุ้งซ่าน และไม่สามารถยับยั้งได้ เด็กก็อาจจะกระทำความผิดได้

จะเห็นว่า สถาบันครอบครัวนั้นเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมของคนเรามาก มากตั้งแต่จุดเริ่มต้นของชีวิต เป็นสถาบันที่สั่งสอนประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ให้ความรักและ ความอบอุ่น รวมถึงความปลอดภัย พื้นฐานทางครอบครัวที่ดีก็จะสามารถหล่อหลอมบุคลิกภาพและ พฤติกรรมที่ดีแก่สมาชิกในครอบครัวได้ ซึ่งจะเป็นเกราะกำบังในการป้องกันปัญหาสังคมที่อาจจะ เกิดขึ้นได้ แต่หากว่าสถาบันครอบครัวที่เป็นพื้นฐานนี้มีความสั่นคลอน ก็จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ ภาพในครอบครัว รวมถึงลักษณะภายในตัวบุคคลที่จะเกิดขึ้นกับคนภายในครอบครัว ผลกระทบที่ สำคัญที่สุดก็คือ ตัวเด็กที่ได้รับผลกระทบจากระบบครอบครัวที่ไม่มั่นคง การไม่ได้รับการเอาใจใส่ ดูแล ทำให้เกิดความรู้สึกว่าถูกทอดทิ้งจากคนในครอบครัว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะทำให้เด็กบางส่วน ได้ผลักดันตัวเองออกมาจากระบบครอบครัว มาสู่การใช้ชีวิตเร่ร่อนเพื่อกำหนดชีวิตของตนเอง

2. ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัย ที่ส่งผลทำให้เด็กตัดสินใจมาใช้ชีวิตเร่ร่อน เช่น ที่อยู่ อาศัยเป็นแหล่งสลัม ชุมชนแออัด การที่มีแหล่งบันเทิง แหล่งท่องเที่ยว เป็นเครื่องล่อใจให้เด็ก ซึ่งมีความอยากรู้อยากเห็น นอกจากนั้นอิทธิพลของสื่อมวลชนที่ถ่ายทอดค่านิยมทางวัตถุ ความฟุ้งเฟ้อ ซึ่งเด็กจะซึมซับเอาความรู้สึกต้องการเหล่านั้นไว้ และเป็นแรงจูงใจให้เด็กเลียนแบบสิ่งที่ได้พบเห็นมา ซึ่งจำเป็นต้องมีเงินเพื่อให้ได้มาของสิ่งของเหล่านั้น เมื่อพ่อแม่ไม่สามารถจัดหาให้ได้ เด็กจึงต้อง

ออกจากบ้านไปหาเงินเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ อีกทั้งยังมีสภาพแวดล้อมในโรงเรียนก็มีผลให้เด็กหนีออกมาเร่ร่อนเพราะไม่ต้องการที่จะไปโรงเรียน เช่น เด็กไม่ชอบเรียนหนังสือ ไม่ทำการบ้าน ถูกครูลงโทษ และเพื่อนชวนหนี เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กหนีออกจากระบบครอบครัวได้

ปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อน เพราะเด็กมักจะมีเพื่อนและรักเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ผู้ปกครอง ดังนั้น จึงมักถูกเพื่อนชักชวนไปในทางที่ไม่ถูกต้อง กลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็ก เพราะแรงผลักดันหรือแรงบีบคั้นที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มนั้นสามารถผลักดันให้พฤติกรรมของแต่ละบุคคลเปลี่ยนแปลงได้ อิทธิพลของกลุ่มในบางสถานการณ์จะเป็นสาเหตุทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเป็นอีกแบบหนึ่งซึ่งต่างกับเมื่ออยู่คนเดียว ในคนมาก ๆ บุคคลที่อยู่ในกลุ่มอาจจะพลอยมีความรู้สึกและแสดงพฤติกรรมคล้ายตามกลุ่มไปด้วย ทั้งที่ไม่รู้จักมุ่งหมายหรือสถานการณ์ที่แท้จริง แรงบีบคั้นภายในกลุ่มมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลด้วย กล่าวคือ บุคคลอาจเปลี่ยนการตัดสินใจของตนที่เคยมีมาก่อนให้คล้ายตามกลุ่มเพื่อนเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ซึ่งจากอิทธิพลของกลุ่มนี้อาจจะทำให้เด็กบางส่วนที่ถูกแรงบีบคั้นจากสภาพของครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์อยู่แล้ว เมื่อมาประสบกับอิทธิพลและแรงบีบคั้นจากกลุ่มเพื่อนอีก จึงทำให้เด็กออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน ด้วยการชักชวน หรือจากการเห็นตัวอย่างจากเพื่อน ๆ

อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ขยายวงกว้างออกมาจากระบบของครอบครัว มาอยู่ที่บริบทของสังคมภายนอก เมื่อสภาพภายในที่ถูกบีบคั้น อันเนื่องมาจากสภาพของครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ และในการที่เด็กออกมาเผชิญกับสภาพของสังคมที่มีความสับสนและซับซ้อนกว่าระบบของครอบครัว ทำให้เด็กเกิดแรงบีบคั้นจากทั้งภายในและภายนอก เปรียบเสมือนกำแพงทั้งสองด้านที่บีบเข้ามาหาตัวเด็ก ทำให้ต้องหาทางปลีกลหนีออกมาจากแรงบีบคั้นที่เกิดขึ้นจากภาวะเหล่านี้ จึงทำให้เด็กเกิดการตัดสินใจหลบหนีออกจากระบบที่ส่งผลกระทบต่อตนเอง

3. ปัจจัยภายในตัวเด็ก ปัจจัยทางด้านครอบครัวและปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม ดังที่กล่าวข้างต้นนั้น เป็นเสมือนกับแรงผลักดันทั้งจากภายในและภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อความคิด และความรู้สึกภายในของบุคคล ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลให้เกิดการแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดออกมา หากว่ามีการปรับตัวทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ และการปรับตัวในทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ อดี ก็จะสามารถเผชิญปัญหาจากแรงกดดันที่เกิดขึ้นทั้งภายในตนเองและภายนอกได้อย่างสมดุล

จากปัจจัยทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการที่เด็กจะแสวงหาเพื่อสนับสนุนความต้องการของตนเองนั้น ในสภาพสังคมปกติทำให้เด็กและเยาวชนไม่มีโอกาสที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่พวกเขาต้องการ จึงทำให้เด็กและเยาวชนหลีกเลี่ยงจากการควบคุม ขัดจำกัด หรืออุปสรรคที่มาขัดขวางความต้องการ หรืออาจกล่าวได้ว่าปัจจัยทั้งสาม มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน หากขาดความสมดุลในปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ในส่วนของเด็กเร่ร่อนเองถือเป็นศูนย์กลางที่รับผลกระทบจากปัจจัยทั้งหมด ดังนั้นหนทางเพื่อความอยู่รอดจึงเป็นการแสวงหาอิสรภาพ เพื่อที่จะได้ทำในสิ่งที่ตนต้องการ “ชีวิตนอกบ้าน” จึงเกิดขึ้น และหากเกิดแรงจูงใจได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนต้องการทุกครั้งที่ยกนออกบ้าน ความสุขหรือความต้องการที่ได้รับจึงเป็นเสมือนสิ่งดึงดูดให้หลุดพ้นจากชีวิตครอบครัว มาสู่ “เด็กเร่ร่อน” ได้

เรื่องราวของคนเร่ร่อนในสังคมประเทศไทยที่ผ่านมา เคยถูกพูดถึงในฐานะของ “คนขอทาน” ที่อพยพหลังไหลเข้ามาหางานทำในเขตเมือง หาทักฟิงตามศาลาข้างถนน หรือสวนสาธารณะ หรือบ้านร้างทั่วไป และบางคนมีลักษณะอาการป่วยทางจิต (Mental illnesses) ทำให้ผู้พบเห็นเกิดความรู้สึกหวาดกลัว ที่ผ่านมามีการศึกษาในเชิงลึก เพื่อทำความเข้าใจคนเร่ร่อน อยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ มักจะให้ความสนใจไปที่เด็กเร่ร่อน ส่วนคนเร่ร่อนที่เป็นการศึกษาในผู้ใหญ่ ที่มุ่งทำความเข้าใจชีวิต คนเร่ร่อนอย่างจริงจังมีเพียงเรื่องเดียว นอกนั้น เป็นการศึกษาที่เฉพาะเจาะจงในเชิงสำรวจข้อมูล ทั้งด้านปริมาณ และสาเหตุของการเร่ร่อน เป็นต้น

การมองคนเร่ร่อนว่าเป็น “ปัญหา” เกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2484 เพราะมีการตราพระราชบัญญัติ ควบคุมคนขอทาน โดยมองว่าคนเร่ร่อนเป็นมักไม่ประกอบอาชีพ และขอทาน พระราชบัญญัตินี้ ได้ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมคนขอทาน นำส่งกรมประชาสงเคราะห์ (กรมประชาสงเคราะห์. 2517: 2) เพื่อให้การสงเคราะห์ และฝึกอบรมอาชีพ คนเร่ร่อน จึงถูกตีตราว่า “คนเร่ร่อนขอทาน” ไร้ความสามารถประกอบอาชีพ กลายเป็นกลุ่มที่น่ารังเกียจ และแปลกแยกออกจากคนทั่วไปใน สังคม จากจุดเริ่มต้นดังกล่าว จึงถูกประเคนให้นักวิชาการในระยะต่อมา หันมาสนใจศึกษาถึงที่มา และสาเหตุของการเป็นคนเร่ร่อนขอทาน โดยหวังว่าจะนำผลการวิจัยไปใช้ในการกำหนดนโยบาย เพื่อลดปริมาณขอทานได้ งานวิจัยเหล่านั้นให้ข้อสรุปของการศึกษาว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ต้องมา เป็นคนเร่ร่อนขอทานมีหลายประการคือ ความยากจน เกียจคร้าน จิตไม่ปกติ พิการ ครอบครัว แดกแยก กำพร้า สมองพิการ ถูกบีบบังคับ เลียนแบบ และ เมาสุรา (กรมประชาสงเคราะห์. 2517; จุฑามาศ ศรีจามร. 2518) ต่อมา กรมประชาสงเคราะห์ (2538) ได้ทำงานวิจัยเชิงสำรวจ เรื่อง คนเร่ร่อนขอทานในที่สาธารณะ ซึ่งสัมภาษณ์คนเร่ร่อนโดยใช้แบบสอบถามในพื้นที่ 44 จุด ทั่วกรุงเทพมหานคร โดยการวิจัยนี้ได้ให้นิยาม คนเร่ร่อนขอทานว่า หมายถึงคนที่มีที่อยู่อาศัยไม่ เป็นหลักแหล่ง และใช้ชีวิตในสวนสาธารณะต่าง ๆ ไม่มีอาชีพที่แน่นอน ส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตด้วยการขอทาน แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ผลการสำรวจพบคนเร่ร่อนที่เป็น คนขอทาน มีเพียงร้อยละ 17.4 เท่านั้น ข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นเครื่องบ่งชี้ได้อย่างชัดเจนว่า บรรดาคนที่เร่ร่อนที่หลบนอนใน สวนสาธารณะ ไม่ได้เป็นผู้ไร้อาชีพ หรือประกอบอาชีพขอทาน กันเป็นส่วนใหญ่ ตามที่ผู้วิจัยได้ คาดการณ์ อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ. 2540 ได้มีการพยายามสำรวจข้อมูลกันอีกครั้ง (กรมประชาสงเคราะห์. 2540) ทั้งในส่วนกรุงเทพมหานคร และขยายเป็นการสำรวจทั่วประเทศ การศึกษาดำเนินการ โดยให้เจ้าหน้าที่ไปนับจำนวนผู้ที่อยู่บนท้องถนน โดยจำแนกกลุ่มหลัก ๆ ออกเป็น ประกอบอาชีพ ขอทานหรือไม่ ร่างกายพิการหรือไม่ และเจ็บปวดทางจิตหรือไม่ ผลการสำรวจพบว่า มีคนเร่ร่อน ขอทานในกรุงเทพมหานครจำนวน 1,721 คน ข้อมูลทั่วประเทศ จำนวน 6,025 คน โดยกรม ประชาสงเคราะห์ได้เห็นว่า จำนวนข้อมูลที่เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2537 และ 2538 จำนวนมาก เป็นเพราะ มีการอพยพของคนต่างชาติทั้งจากประเทศกัมพูชา และพม่า

จะสังเกตเห็นได้ว่า การศึกษาข้างต้นที่ผ่านมา เป็นแสดงถึงเจตจำนงต่อการยึดติดคำว่า “คนเร่ร่อนขอทาน” ซึ่งเป็นการกำหนดกรอบความคิดว่า บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการสงเคราะห์ มากกว่าจะมองเห็นในเชิงมิติของการต่อสู้ ดิ้นรน และความพึงพอใจในวิถีชีวิตเร่ร่อนของพวกเขา

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ถึงแม้จะไม่ใช่อะไรในเชิงลึกก็ตาม แต่สิ่งที่ได้ ทำให้ผู้ที่สนใจได้รู้ว่า มีคนเร่ร่อนอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดบ้าง ซึ่งผลการสำรวจพบว่า จุดใหญ่ ๆ ที่พบคนเร่ร่อนจำนวนมาก ได้แก่ บริเวณถนนกรกฎ ถนนพหลโยธิน วงเวียน ใต้สะพานพุทธ สถานีขนส่งสายเหนือ ตลาดจตุจักร เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า สถานที่ที่พบคนเร่ร่อนในงานวิจัยดังกล่าว เป็นการกำหนดขึ้น โดยคาดการณ์ว่าจะพบคนเร่ร่อนออกมาขอทาน ดังนั้นสถานที่ที่พบคนเร่ร่อนจึงออกมาในรูปของท้องถนน หรือเรียกว่า คนข้างถนน

2.2 คนเร่ร่อนในต่างประเทศ

สำหรับในต่างประเทศ ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับคนเร่ร่อนค่อนข้างมาก ตัวอย่างเช่นในประเทศแคนาดา ที่ได้ทำการศึกษาในปี ค.ศ. 2004 โดยทำการสำรวจ เกี่ยวกับสถานการณ์ของคนเร่ร่อน พบว่า ปัจจุบันมีจำนวนคนเร่ร่อนที่เป็นเชื้อชาติแคนาดาเพิ่มขึ้นเป็น 130,000 ถึง 250,000 คน และเชื้อชาติอเมริกาเพิ่มขึ้นถึง 13.5 ล้านคน (Shand, A.M. 2004: 8; citing Struening. 1994) ส่วนใน ประเทศสหรัฐอเมริกา ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีอัตราการเร่ร่อนสูงขึ้นตามลำดับ โดยในปี 1984 สำนักงานที่ว่าการและสำนักงานเขตเมืองได้คาดการณ์ประชากรเร่ร่อนมีประมาณ 250,000–350,000 คน โดยในปี 1988 การคาดการณ์เพิ่มขึ้นถึง 2–3 ล้านคน คนเร่ร่อนในกลุ่มย่อย (subgroup) จะปรากฏได้เร็วมากในลักษณะของเด็กเร่ร่อนที่ต้องพึ่งพาครอบครัว ปัจจุบันในกลุ่มย่อยนี้มีถึง 28 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งหมด จากการวิเคราะห์ข้อมูลสัมมนาประชากร ในปี ค.ศ. 1990 พบว่า สถานการณ์ดังกล่าวเป็นผลจากสภาพเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่รุนแรงระดับประเทศ ทำให้ผู้บริหารประเทศต้องมาสนใจในเรื่องการจัดหาที่พักอาศัยที่มั่นคง และการดูแลสุขภาพจิตต่าง ๆ ของคนเร่ร่อน ทั้งนี้ คนเร่ร่อนบางราย จะมีอาการป่วยทางจิต เช่น Schizophrenia เนื่องจากได้รับประสบการณ์ที่ไม่ดีมาในอดีต ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้สร้างความหนักใจแก่เจ้าหน้าที่ในการบำบัดรักษา เป็นอย่างมาก จึงเป็นผลทำให้คนเร่ร่อนยังคงดำรงอยู่ กลุ่มคนเหล่านี้จะแยกตัวออกจาก ครอบครัว เพื่อน สังคม และระบบบริการด้านสุขภาพ (Shand, A.M. 2004: 8; citing Begin; & Saoub. 1994; Goldsmith. 1999; Anderson. 2001)

เนื่องจากการเป็นคนเร่ร่อนมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย นักวิชาการบางท่าน กล่าวว่า ปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังมักมาจากเหตุแห่งการสูญเสียในด้านต่าง ๆ บางคนสูญเสียพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง บางคนสูญเสียบ้าน ทำให้ไม่มีที่อยู่อาศัย เป็นต้น ดังงานวิจัยของ วาเคนติน (Warkentin, Lora. 1993) พบว่า การสูญเสียของคนเร่ร่อนที่ศึกษาในมุมมองของคนเร่ร่อนผู้ชาย ส่วนใหญ่จำแนกออกเป็น

1. ความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต เช่น พ่อแม่ คนรัก
2. ความสูญเสียที่เป็นความรู้สึกขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชีวิต
3. ความสูญเสียอันเนื่องมาจาก ครอบครัพล่มสลาย เช่น การหย่าร้าง ทำให้เกิด

ความรู้สึกทนต่ำต้อย

ซึ่งการสูญเสียเหล่านี้ ทำให้เกิดภาวะเศร้า โกรธ ทรมานทางจิตใจ เจ็บปวด สับสน อารมณ์ไม่มั่นคง ซึ่งความรู้สึกเหล่านี้ ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมชอบตำหนิวิพากษ์วิจารณ์ ถอยหนี แยกตัว และมุ่งสู่พฤติกรรมการใช้ยาเสพติดได้ง่าย และยังพบอีกว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์สูญเสียแล้ว จำเป็นต้องเป็นคนเร่ร่อน นั้น ต้องอาศัยการปรับตัวอย่างมาก ในวิถีชีวิตใหม่ อีกทั้งยังต้องการการยอมรับจากบุคคลสองโลก คือ โลกของคนเร่ร่อน และโลกในสังคมปกติทั่วไป สำหรับในกลุ่มผู้สูงอายุที่เร่ร่อน (Woodall, Thomas Edward. 1994) จากการศึกษาพบภาพสะท้อนประสบการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า คนกลุ่มนี้รู้สึกเหมือนว่า ตนไม่มีความสำคัญสังคม เหมือนไม่มีตัวตน (Non-Person) รู้สึกว่าเป็นคนแปลกแยก ชีวิตมีแต่ความว่างเปล่า การที่มีชีวิตอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน เพราะ ศรัทธา “ในพระเจ้า” จึงยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้น และหวังว่า พระเจ้าจะช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้น

นอกจากนี้นักวิชาการในต่างประเทศ ยังได้แสดงแนวคิดที่แตกต่าง เกี่ยวกับสาเหตุที่ทำให้เกิดคนเร่ร่อนว่า

1. การเร่ร่อนเป็นเรื่องของบุคคล แนวคิดนี้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1930-1960 ที่พบภาพของคนเร่ร่อนในสภาพ “ซีเมา” (Snow; & Anderson. 1993) ต่อมาในช่วงทศวรรษ 1980 เกิดปรากฏการณ์คนไร้บ้านในอเมริกา ความซีเมาจึงกลายภาพที่คู่ไปกับคนเร่ร่อน (Wright. 1989) ทั้งนี้สาเหตุของการเร่ร่อนของกลุ่มคนดังกล่าว เป็นผลมาจากสภาพจิตใจ ขาดการสนับสนุนจากครอบครัว จึงทำให้ชีวิตต้องออกไปเร่ร่อนข้างถนน ต่อมาตีตปริธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน ได้กล่าวเกี่ยวกับคนเร่ร่อนว่า “เราอาจกล่าวได้ว่า คนเร่ร่อน เพราะเขาได้เลือกวิถีทางของเขาเอง” (Wright. 1989) กลุ่มที่สนับสนุนความคิดนี้ ได้เสนอว่า หากแก้ไขปัญหาคนเร่ร่อน จะต้องแก้โดยการเปลี่ยนบุคลิกลักษณะนิสัยของคนเร่ร่อน (Yeich. 1996: 112)

2. การเร่ร่อนเกิดจากปัญหาเชิงโครงสร้าง ในแนวคิดนี้ ยีช (Yeich. 1996) ได้อธิบายว่า สาเหตุปัญหาของคนเร่ร่อนมาจาก การเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมอย่างขนานใหญ่ จึงเกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย กล่าวคือ คนจนไม่มีความสามารถพอที่จะมีบ้านได้ ซึ่งเป็นสาเหตุจากโครงสร้างด้านทรัพยากร อีกทั้งราคาบ้านได้เพิ่มขึ้นสูงมาก จนคนจนเมืองต้องถูกขับออกจากตลาดที่อยู่อาศัย และกลายเป็นคนเร่ร่อน (Wright. 1989)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับคนเร่ร่อนทั้งในต่างประเทศ มักมองสาเหตุของการเร่ร่อนมาจากการสูญเสียในด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่องจิตใจ และไม่สามารถปรับตัวได้ จึงต้องออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน นอกจากนี้ยังมองว่า การเร่ร่อน มีสาเหตุมาจากปัจจัยส่วนบุคคลที่เลือกจะใช้ชีวิตเร่ร่อน และปัจจัยที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาในเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจและสังคม

3. มุมมองของคนนอกต่อคนเร่ร่อน

ในปี ค.ศ. 1981 ประเทศสหรัฐอเมริกา สมัยประธานาธิบดีโรนัลด์ เรแกน ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงประเด็นคนเร่ร่อน หรือที่เรียกว่า “The Homeless” เนื่องจากพบว่าเริ่มมีประชาชนมาพักอาศัยหลบหนาวอยู่ในพื้นที่สาธารณะ และเร่ร่อนไปตามถนนจำนวนมาก เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในกลุ่มคนเล็ก ๆ โดยมองว่า เป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดีในสังคม (Jenck, Chistopher. 1994) สโนว์ และ แอนเดอร์สัน (Snow, D.; & Anderson, L. 1993) ได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นความสลับซับซ้อนทางความคิดของคนเร่ร่อน และนำเสนอไว้อย่างน่าสนใจว่า คนเร่ร่อนในฐานะที่เป็น “ปัญหา” ของสังคม ได้มีรูปแบบการใช้ชีวิตเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งมีพัฒนาการต่อเนื่องกัน คือ

กลุ่มแรก เรียกว่า “ผู้ที่เพิ่งกลายเป็นคนเร่ร่อน” (recently dislocate) ซึ่งกลุ่มนี้ ยังไม่กล้าที่จะยอมรับว่าตนเองเป็นคนเร่ร่อน ข้างถนน จึงเกิดความหวาดระแวง เครียด และไม่รู้ว่าจะใช้ชีวิตให้อยู่รอดได้อย่างไร ดังนั้นคนกลุ่มนี้ จึงพยายามคิดหาหนทางที่จะกลับไปมีบ้านเหมือนเดิม และหางานทำ

กลุ่มที่สอง เรียกว่า “ผู้ที่ยังไม่แน่ใจในตัวเอง” (straddles) เกิดความรู้สึกสองฝักสองฝ่าย ก้ำกึ่ง คลุมเครือในช่วงเปลี่ยนผ่าน กล่าวคือ ด้านหนึ่ง เริ่มรู้สึกว่าตนสามารถที่จะปรับตัวรับสภาพได้ รู้ช่องทางในการเอาตัวรอด หรือไปรับความช่วยเหลือจากแหล่งต่าง ๆ ขณะที่อีกด้านหนึ่ง ยังคิดที่จะกลับไปมีที่อยู่อาศัย แต่ความพยายามดั้นรนน้อยลง และเริ่มยอมรับโชคชะตา

และกลุ่มที่สาม เรียกว่า “คนที่สามารถแยกตัวออกจากสังคมใหญ่ด้วยความรู้คิดของตนเอง” (outsider) คนกลุ่มนี้จะยอมรับตัวเอง และใช้ชีวิตประจำวันเพื่ออยู่รอดอย่างคนเร่ร่อน คนบนท้องถนน มากกว่าที่จะพยายามออกจากท้องถนน

นอกจากนี้ ในสหรัฐอเมริกามีข้อถกเถียงเกี่ยวกับประเด็น “คนเร่ร่อน” ว่าเป็นปัญหาวิกฤติหรือไม่ (O'Neill, Teresa. 1990: 10-11) ในมุมมองของคนที่มีมองว่าเป็นปัญหาวิกฤติ ได้ให้เหตุผลว่า ในสหรัฐอเมริกามีคนเร่ร่อนเกิดขึ้นมาก ถึง 3 ล้านคน ทั้งนี้ปริมาณคนเร่ร่อนที่มากขึ้นดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงปัญหาของสังคมโดยสรุปดังนี้

1. คนกลุ่มนี้เป็นคนจน ไม่มีเงินซื้อบ้าน
2. เป็นกลุ่มที่มีปัญหาด้านสุขภาพและจิต โดยเฉพาะปัญหาด้านสมอง ซึ่งต้องได้รับการรักษาที่ในโรงพยาบาลเป็นระยะเวลานาน แต่เนื่องจาก โรงพยาบาลไม่สามารถดูแลบุคคลเหล่านี้ได้ในระยะเวลายาวนาน
3. รัฐบาลจำเป็นต้องลดการใช้จ่ายต่าง ๆ ทางสังคมลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อการช่วยเหลือบุคคลด้อยโอกาสกลุ่มอื่น ๆ เช่น คนชรา คนปัญญาอ่อน คนยากจน
4. อัตราการว่างงานสูงขึ้น เนื่องจาก โรงงานอุตสาหกรรมประสบกับปัญหา จึงต้องปลดแรงงาน ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาคนเร่ร่อนมากขึ้น และรัฐต้องหันมาดูแลบุคคลกลุ่มนี้เพิ่มขึ้น
5. จำนวนคนชราเพิ่มขึ้น รายได้ประจำคงที่ แต่ค่าครองชีพอื่น ๆ กลับสูงขึ้น เมื่อรัฐไม่สามารถดูแลคนเหล่านี้ให้มีชีวิตที่ดีได้ โอกาสกลายเป็นคนเร่ร่อนจึงเพิ่มขึ้น

6. ความแตกแยกในครอบครัว ก่อให้เกิดความยากจนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะเด็ก ผู้หญิง และคนชรา ทั้งนี้ทำให้ค่าใช้จ่ายของครอบครัวเพิ่มขึ้น เมื่อไม่สามารถรับผิดชอบกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นได้ จึงเป็นเหตุให้บางคนในครอบครัว ต้องออกไปใช้ชีวิตข้างนอก เพื่อหาเลี้ยงดูตนเอง

ส่วนมุมมองของคนที่มีชื่อว่า “คนเร่ร่อน” ไม่ได้เป็นปัญหาวิกฤติของสังคม ได้ให้เหตุผลว่า ตัวเลขจำนวนของคนเร่ร่อนในสหรัฐอเมริกาที่กล่าวมานั้น ไม่น่าเชื่อถือ เนื่องจาก กลุ่มคนดังกล่าว เป็นคนเร่ร่อนไปมา จำนวนที่แน่นอนจึงไม่สามารถนับได้อย่างชัดเจน อีกอย่าง ตัวเลข 3 ล้านที่กล่าวมานั้น ไม่ได้ระบุแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ หากพิจารณาจากแหล่งให้การช่วยเหลือที่พักพิงคนเร่ร่อนที่มีตัวเลขจำนวนคนเร่ร่อนที่แน่นอนแล้ว ยังมีไม่ถึง 3 ล้านคน โดยเฉลี่ยอาจมีเพียงประมาณ 2.5 ล้านคนเท่านั้น และถ้าเทียบกับประชากรของสหรัฐอเมริกาแล้วพบว่ามีเพียง 2 คนต่อพันคนเท่านั้น ข้อโต้แย้งดังกล่าวไม่ได้หมายความว่า จะละเลยการช่วยเหลือ แต่เนื่องจากคนเร่ร่อนส่วนใหญ่ เป็นคนวัยผู้ใหญ่ และมีพยาธิสภาพทางสมอง หรือบางคนติดสุรา และยาเสพติด ซึ่งบุคคลเหล่านั้น จะได้รับการช่วยเหลืออยู่แล้วและต้องดูแลให้ครอบครัวในทุกมิติของชีวิต

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่า มุมมองคนนอกมักจะมองว่า คนเร่ร่อน เป็นผู้ก่อให้เกิดความสูญเสีย และก่อปัญหามากมายในสังคม ทั้งด้านภาพลักษณ์ และด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้สังคมด้อยคุณภาพ ทั้งนี้เนื่องจาก รัฐจะต้องสูญเสียงบประมาณมาใช้ในการดูแลกลุ่มคนเหล่านี้มากขึ้น ทั้ง ๆ ที่กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้เสียภาษีให้กับรัฐเลย ซึ่งการมองในมุมมองดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ยังไม่เข้าใจคนเร่ร่อนอย่างเพียงพอ ดังนั้นจะเห็นว่า การแก้ไขปัญหาโดยการให้ความช่วยเหลือ ทั้งด้านการจัดสรรที่อยู่อาศัย หรือการสร้างบ้านที่พักพิงให้กับคนเร่ร่อน ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาคนเร่ร่อนได้อย่างสมบูรณ์

แนวคิดด้านจิตสังคมที่เกี่ยวข้อง

นอกจากจะศึกษาแนวคิดทางสังคมวิทยาข้างต้นแล้ว ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาที่น่าสนใจ ซึ่งได้นำมาเสนอไว้ในที่นี้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาเพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม เมื่อลงไปศึกษาในภาคสนามจริงแล้ว แนวคิดดังกล่าวอาจจะไม่ชัดชัดได้ว่าจะสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้เหมาะสมหรือไม่เพียงไร แต่การศึกษาแนวคิดนี้ อาจจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเข้าใจสภาพการณ์ที่ศึกษาในเบื้องต้นได้พอสมควร และใกล้เคียงกับปรากฏการณ์ที่ศึกษา ภายใต้สมมติฐานที่ว่า บุคคลมีอิสระ มีสิทธิจะเลือกหนทางการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง

1. แนวคิดเกี่ยวกับทางเลือกของชีวิต

กลาสเซอร์ (Glasser. 1999) ผู้บุกเบิกทฤษฎีทางเลือก ได้กล่าวว่า ทฤษฎีทางเลือก มีแนวคิดที่ว่า พฤติกรรมของมนุษย์มีเป้าหมายและเกิดจากตัวของบุคคลเองมากกว่าการถูกบีบจากภายนอก เราได้รับแรงกระตุ้นจากแรงภายใน และพฤติกรรมของเรามีเป้าหมายอยู่ที่การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเขา

ทฤษฎีทางเลือก (Choice theory) ยังอธิบายถึงการเลือกประพจน์อย่างไร เช่น ถ้าเขาเลือกที่จะชิมเคร้า เขาไม่จำเป็นจะต้องบอกกับตนเองหรือคนอื่นว่าเขาเคร้า เขาสามารถพูดว่าเขาเลือกที่จะชิมเคร้า เพราะว่าเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดที่เขาจะเผชิญกับภาวะเช่นนั้น และกำลังมองหาทางเลือกที่ดีกว่า ทั้งนี้มนุษย์มีความต้องการพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่

ความต้องการการอยู่รอด คือ ความต้องการดำรงชีวิตอยู่ และมีสุขภาพที่ดีอยู่บนรากฐานของความพึงพอใจ มีการต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดต่อความต้องการที่จะอยู่รอดทั้งเวลานี้ และในอนาคต

ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ คือ การมีสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ต้องการความรัก การยอมรับจากบุคคลอื่น ขณะเดียวกันบุคคลที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือความรักจากผู้อื่น อาจทำให้เกิดความคับข้องใจ ปรับตัวไม่ได้ ไม่มีความสุขด้านความรัก ดังนั้นการมีสัมพันธภาพเป็นสิ่งสำคัญ

ความต้องการพลังอำนาจหรือความสำเร็จ คือ พลังอำนาจที่เป็นความต้องการที่จะให้ได้มา และทำให้สำเร็จหรือความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงชีวิตของเราไปสู่ความสำเร็จ เป้าหมายในชีวิต

ความต้องการอิสรภาพ คือ การตระหนักรู้เกี่ยวกับศักยภาพของตน สร้างทางเลือกด้านความต้องการ ค้นหาเสรีภาพ ด้วยความหวังมีความสุขกับบุคคลอื่น เป็นวิถีชีวิตแห่งความพึงพอใจที่อยู่ใกล้ชิดกัน และ

ความต้องการความสนุกสนาน คือ ความสนุกสนานนำไปสู่การมีชีวิตที่สนุกสนาน เพลิดเพลิน หัวเราะ และมีประสบการณ์ซับซ้อน ใช้ชีวิตของเราเพื่อให้เกิดความพึงพอใจต่อความต้องการพื้นฐาน

ทฤษฎีทางเลือกมีพื้นฐานอยู่บนข้อสมมติฐานที่ว่า พฤติกรรมของบุคคลทั้งหมดเป็นความพยายามอย่างยิ่งที่จะควบคุมโลกรอบๆ ตัว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจในความต้องการพื้นฐาน 5 ประการ ข้างต้น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการต่อสู้ทางสังคม ซึ่งถูกสร้างให้เป็นโครงสร้างของมนุษย์ แม้ว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการเหล่านี้ แต่ละคนตอบสนองความต้องการที่แตกต่างกัน มนุษย์พัฒนาความต้องการที่จำเพาะเจาะจง บุคคลไม่อาจสนองตอบต่อความต้องการได้โดยตรง อะไรที่บุคคลทำ เริ่มต้นหลังจากเกิดและดำเนินต่อไปจนตลอดชีวิต เป็นการเก็บสิ่งที่บุคคลทำด้วยความรู้สึกที่ดีและเก็บความรู้สึกไว้ในสถานที่ ที่พิเศษในสมอง เรียกว่า “โลกที่มีคุณภาพ” บรรจุคนที่เขาใกล้ชิด ที่สุดเพื่อที่จะมีความสุข รวมถึงสิ่งที่เขามีความสุข เช่น ศาสนา การเมือง หรือความเชื่อส่วนบุคคล หรือโลกที่บุคคลต้องการใช้ชีวิตพื้นฐานอยู่บนความต้องการของเขา บุคคลควบคุมสิ่งที่เขาทำเสมอ

การทำความเข้าใจพฤติกรรมมนุษย์โดยรวม ประกอบด้วย 4 อย่างรวมเข้าด้วยกันไม่อาจแยกกันได้ แต่กลับมีความชัดเจนคือ การกระทำ (สิ่งที่เราทำ เช่น การพูด การเดิน) ความคิด (คิดอย่างอิสระและการคิดด้วยตนเอง) ความรู้สึก (เช่น ความโกรธ สนุกสนาน กตัญญู ความทุกข์) และการแสดงออกทางสรีรวิทยา (เช่น เหงื่อออก ปวดศีรษะ หรืออาการที่เกิดทางจิตใจ) แม้ว่าพฤติกรรมเหล่านี้สัมพันธ์กัน หนึ่งในจำนวนเหล่านี้จะมีความสำคัญกว่าพฤติกรรมอื่นๆ

ทฤษฎีทางเลือก แนะนำว่า บุคคลสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ ด้วยวิธีที่เขาสามารถควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่เขาเลือก ให้เขารู้สึกว่าไม่ถูกควบคุมโดยผู้อื่นหรือเหตุการณ์อื่นได้อย่างไร บุคคลไม่ต้องไม่ตกเป็นเหยื่อ (ทางใจ) จากการกระทำของผู้อื่น และไม่ฝังใจอยู่กับอดีต หลักความจริงของทฤษฎีทางเลือกคือ อดีตไม่ใช่ปัญหา แต่อดีตอาจส่งผลให้เกิดปัญหาในปัจจุบัน ดังนั้นจึงควรพิจารณาว่า อะไรเกิดขึ้นในอดีตเพื่อที่จะกำหนดหน้าที่ที่บุคคลต้องการ วางแผนชีวิต และสามารถแก้ไขความสัมพันธ์ในปัจจุบันให้ดีขึ้น

สรุปหลักทั่วไป 10 ประการของทฤษฎีทางเลือก (The Ten Axioms of Choice Theory)

1. พฤติกรรมของบุคคลเดียวที่สามารถควบคุมได้คือ พฤติกรรมของบุคคลนั่นเอง
2. สิ่งที่คุณสามารถให้คนอื่นได้คือ ข้อมูลเท่านั้น
3. ปัญหาทางจิตแบบถาวรเป็นปัญหาด้านสัมพันธภาพ
4. ความสัมพันธ์ที่เป็นปัญหา ถือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคุณเสมอ
5. สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตล้วนมีผลกับคุณตอนนี้ในปัจจุบัน แต่คุณสามารถทำให้มันสนองต่อความต้องการพื้นฐานของคุณ และสามารถวางแผนเพื่อให้มันยังคงสนองต่อความต้องการของคุณในอนาคต
6. คุณสามารถสนองต่อความดีบนพื้นฐานของเขาได้โดยทำความเข้าใจต่อสถานการณ์โลก
7. สิ่งที่คุณทำล้วนเป็นพฤติกรรมรวม
8. พฤติกรรมทุกอย่างเป็นพฤติกรรมที่เกิดมาจากองค์ประกอบ 4 อย่าง ได้แก่ การกระทำ ความคิด ความรู้สึก และสรีรวิทยา
9. พฤติกรรมรวมทั้งหมดถูกเลือก โดยมีองค์ประกอบด้านการกระทำและความคิดเท่านั้นที่เขาสามารถควบคุมได้โดยตรง
10. พฤติกรรมรวมถูกกำหนดโดยกิริยาและระบอบที่สามารถรับรู้ได้มากที่สุด

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ทฤษฎีทางเลือกอยู่บนความต้องการพื้นฐาน 5 ประการ คือ ความต้องการการอยู่รอด ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ ความต้องการอำนาจ ความต้องการอิสรภาพ ความต้องการความสนุกสนาน และสามารถเข้าใจพฤติกรรมโดยรวม ซึ่งประกอบด้วย การกระทำ ความคิด ความรู้สึก สรีรวิทยาเหล่านี้เป็นส่วนประกอบที่คุณทุกคนทั่วไปจะเลือกหาวิถีทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับคุณนั้นให้มีความสุขกับชีวิตปัจจุบัน

2. แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ

ดังที่กล่าวแล้วว่า ปรากฏการณ์ของคนเร่ร่อนในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาไปที่ปรากฏการณ์ของคนเร่ร่อนที่ตัดสินใจเลือกเส้นทางชีวิตเร่ร่อน ทั้งนี้ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า แนวคิดหนึ่งที่น่าจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของคนกลุ่มนี้ คือ “Resilience” หรือในที่นี้ผู้วิจัยใช้คำว่า ความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ เพราะแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่อธิบายถึงลักษณะของคนที่ผ่านมาความทุกข์ยากลำบากในชีวิต จนสามารถปรับกายและใจ ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้ตามทางเลือกของตนเอง ดังนั้นเนื้อหาที่สำคัญดังนี้

กรอทเบอร์ก (Dodds. 1995: 1- 11; citing Grotberg. 1993) ซึ่งเป็นนักวิจัยจากทีมงานจากโครงการศึกษาความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจระหว่างประเทศ (The International Resilience Project) ได้ศึกษาทฤษฎีนี้และอธิบายว่า คนที่อยู่ท่ามกลางอุปสรรคและปัญหามานานก็ยังสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเขาล้มได้ เขาก็สามารถลุกได้ ก้าวต่อไปได้ และมีแนวโน้มที่จะเติบโตเป็นผู้ที่มีความสามารถได้

ในช่วงกว่า 10 ปีที่ผ่านมา นักวิชาการจำนวนมากสนใจกลุ่มคนที่มีความเสี่ยง เช่น คนยากจน คนพิการ คนที่ถูกข่มขืน เป็นต้น แต่มีความสามารถในการตอบสนอง ต่อสถานการณ์ที่ยากลำบาก สามารถอดทนต่อปัญหาและการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ครอบงวนอยู่อย่างปกติสุขและทำหน้าที่ของตนต่อไปได้ด้วยดี เสมือนว่าปัญหาอุปสรรคในชีวิตเป็นสิ่งท้าทายสำหรับเขา นักวิชาการเรียกคนที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงกลุ่มนี้ว่า “Resilience”

คำว่า Resilience ในพจนานุกรม (Crowther. 1995: 998) หมายถึง การที่คนสามารถฟื้นหายอย่างรวดเร็วจากความตกใจ ความสะเทือนใจ การบาดเจ็บ หรือ ความเศร้าโศก

นอกจากนี้ Resilience ในทางจิตวิทยาเป็นความสามารถของคน ในการเผชิญกับความเครียดและเหตุร้ายในชีวิต อีกทั้งยังสามารถใช้เป็นตัวบ่งบอกถึงลักษณะด้านการต้านทานเหตุการณ์ที่ไม่ดีที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย นักวิชาการจากหลายประเทศที่ให้ความสนใจเรื่อง Resilience พยายามคิดคำศัพท์ที่เหมาะสม ในประเทศไทยได้มีการให้ความหมายของคำ ๆ นี้ไว้หลากหลาย เช่น ความหยุ่นตัว ความยืดหยุ่นและทนทาน การฟื้นคืนกลับ ความสามารถในการปรับกายและใจเพื่อเผชิญวิกฤติ และความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ เป็นต้น สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “ความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ” ทั้งนี้เพื่อความสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา

ความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ (Resilience) เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะพฤติกรรมด้านบวก ของการปรับตัวเมื่อต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก หรือภาวะบาดเจ็บทางร่างกายและจิตใจ (Luther, Cicchetti; & Becker. 2000) ความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจยังก่อให้เกิดลักษณะสองมิติคือ การเปิดเผยและการปรับตัวทางบวกจากความทุกข์ยากลำบากที่เป็นเงื่อนไขของการดำรงชีวิต (Luther; & Cicchetti. 2000) ปกติแล้วความทุกข์ยากลำบาก จะมีความสัมพันธ์กับ “ความยาก” ของการปรับตัว เช่น ความยากจน เด็กที่มีแม่เป็นโรคจิตเสื่อม บุคคลที่มีประสบการณ์ทางลบ และผู้ที่มีประสบการณ์ด้านความสูญเสียหรือความบอบช้ำทางจิต เป็นต้น ดังนั้น การปรับตัวทางบวก จึงเป็นการพิจารณาถึงการแสดงออกของพฤติกรรมที่เห็นได้จากความสามารถที่จะดำรงอยู่ในสังคม หรือสามารถที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต (Luther; & Cicchetti. 2000)

จากการวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ไม่ใช่เรื่องง่ายที่คนเราจะมีทักษะในด้าน ความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจได้ คนที่จะมีความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจได้ต้องสร้างทักษะในการเผชิญปัญหา หรือฝ่าฟันอุปสรรคด้วยตนเอง มาอย่างต่อเนื่อง ทักษะที่สำคัญได้แก่

- ทักษะการแก้ปัญหา
- ทักษะการติดต่อสื่อสาร
- ทักษะการเป็นผู้นำ
- ตระหนักในตนเอง
- ทักษะความคิดสร้างสรรค์
- ทักษะปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน
- ทักษะสังคม
- ทักษะทางอารมณ์

ความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตพิจารณาได้จาก

1. ผลลัพธ์ที่ดี แม้อยู่ภายใต้สภาวะความเครียดสูง
2. ความสามารถที่คงที่ภายใต้ความเครียด และ
3. การปรับตัวจากวิกฤติสภาพการบาดเจ็บทางร่างกายและจิตใจ

คนที่มีความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิต จะสามารถปรับตัวได้ดีแม้จะมีประสบการณ์ความเครียดสูงต่อการพัฒนาที่ดี โดยมากมักจะเป็นประสบการณ์ด้านความยากจนหรือผลทางลบต่อชีวิต เช่น คนที่มีฐานะยากจน ด้อยโอกาส คนที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ รวมทั้ง คนที่ไม่ประสบความสำเร็จทางด้านการศึกษา เป็นต้น (Masten; et al. 1990) เป็นที่สังเกตว่า ปัจจัยเสี่ยงเหล่านี้ จะทำให้ผู้ที่ประสบปัญหาโดยตรง สามารถพัฒนาตนเองให้มีพฤติกรรมในทางที่ดีได้

เป็นที่น่าสังเกตว่า คนบางคนจึงไม่สามารถสร้างความเข้มแข็งทางจิตได้ เมื่อต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในชีวิต ขณะที่บางคนสามารถสร้างความเข้มแข็งทางจิตได้แม้ต้องเผชิญกับวิกฤติต่าง ๆ มากมาย อะไรคือปัจจัยที่ทำให้คนกลุ่มหนึ่งสามารถสร้างความเข้มแข็งทางจิตได้แม้ต้องเผชิญกับความทุกข์ยาก (Resilience Factors) งานวิจัยเกี่ยวกับ “Resilience” หรือ ความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตอธิบายว่า ปัจจัยต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นตั้งแต่ในวัยเด็ก คือ

1. สัมพันธภาพในครอบครัว การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว จะช่วยบรรเทาผลกระทบจากเหตุการณ์ร้ายที่เคยมีประสบการณ์ นอกจากนี้ ใครสักคนที่สามารถให้ความรักความเข้าใจ แม้จะไม่ใช่คนในครอบครัวก็ตาม เช่น คนข้างบ้าน หรือครู ก็เป็นกำลังใจให้ช่วยผ่านพ้นปัญหาชีวิตไปได้ (Mussen; et al. 1980: 136-140; citing Skolnick. 1978) กริบเบิล และคนอื่นๆ (Gribble; et al. 1993: 507-519) ได้ศึกษาในกลุ่มเด็กอายุ 10-12 ปี ซึ่งมีประสบการณ์กับเรื่องที่ทำให้เครียด แต่เด็กยังปรับตัวได้ พบว่า เป็นเพราะเด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อแม่สอดคล้องกับการศึกษาของ สเปคคาเรลลีและคิม (Spaccarelli; & Kim. 1995: 1171-1182) ในเด็กหญิงที่ถูกทารุณทางเพศ แต่ยังคงมีความสามารถเรียนรู้การอยู่ในสังคม และตรวจไม่พบอาการทางคลินิก เป็นเพราะพ่อแม่ของเด็กเหล่านี้ให้ความอบอุ่น ความเข้าใจ และไม่ตอกย้ำในเรื่องที่เกิดขึ้น

2. ความรักและไว้วางใจ การเลี้ยงดูที่ดี ทำให้เด็กสามารถรับรู้ได้ถึงความรักไว้วางใจผู้อื่นได้ (sense of trust) ซึ่งทำให้เด็กสามารถเผชิญวิกฤติของชีวิตได้ เฮนเดอร์สัน และคนอื่นๆ (Rutter. 1985: 599; citing Henderson; et al. 1981) กล่าวว่า การที่อยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวนมากไม่ใช่สาระสำคัญ ความสำคัญอยู่ที่รักและความไว้วางใจต่อคนเหล่านั้น ถึงแม้จะเป็นสุนัขก็ยังสามารถเป็นแหล่งกำลังใจได้เพราะความรักและความสนิทสนมเป็นความสัมพันธ์ที่มีคุณภาพ

3. การมองสถานการณ์ต่างๆ ในทางบวก คนที่มองตนเองในแง่บวก จะประสบความสำเร็จในการศึกษา มากกว่าเด็กที่มองตนเองในแง่ลบ มารเชก และ มารเชก (Mrazek; & Mrazek. 1987: 357-366) พบว่า คนที่ได้รับการเลี้ยงดูโดยใช้ความรุนแรง แต่ยังมีชีวิตที่ปกติ เป็นเพราะคนนั้นรู้สึกว่าตนเองก็เป็นหนึ่งที่มีคนรัก และมีความหวังในอนาคตว่าชีวิตจะดีขึ้น แกมเมซี (Gamezy. 1993: 127-136) พบว่า คนที่ฐานะทางบ้านของเขายากจน แต่กลับเป็นคนที่มีความสามารถในด้านใดด้านหนึ่ง เป็นเพราะ คนนั้นเป็นคนที่ไม่แสดงความรู้สึก หรือ แสดงการกระทำต่อผู้อื่นในแง่ดีอยู่เสมอ

4. การมีกิจกรรมผ่อนคลายวิกฤติ กิจกรรมที่คนสนใจ คือ กิจกรรมนันทนาการ ซึ่งช่วยผ่อนคลายจากความตึงเครียด สร้างความภาคภูมิใจ และให้ความเพลิดเพลินก็เป็นสิ่งที่มีผลต่อการเผชิญชีวิต (Werner. 1989: 87-91) นอกจากนี้ เวอร์เนอร์ (Werner. 1989: 87-91) พบว่า ความสามารถในการเล่นกีฬาที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นคนที่มีปรับตัวได้ดี

5. การมีอารมณ์ขัน เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่จะช่วยบรรเทาความเศร้าเสียใจจากชีวิตที่ไม่สมหวัง (Masten. 1988; Werner: 1989: 87-91; Werner; & Smith. 1982) เซอร์และสไปเวก (Dodds. 1995: 7-8; citing Shure; & Spivack. 1991) พบว่า เด็กที่ได้รับการฝึกให้เรียนรู้เกี่ยวกับความรู้สึกของตนเองและของผู้อื่น จะส่งผลให้เด็กไม่ค่อยแสดงพฤติกรรมที่มีปัญหา

6. การมีทักษะในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น บรูคโอเวอร์ และคนอื่นๆ (Winkelstein. 1989: 229-233; citing Brookover; et al. 1963) พบว่า ทักษะที่ดีในการสื่อสาร และการแก้ปัญหาเป็นทักษะที่ช่วยให้ผ่านวิกฤติในการเผชิญชีวิตได้ (Mental Health, the WHO division. 1995: 3; citing Civitan. 1995)

กรอทเบอร์ก (Grotberg 1995: 1-56; 1998) เก็บข้อมูลจากนานาชาติ มากกว่า 30 ประเทศ และได้สรุปว่า การที่คนเราจะมีคุณสมบัติเป็นคนที่มีความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตได้เกิดจาก 3 องค์ประกอบ คือ

1. แหล่งสนับสนุนและแหล่งประโยชน์จากภายนอก (External supports and resources) คือ ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว หรือ คนอื่น ๆ ความสัมพันธ์นี้ช่วยให้ได้รับความเอาใจใส่ ยามมีปัญหาที่เกินกำลัง หรือเมื่อรู้สึกว่าการความช่วยเหลือ ความช่วยเหลือก็มีพร้อมอยู่

2. ความเข้มแข็งภายใน (Internal strengths) คือ การที่คนมองตนเองในแง่บวก เช่น มองว่าตนเองเป็นคนน่ารักสำหรับบุคคลอื่น พร้อมจะแผ่แผ่ความรัก ความเข้าใจ และมีมิตรภาพให้แก่ผู้อื่นมีความภูมิใจในตนเอง มีความหวังในอนาคต

3. ทักษะทางสังคมและทักษะระหว่างบุคคล (Social and interpersonal skills) เป็นความสามารถที่ใช้ในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น เช่น การติดต่อสื่อสาร การแก้ปัญหา การควบคุมอารมณ์ และการแสดงออก เป็นสิ่งที่เด็กเรียนรู้ได้จากการอบรมสั่งสอน และจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

กรอทเบอร์ก (Grotberg. n.d.) มีความเห็นว่าองค์ประกอบทั้ง 3 เกี่ยวมีความข้องกัน คือ การที่มีใครสักคนคอยช่วยเหลือตักเตือน และเป็นแบบอย่างที่ดี หรืออาจกล่าวได้ว่ามีแหล่งสนับสนุนและแหล่งประโยชน์จากภายนอก จะช่วยให้เขาได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งภายใน มีผลทำให้ได้รับการพึ่งพาแหล่งสนับสนุนจากภายนอกน้อยลง และใช้ทักษะของตนเองมากขึ้น มีทักษะทาง

สังคมและทักษะระหว่างบุคคล ในขณะที่ตัวกันลักษณะที่ดีภายในตัวก็จะมีพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจในเรื่องนี้ กรอทเบอร์ก (Grotberg. n.d.) ได้ตั้งชื่อแต่ละองค์ประกอบอย่างง่าย ๆ ไว้ ดังนี้ แหล่งสนับสนุนและแหล่งประโยชน์จากภายนอกเรียกว่าภาษาง่ายๆ ว่า “ฉันมี (I have)” ความเข้มแข็งภายใน เรียกว่า “ฉันเป็น (I am)” และ ทักษะทางสังคมและทักษะระหว่างบุคคล เรียกว่า “ฉันสามารถ (I can)”

สรุปได้ว่า คนที่จะมีความสามารถในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตได้ ต้องเป็นบุคคลที่เคยผ่านความทุกข์ยากลำบากในชีวิตมาแล้ว และสามารถปรับตัว ปรับความคิด จิตใจ ให้เผชิญกับชะตากรรมนั้นได้ อย่างไม่คิดว่าจะเป็นสิ่งที่บั่นทอนคุณค่าของชีวิตลงไป อย่างไรก็ตามคนที่จะมีลักษณะนี้โดยสมบูรณ์ต้องได้ต้องมีการสนับสนุนในด้านการสนับสนุนจากภายนอก ความเข้มแข็งภายใน และทักษะทางสังคม

3. แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์

มาสโลว์ (Maslow, A. H. 1970) นักจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยม ได้อธิบายเรื่อง ความต้องการของมนุษย์ว่าเป็นลำดับขั้นตอน แต่เดิมมีทั้งหมด 5 ขั้น (Five general system of needs) ต่อมาได้มีการศึกษาและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 7 ขั้น เรียกว่า Hierarchy of human needs เรียงลำดับขึ้นจากต่ำไปสูง ถ้าความต้องการในขั้นแรกๆ ยังไม่ได้รับการตอบสนอง ก็ยังไม่มีความต้องการในขั้นสูงถัดไป ความคิดสำคัญของทฤษฎีนี้คือ ความต้องการส่วนใหญ่ในระดับที่ต่ำกว่า ต้องได้รับการตอบสนอง ก่อนที่ความต้องการในระดับที่สูงขึ้นไปจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ได้หมายความว่า ความต้องการมากกว่าหนึ่งระดับไม่อาจเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ความต้องการของมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นของการจูงใจ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่มีความต้องการไม่สิ้นสุด ตั้งแต่เกิดจนตาย มนุษย์ทุกคนมีความต้องการตลอดเวลา และ จะต้องการมากขึ้นเรื่อยไป ความต้องการของมนุษย์จัดเป็นขั้นตอนตามความสำคัญจากต่ำไปสูง มาสโลว์ (Maslow) จึงจัดลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ไว้อย่างมีระเบียบ ดังนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางสรีระ (Physiological Needs) คือความต้องการบำบัดความหิว กระหาย ต้องการพักผ่อน ต้องการเรื่องกามารมณ์ ต้องการบำบัดความเจ็บปวดและ ความไม่สมดุลทางร่างกายต่างๆ

ขั้นที่ 2 ความต้องการมั่นคงความปลอดภัย (Safety Needs) คือ ความต้องการความอบอุ่น ต้องการความมั่นคง ต้องการความคุ้มครองและหนีจากอันตราย ฯลฯ ความต้องการประเภทนี้มีมาตั้งแต่ยังเป็นทารก จะสังเกตเห็นว่า เด็กพยายามจะหลบหนีจากสถานการณ์ที่เป็นอันตราย และจากคนแปลกหน้า

ขั้นที่ 3 ความต้องการความรัก ความเป็นเจ้าของ และการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Belongness and Love Needs) คือ ต้องการเพื่อน ผู้ร่วมงาน ครอบครัว ต้องการเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ต้องการใกล้ชิดกับเพศตรงข้าม

ขั้นที่ 4 ความต้องการเกียรติยศชื่อเสียง การยกย่องสรรเสริญ (Esteem Needs) คือ ต้องการความนับถือ ต้องการความมั่นคงซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเห็นของคนโดยทั่วไป ต้องการความพอใจ ชมเชย นิยม ต้องการความมั่นใจในตนเอง ต้องการคุณค่าในตนเอง ต้องการยอมรับตนเอง ผู้ที่ล้มเหลวที่จะได้รับสนองตอบความต้องการนี้ อาจทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีปมด้อย หรือขาดความรู้สึกว่ามีผู้คอยช่วยเหลือคำจุน

ขั้นที่ 5 ความต้องการรู้และเข้าใจ (Need to Know and Understand) เป็นความต้องการจะสัมฤทธิ์ผลทางปัญญา (Intellectual Achievement) หมายถึง ความปรารถนาที่จะรู้ (หรืออยากรู้) และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ด้วยความสนใจอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ความต้องการตั้งขั้นนี้เป็นต้นไป จะไม่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคน

ขั้นที่ 6 ความต้องการสุนทรีย์ (Aesthetic Needs) คือ ความต้องการความเป็นระเบียบ (Order) สัจธรรม (Truth) และความงาม

ขั้นที่ 7 ความต้องการสร้างความสำเร็จตน และการพัฒนาศักยภาพแห่งตน (Self-Actualization Needs) คือ ความต้องการที่จะเข้าใจตนเอง และรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ ต้องการไปให้ถึงความสามารถสูงสุดของตนเอง ต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของตน ต้องการทำสิ่งที่เหมาะสมที่สุด ต้องการความงอกงามและขยายความต้องการให้ถึงที่สุด

มาสโลว์ กล่าวว่า บุคคลจะพยายามสนองความต้องการของตนเพื่อความอยู่รอดและความสำเร็จของชีวิต “Needs” หมายถึง ความต้องการอันจำเป็นซึ่งชีวิตจะขาดเสียมิได้ ผลจากการศึกษาพบว่าทุกกริยาท่าทาง หรือ อากาที่มนุษย์แสดงออกมาเป็นรูปของพฤติกรรมนี้ เพราะแรงผลักดันจากความต้องการเป็นกำลังสำคัญให้แสดงออกมา ความต้องการอาจเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ที่ได้มาภายหลัง และ จากสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องเรียนรู้เป็นความต้องการทางชีววิทยา (Biological Needs) ทั้งเป็นสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นได้และเป็นสิ่งที่ซ่อนตัวอยู่

ความต้องการทั้ง 7 ลำดับขั้นตอนตามแนวคิดของมาสโลว์นั้น บุคคลจะกระทำการเพื่อสนองความต้องการลำดับแรกก่อน แล้วจึงดิ้นรนเพื่อสนองความต้องการถัดมาเป็นลำดับตัวอย่างพฤติกรรมของพนักงานในองค์กร เช่น ตราบใดที่ค่าแรงยังไม่พอกิน (ความต้องการขั้นที่ 1) หรือตนต้องเผชิญสถานการณ์เสี่ยงภัยในหน้าที่ (ความต้องการขั้นที่ 2) ในภาวะดังกล่าวนี้ พนักงานอาจยังไม่คำนึงถึงความรัก การยอมรับ การยกย่องและเกียรติยศชื่อเสียง (ความต้องการขั้นที่ 4) หรือจะยังไม่ดิ้นรนเพื่อไต่หาความรู้ ความดี ความงาม หรือความสมบูรณ์แบบส่วนตัว (ความต้องการขั้นที่ 5, 6 และ 7) จึงเห็นได้ว่าคนบางคนกระทำในสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ เพื่อให้ความต้องการทางกายได้รับตอบสนอง เช่น เพื่อให้ท้องหายหิว เพื่อสนองความต้องการทางเพศ หรือเพื่อสะสมเงินทองเอาไว้ให้อุ่นใจว่าต่อไปภายหน้าจะได้มีกินมีใช้

4. แนวคิดเกี่ยวกับตน

แนวคิดเกี่ยวกับ ตน (Self) มีความเห็นว่าตนเป็นศูนย์กลางเพื่อประสานกิจกรรมทางบุคลิกภาพและจิตวิทยา ที่มาของทฤษฎีเกี่ยวกับตน คือ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับจิตวิญญาณ (Soul theory) ซึ่งเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นผลงานของไลบ์นิตซ์ (Leibnitz) เดส์คาร์ต (Descarte) ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เบร์เลย์ (Berkley) และว็อล์ฟ (Wolff) ใช้คำว่าตนเพิ่มเข้าไปเพื่อเติมเต็มคำว่า ตั้งใจ จิต และวิญญาณ ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสชื่อ แมง เดอ บิรอน (Maine de Biran) ได้ใช้คำว่าตนแทนคำว่าปัจเจกบุคคล และการบูรณาการของบุคลิกภาพ แต่ที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือข้อเขียนของวิลเลียม เจมส์ (Smith; & Vetter. 1991: 152; citing William James. 1890) ผู้ซึ่งเสนอความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนว่า ตนประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วนคือ ตนที่เป็นวัตถุ (material self) อีโก้ (ego) ตนที่เป็นสังคม (social self) และตนที่เป็นจิตวิญญาณ (spiritual self)

สำหรับปัจจุบัน ฮอลล์ และลินส์ (Smith; & Vetter. 1991; citing Hall; & Lindseiz. n.d.) ได้สรุปว่าตน ตามทฤษฎีในปัจจุบัน มีความหมายแตกต่างกัน 2 ความหมาย คือ ตนในฐานะเป็นวัตถุ และตนในฐานะที่เป็นกระบวนการ ซึ่งมีสาระสำคัญพอสังเขปดังนี้ (Hampson. 1988: 164-165; Hamachek. 1992: 88-95)

คูลี (Cooley. n.d.) ได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับตน โดยกล่าวว่า ตนเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ทำให้เกิดเป็นความคิดรวบยอดที่ว่า ตนในกระจกเงา เป็นตนที่เกิดจากการสะท้อนทางสังคม จากจิตใจของคนอื่น การรู้คุณค่าแห่งตน การเชื่อมั่นในตนและความหวัง เหล่านี้มีพื้นฐานมาจากความคิดเห็นของคนอื่น การเห็นตัวเองได้ดีที่สุด คือ ดูจากการแสดงออกทางใบหน้าของคนอื่นที่เราพบเห็นทุกคน ตนที่เรามองเห็นจากคนอื่นจะใกล้เคียงกับความจริงมากกว่า การมองตัวเราด้วยตัวเราเอง

มีด (Mead. n.d.) มีความเห็นอย่างเดียวกับคูลีที่ว่า ตนขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม ตนเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคมโดยอาศัยภาษาเป็นสื่อกลาง ตามทัศนะของมีด ตนเป็นวัตถุ มากกว่าที่จะเป็นกระบวนการ นั่นคือ เรารู้จักตัวเราเอง เมื่อเราเห็นคนอื่นตอบสนองต่อเรา เป็นข้อสรุปจากคนอื่น ตนตามทัศนะของมีด คือ ตนที่สังคมสร้างขึ้น ตนจึงประกอบด้วยเจตคติของคนอื่นที่มีต่อเรา ตนเกิดจากการกล่อมเกลางานสังคม ตนเติบโตขึ้นมาในสภาพแวดล้อมและการติดต่อสื่อสารทางสังคม มีดเห็นว่า คน ๆ หนึ่งอาจมีหลายตน (many selves) ถ้าหากเกิดมีส่วนร่วมทางสังคมหลายกลุ่ม เช่น ตนทางครอบครัวจะสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม และเจตคติจากครอบครัว ตนที่โรงเรียนจะสะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังและเจตคติที่แสดงออกจากครู เพื่อนนักเรียน เป็นต้น การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น จึงเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการพัฒนาตน ตนจะคงอยู่เมื่อยังมีความสัมพันธ์กับคนอื่น ถ้าหากถูกทอดทิ้งไว้บนเกาะที่อยู่ห่างไกล (desert island) และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ได้โดยปราศจากการมีมนุษย์คนอื่น บุคคลผู้นี้จะไม่มีตน ไม่ตระหนักเกี่ยวกับตน ปราศจากความสำนึกเกี่ยวกับตน ซึ่งมีดเห็นว่าเป็นการขาดคุณสมบัติอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์

ตามทัศนะของมิต ตนประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ME เป็นตนที่เกิดจากข้อสรุปจากคนอื่น และ I เป็นตนซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ต่อ ME เป็นส่วนของตนที่ตัดสินใจว่า ME ควรมีพฤติกรรมอย่างไร

ซัลลิแวน (Sullivan. n.d.) แนวความคิดที่สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับ มิต และคูลี กล่าวคือ ซัลลิแวน ซึ่งเป็นจิตแพทย์ได้สร้างทฤษฎีเกี่ยวกับบุคลิกภาพ ชื่อทฤษฎีทางสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal Theory) โดยเห็นว่าบุคคลจะมีความสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่วัยแรกของชีวิต มีการประเมินผลของความสัมพันธ์กับคนอื่น ผลการประเมินที่สะท้อนออกมานี้ทำให้มีการพัฒนาความคาดหวัง และเจตคติที่มีต่อตนเองในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลถ้าผลประเมินออกมาในเชิงลบ ภาพลักษณ์แห่งตนจะเห็นไปในลักษณะถูกดูถูกและเป็นศัตรู ในทางตรงกันข้ามถ้าผลของการประเมินเป็นไปในทางบวก และมีความรู้สึกต่อตนเองในทางสร้างสรรค์ ภาพลักษณ์แห่งตนจะมีลักษณะเป็นบวกและให้การยอมรับ

แอดเลอร์ (Adler. n.d.) เป็นนักจิตวิทยาที่มีแนวคิดตั้งอยู่บนความคิดรวบยอด และความหมายของ “แผนชีวิต” (Life Plan) ของปัจเจกบุคคล เป็นความมุ่งหมายและเป้าหมายที่กำหนดพฤติกรรม แอดเลอร์เห็นว่าตนมีความเป็นส่วนบุคคลสูงมาก เป็นระดับอัตนัยที่บุคคลใช้แปลความหมาย และให้ความหมายจากประสบการณ์ของตนเอง แอดเลอร์เห็นว่าจิตสำนึก เป็นศูนย์กลางของบุคลิกภาพ แต่ละคนจะรับรู้ถึงเหตุของพฤติกรรม เข้าใจตนเองและสามารถวางแผน และชี้นำการกระทำของตน เพื่อบรรลุเป้าหมายของการรู้จักตน (self-realization) ได้

นอกจากนี้ แอดเลอร์มีทัศนะว่า มนุษย์ทุกคนมีเป้าหมายเดียวกัน คือ ความเด่น (Superiority) แต่จะมีแผนชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือ ความเด่นนั้นแตกต่างกันมากมายนับไม่ถ้วน แผนชีวิตของแต่ละคน ส่วนใหญ่จะสร้างจากความด้อยเป็นเรื่อง ๆ ไป (specific inferiority) ซึ่งความด้อยนั้นอาจเป็นข้อเท็จจริง หรือ คิดเอาเองว่ามีอยู่ก็ได้

ฮอร์นัย (Horney. n.d.) เป็นจิตแพทย์เหมือนซัลลิแวน และแอดเลอร์ ฮอร์นัยได้กล่าวให้ ความสำคัญกับความต้องการของมนุษย์ที่มีผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ถูกรบกวน ฮอร์นัยเรียกความต้องการเหล่านี้ว่า “ความต้องการแบบประสาท” (neurotic needs) เพราะเป็นวิธีแก้ปัญหาพื้นฐาน โดยไม่มีเหตุผล ซึ่งได้แก่

1. ความต้องการให้คนอื่นรัก และเห็นด้วยอย่างผิดปกติ
2. ความต้องการที่จะมีคู่ชีวิตที่จะดูแลชีวิตของตนเอง
3. ความต้องการที่จะกำจัดตัวเองให้อยู่ในวงแคบๆ อย่างปกติ
4. ความต้องการอำนาจอย่างผิดปกติ
5. ความต้องการเอาเปรียบผู้อื่นจนผิดปกติ
6. ความต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียงจนผิดปกติ
7. ความต้องการมีผู้นิยมตนจนผิดปกติ
8. ความต้องการความสำเร็จจนเกิดเหตุ
9. ความต้องการที่จะเป็นตัวของตัวเอง
10. ความต้องการที่จะเป็นคนสมบูรณ์แบบ และไม่ยอมให้ถูกโจมตีจากคนอื่น

โรเจอร์ส (Rogers. n.d.) นักจิตวิทยากลุ่มมนุษยนิยม (Humanistic Psychology) ผู้ที่ศึกษาบุคลิกภาพของมนุษย์จากส่วนที่เป็นประสบการณ์เฉพาะตัวของบุคคล ซึ่งรวมความรู้สึก และเจตคติของบุคคล ต่อโลก ต่อชีวิต ต่อตนเอง และต่อสังคมแวดล้อมโดยมุ่งให้ความสำคัญที่ตน และความเป็นตัวของตัวเองของบุคคลนั้น (I หรือ Me หรือ Self) ทฤษฎีของโรเจอร์ส อธิบายว่ามนุษย์ทุกคนมีตัวตน 3 แบบ คือ

1. ตนที่ตนมองเห็น (Perceived Self หรือ Self Concept) คือ ภาพของตนที่เห็นตนเองว่าตนเป็นคนอย่างไร คือใคร มีความรู้ ความสามารถ ลักษณะเฉพาะตนอย่างไร โดยทั่วไปบุคคลรับรู้ มองเห็นตนเองหลายแง่หลายมุม อาจไม่ตรงกับข้อเท็จจริง หรือภาพที่คนอื่นเห็น เช่น คนที่ชอบเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น อาจไม่นึกเลยว่าตนเองเป็นบุคคลประเภทนั้น

2. ตนตามที่เป็นจริง (Real Self) คือ ลักษณะตัวตนที่เป็นไปตามข้อเท็จจริง บ่อยครั้งที่ตนเองมองไม่เห็นข้อเท็จจริงของตน เพราะเป็นกรณีที่ทำให้รู้สึกเสียใจ เศร้าใจ ไม่เทียมหน้าเทียมตากับบุคคลอื่นๆ รู้สึกผิดเป็นบาป เป็นต้น

3. ตนตามอุดมคติ (Ideal Self) คือ ตัวตนที่อยากมี อยากเป็น แต่ยังไม่มี ไม่เป็นในสภาวะปัจจุบัน ถ้าตนที่ตนมองเห็นกับตนตามที่เป็นจริงมีความแตกต่างกันมาก หรือมีข้อขัดแย้งกันมาก บุคคลนั้นก็มีความโน้มที่จะเป็นบุคคลที่ก่อปัญหาให้แก่ตัวเองและผู้อื่น

ผลดีของตนที่ตนมองเห็นตรงกับตนตามที่เป็นจริง มักมองเห็นตนตามอุดมคติที่ค่อนข้างเป็นไปได้ ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความหวัง กระตือรือร้น และสนใจหวังอยู่เสมอ จึงมีความพอใจตนเองอยู่มาก ซึ่งมักจะนำไปสู่ความพอใจในบุคคลอื่นอีกด้วย ตรงข้ามกับบุคคลที่สร้างภาพของตนตามอุดมคติห่างไกลตนตามที่เป็นจริง มักประสบความผิดหวังในตนเองและผู้อื่น ทำให้มองตนเองและผู้อื่นในแง่ลบ มีเพื่อนน้อย คบหาสมาคมกับใคร ๆ ยาก ทำให้มีข้อสับสนและขัดแย้งในตนเองและผู้อื่น

กล่าวโดยสรุปแนวคิดเกี่ยวกับสภาวะจิตที่นำมาเสนอนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่คาดว่าน่าอธิบายปรากฏการณ์ของคนเร่ร้อนที่เลือกเส้นทางเร่ร้อนได้บ้าง อย่างไรก็ตาม แนวคิดทั้งหมดดังกล่าวนี้ เป็นเพียง “แผนที่” คร่าว ๆ ในการทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์ที่ผ่านประสบการณ์ความทุกข์ยากลำบากของชีวิต ซึ่งสามารถหาทางเลือก และกำหนดเส้นทางชีวิตของตนเองเพื่อความอยู่รอดได้ แม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางบริบทใดก็ตาม

การอธิบายตัวตนในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)

ทฤษฎีนี้ได้รับการคิดและพัฒนาจากการทำงานของนักสังคมวิทยาอเมริกา 3 ท่าน คือ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) , วิลเลียม ไอ โทมัส (William I .Thomas) , จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เน้นที่ตัวผู้กระทำ (Actor) และการตีความหมายของความจริงทางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “สิ่งภายใน” (Inner) หรือลักษณะทางพฤติกรรม (The aspect of human behavior)

การเรียนรู้ความหมายและสัญลักษณ์ จากแนวความคิดของ จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ได้กล่าวถึงกระบวนการของการปฏิสัมพันธ์ จุดความสำคัญไม่ได้อยู่ที่ว่า เราสร้างความหมายและสัญลักษณ์ในทางความคิดขึ้นได้อย่างไร แต่เราเรียนมันได้อย่างไร ในระหว่างที่มีการปฏิสัมพันธ์โดยทั่ว ๆ ไป และโดยเฉพาะกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมมนุษย์ เราเรียนรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์เช่นเดียวกับความหมายจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ในขณะที่คนเราอาจจะตอบโต้กับเครื่องหมายต่าง ๆ (signs) ไม่ได้คิดอะไร แต่กับสัญลักษณ์แล้วจะตอบโต้ด้วยการใช้ ความคิดไตร่ตรอง เครื่องหมายต่าง ๆ จะมีความหมายในตัวของมันเอง สัญลักษณ์เป็นวัตถุทางสังคม (social objects) ที่ถูกใช้เพื่อแสดง (“เป็นตัวแทน” หรือ “เพื่อแทนที่”) ในสิ่งที่คนเรามีความเห็นร่วมกันว่าสิ่งนั้นคืออะไร วัตถุทางสังคมมีใช้จะเป็นตัวแทนของสิ่งอื่น ๆ ในทุกกรณี แต่สัญลักษณ์เป็นวัตถุสังคมที่ทำหน้าที่ดังกล่าว คนเรามักจะใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายบางอย่างเกี่ยวกับตัวเราเอง เช่น ขับรถโรลส์รอยส์ ก็เพื่อแสดงแบบแผนของชีวิต (ของคนชั้นสูง) การแสดงการกระทำของคนเรา อยู่บนรากฐานของความหมายทางสัญลักษณ์ ซึ่งพบจากสถานการณ์ ดังนั้นเราจึงมีปฏิสัมพันธ์กับ สัญลักษณ์ในรูปแบบของความสัมพันธ์รอบ ๆ ตัวเรา และมีเป้าหมายในการสร้างความหมายร่วมกัน โดยแนวความคิดที่สำคัญ คือ

1. การกระทำของเราที่ไปสู่ผู้อื่นนั้น เป็นรากฐานของความหมายที่คนอื่นมีกับเรา
2. ความหมายได้ถูกสร้างขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ที่เรามีกับคนอื่น ๆ ในการแปลความหมาย สัญลักษณ์ร่วมกัน
3. ความหมายมีการเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการ โดยการสร้างความหมายจากภายใน ออกสู่ภายนอกถึงผู้อื่น
4. เราพัฒนาความคิดของตนเองผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
5. เราได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและกระบวนการทางสังคม เช่น แบบแผนทางสังคม
6. โดยโครงสร้างทางสังคมของเรามีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น

มีด (Mead, George Herbert. 1934/1962: 134) กล่าวว่า ความคิด ประสบการณ์ และ พฤติกรรมมีส่วนสำคัญต่อสังคม, มนุษย์สร้างความสัมพันธ์ผ่านระบบสัญลักษณ์ (Symbols) สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด คือ ภาษา ซึ่งเป็นสิ่งที่เราได้ใช้ในการตีความสัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญที่เป็น ภาษาพูดการมีภาษาซึ่งเป็นผลิตผลทางสังคม โดยส่วนรวมแล้วถือว่าทำให้จิตใจมีอยู่ได้ อาจจะ นิยามจิตใจว่าเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นภายในตัวเราโดยการใช้สัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญ การที่เอาตัวเราเข้าไปอยู่ในฐานะของคนอื่นหรือที่เรียกว่า “เอาใจเราไปใส่ใจเขา” โดยการเอาตัวเรา เข้าไปอยู่ในฐานะของคนอื่น จะทำให้เราสามารถที่จะเข้าใจสิ่งที่คนอื่นพูดหรือกระทำ การที่เราพูด หรือสนทนากับตัวเองเกี่ยวกับความหมายของท่าทางที่แสดงออกมานั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญของ จิตใจสัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญที่เป็นคำพูด เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะเราจะได้ยินสิ่งที่เราเองพูดอยู่ เสมอในขณะที่เราอาจมองไม่เห็นท่าทางของเรา สิ่งที่เราพูดจะมีผลต่อตัวของเราเองเท่า ๆ กับมีผล ต่อผู้ที่เรากำลังติดต่อกับ ดังนั้นในขณะที่เรากำลังพูดและก่อนที่คนอื่นจะโต้ตอบ เราก็อาจจะบอกได้

ว่าสิ่งที่เรากำลังพูดจะก่อให้เกิดการตอบโต้ในทางที่ต้องการหรือไม่ ถ้าไม่ เราก็คงจะรีบให้ “ความหมาย” ที่ชัดเจนได้มนุษย์อาจจะหวังเห็นว่าการตอบโต้ไว้ได้และ “การยับยั้งการตอบโต้ถือ ว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความประพฤติที่เฉลียวฉลาด ในทัศนะของ มีด ความเฉลียวฉลาด ประกอบด้วย ความสามารถหลายประการ รวมทั้งการจดจำ การเห็นกาลไกล การยับยั้ง การจัดระบบและการ เลือกรสร

ในทัศนะของ มีด (Mead, George Herbert. 1934/1962: 134) กล่าวว่า ความสามารถที่จะตอบโต้ (ทางความคิด) กับตัวเองและกับผู้อื่น ถือว่า “เป็นเงื่อนไขสำคัญ” ภายในกระบวนการทาง สังคมสำหรับการพัฒนาการของจิตใจ โดยนัยดังกล่าว ตัวเอง self ก็เช่นเดียวกับจิตใจ ไม่ใช่วัตถุสิ่งของ (object) แต่เป็นกระบวนการของความสำนึกที่เกี่ยวข้องกับมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. ความสามารถที่จะตอบโต้กับตัวเองเช่นเดียวกับที่ผู้อื่นมีการตอบโต้
2. ความสามารถที่จะตอบโต้กับตัวเองในฐานะที่เป็นกลุ่มหรือส่วนรวม เป็นการตอบโต้ของ “คนอื่น ๆ โดยทั่วไป”
3. ความสามารถที่ตัวเองมีส่วนร่วมในการสนทนากับผู้อื่น
4. ความสามารถที่จะตระหนักว่าเรากำลังพูดอะไร และใช้การตระหนักเพื่อตัดสินใจ
5. กระบวนการดังกล่าวไม่ได้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสมองทั้งหมด ความสามารถที่จำเป็นจะต้อง ใช้ในกระบวนการนี้ เป็นสิ่งที่ได้รับมาทางสังคม สิ่งที่มีความสำคัญสูงสุดคือ ภาษา เป็นสิ่งที่เราใช้ในการ ตีความสัญลักษณ์ที่มีนัยสำคัญที่เป็นภาษาพูด

ในความเห็นของ มีด (Mead, George Herbert. 1934/1962: 3) กล่าวอีกว่า สังคมเป็นสิ่งที่ มีขอบเขตกว้างขวางกว่าองค์กรทางสังคมอันเป็นแหล่งที่จิตใจ Mind และตัวเอง Self เกิดขึ้นมา เล็กน้อย และเป็นแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ (patterns of interaction) “สังคมที่เราเป็นส่วนหนึ่ง เป็นการตอบโต้ที่มีการจัดระเบียบแล้วจำนวนหนึ่งที่มีต่อสถานการณ์ที่ปัจเจกชนเข้าไปเกี่ยวข้อง” เป็นสิ่งที่มาก่อนปัจเจกบุคคลและกระบวนการทางจิตใจเป็นสิ่งที่เกิดมาจากสังคม

นักทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ ยังให้ความสนใจต่อการปฏิสัมพันธ์โดยทั่วไป การปฏิสัมพันธ์เป็นกระบวนการที่ความสามารถในการคิดจะพัฒนาขึ้นและแสดงออกมากับ ปฏิสัมพันธ์ทุกประเภท ซึ่งจะช่วยขัดเกลาความสามารถในการคิดของเราและดำเนินไปอย่างที่เรา ควรจะเป็นในการปฏิสัมพันธ์ส่วนใหญ่ ผู้กระทำจะต้องเข้าใจความหมายของคนอื่นและตัดสินใจว่าจะทำ อย่างไรให้การกระทำของตนสอดคล้องกับของคนอื่น ๆ

บลูเมอร์ (Blumer, Herbert. 1969: 3) ได้แบ่งความแตกต่างของรูปแบบปฏิสัมพันธ์ พื้นฐานออกเป็น 2 ประเภท

ประเภทแรก การปฏิสัมพันธ์ที่มีใช้เชิงสัญลักษณ์ (non-symbolic interaction) ซึ่งได้แก่ การสนทนาโดยใช้ท่าทาง (conversation with gestures) ไม่เกี่ยวกับความคิด

ประเภทที่สอง การปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interaction) จำเป็นต้องอาศัย กระบวนการทางความคิด

จะเห็นว่า สัญลักษณ์ไม่ได้หมายถึงวัตถุหรือเหตุการณ์เท่านั้น แต่ยังอาจหมายถึง การกระทำจากวัตถุและเหตุการณ์นั้นด้วย เช่น คำว่า “เก้าอี้” เมื่อพูดถึงเก้าอี้ นอกจากหมายถึง ที่นั่งแล้ว ยังแสดงถึงการนั่ง ท่าทางที่นั่ง การครอบครองตำแหน่งอีกด้วย

สัญลักษณ์จึงหมายถึง วิธีการที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับธรรมชาติและ บริบททางสังคม ถ้าไม่มีสัญลักษณ์ มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์กันไม่ได้และจะไม่มีคำว่า “สังคม” เกิด ขึ้นมา สัญลักษณ์ไม่ใช่สัญชาตญาณ มันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

เมื่อมีปฏิสัมพันธ์โดยใช้สัญลักษณ์ มนุษย์จะไม่ใช้สัญชาตญาณในการสร้างพฤติกรรม เพื่อความอยู่รอด มนุษย์จึงสร้างระบบสัญลักษณ์ขึ้นมาและต้องอยู่ในโลกแห่งการตีความหมาย (World of Meaning) คือการตีความหมายต่อสิ่งกระตุ้น และตอบสนองต่อสิ่งนั้น

ดังนั้นชีวิตในสังคมสามารถดำเนินไปได้ ถ้าการตีความสัญลักษณ์ร่วมกันมาใช้โดยสมาชิก ในสังคม แต่ถ้าไม่ก็สื่อสารกันไม่ได้ ดังนั้นสัญลักษณ์ร่วม (Common Symbols) จึงเป็นวิธีเดียวที่ มนุษย์จะปฏิสัมพันธ์กันได้ ดังนั้นเราจึงต้องรู้จักความหมายของสัญลักษณ์ที่ไปสัมพันธ์กับผู้อื่น, วิธีนี้ มีด (Mead George Herbert) เรียกว่า “การรับรู้บทบาท” (role – taking) ซึ่งเป็น การรู้จัก บทบาทของผู้อื่นจะทำให้เราทราบความหมายและความตั้งใจของผู้อื่น และสามารถตอบสนอง การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างดี

5. แนวคิดเกี่ยวกับการเผชิญปัญหาในชีวิต

การเผชิญปัญหาเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับมนุษย์ เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ บุคคลจะมีชีวิต เป็นสุขหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเผชิญปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น วิธีการที่จะช่วยให้ บุคคลปรับตัวรักษาสุขภาพของชีวิตไว้ได้ คือ การเผชิญปัญหา

การเผชิญปัญหาตามแนวคิดแบบภวนิยม (existentialism)

นักภวนิยมเชื่อว่ามนุษย์ควบคุมพฤติกรรมของตนเอง และมีเสรีภาพในการเลือกดำเนินชีวิต ของตนเองได้ มีอนาคต กระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีแนวทางในการพิจารณา มนุษย์และหลักการเกี่ยวกับการเผชิญปัญหา (วัชร ทรัพย์มี. 2547: 70-74) ดังนี้

1. มนุษย์มีความสามารถที่จะตระหนักในตนเอง (self awareness)
2. มนุษย์เป็นผู้เลือกวิถีชีวิตได้ด้วยการตัดสินใจของเขา (freedom)
3. เมื่อมนุษย์ตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตของตนเอง เขาต้องรับผิดชอบวิถีชีวิตของเขาด้วย (responsibility)
4. มนุษย์เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมได้ไม่มากนัก แต่เขาสามารถเลือกตอบสนองได้ และทำให้ชีวิตมีความสุขได้ด้วยการยอมรับความจริง
5. มนุษย์มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนได้ ถ้าเขาต้องการ และ มุ่งมั่นกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

6. มนุษย์แสวงหาเอกลักษณ์ของตน ต้องการเป็นตัวของตัวเอง ถ้ามนุษย์ไม่เป็นตัวของตัวเองจะไม่มีแก่นสาร จะทำตามผู้อื่นคาดหวังให้ทำ
7. มนุษย์แสวงหามิตรภาพกับผู้อื่น ต้องการเพื่อน ต้องการมีสัมพันธภาพที่เท่าเทียมกัน ไม่ใช่เอาเปรียบฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
8. มนุษย์รู้จักตนเองจากการที่เขามีความสัมพันธ์กับบุคคลแวดล้อม ได้เห็นปฏิกริยาที่ผู้อื่นมีต่อตน
9. บุคคลแต่ละคนควรช่วยเหลือกันพยายามเข้าใจความรู้สึกซึ่งกันและกัน มนุษย์ไม่สามารถเผชิญปัญหาทุกอย่างได้ตามลำพัง
10. มนุษย์ต้องอาศัยอยู่ในโลก ดังนั้นเราต้องเข้าใจโลกของเรา และมีความรับผิดชอบในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของผู้สร้างสรรคโลก
11. มนุษย์ต้องลงมือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ใช่หวังให้อำนาจลึกลับมาดลบันดาล

ความหมายของการเผชิญปัญหา

มีผู้สนใจทำการศึกษา และให้ความหมายของการเผชิญปัญหาไว้หลายท่าน ดังนี้

ลาซารัส (Lazarus. 1969: 209) ได้อธิบายการเผชิญปัญหาว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลพยายามที่จะบรรเทาหรือจัดความเครียดหรือสิ่งคุกคาม อาจประกอบด้วยพฤติกรรมทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผยหลายลักษณะโดยเป็นการแสดงออกอย่างต่อเนื่อง

ลาซารัส และฟอล์คแมน (Lazarus; & Folkman. 1984: 141) ได้อธิบายการเผชิญปัญหาว่าเป็นความพยายามของบุคคลที่จะเปลี่ยนความนึกคิด และพฤติกรรมอยู่ตลอดเวลาเพื่อจัดการกับความต้องการภายใน และ/หรือภายนอกร่างกาย หลังจากประเมินแล้วว่าต้องใช้กำลังความสามารถ และทรัพยากรที่มีอยู่

ลักแมนน์ และซอเรนเซิน (Luckmann; & Sorensen. 1987: 42) ได้อธิบายการเผชิญปัญหาว่า เป็นวิธีการที่บุคคลใช้จัดการกับความเครียด โดยการผสมผสานประสบการณ์ที่ผ่านมา มีลักษณะเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่ค่อยเป็นค่อยไป และมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

อิกนาตาวิเชียส และเบเน (Ignatavicius; & Bayne. 1991: 92-93) ได้อธิบายการเผชิญปัญหาว่า หมายถึงพฤติกรรมหรือความคิดที่บุคคลใช้เพื่อควบคุมสาเหตุของปัญหาหรือควบคุมความรู้สึกเครียดที่เกิดขึ้นจากปัญหานั้น บุคคลจะใช้สติปัญญาในการเลือกวิธีการเผชิญปัญหาที่ใช้แล้วประสบความสำเร็จในอดีต ถ้ากลวิธีนี้ใช้แล้วไม่ประสบความสำเร็จบุคคลจะคัดเลือกวิธีอื่นต่อไป ตามแนวความคิดนี้จะหมายความว่า บุคคลส่วนใหญ่ไม่ยอมให้ความเครียดหรือเหตุการณ์เครียดนั้นเกิดขึ้นมากกว่าที่เขาจะมีการตอบสนองต่อความเครียด การตอบสนองต่อความเครียดเป็นการกระตุ้นเตือนให้บุคคลหากกลวิธีในการเผชิญปัญหาซึ่งอาจเป็นได้ทั้งการแก้ไขสถานการณ์หรือเปลี่ยนแปลงอารมณ์ของตน

จากความหมายของการเผชิญปัญหาดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การเผชิญปัญหาเป็นกระบวนการ เป็นความพยายามของบุคคลอย่างไม่หยุดยั้งในการที่จะบรรเทาหรือจัดสิ่งที่มาคุกคามต่อชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคล โดยการแสดงออกในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ โดยเปลี่ยนพฤติกรรม ความคิด ที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา และใช้สติปัญญา รวมทั้งประสบการณ์ในการแก้ไขสถานการณ์ที่มีต่อปัญหานั้น เพื่อที่จะทำให้ความเครียดหรือสิ่งที่มาคุกคามนั้นคลี่คลาย

รูปแบบการเผชิญปัญหา

เทเลอร์ (Taylor. 1994: 210-212) ได้แบ่งวิธีการเผชิญปัญหา ออกเป็น 2 แบบ คือ

1. การเผชิญปัญหาระยะสั้น (short-term method)

การเผชิญปัญหาระยะสั้นนี้มุ่งการเปลี่ยนแปลงความไม่พึงพอใจหรือความโกรธของตนเอง มากกว่าเปลี่ยนแปลงต้นเหตุของความเครียด จุดประสงค์ของพฤติกรรมเผชิญปัญหาแบบนี้เพื่อให้ตนเองสบายใจขึ้น แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงแบบนี้จะทำให้ลดความวิตกกังวลลงแต่ไม่ได้ช่วยให้บุคคลปรับตัวใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พฤติกรรมเผชิญปัญหาระยะสั้นนี้เป็นการลดความ ตึงเครียดของตนเองชั่วคราวเท่านั้น และผลของพฤติกรรมเผชิญปัญหาประเภทนี้ในระยะยาวอาจทำลายสุขภาพได้ พฤติกรรมเผชิญปัญหาแบบนี้ เช่น การใช้ยาากล่อมประสาท ยานอนหลับ แอลกอฮอล์ การหนีผื่น การรับประทานอาหารมาก เป็นต้น

2. การเผชิญปัญหาระยะยาว (long-term method)

การเผชิญปัญหาระยะยาวนี้เป็นลักษณะของพฤติกรรมเผชิญปัญหาที่จัดการกับต้นเหตุของความเครียด ถึงแม้ว่าความเครียดจะไม่ได้ถูกกำจัดไปโดยตรง แต่ต้นเหตุของปัญหาจะถูกกำจัดไปอย่างต่อเนื่อง การใช้พฤติกรรมเผชิญปัญหาระยะยาวนี้มีแนวโน้มของพฤติกรรมในการเผชิญหน้ากับต้นเหตุของความเครียดมากกว่าจะถอยหนี พฤติกรรมเผชิญปัญหาในลักษณะนี้ เช่น การใช้ประสบการณ์ในอดีต การอภิปรายปัญหา การค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม

ลาซารัส และฟอล์คแมน (Lazarus; & Folkman. 1984: 150-153) กล่าวถึงการเผชิญปัญหาเป็นขั้นของการดำเนินการเพื่อการจัดการกับปัญหาหรือความเครียดที่เกิดขึ้น ได้แบ่งการเผชิญปัญหาออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การเผชิญปัญหาที่มุ่งเน้นการตอบสนองทางอารมณ์ (emotion-focused forms of coping)

เป็นพฤติกรรมที่บุคคลจะนำกลไกทางจิตเข้ามาช่วยบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เป็นความเครียดจึงยังคงอยู่ และไม่ถูกกำจัดไป เช่น การปฏิเสธ การหลีกหนี การลดความสำคัญ การพยายามลืม การเพ้อฝัน การแยกตัวเอง การมองว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องเล็ก การเลือกรับฟังเฉพาะสิ่งที่ดี การโยนความผิดให้กับผู้อื่นหรือระบายความโกรธสู่ผู้อื่น การปรับเปลี่ยนอารมณ์ เป็นต้น

2. การเผชิญปัญหาที่มุ่งเน้นปัญหา (problem-focused forms of coping) เป็นพฤติกรรมที่บุคคลใช้กระบวนการแก้ปัญหาในการตัดสินใจ โดยมุ่งที่ต้นเหตุของปัญหานั้น และเลือกวิธีที่จะจัดการกับสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดปัญหา โดยเผชิญกับเหตุการณ์ตามสภาพความเป็นจริง และหาแนวทางแก้ไขหรือเพิ่มความสามารถของตนเองในการเผชิญกับปัญหานั้น เช่น การค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหา การยอมรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การพยายามคิดวิธีแก้ปัญหาไว้มากมาย ๑ วิธี การปรึกษาผู้อื่นเพื่อช่วยเหลือในการแก้ปัญหา เป็นต้น

โกเซน และบุช (Grossen; & Bush. 1979: 51-56) ได้กล่าวถึงการแบ่งรูปแบบการเผชิญปัญหาไว้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. กลไกทางจิต (psychotic mechanisms) ได้แก่การปฏิเสธ การบิดเบือนความจริง และการหลงผิดโทษผู้อื่น

2. กลไกทางระบบประสาท (neurotic mechanisms) ได้แก่การใช้ปัญญา การเก็บกด การใช้ข้ออ้าง การหาแพะรับบาป และการแยกตัว

3. กลไกที่ยังไม่พัฒนา (immature mechanisms) ได้แก่การฝันกลางวัน การโทษผู้อื่น การรู้สึกท้อแท้ตลอดเวลา การก้าวร้าว และการแสดงออก

4. กลไกที่พัฒนาแล้ว (mature mechanisms) ได้แก่ การเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น การใช้อารมณ์ขัน การระงับความรู้สึก การทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้า และการปรับปรุงตนเอง

จาโลวิค (Jalowice. 1981: 10-15) ได้รวบรวมการเผชิญปัญหาที่บุคคลใช้ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างการเผชิญปัญหาแบบมุ่งแก้ปัญหากับการควบคุมความรู้สึกและอารมณ์ของตนเอง จากแนวคิดเกี่ยวกับการเผชิญปัญหาของ ลาสซาร์ส ซึ่งสามารถสรุปรูปแบบของการเผชิญปัญหาได้ดังนี้

1. การเผชิญปัญหาโดยตรง ได้แก่ การคิดวิธีการแก้ปัญหาไว้มากมาย ๑ วิธี การมองปัญหาอย่างเป็นกลาง การพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ให้ดีขึ้น การเผชิญกับปัญหาและกระทำไปตามขั้นตอน การเรียนรู้วิธีการใหม่ ๆ เพื่อที่จะจัดการกับความเครียดหรือปัญหานั้น

2. การหลีกเลี่ยง ได้แก่ การหนี และหลีกเลี่ยงปัญหาชั่วคราว การพยายามลืม การไม่ให้ความสนใจ การพยายามคิดถึงเรื่องอื่น การฝันกลางวันว่าปัญหาไม่ได้เกิดขึ้นหรือปัญหาได้รับการแก้ไขแล้ว พยายามปลอบใจตนเอง พยายามหลับให้มากที่สุด การใช้เวลาเป็นตัวช่วยให้ทุกสิ่งทุกอย่างดีขึ้น และการเก็บตัวเจียบอยู่กับคนเดียว

3. การมองในแง่ดี ได้แก่ การมีความหวังว่าสถานการณ์จะดีขึ้น การดำรงชีวิตตามปกติ ไม่ให้ปัญหามีส่วนรบกวนเท่าที่เป็นไปได้ การใช้อารมณ์ขัน พยายามคิดถึงสิ่งดี ๆ ที่ผ่านมาในชีวิต การเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน การมองสถานการณ์ในทางที่ดี

4. การยอมจำนน ได้แก่ การเตรียมพร้อมที่จะรับถ้าสถานการณ์เลวลง การยอมรับสถานการณ์เพราะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การยอมแพ้ต่อสถานการณ์เพราะคิดว่าเป็นชะตากรรม

5. การแก้ไขควบคุมที่อารมณ์ และความรู้สึก ได้แก่ การวิตกกังวล การระบายความเครียดออกกับคนอื่นหรือสิ่งอื่น การตำหนิตนเอง การหากิจกรรมต่าง ๆ ทำโดยไม่คิดให้รอบคอบ

6. การบรรเทา ได้แก่ การรับประทานอาหารมากขึ้น การสูบบุหรี่ การออกกำลังกาย การฝึกสมาธิ การใช้เทคนิคการผ่อนคลาย การทำงานหนักมากขึ้นเพื่อไม่ให้มีเวลาว่าง การใช้จ่ายที่ทำให้จิตใจสบาย

7. การรับความเกือหนุน ได้แก่ การพูดคุยปรึกษากับบุคคลใกล้ชิด การรับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น ๆ ที่สามารถช่วยเหลือได้ การสวดมนต์ อ่านหนังสือธรรมะ

8. การพึ่งตนเอง ได้แก่ การแยกตนเองอยู่คนเดียวเงียบ ๆ การคิดแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง การพยายามพิสูจน์ตนเองว่าสามารถแก้ไขสถานการณ์ให้ดีขึ้นได้

ลาซารัส (Lazarus. 1969: 210-220) ได้แบ่งรูปแบบพฤติกรรมเผชิญปัญหาไว้ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1. การเผชิญปัญหาแบบปฏิกิริยาโดยตรง (direct action) เป็นความพยายามของบุคคลที่จะเผชิญกับต้นเหตุของความเครียด หรือสิ่งที่มาคุกคามนั้นโดยตรง ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะคือ

1.1 การเตรียมตัวต่อสู้กับสิ่งคุกคาม (preparing against harm) เมื่อเผชิญต้นเหตุของความเครียด บุคคลก็จะประเมินปัจจัยหรือสถานการณ์นั้นว่าอยู่ในภาวะอันตรายหรือไม่ เมื่อประเมินแล้วว่าอยู่ในภาวะอันตราย บุคคลก็จะพยายามกำจัดหรือบรรเทาสิ่งคุกคามนั้น เมื่อประสบความสำเร็จ อันตรายก็จะลดลง สิ่งคุกคามก็จะถูกกำจัดหรือลดลงไป ทำให้จิตใจกลับสู่ภาวะสมดุล แต่ถ้าไม่ประสบความสำเร็จทำให้สิ่งคุกคามนั้นมากขึ้น ก็จะเกิดเป็นภาวะเครียดทางอารมณ์ตามมา เช่น ซึมเศร้า วิตกกังวล โกรธ ละอาย เป็นต้น

1.2 การต่อต้าน (attack) การต่อต้านสิ่งที่มารบกวน โดยการกำจัด เปลี่ยนแปลง เคลื่อนย้ายสิ่งที่มาคุกคาม เพื่อให้บุคคลเกิดความปลอดภัยจากภาวะอันตราย ซึ่งเป็นวิธีการโดยทั่วไปของการป้องกันตนเอง (self-protection)

1.3 การหลีกเลี่ยง (escape or avoidance) เป็นแบบแผนของการเผชิญกับสิ่งคุกคามที่พบได้ทั่วไปในมนุษย์ และสัตว์ ปฏิบัติการหลีกเลี่ยงนี้เกิดเนื่องจากบุคคลประเมินแล้วว่าสิ่งที่มาคุกคามนั้นมีอันตรายมากหรือสิ่งที่มาคุกคามนั้นไม่มีหนทางทำลายได้

1.4 การเฉยเมยหรือไม่มีปฏิกิริยา (inaction or apathy) เป็นแบบแผนของพฤติกรรมสิ้นหวังเมื่อไม่สามารถกำจัดหรือบรรเทาสิ่งที่มาคุกคามได้ จึงเกิดความรู้สึกสิ้นหวังไม่มีกำลังใจที่จะต่อสู้หรือหลีกเลี่ยงสิ่งที่มาคุกคาม ทำให้เกิดอาการซึมเศร้า

2. การเผชิญปัญหาแบบปฏิกิริยาโดยอ้อม (indirect action or defensive forms) เป็นกลไกการทำงานของร่างกาย และจิตใจ ซึ่งเป็นเพียงทำให้บุคคลสบายใจขึ้นเท่านั้นไม่ได้แก้ปัญหาโดยตรง แบ่งเป็น 2 ประการ

2.1 วิธีการบรรเทาอาการโดยตรง (symptom-direct modes) คือ การใช้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อบรรเทาความเครียดโดยตรง ได้แก่ ยาแก้ปวดประสาท ยานอนหลับ แอลกอฮอล์ การผ่อนคลาย กล้ามเนื้อ และวิธีอื่น ๆ ที่ใช้ร่างกายเป็นศูนย์กลาง

2.2 วิธีการบรรเทาภายในจิตใจ (intrapsychic modes) เป็นการบรรเทาความตึงเครียดโดยใช้วิธีการทางจิตใต้สำนึก ซึ่งเป็นเพียงความคิดของบุคคล และไม่เป็นความจริง ฟรอยด์ เรียกวิธีการนี้ว่า การใช้กลไกการป้องกันทางจิต (defense mechanism)

จะเห็นได้ว่าการเผชิญปัญหาที่มุ่งเน้นการตอบสนองทางอารมณ์หรือการเผชิญปัญหาระยะสั้นนั้นเป็นเพียงการบรรเทาความเครียดจากอารมณ์ ไม่ได้แก้ปัญหาที่สาเหตุ แต่การเผชิญปัญหาที่มุ่งเน้นปัญหาหรือการเผชิญปัญหาระยะยาวจะมีกระบวนการของการแก้ปัญหา การตัดสินใจโดยมุ่งที่ต้นเหตุของปัญหานั้น ซึ่งให้เห็นว่าการเผชิญปัญหาเป็นกระบวนการ (process) เพราะเป็นความพยายามที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดยั้ง เพื่อตอบสนองต่อความต้องการหรือข้อเรียกร้องที่บุคคลประเมินว่า คุกคาม หรือเกินความสามารถที่ตนจะรับได้ ดังนั้นการเผชิญปัญหาจึงเกิดจากความพยายามของบุคคลในการที่จะโต้ตอบต่อสิ่งที่มาคุกคาม ไม่ได้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ซึ่งถ้าไม่ได้ถูกขจัดออกไปจะเกิดเป็นความเครียด

กระบวนการการเผชิญปัญหา

กระบวนการเผชิญปัญหาตามแนวคิดของ ลาซารัส และโฟล์คแมน เป็นกระบวนการซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการคิด (cognitive process) หรือการประเมินด้วยสติปัญญา (cognitive appraisal) เกิดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงระหว่างบุคคลกับสิ่งกระตุ้นซึ่งก็คือเหตุการณ์ที่มากระทบบุคคล ทำให้บุคคลประเมินเหตุการณ์ที่มากระทบนั้น

ลาซารัส และโฟล์คแมน (Lazarus; & Folkman. 1984: 31-38) กล่าวว่า เหตุการณ์จะก่อให้เกิดความเครียดเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับ การประเมินเหตุการณ์ของบุคคล ซึ่งมีลำดับขั้นดังนี้

การประเมินสถานการณ์ขั้นต้น (primary appraisal)

เมื่อบุคคลประสบเหตุการณ์ บุคคลก็จะประเมินเหตุการณ์ที่ประสบโดยทั่ว ๆ ไปไม่เฉพาะเจาะจง เพื่อที่จะตัดสินว่าเหตุการณ์นั้นมีผลคุกคามต่อตนเองหรือไม่ เป็นการประเมินสถานการณ์ว่าเป็นอย่างไร เช่น การถามตนเองว่า “เหตุการณ์นี้เป็นปัญหากับฉันหรือไม่” ในการประเมินขั้นนี้บุคคลจะใช้ทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกมาพิจารณา

บุคคลจะประเมินเหตุการณ์ออกมาใน 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่ไม่เกี่ยวข้องกับตน (irrelevant)
2. ลักษณะที่มีประโยชน์และเป็นผลดีกับตน (benign positive)
3. ลักษณะที่เต็มไปด้วยความยุ่งยากหรือความเครียดกับตน (stress)

ในเหตุการณ์ที่บุคคลประเมินว่าไม่เกี่ยวข้องกับตนหรือมีประโยชน์เป็นผลดีกับตน บุคคลจะไม่เกิดความเครียด แต่ถ้าบุคคลประเมินว่าเหตุการณ์นั้นเต็มไปด้วยความยุ่งยาก เหตุการณ์นั้นก็จะก่อให้เกิดความเครียดแก่บุคคล ซึ่งเหตุการณ์ที่จะทำให้ความเครียดแก่บุคคลนั้นเป็นเหตุการณ์ที่บุคคลประเมินออกมาใน 3 ลักษณะ ได้แก่ เหตุการณ์นั้นเป็นอันตรายหรือเป็นการสูญเสีย เหตุการณ์นั้นมีลักษณะคุกคาม และเหตุการณ์นั้นเป็นเหตุการณ์ที่ทำลายความสามารถ

1. อันตรายหรือสูญเสีย (harm / loss) เป็นการประเมินผลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้านลบ หลังจากที่เกิดเหตุการณ์ผ่านไปแล้ว ผลของเหตุการณ์ก่อให้เกิดความรู้สึกสูญเสียหรือเป็นอันตรายต่อบุคคล

2. ภาวะคุกคาม (threat) เป็นการประเมินเหตุการณ์โดยบุคคลคาดคะเนว่าเหตุการณ์นั้นจะทำให้เกิดอันตรายหรือเป็นการสูญเสีย เป็นการคาดคะเนผลของเหตุการณ์ในทางลบ

3. ท้าทาย (challenge) เป็นการประเมินเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นโดยการคาดคะเนผลของเหตุการณ์ว่า ตนจะได้รับประโยชน์หรือเป็นผลดีกับตน ซึ่งเป็นการคาดคะเนผลของเหตุการณ์ในทางบวก

ในเหตุการณ์เพียงเหตุการณ์เดียว บุคคลอาจประเมินผลออกมาได้มากกว่า 1 ลักษณะก็ได้ โดยเหตุการณ์นั้นบุคคลอาจจะรู้สึกว่าคุณค่าของตน พร้อม ๆ กับความรู้สึกว่าท้าทายความสามารถของตนด้วยก็ได้ ซึ่งหมายถึงการประเมินนั้นมีผลทั้งลบและบวกต่อบุคคล และในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ อาจทำให้บุคคลเกิดความเครียดในระดับที่แตกต่างกันได้หรืออาจจะทำให้บางคนไม่รู้สึกเครียดก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันของบุคคล การประเมินในขั้นต้นนี้ หากบุคคลประเมินว่าเป็นการท้าทายความสามารถของตนจะทำให้บุคคลเผชิญปัญหาได้ง่ายกว่า เหตุการณ์ที่บุคคลประเมินว่าเป็นภาวะคุกคามหรือเป็นอันตรายหรือสูญเสีย

การประเมินสถานการณ์ขั้นที่ 2

เมื่อบุคคลประเมินในขั้นต้นแล้วพบว่า เหตุการณ์นั้นก่อให้เกิดอันตรายหรือสูญเสีย คุกคาม หรือท้าทาย ก็จะนำมาสู่การประเมินในขั้นที่ 2 โดยขั้นนี้บุคคลถามตนเองว่า “ฉันสามารถทำอะไรกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้บ้าง” ซึ่งเป็นการประเมินความสามารถของตน รวมทั้งแหล่งทรัพยากรที่จะให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ มาพิจารณาร่วมกัน เพื่อเลือกเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ในการเผชิญกับปัญหา

การประเมินในขั้นต้นกับการประเมินในขั้นที่ 2 นี้จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน โดยปกติแล้วเมื่อมีการประเมินขั้นต้นเกิดขึ้น ก็จะมีการประเมินขั้นที่ 2 เกิดตามมาอย่างต่อเนื่อง แต่ความต่อเนื่องนี้ก็ไม่จำเป็นจะต้องเกิดทุกครั้ง ในบางครั้งการประเมินครั้งที่ 2 อาจเกิดขึ้นหลังจากที่มีการประเมินในขั้นต้นผ่านไปแล้วช่วงเวลาหนึ่งก็ได้ และความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการประเมินในแต่ละขั้น อาจจะไม่สอดคล้องกันก็ได้ เช่น การประเมินในขั้นต้นเมื่อบุคคลประเมินเหตุการณ์แล้วพบว่า เป็นเหตุการณ์ที่คุกคามต่อชีวิตตน แต่เมื่อบุคคลเริ่มประเมินในขั้นที่ 2 พบว่า แม้ว่าตนจะไม่สามารถจัดการกับเหตุการณ์ด้วยตนเองได้ แต่บุคคลสามารถหาแหล่งสนับสนุนอื่น ๆ มาแก้ไขได้ การประเมินในขั้นนี้บุคคลอาจเปลี่ยนจากความรู้สึกคุกคามในขั้นแรกมาเป็นความรู้สึกท้าทายแทนได้ และการประเมินในขั้นที่ 2 นี้ หากบุคคลประเมินแล้วพบว่ามีความสามารถจำกัด และไม่มีแหล่งสนับสนุนใด ๆ ความเครียดก็ยังคงเกิดขึ้นอยู่ และอาจนำบุคคลไปสู่การประเมินขั้นต้นใหม่อีก

จากการศึกษาของ ลาซารัส และโฟล์คแมน (Lazarus; & folkman. 1984: 231-232) พบว่าการประเมินปัจจัยหรือสถานการณ์มีอิทธิพลต่อการเผชิญปัญหา คือ ปัจจัยหรือสถานการณ์ใดที่บุคคลประเมินว่าตนเองไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขสถานการณ์ได้แล้ว บุคคลจะใช้วิธีการเผชิญปัญหาแบบแก้ไขด้วยอารมณ์มากที่สุด ส่วนปัจจัยหรือสถานการณ์ใดที่บุคคลประเมินว่าสามารถจะเปลี่ยนแปลงบางอย่างได้ บุคคลจะค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อนำมาแก้ไขสถานการณ์นั้น บุคคลจะใช้วิธีการเผชิญปัญหาแบบแก้ที่ปัญหามากที่สุด

ลาซารัส และโฟล์คแมน (Lazarus; & Folkman. 1984: 183-205) ยังได้จำแนกผลการปรับตัวต่อความเครียด ซึ่งเป็นผลที่ได้จากการเผชิญปัญหาที่ใช้ อาจจะเป็นผลระยะสั้นหรือระยะยาวไว้ 3 ด้านคือ

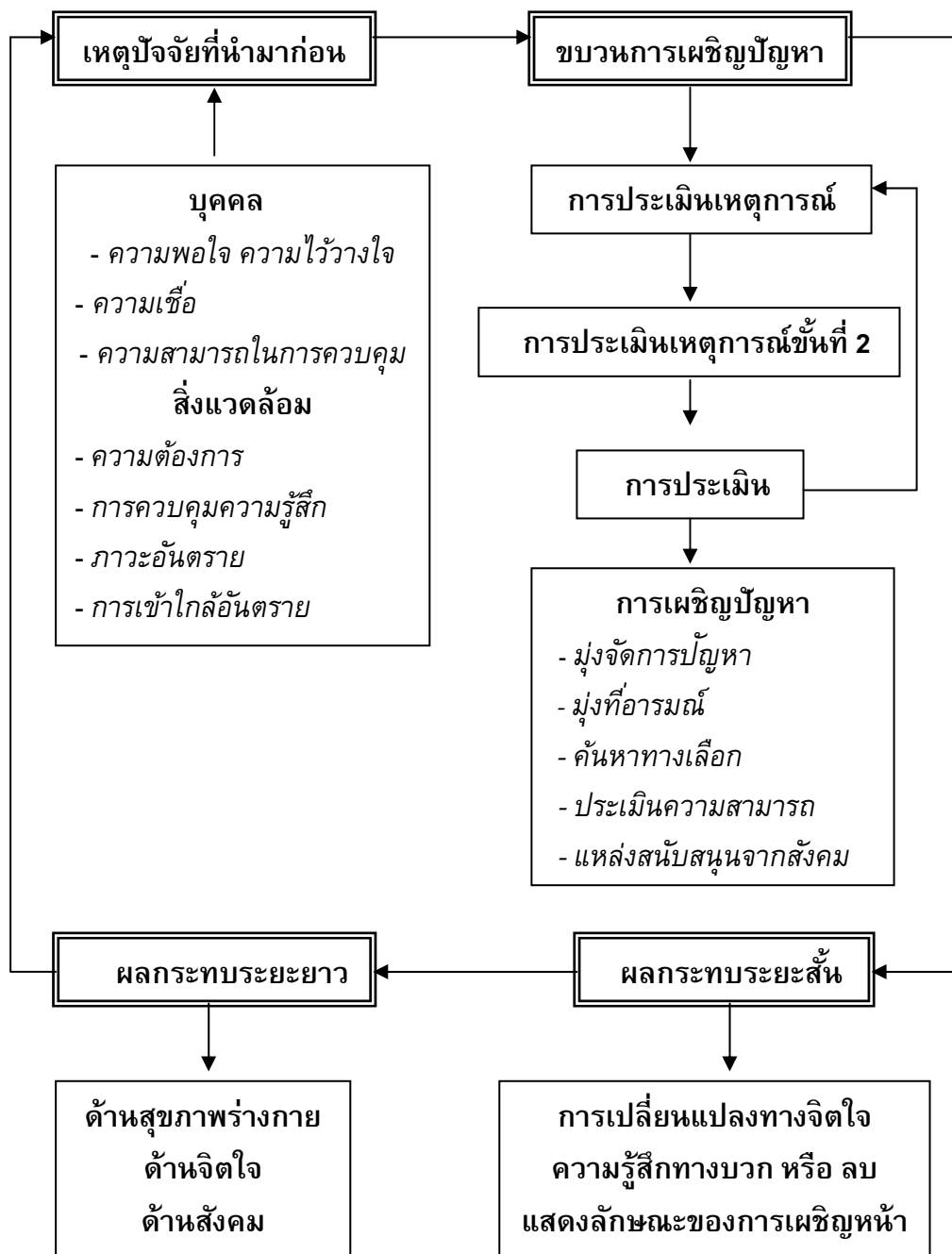
1. ผลทางสังคม (social functioning) เป็นผลของการปรับตัวต่อความเครียดของบุคคล ซึ่งเกิดจากการตอบสนองตามบทบาทหน้าที่ของตน เช่น บทบาทของ พ่อ-แม่ สามี-ภรรยา หรือนายจ้าง-ลูกจ้าง ผลการปรับตัวทางด้านสังคม ได้แก่ ความพึงพอใจที่เกิดจากการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น หรือการมีทักษะที่จำเป็นสำหรับการรักษาบทบาทหน้าที่ของตนหรือรักษาสัมพันธภาพระหว่างตนกับผู้อื่นไว้ได้ เป็นต้น

2. ผลทางด้านจิตใจ (morale) ผลทางด้านจิตใจเกี่ยวข้องกับเรื่องของบุคคลว่ารู้สึกอย่างไรกับตนเอง และรู้สึกอย่างไรกับสภาพการณ์ชีวิตของตน

3. ผลทางด้านสุขภาพร่างกาย (somatic illness) อารมณ์ความเครียด และการเผชิญปัญหาเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อสุขภาพร่างกาย โดยเฉพาะกลวิธีในการเผชิญความเครียดมีผลทำให้บุคคลสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางด้านร่างกาย หรือมีผลทำให้บุคคลมีสุขภาพร่างกายทรุดโทรม ขึ้นอยู่กับวิธีการเผชิญความเครียดที่บุคคลเลือกใช้

ลาซารัส และโฟล์คแมน (Lazarus; & Folkman. 1984: 303) ได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยที่มา ก่อน (antecedent variables) ที่จะเกิดเป็นความเครียด นั่นคือ บุคคล และสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างเช่น บุคคลจะแสดงรูปแบบของการเผชิญปัญหา ส่วนสิ่งแวดล้อมจะแสดงเป็นความต้องการหรือเป็นเหตุการณ์ตึงเครียดในชีวิต เช่น การหางานใหม่ ทั้งบุคคลและสิ่งแวดล้อม สองสิ่งนี้รวมกันมีผลต่อการหางานใหม่ และรูปแบบการเผชิญปัญหา

ลาซารัส และโฟล์คแมน (Lazarus; & Folkman. 1984: 305) ได้แสดงรูปแบบกระบวนการของความเครียด การเผชิญปัญหา และการปรับตัว ตามทฤษฎีความเครียด ดังนี้

ภาพประกอบ 1 รูปแบบกระบวนการความเครียดตามทฤษฎีความเครียดของ
ลาซารัส และฟอล์คแมน (Lazarus. 1966; Lazarus; & Folkman. 1984)

จากกระบวนการการเผชิญปัญหาสรุปได้ว่า กระบวนการเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นตามลำดับ ผลที่เกิดขึ้นในกระบวนการย่อยแต่ละขั้น อาจทำให้บุคคลย้อนกลับไปสู่การประเมินในกระบวนการย่อยที่ผ่านมาอีกครั้งก็ได้ เช่น ในการประเมินขั้นต้น บุคคลเคยประเมินว่า เหตุการณ์นั้นคุกคามชีวิต เมื่อบุคคลเข้าสู่การประเมินขั้นที่ 2 พบว่ามีวิธีการที่จะจัดการกับปัญหานั้นเพียงพอ บุคคลก็จะย้อนกลับไปประเมินขั้นต้นอีกครั้งหนึ่ง นั่นก็คือการประเมินซ้ำ โดยเปลี่ยนจากเหตุการณ์ที่เคยประเมินว่า “คุกคาม” ไปสู่การประเมินใหม่ว่า เหตุการณ์นั้น “ท้าทาย” หรือคุกคามน้อยลงหรือมีวิธีการจัดการกับปัญหาเพียงพอ เมื่อบุคคลใช้วิธีการเผชิญปัญหาไปแล้วพบว่า ไม่ได้ผล ไม่สามารถทำให้ความเครียดหรือปัญหาคือคลายลงได้ บุคคลก็อาจย้อนกลับไปประเมินขั้นต้นอีกครั้งหรืออาจจะย้อนกลับมาพิจารณาหาวิธีการเผชิญที่เหมาะสมใหม่ ซึ่งวงจรเหล่านี้เป็นวงจรที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีกและมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดยั้งเพื่อจัดการกับความเครียดให้คลี่คลายลง

กลวิธีการเผชิญปัญหา

ฟรายเดนเบอร์ก และลูอิส (Frydenberg; & Lewis. 1993) ได้แสดงโครงสร้างกลวิธีการเผชิญปัญหาของวัยรุ่น ซึ่งจัดอยู่ใน 3 องค์ประกอบ แบ่งเป็นกลวิธีการเผชิญปัญหา 18 ด้าน ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 (solving the problem หรือ problem-focused) เป็นองค์ประกอบของการเผชิญปัญหาในด้านที่แสดงถึงความพยายามของบุคคลในการใช้ความสามารถของตนเอง มาจัดการกับปัญหาหรือความเครียดนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วยวิธีการเผชิญปัญหาในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน ดังนี้

1. การแก้ปัญหา (focus on solving the problem) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงกระบวนการคิด เพื่อทำความเข้าใจปัญหา และสาเหตุ พร้อมทั้งลงมือแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการจัดการกับปัญหาอย่างเป็นระบบ
2. การทำงานและสัมฤทธิ์ผล (work hard & achieve) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงความพยายาม ความมานะบากบั่นในการทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จ
3. การแสวงหาการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (seek to belong) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการพยายามที่จะปฏิบัติตนเพื่อให้ได้รับการยอมรับ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม
4. การมุ่งเน้นในด้านบวก (focus on the positive) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงทัศนคติที่เป็นมุมมองทางบวกต่อชีวิต และสภาพการณ์ต่าง ๆ รอบ ๆ ตัว
5. การแสวงหาความเพลิดเพลินเพื่อการผ่อนคลาย (seek relaxing diversions) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการกระทำต่าง ๆ ที่ทำให้บุคคลรู้สึกผ่อนคลายจากปัญหาหรือความเครียด โดยเป็นวิธีที่ไม่เป็นโทษต่อร่างกาย และไม่เกี่ยวข้องกับการกีฬา
6. การผ่อนคลายทางด้านร่างกาย (physical recreation) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการกระทำต่าง ๆ เพื่อให้ร่างกายได้รับการผ่อนคลาย และมีสุขภาพที่แข็งแรง

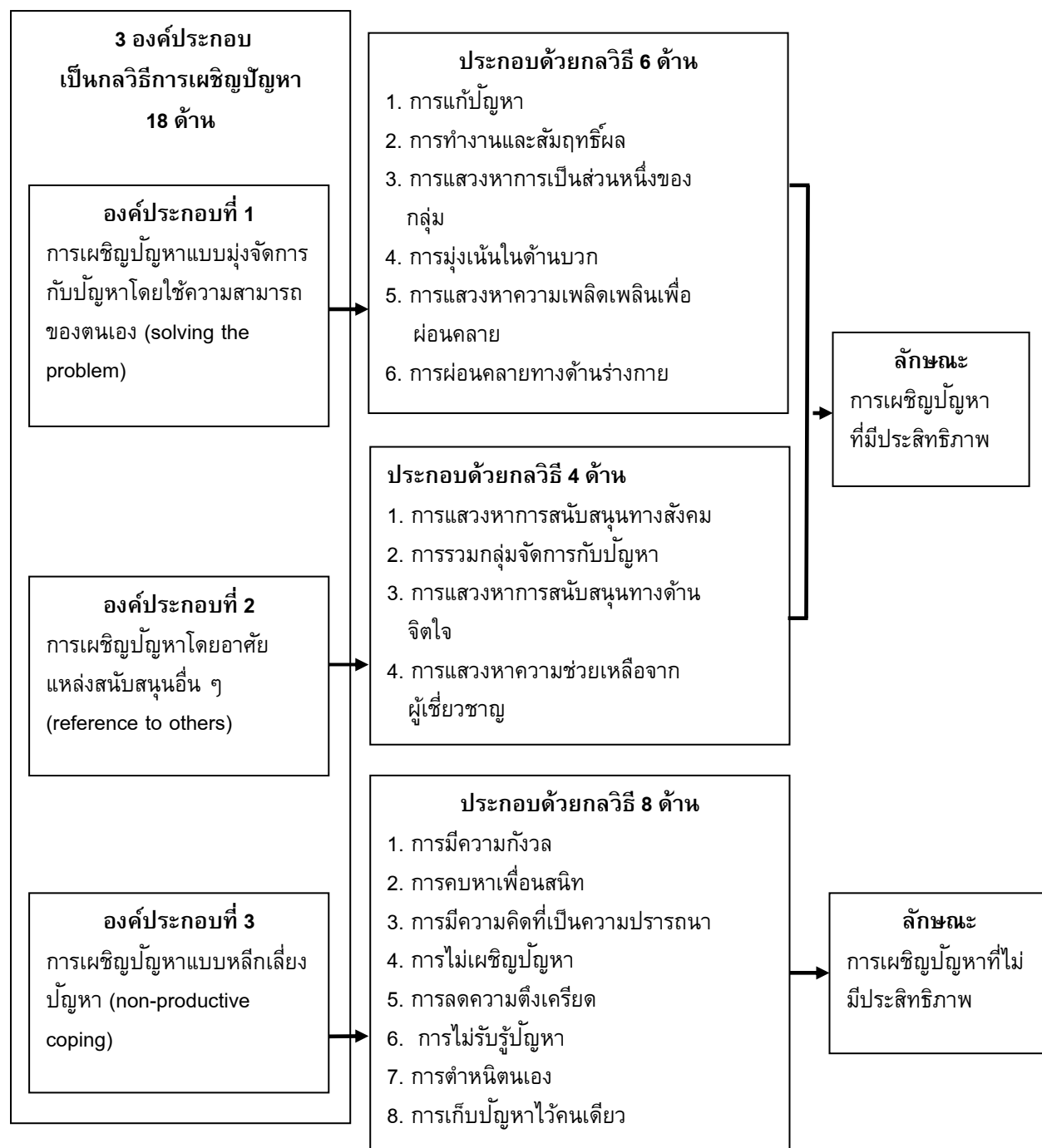
องค์ประกอบที่ 2 (coping by reference to others) เป็นองค์ประกอบของการเผชิญปัญหาที่แสดงถึงความพยายามในการจัดการกับปัญหา โดยอาศัยแหล่งสนับสนุนอื่น ๆ ประกอบด้วยวิธีการเผชิญปัญหาในด้านต่าง ๆ 4 ด้าน ดังนี้

1. การแสวงหาการสนับสนุนทางสังคม (seek social support) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการจัดการกับปัญหา โดยการขอคำแนะนำ ขอข้อมูล หรือขอความช่วยเหลือจากผู้ที่อยู่รอบข้าง
2. การรวมกลุ่มเพื่อจัดการกับปัญหา (social action) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงวิธีการจัดการกับปัญหา โดยการใช้วิธีการรวมกลุ่มกันกับผู้อื่นเพื่อร่วมมือกันแก้ปัญหา
3. การแสวงหาการสนับสนุนทางด้านจิตใจ (seek spiritual support) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงวิธีการต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงการนำเอาความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนามาช่วยจัดการกับปัญหา
4. การแสวงหาความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญ (seek professional help) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการจัดการกับปัญหา โดยการขอความช่วยเหลือ ขอคำปรึกษาแนะนำ หรือข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ

องค์ประกอบที่ 3 (non-productive coping) เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงการไม่สามารถเผชิญกับปัญหาได้ หรือหลีกเลี่ยงปัญหา ประกอบด้วยวิธีการเผชิญปัญหาในด้านต่าง ๆ 8 ด้าน ดังนี้

1. การมีความกังวล (worry) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงความกังวลในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หรือกำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต
2. การคบหาเพื่อนสนิท (invest in close friends) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการกระทำต่าง ๆ เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ให้เกิดความใกล้ชิดกับเพื่อน และที่เป็นความสัมพันธ์สนิทสนมในทางชั่ววูบ
3. การมีความคิดที่เป็นความปรารถนา (wishful thinking) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงความหวัง หรือความปรารถนาที่จะให้ปัญหา หรือความทุกข์คลี่คลายลง ซึ่งเป็นการคาดหวังผลในทางบวก
4. การไม่เผชิญปัญหา (not coping) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการไม่สามารถจัดการกับปัญหาได้ และมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปสู่อาการทางกายที่มีสาเหตุมาจากทางใจ
5. การลดความตึงเครียด (tension reduction) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการกระทำต่าง ๆ เพื่อให้ความเครียดลดลง แต่เป็นการกระทำที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย
6. การไม่รับรู้ปัญหา (ignore the problem) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับ ไม่รับรู้ความจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญกับความจริง
7. การตำหนิตนเอง (self-blame) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นการตำหนิ หรือโทษตัวเอง เพราะคิดว่าตนเองเป็นผู้ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น
8. การเก็บปัญหาไว้คนเดียว (keep to self) ประกอบด้วยข้อความที่แสดงถึงการไม่เปิดเผยความคิด ความรู้สึกต่าง ๆ ของตนให้ผู้อื่นรู้ รวมทั้งแยกตัว หรือหลีกเลี่ยงที่จะพบปะกับผู้อื่น

โครงสร้างองค์ประกอบของแบบวัดการเผชิญปัญหาของวัยรุ่นรุ่นชุดนี้ แสดงวิธีการเผชิญปัญหาใน 2 แบบ ดังภาพประกอบ 2

ภาพประกอบ 2 แผนภาพการเผชิญปัญหา ของ ฟรายเดนเบิร์ก และลูอิส (Frydenberg; & Lewis. 1993)

จากภาพประกอบ 2 จะสังเกตเห็นว่า วิธีการเผชิญปัญหาแบบที่ 1 เป็นวิธีการเผชิญปัญหาที่มีประสิทธิภาพ (functional style) ได้แก่ วิธีการเผชิญปัญหาด้านต่าง ๆ ในองค์ประกอบที่ 1 และ 2 ซึ่งเป็นความพยายามของบุคคลในการจัดการกับปัญหาหรือความเครียด โดยใช้ความสามารถของตนเองหรืออาศัยแหล่งสนับสนุนจากผู้อื่น และแบบที่ 2 เป็นวิธีการเผชิญปัญหาที่ไม่มีประสิทธิภาพ (dysfunctional style) ได้แก่ วิธีการเผชิญปัญหาในด้านต่าง ๆ ที่อยู่ในองค์ประกอบที่ 3 ซึ่งเป็นวิธีที่ไม่สามารถจัดการกับปัญหาได้โดยตรง หรือเป็นการหลีกเลี่ยงปัญหา

6. แนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมกับความสัมพันธ์ของครอบครัว

การรวมกลุ่มของคนที่มีความต้องการ หรือมีความชอบที่เหมือนกัน เพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีเป้าหมายเดียวกัน ร่วมกันทำกิจกรรมนั้น ๆ จนสำเร็จ และพัฒนากลุ่มของตนให้ใหญ่ขึ้นจนกลายเป็นสังคม ที่มี ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี ร่วมกันสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง กระบวนการดังกล่าวถือเป็นการถือกำเนิดของสังคมและเกิดการถ่ายทอดทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมนั้นให้เกิดความเจริญงอกงาม และเกิดพัฒนาการต่าง ๆ ได้ต่อไป ดังนั้นภาพสะท้อนของการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนเร่ร่อนย่อมมาจากแนวคิด ค่านิยม หรือประสบการณ์ต่าง ๆ สภาพของครอบครัว และสังคมเดิมของกลุ่มคนเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งของการศึกษาเกี่ยวกับคนเร่ร่อนต้องคำนึงถึงกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมผ่านการอบรมเลี้ยงดูประเภทต่าง ๆ คุณลักษณะของการถ่ายทอดทางสังคม และความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมเกิดขึ้นมาตั้งแต่บุคคลถือกำเนิดขึ้นมาและอยู่รอดกลายเป็นมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในครอบครัว อย่างที่คนในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันที่สอดคล้องกับพื้นฐานของครอบครัว กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมจึงมีกระบวนการถ่ายทอดและผลลัพธ์ของการถ่ายทอด

2. คุณลักษณะของการถ่ายทอดทางสังคม วิลสลัซลี (2548: 88) กล่าวถึงกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมมาจากคุณลักษณะทางสังคม คือ 1) การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลง 2) ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3) มีการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ผ่านกระบวนการสื่อสาร 4) สภาพของการถ่ายทอดทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับสภาพของอารมณ์ ความรู้สึก 5) กลุ่มสังคมเข้ามามีส่วนในการปรับแต่งการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลนั้น

3. ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ครอบครัวเป็นสภาพสังคมที่สำคัญ และเป็นสถาบันแรกของการถ่ายทอดทางสังคม การรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวจากพ่อแม่สู่ลูกส่งผลให้เด็กรับรู้วิธีการอบรมเลี้ยงดูจากพ่อแม่ที่ปฏิบัติต่อตนเพียงใด ได้แก่ โกลัซติลูกมาก ให้ความรักสนับสนุนลูกมาก ย่อมส่งผลต่อจิตใจและพฤติกรรมของลูกอย่างชัดเจน (งามตา วินิตานนท์. 2545: 161-162) ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวที่ถ่ายทอดผ่านการอบรมเลี้ยงดูลูกของบิดา มารดาที่ใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม และภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดี ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างสมาชิกภาพในครอบครัว จะทำให้ลูกที่พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยมาก และ

ในทางตรงกันข้าม ถ้าลูกที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละหรือลงโทษมากมักเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว รวมทั้งความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ไม่ดีระหว่างเด็กกับผู้ปกครองส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าวทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น (ดูเจ็อน พันธุนาวิน. 2551: 70, 75) ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญของการสร้างคุณภาพของบุคคล โดยในการศึกษาครั้งนี้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็น 3 แบบ คือ

3.1 การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน มีรูปแบบ การอบรมเลี้ยงดูที่เน้นให้เด็กเห็นว่าผู้ใหญ่รัก ห่วงดี ใกล้ชิด เอาใจใส่ เข้าใจจิตใจและเป็นที่ปรึกษาที่ดีให้กับเด็กได้ โดยวิธีการปฏิบัติกับเด็กอย่างชัดเจนทั้งในเรื่องการใช้เวลาอยู่กับเด็ก แนะนำ อบรมในการทำกิจกรรม พูดคุย สอบถามทุกข์สุขในเหตุการณ์ในแต่ละวันที่เด็กไปพบเจอ และให้คำแนะนำปรึกษาแลกเปลี่ยนเมื่อเด็กมีความทุกข์ (งามตา วนิทนานนท์. 2545: 132-134)

3.2 การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล เน้นการอบรมเลี้ยงดูแบบให้รางวัลอย่างเหมาะสมมากกว่าการลงโทษตามอารมณ์ของพ่อแม่ และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอกับเด็ก โดยวิธีการปฏิบัติเน้นการให้รางวัล แสดงความพอใจเมื่อทำดี ชมเชยอย่างเหมาะสม ไม่ระบายอารมณ์ใส่เด็ก (ลินดา สุวรรณดี. 2543: 30)

3.3 การอบรมเลี้ยงดูแบบให้เด็กพึ่งตนเอง มีรูปแบบการเลี้ยงดูที่ฝึกฝนให้เด็กพึ่งตนเองตั้งแต่ยังเล็ก โดยฝึกให้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น อาบน้ำแต่งตัว ช่วยงานบ้าน พร้อมให้รางวัลเมื่อเด็กทำงานสำเร็จ ด้วยคำชมเชย แต่เมื่อทำงานล้มเหลวอย่าตำหนิแต่เปิดโอกาสให้ลองปฏิบัติจนกว่าจะสำเร็จ

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (A Phenomenological Approach)

ปรากฏการณ์วิทยา มาจากคำในภาษากรีก 2 คำ คือ “Phainomenon” และ “Logos” คำว่า “Phainomenon” หมายถึง การปรากฏตัวขึ้น (to show one self) การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาจึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปรากฏ หรือการแสดงตนในวิถีทางที่บุคคลแสดง เพื่อแสวงหาความจริง ตามที่ปรากฏและความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันของความรู้ความจริงที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนคำว่า “Logos” หมายถึง การคิด (thought) แนวคิด (concept) เป็นการคิดพิจารณาแบบมีเหตุมีผล (reason) เพื่อให้ปรากฏภาพความเป็นจริงขึ้น (Moran. 2005) การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) จึงเป็นการศึกษาเพื่อค้นหาความรู้โดยมีพื้นฐานมาจากศาสตร์สาขาปรัชญา สังคมวิทยา และจิตวิทยา เพื่อศึกษาประสบการณ์ชีวิตตามการรับรู้ในปรากฏการณ์ธรรมชาติ (Streubert; & Carpenter. 2007: 43) การให้ความหมาย (meaning) เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้รู้หรือมนุษย์ (subject) กับสิ่งที่อ้างว่ารู้หรือโลกวัตถุ (object) นักปรากฏการณ์วิทยามีความเห็น ว่า ความรู้คือสิ่งที่ เป็นจริง (knowledge is that the reality) เกิดจากการให้ความหมายต่อโลก (gives meaning to the world) ของบุคคลผู้ที่มีประสบการณ์ ไม่สามารถศึกษาโดยแยกบุคคลออกจากประสบการณ์ได้ (Omery; & Mark. 1995: 141) เพราะความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มีต่อโลกที่เก็บสะสมไว้เป็น “ประสบการณ์” ในรูปของจิตสำนึก (consciousness) ในเรื่องนั้น ๆ

1. ความหมายของปรากฏการณ์วิทยา

ฮุสเซอร์ล (Holloway; & Wheeler. 1996; citing Husserl. n.d.) กล่าวว่า ปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาเพื่ออธิบายประสบการณ์ชีวิต โดยปราศจากการคิดไตร่ตรองไว้ก่อน เกี่ยวกับความจริงของสิ่งรอบตัว (Objective Reality) ของประสบการณ์นั้น โดย ฮุสเซอร์ลมีความมีความเห็นว่า คนเราจะเข้าใจสิ่งที่เราประสบได้ด้วยการวิเคราะห์การรับรู้และความหมายของสิ่งที่เราประสบ ซึ่งเป็นตัวกระตุ้นความตระหนักรู้ (awareness) ของเรา (ชาย โพธิสิตา. 2547; อ้างอิงจาก Patton. 1990) ดังนั้นในการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา จึงสนใจว่าคนเรารับหรือบรรยายเกี่ยวกับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ตนประสบได้อย่างไร

แมร์โล ปองติ (Streubert; & Carpenter. 2007: 76; citing Merleau Ponty. 1962) กล่าวถึงการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาไว้ว่า เป็นการศึกษาถึงแก่นแท้ (essences) ของการรับรู้ (perception) หรือแก่นแท้ของการตระหนักรู้ (consciousness) เกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่หรือดำรงอยู่ (existence) โดยเป็นการศึกษาจากบุคคลที่รับรู้ประสบการณ์นั้นตามที่เป็นอยู่ และไม่สามารถจะศึกษาโดยแยกบุคคลออกจากโลกที่บุคคลอยู่หรือสิ่งแวดล้อมได้

สปีเกิลเบิร์ก (Streubert; & Carpenter. 2007: 76-77; citing Spiegelberg. 1975) กล่าวถึงการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาว่า เป็นการศึกษาวิธีการศึกษาที่มีรูปแบบไม่ตายตัว เป็นความรู้เชิงปรัชญาที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง โดยจุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาอยู่ที่ การตรวจสอบและพรรณนาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น จากการตระหนักรู้ถึงประสบการณ์นั้นๆ โดยเป็นการศึกษาที่ปราศจากการนำความรู้เชิงทฤษฎีเข้ามาอธิบายถึงความเป็นเหตุเป็นผล และหลีกเลี่ยงการตั้งสมมติฐานหรือการวินิจฉัยไว้ล่วงหน้า

เบนเนอร์ (Benner. 1994) ให้ความหมายของปรากฏการณ์วิทยาที่มีความเฉพาะเจาะจงขึ้น โดยให้ความหมายของปรากฏการณ์วิทยาว่าเป็นการศึกษาการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยบุคคลนั้นๆ เป็นผู้ให้ความหมายของการมีชีวิตอยู่ ตามสิ่งแวดล้อมหรือบริบทในประสบการณ์ที่เป็นอยู่ ซึ่งผู้วิจัยควรทำความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภาษาของผู้ให้ข้อมูล และเป็นอิสระจากแนวคิดทฤษฎีใด ๆ สอดคล้องกับ จัสเปอร์ (Jasper. 1994) ซึ่งกล่าวว่า ปรากฏการณ์วิทยาเป็นการศึกษาความหมายที่แท้จริงของปรากฏการณ์ที่ได้จากการอธิบายของผู้ที่มีประสบการณ์ในบริบทนั้นเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป ปรากฏการณ์วิทยาที่มีความหมายในลักษณะที่คล้ายกันคือ เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นหรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการศึกษาริบทแวดล้อมรอบด้านของผู้ที่ถูกศึกษา เพื่อให้ได้ความรู้ความจริงตามการรับรู้ของผู้ประสบกับประสบการณ์นั้นๆ โดยตรง โดยเบนเนอร์ ได้กล่าวเพิ่มเติมถึง การทำความเข้าใจกับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภาษาของผู้ให้ข้อมูล โดยเป็นอิสระจากแนวคิดทฤษฎีใดๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสปีเกิลเบิร์ก ซึ่งเน้นที่การศึกษาที่ปราศจากการนำความรู้เชิงทฤษฎีเข้ามาอธิบายถึงความเป็นเหตุเป็นผล และหลีกเลี่ยงการตั้งสมมติฐานหรือการวินิจฉัยไว้ล่วงหน้า ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยามีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์ สืบค้น ให้ความหมาย และอธิบายประสบการณ์อย่างปราศจากอคติ และการคิดล่วงหน้าจากผู้เข้าไปศึกษา

2. แนวคิดการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นทั้งปรัชญาและวิธีการสืบค้นและอธิบาย โดยตรงจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมด ตลอดจนประสบการณ์ของมนุษย์ ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้ง ทั้งด้านกว้างและลึก (Omery. 1983) โดยไม่คำนึงถึงทฤษฎีหรือคำอธิบาย ความเป็นเหตุเป็นผลของปรากฏการณ์ที่มีอยู่ก่อน การสืบค้นและอธิบายปรากฏการณ์จะต้องมีความเป็นอิสระจากแนวคิดเดิมและการคาดการณ์ต่าง ๆ มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (Streubert; & Carpenter. 1999) ลักษณะของผู้วิจัยทางปรากฏการณ์วิทยาจึงต้องเป็นผู้ที่มีสติและมีความตระหนักในตนเอง อยู่ตลอดเวลา ไม่แทรกแซงความคิดของตนเอง เพื่อให้สามารถตกตะกอนสิ่งที่ต้องการศึกษาได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนต้องทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งจนเกิดความซึมซาบเข้าสู่จิตสำนึกของผู้วิจัย เกิดเป็นความรู้ ความเข้าใจปรากฏการณ์นั้นมากที่สุด

ฮูสเซิร์ล (Husserl. n.d.) มีความเห็นว่าการศึกษาระดับจิตวิทยาในเชิงวิทยาศาสตร์มักใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์เพื่อศึกษามนุษย์โดยละเลยความจริงที่ว่า มนุษย์ไม่เพียงแต่มีการตอบสนองอัตโนมัติต่อการกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอกเท่านั้น แต่มนุษย์ยังมีการสนองตอบต่อการรับรู้ (perception) หรือการทำความเข้าใจ ว่าอะไรคือความหมายที่เกิดจากสิ่งเร้านั้นด้วย เขามีความเห็นว่านักวิจัยที่สนใจเพียงสิ่งกระตุ้นภายนอกหรือการตอบสนองทางกายภาพ จะทำให้ละเลยตัวแปรอื่นๆ หรือบริบทที่เกี่ยวข้อง ข้อที่เป็นความจริงแท้ของปรากฏการณ์

ชาย โพธิ์สิตา (2547) กล่าวว่า ความจริงแล้วปรากฏการณ์วิทยาเป็นปรัชญาหรือทัศนะต่อภาวะการมีอยู่ ดำรงอยู่ (experience) ของมนุษย์ มากกว่าจะเป็นวิธีการวิจัย แต่ถูกนักวิจัยนำมาใช้เสมือนว่าเป็น “วิธีการ” เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ในชีวิตที่บุคคลได้ประสบมา (lived experience) ดังนั้น การวิจัยแบบนี้ จึงมุ่งทำความเข้าใจความหมายของปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ในชีวิตที่บุคคลได้ประสบ (life-world) ทั้งนี้ คำว่า “ความหมาย” ในการศึกษาปรากฏการณ์วิทยา หมายถึงความหมายในทัศนะของผู้ที่ได้ประสบกับปรากฏการณ์นั้น ดังนั้นเป้าหมายของการวิจัยแบบนี้จึงเป็นการหาคำตอบสำหรับคำถามที่ว่า “การได้ประสบกับเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มีความหมายอย่างไรสำหรับผู้ที่ได้ประสบกับมัน หรือประสบการณ์ในเรื่องนั้นมีความหมายอย่างไรสำหรับผู้ที่ได้ประสบมันมาแล้ว หรือที่กำลังประสบมันอยู่” (ชาย โพธิ์สิตา. 2547; อ้างอิงจาก Cohen, Kahn; & Steeves. 2000) สำหรับปรากฏการณ์ หรือเหตุการณ์ในชีวิตที่นักวิจัยปรากฏการณ์วิทยาศึกษานั้น จะเป็นอะไรก็ได้ที่นักวิจัยเห็นว่ามีความน่าสนใจหรือมีประโยชน์ในเชิงปฏิบัติการต่าง ๆ (ชาย โพธิ์สิตา. 2547)

กล่าวโดยสรุป การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์หรือโลกแห่งชีวิต (lived experience or life world) (Laverty. 2003; citing Manen. 1977) โดยมุ่งเน้นการ ศึกษาถึงโลกของประสบการณ์ชีวิตตามความเข้าใจของบุคคล ไม่ใช่การศึกษาที่แยกโลกหรือความจริงบางสิ่งบางอย่างออกจากตัวบุคคล (Laverty. 2003; citing Valle; et al. 1989) ซึ่งเป็นที่มาของการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่า “ประสบการณ์นั้นหมายถึงอะไร” หรือการพยายามทำ

ความเข้าใจกับการให้ความหมายของบุคคล ต่อสิ่งที่มีอยู่หรือเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของเขาในแต่ละวัน โพลกินฮอร์น (Laverty. 2003; citing Polkinghorne. 1983) กล่าวว่า การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นการพยายามทำความเข้าใจความหมายของประสบการณ์ชีวิตตามที่บุคคลประสบและตามที่เขาเข้าใจ จากแนวคิดของ ฮัสเซอร์ล (Husserl. n.d.) มีความเห็นว่า โลกของประสบการณ์ของบุคคล (life world) เป็นสิ่งที่บุคคลตระหนักรู้หรือครุ่นคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้น โดยปราศจากการจัดลำดับหรือกำหนดกรอบความคิดไว้ล่วงหน้า (Laverty. 2003; citing Husserl. 1970) การศึกษาถึงปรากฏการณ์ต่าง ๆ จึงมุ่งที่จะตรวจสอบถึงประสบการณ์ตามที่บุคคลประสบ เพื่อให้เกิดการค้นพบสิ่งใหม่ และ/หรือความหมายที่เราอาจจะเลยไป

3. วิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นหนึ่งในวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมอร์ส (Morse. 1992: 1 – 2) กล่าวว่าวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะสำคัญ 3 อย่างที่แตกต่างจากการวิจัยเชิงปริมาณ คือ

1. การให้ความสำคัญกับมุมมองตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูล (emic perspective) เป็นการเน้นที่จะค้นหาความหมายที่เฉพาะเจาะจง ที่เป็นประสบการณ์หรือการรับรู้จากมุมมองของผู้ให้ข้อมูล ไม่ใช่มุมมองของนักวิจัย ซึ่งจะประกอบไปด้วยการหาคูณค่าและความเชื่อของผู้ให้ข้อมูลที่มีต่อประสบการณ์นั้น ๆ แล้วนักวิจัยก็อ้างอิงเอาข้อมูลเหล่านั้นมาสรุปเป็นแนวคิดบนพื้นฐานของข้อมูลจริง

2. เป็นการศึกษาในองค์รวม (holistic perspective) ทั้งในเรื่องของความหมายของประสบการณ์ และบริบทเกี่ยวข้อง ซึ่งโนบลิต และเอนเจล (Noblit; & Engel. 1992: 43–49) กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของการศึกษาในองค์รวม คือ เป็นการสังเคราะห์แนวคิด อธิบายเปรียบเทียบ และยกตัวอย่างข้อมูลที่ค้นพบในองค์รวม ซึ่งจะต้องอาศัยทักษะ เวลา งบประมาณ พลังงาน ความมุ่งมั่น และสติปัญญาเป็นอย่างมาก

มุมมองในองค์รวมเป็นการมองบุคคลในหลายแง่มุม ทั้งความเชื่อ การดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์กันในสังคม เป็นการค้นหาทั้งความเหมือนและความต่างของข้อมูลในแต่ละบุคคลและยังมีการนำข้อมูลที่ได้อ้างอิงเปรียบเทียบกับสิ่งที่เคยเกิดขึ้นไปแล้วด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการมองว่าโลกมีความกว้างใหญ่ ไม่ได้เป็นส่วน ๆ ทำให้เกิดความเข้าใจโครงสร้างของสถานการณ์ทั้งในส่วนตื้นและส่วนลึก (surface data and deep structure) เป็นความพยายามที่จะเรียนรู้และค้นหาทุกสิ่งทุกอย่าง (learn all) เพื่อที่จะได้ความเข้าใจในทุก ๆ อย่าง (tell all) ทั้งในเรื่องของภาษา ความเชื่อ เหตุการณ์ การกระทำและความสัมพันธ์ทางสังคม โดยผู้ให้ข้อมูลมีส่วนร่วมในการยืนยัน และตรวจสอบความตรงของข้อมูล ซึ่งนักวิจัยจะสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้หลายทาง ทั้งในขั้นตอนของการเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การใช้ผู้วิจัยหลายท่านที่มีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันมาเก็บข้อมูลเรื่องเดียวกัน เพื่อตรวจสอบข้อค้นพบที่ได้ซึ่งกันและกัน (investigator triangulation) การใช้แนวคิดหลายแนวคิดมาใช้ในการมองความสัมพันธ์ของข้อมูล

หรือเหตุการณ์นั้น ๆ (theory triangulation) เพื่อนำไปสู่จุดแข็งของการวิจัย ใช้วิธีวิจัยหลายวิธีร่วมกันในการเก็บข้อมูล (methodological triangulation) เช่น การใช้ทั้งวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมาศึกษาในเรื่องเดียวกัน และการเก็บข้อมูลในปรากฏการณ์เดียวกันในบุคคล เวลา และสถานที่ที่แตกต่างกัน (data triangulation) ซึ่งจะทำให้ได้ภาพของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นองค์รวมมากขึ้น

3. เป็นการสะท้อนแนวคิดจากข้อมูลอย่างต่อเนื่อง (inductive and interactive process of inquiry) ซึ่งนักวิจัยจะมีกระบวนการทำงานกับข้อมูลเพื่อสังเคราะห์สิ่งที่มีความหมายออกมา

นอกจากนี้การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยายังมีลักษณะของการเน้นข้อความการบรรยายมากกว่าตัวเลข มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายเหตุการณ์เฉพาะมากกว่าการตัดสินความเป็นสากลในวงกว้าง (Morse. 1992: 2) ซึ่งคลาร์ค (Clark. 1994: 58–59) ได้กล่าวไว้ว่าจุดเน้นและประเด็นสำคัญของการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา มีดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยามีจุดเน้นที่ปรากฏการณ์ ตามคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล
2. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาให้ความสำคัญกับองค์รวม
3. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเป็นการค้นหาความหมาย หรือการทำความเข้าใจประสบการณ์ แนวคิด การตัดสินใจ และความเข้าใจของบุคคล ผ่านกระบวนการหยั่งรู้ (intuition) และการสะท้อนคิดพิจารณา (reflection) อย่างมีสติ (consciousness)
4. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยามีความมุ่งมั่นที่จะอธิบายประสบการณ์ ซึ่งต้องบรรยายให้ตรงกับความเป็นจริงของสิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุด และควรอธิบายอย่างตรงไปตรงมาด้วยคำพูดของผู้ให้ข้อมูลว่าเกิดอะไรขึ้น ซึ่งคำพูดเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงมโนภาพ ความรู้สึกทั้งในทางที่ดีและไม่ดีตามความเป็นจริง ไม่ใช่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามความคิดเห็นของผู้ศึกษา
5. ในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา ผู้ศึกษาต้องมีการใช้คำถามที่เหมาะสม เพื่อค้นหาความหมายของประสบการณ์ และมีการใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง จากความทรงจำ ประวัติในอดีต บันทึกร่างต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันและกำลังดำเนินไปถึงอนาคต
6. ในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา สามารถนำข้อมูลจากคำบอกเล่า (subjective data) และข้อมูลที่ได้จากการวัดและสังเกต (objective data) มาใช้ร่วมกันเพื่อยืนยันซึ่งกันและกัน
7. การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาค้นคว้าปรากฏการณ์ในทุก ๆ ประเด็น (all points) เพราะการรับรู้ของบุคคลในทุก ๆ ประเด็นจะมีความหมายและมีคุณค่า
8. ผลการศึกษาที่ได้เกิดจากการคิด การหยั่งรู้ การสะท้อนคิดพิจารณา และการตัดสินใจเลือกข้อมูลภายใต้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ถูกต้องตามหลักการทางวิทยาศาสตร์
9. การศึกษาจะผ่านกระบวนการมองเห็น (seeing) สะท้อนคิดพิจารณา (reflection) จนเกิดความรู้ความเข้าใจปรากฏการณ์ทั้งในระดับต้นและลึก (knowing)

ในขณะที่ผู้วิจัยพบกับผู้ให้ข้อมูลจะต้องพยายามตั้งใจฟัง คิดว่าได้ข้อมูลอะไรบ้างและมีความหมายว่าอย่างไร ต้องสังเกตความขัดแย้ง การตัดสินใจ รวมทั้งน้ำหนักเสียงของผู้ให้ข้อมูล เพราะแม้กระทั่งเมื่อผู้ให้ข้อมูลเจียบก็อาจจะมี ความหมาย ซึ่งต้องอาศัยการตรวจสอบข้อมูลจนแน่ใจก่อนที่จะทำการให้ความหมายของประสบการณ์นั้น ๆ (Clark. 1994: 59–60)

ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างมักใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposeful sampling) โดยเลือกบุคคลที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ได้ดีตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ต้องมีการสร้างสัมพันธภาพก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งการยินยอมเข้าร่วมในการวิจัยและยินยอมให้บันทึกเทป ซึ่งเป็นการยินยอมด้วยวาจาหรือเซ็นในใบพิทักษ์สิทธิก็ได้ ควรมีการศึกษานำร่องก่อนการศึกษาจริงเพื่อจะได้ฝึกเทคนิคและทักษะการเก็บรวบรวมข้อมูล และการถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะทำให้ได้ทราบจุดบกพร่องของการศึกษา (Streubert; & Carpenter. 2007) และสามารถนำไปปรับปรุงในการเก็บข้อมูลคราวต่อไป ซึ่งปัญหาที่อาจเกิดได้ เช่น การใช้คำถามไม่ชัดเจน การขาดการเจาะลึกในบางประเด็น เป็นต้น

ในส่วนบทบาทของนักวิจัย นักวิจัยปรากฏการณ์วิทยามีหน้าที่พิเศษในการแปลความของปรากฏการณ์มาอธิบายความหมายบนพื้นฐานของข้อมูลจริง ซึ่งไรน์ฮาร์ตซ์ (Streubert; & Carpenter. 2007; citing Reinharz. 1983) กล่าวว่าการทำงานของนักวิจัย มี 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. แปลประสบการณ์ของบุคคลมาเป็นภาษาตามคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลโดยการพูดคุยกัน ซึ่งต้องพยายามพูดคุยให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งที่สุด
2. ทำการแปลสิ่งที่ได้จากการพูดคุยและได้เห็นมาให้ความหมาย
3. แปลงให้เห็นสาระสำคัญของประสบการณ์จากข้อมูลที่ค้นพบ เช่น คุณภาพชีวิตของผู้ป่วยเบาหวาน คือ การไม่มีข้อจำกัดในการทำกิจวัตรประจำวัน การไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น และการมีความสามารถในการป้องกันภาวะแทรกซ้อนในระยะยาว เป็นต้น
4. แปลสาระสำคัญทั้งหมดมาอธิบายให้ผู้อ่านเห็นภาพที่ครบถ้วนภายใต้ข้อมูลจริง ซึ่งในความเป็นจริงจะพบว่าตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูลจะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลบางอย่างเพิ่มขึ้นพร้อมกับที่ข้อมูลบางอย่างที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ได้กล่าวถึงขาดหายไป และ
5. แปลข้อมูลมาเขียนรายงานให้เห็นภาพรวมของปรากฏการณ์ทั้งหมด โดยไม่ละเลยทุก ๆ ข้อมูลที่มีคุณค่า

การเก็บรวบรวมข้อมูลจึงมักใช้หลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิดร่วมกับการบันทึกเทป ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มความถูกต้องของข้อมูลที่รวบรวมได้ นอกจากนี้ยังต้องมีการบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ด้วย (field notes) เพื่อเอาไปใช้ในการยืนยันความตรงของข้อมูลที่ได้อาจจากการสัมภาษณ์ ภายหลังการสัมภาษณ์ควรจะฟังเทปให้เร็วที่สุดเพื่อจะได้ทราบว่าได้ข้อมูลอะไรบ้างแล้วและมีประเด็นใดบ้างที่ต้องไปสัมภาษณ์เพิ่มเติมในครั้งต่อไป และเมื่อเก็บข้อมูลได้แล้วจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลไปด้วย เริ่มตั้งแต่ในช่วงของการฟังคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล วิเคราะห์ว่าเกิดอะไรขึ้น มีความหมายเบื้องต้นว่าอย่างไร ไปทบทวนวรรณคดีดูว่าสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดใดบ้าง หรืออาจใช้ประสบการณ์ที่มีอยู่ในตัวนักวิจัยเองมาวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านี้เบื้องต้นได้เช่นกัน (Streubert; & Carpenter. 2007)

นักวิจัยต้องช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าประสบการณ์ออกมาอย่างอิสระ โดยไม่ใช้คำถามนำ ควรใช้คำถามปลายเปิดที่ชัดเจน เช่น เมื่อคุณได้ยินคำว่าคุณภาพชีวิตคุณนึกถึงอะไร และควรใช้คำถามอื่น ๆ เพิ่มเติมเรื่อย ๆ เพื่อเจาะลึกให้ได้คำตอบที่ชัดเจน เรื่องที่ผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกที่จะพูดอาจให้เขาเขียนแทนก็ได้ การสัมภาษณ์เจาะลึกจะช่วยให้เราสามารถเข้าไปอยู่ในโลกของบุคคลอื่นได้ และทำให้ได้ข้อมูลที่มีคุณค่า สิ่งที่เราควรคำนึงขณะทำการสัมภาษณ์คือ คุณค่าและความถูกต้อง และความซื่อสัตย์ของข้อมูล ซึ่งจะต้องเคารพและจริงใจกับผู้ให้ข้อมูล ตั้งใจฟังเพื่อติดตามข้อมูลให้ได้ครบถ้วน และไม่ใช้คำถามแทรกในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลกำลังเล่าประสบการณ์อยู่ การเก็บรวบรวมข้อมูลนี้ จะดำเนินต่อไปจนนักวิจัยเห็นว่าข้อมูลมีความอิ่มตัวแล้ว (saturation of data) คือ ไม่มีประเด็นหรือสาระสำคัญเพิ่มขึ้น และข้อมูลที่รับใหม่มีความซ้ำซ้อนกับข้อมูลในช่วงที่ผ่านมา (Streubert; & Carpenter. 2007: 43-44) นอกจากนี้มอร์ส (Streubert; & Carpenter. 2007: 44; citing Morse. 1989) ยังกล่าวว่าในการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา ถ้าเราไปสัมภาษณ์บุคคลอื่นที่มีประสบการณ์เดียวกัน ต่างเวลากันก็จะได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้นความอิ่มตัวของข้อมูลในที่นี้หมายถึงความอิ่มตัวในกลุ่มของผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้ ในเวลาเฉพาะช่วงที่เก็บข้อมูลเท่านั้น จึงมีสิ่งที่นักวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยาควรศึกษาต่อไป คือ การศึกษาในมุมมองของบุคคลที่มีประสบการณ์คล้ายกันในกลุ่มที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน อายุต่างกัน และมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อที่จะได้ค้นพบสาระสำคัญของปรากฏการณ์ในภาพกว้างระหว่างแต่ละกลุ่มบุคคล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคนเร่ร่อน

จากการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตเด็กเร่ร่อนและคนเร่ร่อน พบว่า เส้นทางของการเป็นเด็กเร่ร่อนสู่ความเป็นผู้ใหญ่เร่ร่อน นั้น มีปัจจัยด้านระยะเวลาของการใช้ชีวิตเร่ร่อนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังจะเห็นได้ว่า มีงานวิจัยบางเรื่องระบุว่า การรुकเข้าหาเด็กเร่ร่อนให้ได้เร็วที่สุด จะมีโอกาสในการเปลี่ยนแปลงไปสู่การยุติการเร่ร่อนได้ เนื่องจากพบว่า ถ้าพบการเร่ร่อนของเด็กที่ใช้เวลาสั้นไม่เกิน 6 เดือน ยิ่งพบได้เร็วมากเท่าใด กระบวนการแก้ไขเยียวยา การบำบัดรักษา และการพัฒนาด้านศึกษาจะง่าย และรวดเร็วขึ้น (สมพงษ์ จิตระดับ. 2549) ดังนั้น การทำความเข้าใจชีวิตคนเร่ร่อน ต้องทำความเข้าใจถึงประสบการณ์ของเขาว่า เคยเป็นเด็กเร่ร่อนมาก่อนหรือไม่ เพราะหากเคยเป็นเด็กเร่ร่อนมาก่อน แล้วไม่สามารถกลับสู่สังคมปกติ หรือกลับสู่ครอบครัวได้ ก็จะมีโอกาสเป็นคนเร่ร่อนที่ถาวรได้ ดังงานวิจัยของ กอริง และคนอื่น ๆ (Goering; et al. 2002) ซึ่งได้ศึกษาลักษณะเฉพาะของคนเร่ร่อนระยะแรก โดยพบว่าบริบทของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนเร่ร่อนระยะแรกนั้น มักจะเป็นสถานที่พักพิงชั่วคราวที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดตั้งขึ้น โดยกลุ่มคนเหล่านั้นจะเดินทางมาพักพิงแบบเข้า ๆ ออก ๆ ทั้งนี้ กอริง และคนอื่น ๆ (Goering; et al. 2002) มีความเห็นว่า การเร่ร่อนระยะแรกเป็นลักษณะของความไม่แน่นอนในการตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตเร่ร่อนหรือจะกลับไปสู่ระบบครอบครัว นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบอีกว่า อายุอาจเป็นตัวบ่งบอกลักษณะความแตกต่างของคนเร่ร่อน

ระยะแรกกับคนเร่ร่อนทั่วไปได้ โดยข้อสังเกตของงานวิจัยนี้ระบุว่า การออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนก่อนอายุ 18 ปี มีอัตราการใช้ชีวิตเร่ร่อนอย่างถาวร มากกว่าคนที่เร่ร่อนในระยะแรก หรืออาจกล่าวได้ว่า ถ้าบุคคลสามารถออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนตั้งแต่ก่อน 18 ปี จนผ่านระยะแรกไปได้ บุคคลนั้นก็จะมีโอกาสเป็นคนเร่ร่อนถาวรได้ในที่สุด

การดำเนินการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนได้มีการศึกษาเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน และมีหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างให้ความสนใจ เข้าแก้ไขปัญหาในเชิงลึกมากขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เด็กเหล่านี้ กลับสู่ครอบครัวหรือ บ้านพักพิงฉุกเฉิน (Open House) อย่างรักก็ตาม หากไม่สามารถช่วยเหลือเด็กเข้าสู่ระบบครอบครัว บ้านพักพิงฉุกเฉิน หรือสถานสงเคราะห์ได้อย่างทันทีทันใดแล้ว โอกาสที่เด็กจะเดินทางเข้าสู่วิถีชีวิตการเป็นผู้ใหญ่เร่ร่อนก็จะเกิดขึ้นได้ง่าย (Shand, A.M. 2004: 8; citing Bottomley; et al. 2001) และแน่นอนว่า เมื่อวิถีชีวิตใหม่ก่อตัวจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของคนเร่ร่อนแล้ว การช่วยเหลือเพื่อให้กลับคืนสังคมปกตินั้นย่อมเป็นไปได้ยาก

ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนจำนวนมาก ทำให้เกิดแนวทางในการช่วยเหลือ โดยมีฐานความคิดว่า หากสามารถดึงเด็กออกจากวงจรเร่ร่อนได้เร็วเท่าใด ก็จะช่วยเหลือได้เร็วเท่านั้น เหตุที่ต้องเร่งดำเนินการแก้ไขในเด็กเนื่องจาก หากปล่อยให้เด็กเข้าสู่วงจรนานเท่าไร เด็กก็จะถดถอยมากขึ้น มีการปรับตัวและเรียนรู้ในสิ่งที่เบี่ยงเบนไปจากสังคม เช่น การประกอบอาชีพทางอาชญากรรม การขโมย การติดสารเสพติด และการขายบริการทางเพศ เป็นต้น ซึ่งมีการยืนยันจากงานวิจัยที่ทำการศึกษสาเหตุของการละทิ้งครอบครัว ของเด็กเร่ร่อน และการเข้าสู่การขายบริการทางเพศ โดยพบว่า ทั้งสภาพแวดล้อมทางครอบครัวและสภาพแวดล้อม ทางสังคมมีแรงเกี่ยวพันซึ่งจะผลักดันให้เด็กละทิ้งครอบครัวของพวกเขา หลังจากพวกเขาละทิ้งบ้าน วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของพวกเขา เด็กส่วนใหญ่จะถูก ชักเยาะโดยกลุ่มเพื่อน พวกเขาต้องเรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตโดยการหาของขายหาของที่ทิ้งจากรถไฟมากิน และในบางกรณีก็ขายบริการทางเพศ พวกเขาเองตัวพวกเขาเองว่าก็เหมือนคนกลุ่มอื่นๆ ที่มีทั้งคนดีและคนไม่ดี พวกเขามีความเห็นว่าการที่เด็กเร่ร่อนไม่ใช่ผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หรือผู้ก่อความยุ่งยาก ในการศึกษาแล้วยังพบอีกว่า โครงการอย่างไม่เป็นทางการที่ริเริ่มโดยสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งตำรวจรถไฟได้ทำตัวเป็นครู หรือคนแนะนำ ให้การปรึกษาสำหรับเด็กเร่ร่อนในบริเวณสถานีรถไฟหัวลำโพงพิสูจน์ได้ว่า เป็นวิธีหนึ่งที่ได้จัดการเกี่ยวกับปัญหาเด็กเร่ร่อนอย่างได้ผล (ไตรรัตน์ พ้าปกาสิต. 2543) สำหรับเด็กเร่ร่อนที่ละทิ้งครอบครัวมาขายบริการทางเพศ พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า สาเหตุที่ออกมาเร่ร่อนขายบริการทางเพศเพราะมีความต้องการอิสระ มีปัญหา กับบุคคลในครอบครัวโดยเฉพาะบิดา นอกจากนี้ บางกลุ่มยังบอกอีกว่า เงื่อนไขที่ทำให้หันมาขายบริการทางเพศ ก็เพราะ ต้องการเอาตัวรอด ต้องการใช้เงิน และการปลดปล่อยทางเพศ งานวิจัยเหล่านี้ได้วิเคราะห์อีกว่า ปัจจัยที่ทำให้เด็กขายบริการทางเพศยังเกิดจาก ความต้องการของผู้ซื้อบริการที่เป็นรักร่วมเพศ สภาพแวดล้อมที่เด็กอาศัยอยู่ และกลไกการควบคุมทางสังคมที่บกพร่องและอ่อนแอ (ทวีคุณ มลายาภรณ์. 2537; กิตติคุณ อางคาสัย. 2539)

จากงานวิจัยดังกล่าวจะสังเกตเห็นว่า เด็กที่ขายบริการทางเพศล้วนมาจากครอบครัวที่มีปัญหาภายในทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อออกมาเร่ร่อนแล้วถูกชักชวนจากเพื่อน ลูกค้า ให้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการมีความสัมพันธ์ทางเพศ โดยมี รายได้เป็นสิ่งที่เร้าใจพวกเขา จนตัดสินใจขายบริการทางเพศในที่สุด

งานวิจัยของ สมพงษ์ จิตระดับ (2540) ที่ได้ศึกษา วัฒนธรรมเด็กเร่ร่อนในท้องถนน โดยชี้ให้เห็นว่า การช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนให้เข้าสู่สถานสงเคราะห์นั้น เป็นเรื่องจำเป็น แต่ต้องค่อยเป็นค่อยไป และควรทำในลักษณะบ้านเปิด (Open Shelter) ให้เป็นสถานที่พักพิง เพื่อให้โอกาสและเวลาในการปรับตัว และพบว่า ถ้าพบการเร่ร่อนของเด็กที่ใช้เวลาสั้นไม่เกิน 6 เดือน ยิ่งพบได้เร็วมากเท่าใด กระบวนการแก้ไขเยียวยา การบำบัดรักษา และการพัฒนาด้านศึกษาจะง่าย และรวดเร็วขึ้น (สมพงษ์ จิตระดับ. 2549) ขณะที่มิงงานวิทยานิพนธ์ฉบับหนึ่ง ที่น่าสนใจ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนที่ใช้ชีวิตอยู่บริเวณหัวลำโพง โดยใช้ชื่อเรื่องว่า “เด็กข้างถนนย่านหัวลำโพง” ของวันดี กริชอนันต์ (2544) งานวิจัยนี้กลับชี้ให้เห็นในมุมมองที่ไกลออกไปว่า สำหรับเด็กกลุ่มนี้แล้ว ความช่วยเหลือด้วยการจัดสถานที่พักพิงและสิ่งดำรงชีพพอสมควรขององค์กรสงเคราะห์ต่าง ๆ นั้น แทบไม่มีความหมายอะไรกับพวกเขาเลย เนื่องจาก เขาได้แสดงให้เห็นว่า พวกเขาสามารถปรับตัวดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณค่า มีความหมาย

ในส่วนของคนเร่ร่อนที่เป็นผู้ใหญ่ มักจะศึกษาในบริบทที่ต่างกันไป อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริง การเชื่อมต่อระหว่างเด็ก สู้ผู้ใหญ่เร่ร่อน มีสูงมาก เนื่องจากเป็นลักษณะวงจรที่ต่อเนื่องกัน กล่าวคือ หากไม่สามารถหลุดจากวงจรเด็กเร่ร่อนได้ คนเหล่านั้นก็จะสร้างแบบแผนชีวิตของตนสู่การเป็นผู้ใหญ่เร่ร่อนได้โดยง่าย อย่างไรก็ตาม ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ตัดสินใจเร่ร่อนเมื่อเป็นผู้ใหญ่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมองว่า การออกมาเป็นคนเร่ร่อน ไม่น่าจะมีเงื่อนไขมาจาก “วัย”

การศึกษาคนเร่ร่อนที่เป็นผู้ใหญ่ ในประเทศไทยแทบจะไม่มีเลย เท่าที่พบมีเพียงงานวิจัยเรื่อง “เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน” ของ บุญเลิศ วิเศษปรีชา (2546) ที่ได้ถ่ายทอด และสะท้อนภาพชีวิตของคนเร่ร่อนไว้อย่างน่าสนใจ โดย ชี้นำประเด็นให้สังคมไทยเกิดการยอมรับว่า คนเร่ร่อนก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้ แต่มีวิถีชีวิตที่ต่างจากคนทั่วไป คือ “เร่ร่อน” ชีวิตคนเร่ร่อน มีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะคาดการณ์ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องยอมรับว่า “ยังไม่มีที่ใดในโลกที่รัฐจะสามารถดึงคนเร่ร่อนทุกคนออกจากท้องถนนได้” เนื่องจากคนจำนวนหนึ่ง “เลือก” ที่จะอยู่บนท้องถนน เลือกที่จะมีชีวิตอิสระ สันโดษ มากกว่ามีที่พักพิงที่ถาวร แต่เป็นที่น่าสนใจว่า ข้อสรุปของงานวิจัย ก็ยังคงมองไปที่แนวคิดในการทำให้คนไร้บ้าน ได้เข้าถึงแหล่งที่พักอาศัย ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาให้คนเหล่านั้น ออกจากชีวิตของการเป็นคนไร้บ้าน ในที่สุด

ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศที่เด่นชัดในเรื่องของการทำความเข้าใจคนเร่ร่อนในเชิงเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) คือ งานวิจัยของ สโนว์ และแอนเดอร์สัน (Snow, D.; & Anderson, L. 1993) ทำการศึกษาวิถีชีวิตคนเร่ร่อนในออสเตรเลีย รัฐเทกซัส โดยผู้วิจัยพยายามทำความเข้าใจคนเร่ร่อนอย่างที่เขา “เป็น” มากที่สุด ด้วยกระบวนการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นศึกษาในด้านวิถีชีวิต กลวิธีในการเอาตัวรอด ทั้งในด้านวัตถุ สังคม และจิตวิทยา รวมถึงเปรียบเทียบความหลากหลายในการใช้กลวิธีเพื่อความอยู่รอดของคนเร่ร่อนกลุ่มต่าง ๆ งานวิจัยนี้ได้ให้ความหมายของคนเร่ร่อนว่า

ไม่ได้มีเพียงมิติด้านไม่มีที่פקอาศัยเท่านั้น แต่ยังมีอีก 2 มิติที่สำคัญคือ การได้รับหรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว และมิติการให้คุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง งานวิจัยนี้จึงพบว่า คนเร่ร่อนมีระดับของการรับการสนับสนุนจากครอบครัวที่ต่างกัน อีกทั้งยังมีการให้คุณค่าและความหมายของตนเองในระดับที่ต่างกันด้วย ในด้านของกลวิธีเพื่อความอยู่รอดพบว่า คนเร่ร่อนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพด้วยการรับซื้อของเก่า ของมือสอง ซึ่งบางส่วนได้จากการขโมย และขายของผิดกฎหมาย นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพอื่น ๆ อีก เช่น ขอด่าน วนิพก และโจรกรรม ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมของเร่ร่อน พบว่า คนเร่ร่อนมีลักษณะความสัมพันธ์เป็นแบบผสม มีทั้งโดดเดี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน โดยในความสัมพันธ์นี้เป็นทั้งแบบผิวเผินและไม่แนใจ กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์แบบง่าย ๆ ไม่ยั่งยืน และในด้านของศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ได้ข้อค้นพบว่า การเป็นคนเร่ร่อนไม่ได้หมายความว่าเพียงการเป็นคนที่มีฐานะยากจนที่สุดในสังคมเท่านั้น หากยังเกิดความไม่แน่ใจในคุณค่าของตน ทั้งยังต้องเผชิญกับสายตาของคนในสังคม ทำให้เกิดข้อสงสัยเกี่ยวกับการให้ความหมายต่อการมีชีวิตรอด

งานวิจัยที่น่าสนใจอีกเรื่อง เป็นการศึกษาการเปลี่ยนผ่านสู่ความสำเร็จจากวัยรุ่นผู้ใหญ๋ตอนต้นของคนเร่ร่อน (Kurtz, P.D.; et al. 2000) งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยให้ความสนใจที่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการผันผ้อุปสรรคสู่ความสำเร็จของคนเร่ร่อน ในช่วงวัยรุ่นผู้ใหญ๋ตอนต้น โดยเน้นการทำความเข้าใจรูปแบบและลักษณะความช่วยเหลือทั้งลักษณะที่เป็นทางการ (Formal) และไม่เป็นทางการ (Informal) จากแหล่งต่างๆ เพื่อการพัฒนาสู่ความสำเร็จ โดยคำถามการวิจัยว่า คนเร่ร่อน เผชิญกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ในช่วงวัยรุ่นเพื่อก้าวสู่ความสำเร็จของชีวิตในช่วงวัยผู้ใหญ๋ตอนต้นอย่างไร และคนเร่ร่อนเกิดการยอมรับและเชื่อว่ารูปแบบและลักษณะของการช่วยเหลือเช่นไร ที่จะพาพวกเขาไปสู่ความสำเร็จในชีวิตได้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม กับคนเร่ร่อนที่อาศัยอยู่ในที่พักพิงชั่วคราว จำนวน 12 คน เป็น ชาย 3 คน หญิง 9 คน อายุ 18-25 ปี ทั้งผิวดำและผิวขาว ส่วนใหญ่เรียนจบระดับมัธยม และมีบางส่วนที่มีงานทำ คนเร่ร่อนเหล่านี้บางคนเคยติดสารเสพติด บางคนเคยต้องโทษกระทำผิด และบางคนเคยได้รับการบำบัดทางจิต ผลการวิจัยพบว่า คนเร่ร่อนยอมรับว่าแหล่งช่วยเหลือที่สำคัญสำหรับพวกเขา คือ ครอบครัว เพื่อน และ เจ้าหน้าที่ผู้ให้การช่วยเหลือ ลักษณะการช่วยเหลือที่คนเร่ร่อนเห็นว่าจำเป็นต่อการพัฒนาสู่ความสำเร็จในชีวิต ได้แก่ การดูแลด้วยความเอาใจใส่ ในลักษณะของการให้กำลังใจ เป็นเพื่อน ให้คำปรึกษาในบางเรื่อง รับฟังปัญหา เป็นต้น รวมทั้ง ให้โอกาสแก่พวกเขาได้ทำในสิ่งที่สามารถทำได้ ให้ความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมในด้านต่างๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในเรื่องที่จำเป็น ค่ารักษาพยาบาล และให้การศึกษา ซึ่งพบว่า หน่วยงานที่ทำงานช่วยเหลือคนเร่ร่อนเหล่านี้ จะเป็นหน่วยงานการให้คำปรึกษาทางจิตวิทยา ผลการวิจัยนี้สรุปว่า เงื่อนไขที่คนเร่ร่อนยอมรับความช่วยเหลือ ได้แก่ ความจริงใจ และความพร้อมของตัวเด็กเอง

จากการศึกษางานวิจัยทั้งหมดข้างต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ยังไม่พบการศึกษาวิจัยชีวิตคนเร่ร่อน ในปรากฏการณ์ที่เฉพาะเจาะจงลงไปในมิติของบุคคลที่ตัดสินใจเลือกเส้นทางการดำเนินชีวิตเป็นคนเร่ร่อน ผู้วิจัยมองว่า หากเราเข้าไปทำความเข้าใจชีวิตของคนเร่ร่อนในปรากฏการณ์เฉพาะ จะทำให้เราสามารถเข้าใจพวกเขาอย่างที่เรา “เป็น” ดังนั้นประเด็นเฉพาะสำหรับปรากฏการณ์คนเร่ร่อนสำหรับการวิจัยนี้คือ “เส้นทางที่เลือกเดิน” ซึ่งมีนัยของความหมายที่แสดงถึงการตัดสินใจที่แตกต่างจากมุมมองของคนทั่วไปในสังคม

2. งานวิจัยที่ศึกษาคนเร่ร่อนในเชิงปรากฏการณ์วิทยา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคนเร่ร่อนในเชิงปรากฏการณ์วิทยา พบว่าในประเทศไทยไม่มีการศึกษาคนเร่ร่อนในวิธีปรากฏการณ์วิทยา พบแต่การศึกษาในต่างประเทศ แต่ก็เพียงจำนวนน้อยดังนี้

บอททอมลีย์ และคนอื่นๆ (Shand, A.M. 2004: 8; citing Bottomley; et al. 2001) ได้ศึกษาคนเร่ร่อน โดยวิธีปรากฏการณ์วิทยา พบว่า คนเร่ร่อนส่วนมากจะมีอาการป่วยทางจิตซึ่งส่งผลต่อการแสดงพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ไร้ความสามารถ มีภาวะเครียดฝังลึกอยู่ภายใน แสดงพฤติกรรมในทางต่อต้านสังคม เช่น ก่อความรุนแรงบนท้องถนน และ มีความรู้สึกว่าตนโดดเดี่ยว อ้างว้าง นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า คนเร่ร่อนที่ชราภาพ ได้แสดงความรู้สึก และถ่ายทอดประสบการณ์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การเป็นคนเร่ร่อน เป็นวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของเขา ดังคำกล่าวของคนเร่ร่อนผู้หนึ่งว่า

“..ฉันอยู่ข้างถนนกว่า 12 ชั่วโมงต่อวัน บางครั้งฉันก็นั่งในสวนสาธารณะ ฉันเป็นอยู่อย่างนี้ชีวิตฉันไม่มีปัญหาอะไร แต่ ฉันไม่กล้าที่จะหลับในสวนสาธารณะเพราะเขาไม่อนุญาตให้ฉันอยู่ อีกอย่างฉันกลัวว่าใครจะมาขโมยกระเป๋าฉันไป หรือบางทีตำรวจก็จะมากอยจับคนเร่ร่อน อย่างตอนเช้าพวกเขาจะมาตีฉันอย่างแรง เพื่อให้ออกไปจากสวน ไม่เห็นจะมีใครมากอยห่วงใย มีแต่จะทำให้ฉันอย่างพวกฉัน แย่ลงทุกที...”

งานวิจัยของ ไทรซ์ (Trice, L. R. 1991) ได้ให้ความสนใจกับปรากฏการณ์ของคนเร่ร่อนวัยรุ่นที่ต้องดำรงบทบาทความเป็นแม่ของลูก ในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้อาศัยที่พักพิงชั่วคราวของรัฐ โดยต้องอยู่อย่างแออัด เนื่องจากมีจำนวนคนเร่ร่อนมาพักอาศัยเพิ่มมากขึ้น การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะโครงสร้างที่สำคัญ (essential structure) ของประสบการณ์ที่นำไปสู่การเร่ร่อน โดยใช้วิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการของ Colaizzi กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้หญิง อาศัยในที่พักคนเร่ร่อนของสมาคม YWCA จำนวน 10 คน ประกอบด้วย คนผิวดำ 8 คน คนผิวขาว 1 คน คนเอเชีย 1 คน ช่วงอายุระหว่าง 18 – 42 ปี แต่ละคนจะมีลูกอย่างน้อย 1-4 คน รวมมีเด็กทั้งหมด 17 คน อายุน้อยสุด 6 ขวบมีทั้งหมด 9 คน

กรอบประเด็นข้อคำถาม (themes) ประกอบด้วย 1) ความรู้สึกด้านลบ (negative feelings) 2) ความเดียวดาย (aloneness) 3) การเป็นตัวประหลาดในสายตาของคนอื่น (alienation from others) 4) การหมดกำลัง (powerlessness) และ 5) ความปรารถนาความเข้มแข็งเพื่ออิสรภาพ (strong desire for independence) การเก็บข้อมูลดำเนินการในช่วงที่มีการพบปะเพื่อดูแลสุขภาพ (health care) โดยมีพยาบาลเป็นผู้ช่วยในการเก็บข้อมูล เนื่องจากเป็นผู้รู้ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างดี ผลการศึกษาพบว่า 1) หลายๆ ครอบครัว (families) มีความต้องการที่คล้ายๆ กัน บางครอบครัวต้องการเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ บางครอบครัวต้องการบำบัดรักษา 2) สาเหตุของการเรื้อรณมาจากการหาเงิน และต้องพบกับเหตุการณ์ที่ถูกขึ้นใจทำให้เกิดผลกระทบต้อจิตใจ ประสพการณ์เหล่านี้จะถูกนำไปออกแบบเพื่อวางระบบการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมกับคนเรื้อรณต่อไป

งานวิจัยที่มีการศึกษาในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ มีโดว์ (Meadow-Oliver, Mikki. 2006) ทำการศึกษา ปรากฏการณ์ของคนเรื้อรณ วัยรุ่นที่ต้องดำรงบทบาทความเป็นแม่ของลูก ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ได้อาศัยที่พักพิงชั่วคราวของรัฐ โดยต้องอยู่อย่างแออัด เนื่องจากมีจำนวนคนเรื้อรณมาพักอาศัยเพิ่มมากขึ้น การศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงสภาพของวัยรุ่นในฐานะที่ดำรงบทบาทเป็นแม่ และ วัยรุ่นในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ วัยรุ่นในขณะที่เป็นคนเรื้อรณ แล้วต้องมาดูแลสุขภาพตนเองด้วยแล้วถือเป็นวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต เนื่องจากไม่สิ่งเอื้ออำนวยที่เพียงพอต่อการเลี้ยงดูลูก และไม่แน่ใจในบทบาทตนเองที่ก้ำกึ่งระหว่างความเป็นแม่กับความเป็นเด็ก (วัยรุ่น) โดยเฉพาะเรื่องการใช้อารมณ์ที่ค่อนข้างรุนแรง อีกทั้ง การพักอาศัยในสถานที่พักพิงนั้น จำเป็นต้องเคารพกฎระเบียบของบ้าน จึงดูเหมือนว่าตน จะถูกบีบคั้นจากสังคมที่พักอาศัย ทำให้เกิดความรู้สึกเครียด แล้วหันกลับมาประณามตนเองในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดสถานการณ์เช่นนี้กับตน ตลอดจนการพักอาศัยที่อยู่อย่างแออัดส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง ไม่ลงรอยกัน ระหว่างผู้พักอาศัยด้วยกัน ซึ่งปัญหาทั้งหมดนี้ ก่อให้เกิดความหนักใจแก่ เจ้าหน้าที่ เป็นอย่างมาก เนื่องจากต้องรับภาระในการฟื้นฟูสภาพจิตใจของทุกคน นอกจากนี้ยังได้ทำการศึกษา ถึงการดำรงชีวิตของคนเรื้อรณผู้หญิงที่อาศัยในที่พักคนเรื้อรณของสมาคม YWCA เพื่อหาข้อมูลมาออกแบบระบบการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมแก่คนกลุ่มนี้ พบว่า คนเรื้อรณที่พักอาศัยอยู่ในสมาคมดังกล่าว มีความต้องการ ที่คล้ายๆ กัน คือ ความต้องการเรื่องการส่งเสริมสุขภาพ บางคนต้องการให้มีการดูแลรักษา ทั้งเรื่องการเงิน และผลกระทบทางจิตใจ เป็นต้น

งานวิจัยทั้งสองเรื่องข้างต้นดังกล่าว ทำให้เกิดความเข้าใจคนเรื้อรณในลักษณะที่มีการแสดงบทบาทเฉพาะ คือ เป็นวัยรุ่นที่มีบุตร และใช้ชีวิตเรื้อรณในสถานที่พักพิงที่หน่วยงานภาครัฐจัดให้ ผลการศึกษาดังกล่าวนอกจากจะทำให้ทราบถึงการให้ความหมายของการดำรงชีวิตอยู่ที่พักพิงคนเรื้อรณแล้ว ยังทำให้เข้าใจถึงสาเหตุของการมีบุตร ที่เกิดจากประสพการณ์ในทางลบ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังแสดงให้เห็นอีกว่า การใช้ชีวิตในที่พักพิงสำหรับคนเรื้อรณนั้น ไม่ได้เกิดความสะดวกสบายสำหรับชีวิตเขาเลย แต่กลับพบกับปัญหามากมาย การดำรงชีวิตที่นั่น จึงแสดงให้เห็นว่าการจัดสรรที่พักพิง ให้กับคนเรื้อรณ อาจจะไม่สามารถให้การช่วยเหลือคนเรื้อรณได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการที่แท้จริง

พาร์ทิส (Partis, M. 2003) ได้ศึกษาเรื่อง ความหวังของกลุ่มคนเร่ร่อน โดยศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาความหมายของความหวังที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิต (Lived Experience) ของคนเร่ร่อน จำนวน 7 คน ที่พักอาศัยในที่พักพิงชั่วคราวแห่งหนึ่งที่รัฐจัดให้เพื่อหลบหนาว (cold weather shelter) และต้องการศึกษาว่าความหมายของความหวังดังกล่าวมีผลอย่างไรต่อการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อนเหล่านั้น ผลการศึกษาพบประเด็นสำคัญ 5 ประการคือ 1) ความคาดหวังในชีวิต (expectation) คนเร่ร่อนมองความคาดหวังในชีวิตเป็นเรื่องของจินตนาการ และสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต โดยสะท้อนความรู้สึกว่าสิ่งที่คาดหวังในชีวิตคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ยากในปัจจุบันเพื่อไปสู่การมีครอบครัวที่อบอุ่น 2) การติดต่อสัมพันธ์ (connectedness) เป็นการรับรู้ความหมายของสัมพันธ์ภาพระหว่างตัวตนและสรรพสิ่ง (ครอบครัว เพื่อน และบ้าน) ซึ่งทำให้เกิดความหวังในชีวิต 3) ภาพที่มองจากท้องถนน (view from the street) เป็นประสบการณ์สองด้าน คือด้านหนึ่งเป็นความรู้สึกของมีความหวัง ความสุข ขณะที่อีกด้านหนึ่งเป็นความรู้สึกสิ้นหวัง ท้อแท้ในชีวิต 4) อารมณ์และความรู้สึก (emotionalism) เป็นประสบการณ์ของการปลดปล่อยอารมณ์ที่แปรปรวน อันเกิดจากความขัดแย้งภายใน ที่ต้องการระบายเพื่อให้รู้สึกมีพลัง และ 5) การพังทลายและความสูญเสีย (brokenness) เป็นการบรรยายถึงความรู้สึกของการดำรงชีวิตอยู่อย่างตกต่ำ การดิ้นรนต่อสู้อยู่ตลอดเวลาบนท้องถนนที่ก้าวเดิน เหมือนคน “สิ้นหวัง” ประเด็นข้อค้นพบทั้ง 5 ประการนี้ ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความรู้สึกของคนเร่ร่อนอย่างกระจ่างชัดในความหมายของคำว่า “ความหวัง” ตามประสบการณ์ชีวิตที่พวกเขาได้สัมผัส อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบดังกล่าวได้กลายเป็นข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์ต่องานด้านสาธารณสุข ที่ได้นำผลการวิจัยไปใช้ในการวางแผนการช่วยเหลือและการพยาบาลทั้งด้านร่างกายและจิตใจของคนเร่ร่อนต่อไป

จากงานวิจัยทั้งหมดดังกล่าว จะสังเกตเห็นว่า งานวิจัยที่ศึกษาคนเร่ร่อนในเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นการทำความเข้าใจและมองชีวิตคนเร่ร่อนในลักษณะที่คนเร่ร่อน “เป็น” อย่างแท้จริง ข้อค้นพบของงานวิจัยจะทำให้ทราบข้อมูลที่ลึกซึ้งซึ่งที่ไม่สามารถพบได้จากการศึกษาในเชิงปริมาณ ด้วยจุดเด่นของการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยวิธีปรากฏการณ์วิทยา จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจนำวิธีการดังกล่าว ศึกษาปรากฏการณ์ของคนเร่ร่อนที่เลือกเส้นทางเร่ร่อน ทั้งนี้วิธีการนี้จะนำไปสู่การเข้าใจความหมายของคนเร่ร่อนในบริบทของคนไทย อีกทั้งยังสามารถสะท้อนภาพของแก่นสาระชีวิตคนเร่ร่อนได้ดีที่สุด

กรอบความคิดในการวิจัย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น พบว่า การศึกษาวิถีชีวิตคนเร่ร่อนที่ผ่านมา จะเป็นการศึกษาที่มุ่งหาสาเหตุ และแนวทางการป้องกัน แก้ไข และถึงแม้ในยุคหลัง ๆ จะเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชีวิตคนเร่ร่อนมากขึ้นก็ตาม แต่นักวิชาการ ก็ยังอดไม่ได้ที่จะมองว่า คนเร่ร่อนเหล่านั้น เป็นบุคคลที่รัฐควรให้การช่วยเหลือ จากภาวะทุกข์ยากลำบาก โดยเฉพาะการช่วยเหลือ เพื่อให้มีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคงถาวร และพบว่า ได้มีหน่วยงาน เข้าไปจัดสร้างศูนย์พักที่

อยู่อาศัยให้กับคนเหล่านี้หลายจุด แต่ปรากฏการณ์คนเร่ร่อน ก็ยังไม่สูญหายไปจากสวนสาธารณะ จึงเป็นไปได้ว่า กลุ่มคนเร่ร่อนอีกหลายกลุ่ม ที่ไม่ต้องการมีที่พักพิงถาวรที่รัฐจัดให้ เหมือนกับคนเร่ร่อนทั่วไปที่ปรารถนามีที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นไปได้ว่า ศูนย์พักอาศัยเหล่านั้น อาจไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของเขาอย่างแท้จริง และหรือ เขาไม่ต้องการที่พักพิง ที่มั่นคงถาวรใด ๆ และจากที่ผ่านมา จะพบว่ามีความพยายามที่จะเข้าไปจัดการกับปัญหาเหล่านี้ โดยพิจารณาตามลักษณะสถานการณ์ หรือภาวะที่คนเร่ร่อนเข้าไปยึดพื้นที่เป็นที่อยู่อาศัย ไม่ว่าจะเป็นวิธีก็ตาม แม้คนเร่ร่อนจะถูกผลักดันให้ออกไปจากพื้นที่สาธารณะ แต่ระยะเวลาหนึ่ง เมื่อถึงเวลา คนเร่ร่อนเหล่านั้น ก็จะกลับมาใช้พื้นที่เดิม ดำรงชีวิตอยู่แบบเดิม ปรากฏการณ์เหล่านี้ จึงเป็นที่มาของคำถามการวิจัยที่คนเร่ร่อนได้ให้ความหมายต่อการเลือกเส้นทางการดำรงชีวิตเป็นคนเร่ร่อนอย่างไร ทั้งนี้ จำเป็นต้องศึกษา ถึงบริบทเชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จึงจะสามารถทำให้เข้าใจถึงโครงสร้างของแก่นสาระสำคัญของปรากฏการณ์ของบุคคลนั้นได้อย่างลึกซึ้ง

ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา ตามแนวคิดของ ฮูสเซิร์ล (Husserl) เนื่องจากวิธีการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา เป็นวิธีการศึกษาที่มุ่งเน้นการค้นหาโครงสร้างสาระสำคัญ (Essences) ของปรากฏการณ์ตามธรรมชาติในทุก ๆ ประเด็นว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีความหมายอย่างไร

ก่อนดำเนินการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้เข้าไปเป็นสมาชิก นักพัฒนาสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสรชน เพื่อให้สามารถเข้าสู่ กลุ่มคนเร่ร่อนที่เป้าหมายของการวิจัยได้ง่ายขึ้น ในการเข้าสู่สนามเพื่อเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะพยายามเตือนตนอยู่ตลอดเวลา เพื่อไม่ให้ตีความข้อมูลที่ได้จากตัวผู้วิจัยเอง โดยให้ถือข้อมูลจริงเป็นหลัก และตรวจสอบข้อมูลที่ไดมากับกลุ่มเป้าหมายทุกครั้ง ว่าเข้าใจตรงกันหรือไม่

สำหรับแนวคิดทฤษฎี ก่อนดำเนินการวิจัยในภาคสนามผู้วิจัยจะดำเนินการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า เพื่อทำความเข้าใจในบริบทของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนลงมือปฏิบัติจริงในภาคสนาม ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นเพียงแนวทางในการกำหนดทิศทางการวิจัยอย่างกว้าง ๆ ในประเด็นที่ศึกษา โดยมีได้ลงลึกถึงแนวคิดทฤษฎีใด ๆ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการปนเปื้อนทางความคิด และป้องกันการเกิดอคติระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนาม โดยผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอีกครั้ง ภายหลังการจากการสร้างข้อมูลให้ชัดเจนขึ้น (Explication) เพื่อให้สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นจริง

การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยมุ่งทำความเข้าใจในความหมายของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายถึงโครงสร้างของความหมายหรือความรู้สึกของประสบการณ์ของกลุ่มเป้าหมาย โดยหลีกเลี่ยงการอ่านทฤษฎี ผู้วิจัยจะให้ความสนใจไปที่ประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่าง ด้วยการค้นหาข้อมูลในเชิงประจักษ์ รวบรวมและบรรยาย ความคิด ความรู้สึก จากประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่างในภาคสนามอย่างแท้จริงโดยไม่แต่งเติม ทั้งนี้จะสังเกตร่องรอยต่าง ๆ เพื่อให้สามารถเข้าถึงความหมายที่อยู่เบื้องหลังประสบการณ์นั้น เช่น การใช้ภาษา การใช้คำพูด การสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูลจนเกิดความไว้วางใจ อนึ่ง กระบวนการทำความเข้าใจการใช้ภาษา

และคำพูดที่เหมาะสมนั้น ผู้วิจัยเรียนรู้จากลงภาคสนามในครั้งแรกก่อนเก็บข้อมูลจริง โดยใช้ประสบการณ์ระยะเวลาหนึ่ง เพื่อทำความเข้าใจกับบริบทพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างพร้อมที่จะเล่าประสบการณ์ อย่างเปิดเผย จากนั้น เมื่อได้ข้อมูลพอสมควรแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์โดยทำความเข้าใจความหมายและประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาในภาคสนาม โดยพิจารณาร่วมกับบริบทต่าง ๆ ที่มีอยู่ในมือซึ่งจะมีการเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎี และทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างน่าเชื่อถือ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Study) โดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเชิงอภิปรัชญา (Transcendental phenomenology) ของ ฮุสเซอร์ล (Husserl) เพื่อศึกษาสภาพการณ์และการให้ความหมายของประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน

ลักษณะผู้ให้ข้อมูลและการเลือกผู้ให้ข้อมูล

1. ลักษณะของผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในการวิจัยครั้งนี้ คือบุคคลที่ดำเนินชีวิตเป็นคนเร่ร่อนในสวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวง จำนวน 11 คน ในจำนวนทั้งหมดนี้ มีคนเร่ร่อนที่เป็นคู่สามีภรรยาก่อนมาใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ 1 คู่ และมีคู่สามีภรรยาที่มาพบและใช้ชีวิตร่วมกันภายหลังออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนแล้วอีก 2 คู่ นอกนั้นเป็นคนเร่ร่อนที่ออกมาใช้ชีวิตเพียงลำพัง คนที่ออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ในสวนสาธารณะน้อยที่สุดคือพี่เจ็ด (นามสมมุติ) โดยใช้ชีวิตเร่ร่อนนาน 2 ปี ร่วมกับภรรยาชื่อพี่แดง (นามสมมุติ) และคนที่ใช้ชีวิตเร่ร่อนในสวนสาธารณะนานที่สุดคือ ลุงปอและป้าจัน (นามสมมุติ) โดยใช้ชีวิตเร่ร่อนนานถึง 23 ปี

สำหรับอายุของคนเร่ร่อนที่ศึกษา คนที่อายุน้อยที่สุดคือพี่ชาติ (นามสมมุติ) ซึ่งมีอายุ 40 ปี ส่วนคนที่อายุมากที่สุดคือ ลุงปอ (นามสมมุติ) ซึ่งมีอายุ 72 ปี

ขณะทำการเก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดนี้มีสติสัมปชัญญะดี และไม่เมาสุรา อีกทั้งให้ความร่วมมือและยินดีให้ข้อมูลกับผู้วิจัยในการสนทนา อย่างเป็นมิตร

ส่วนข้อมูลเสริมบางอย่างในการเก็บข้อมูล จะได้จากนักพัฒนาที่รู้จักและสนิทสนมกับคนเร่ร่อนบางคนที่ผู้วิจัยต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

2. การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดำเนินการด้วยวิธีเจาะจง โดยเริ่มจากนักพัฒนาขององค์กรอิสระแห่งหนึ่งซึ่งผู้วิจัยอาสาสมัครเข้าไปเป็นสมาชิกเป็นผู้แนะนำให้ จากคนเร่ร่อนที่เข้ามาใช้บริการหรือพูดคุยกับนักพัฒนา ณ บริเวณจุดให้บริการ ตามคุณลักษณะที่ผู้วิจัยกำหนด บางครั้งจะขอให้ผู้ที่ให้ข้อมูลแล้วแนะนำคนต่อไป และบางเวลาที่ผู้วิจัยไม่ได้ไปปฏิบัติงานร่วมกับนักพัฒนาในพื้นที่ ผู้วิจัยจะไปหาผู้ให้ข้อมูลด้วยตนเองในพื้นที่สวนสาธารณะที่คนเร่ร่อนอาศัยหลับนอนเป็นประจำ

บทบาทของนักวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินบทบาทในวิจัยดังนี้

1. เข้าถึงผู้ให้ข้อมูลในบทบาทของนักพัฒนาของอิสระแห่งหนึ่ง ที่ทำงานพื้นที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวงโดยผู้วิจัยได้สมัครเป็นสมาชิก ตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2551
2. การสร้างปฏิสัมพันธ์กับเครือข่ายคนเร่ร่อน ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สนามวิจัยในเบื้องต้น ในฐานะนักพัฒนาขององค์กรอิสระที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ และสร้างปฏิสัมพันธ์ล่วงหน้า เพื่อเป็นการประเมินโอกาสความเป็นไปได้ว่า จะสามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก อย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด
3. ทุกครั้งที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะดำเนินการอย่างเป็นธรรมชาติ เข้าไปพูดคุยสนทนอย่างไม่เป็นทางการ แต่ไม่ละเลยที่จะแจ้งถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ว่าต้องการศึกษาข้อมูลอะไร
4. เมื่อดำเนินการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้งแล้ว ผู้วิจัยจะกล่าวทวนข้อมูลที่ได้ เพื่อให้ผู้ข้อมูลหลักได้ช่วยตรวจสอบว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยเข้าใจนั้น เป็นการเข้าใจที่ถูกต้องตามมุมมองของผู้ให้ข้อมูลหรือไม่
5. ผู้วิจัยให้การพิทักษ์สิทธิ์กับผู้ให้ข้อมูลทุกรายตลอดกระบวนการวิจัย เปิดโอกาสให้มีการซักถามข้อสงสัย ไม่มีการเปิดเผยรายชื่อ จะใช้เพียงนามสมมติ แม้แต่สถานที่ที่เป็นสนามวิจัย หรือสถานที่ที่คนเร่ร่อนเคยอยู่ ภูมิลำเนา แหล่งทำมาหากิน รวมถึงสถานที่เฉพาะต่าง ๆ ก็จะใช้คำกลาง ๆ เช่น จังหวัดแห่งหนึ่งในภาคเหนือ บริษัทแห่งหนึ่งในเมืองหลวง และ สวนสาธารณะในเมืองหลวง เป็นต้น อีกทั้งจะไม่เก็บข้อมูลหากผู้ให้ข้อมูลไม่พร้อมให้ข้อมูลในครั้งนั้น
6. หลังดำเนินการเก็บข้อมูลผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบอีกครั้งร่วมกับนักพัฒนา และร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นในภาคสนามเพื่อพิจารณาสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับคำถามการวิจัย รวมถึงกำหนดประเด็นคำถามเพิ่มเติม ในข้อสงสัยและในกรณีที่ได้เนื้อหาไม่ครบถ้วนสมบูรณ์

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. การเก็บข้อมูลเบื้องต้น

1.1 การศึกษาพื้นที่ก่อนลงภาคสนามจริง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปเป็นสมาชิกนักพัฒนาของอิสระแห่งหนึ่ง ที่ทำงานด้านการพัฒนาและช่วยเหลือคนเร่ร่อน คนด้อยโอกาสในชุมชนเมือง ซึ่งการดำเนินงานของนักพัฒนาจะเลือกพื้นที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวง เป็นศูนย์กลาง ดำเนินการช่วยเหลือ ผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษาไปพร้อมกับการทำงานในบทบาทของนักพัฒนา ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยได้รับความไว้วางใจจากคนเร่ร่อนได้ง่ายกว่าการไปเริ่มสร้างสัมพันธ์ภาพด้วยตนเอง โดยลำพัง

1.2 ก่อนดำเนินการวิจัยในภาคสนามผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างกว้าง ๆ ล่วงหน้า ซึ่งในที่นี้ เป็นการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ของคนที่ตั้งถิ่นในเลือกเส้นทางเร่ร่อน ในประเด็นปัญหา แนวคิด และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำความเข้าใจในบริบทของกลุ่มตัวอย่าง ก่อนลงมือปฏิบัติจริงในภาคสนาม

2. การเก็บข้อมูลจริงในภาคสนาม

2.1 ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการทำความเข้าใจในความหมายของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยจะบรรยายถึงโครงสร้างของความหมายหรือความรู้สึกของประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นคนเร่ร่อน โดยให้ความสนใจไปที่ประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล ค้นหาข้อมูลในเชิงประจักษ์ รวบรวมและบรรยาย ความคิด ความรู้สึก จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลในภาคสนามอย่างแท้จริง

2.1.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยผู้วิจัยจะพูดคุยสนทนาอย่างเป็นกันเองกับผู้ให้ข้อมูลอย่างเป็นธรรมชาติ ในสถานที่ที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีพิธีรีตอง หรืออาจพูดคุยในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลกำลังทำกิจวัตรประจำวันอยู่ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นกันเอง สำหรับการถามจะไม่มีขั้นตอนหรือลำดับข้อคำถาม ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โดยพยายามปฏิบัติให้กลมกลืนกับสภาพการณ์ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์ โดยใช้คำถามที่เข้าใจง่าย หากผู้ให้ข้อมูลไม่เข้าใจคำถาม หรือตอบไม่ตรงคำถาม ผู้วิจัยจะตั้งคำถามใหม่ที่ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น การสัมภาษณ์จะดำเนินการอย่างไม่เร่งรีบ ไม่มีกำหนดเวลาที่ตายตัว ในขณะที่สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะฟังด้วยความใส่ใจ และแสดงกริยาโต้ตอบเพื่อตอบรับในเชิงรับรู้อย่างนี้ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ และจดบันทึกข้อมูลไปพร้อม ๆ กันด้วยตนเอง โดยทำการสรุปและจดรายละเอียด (Memo) เกี่ยวกับเนื้อหาและข้อสังเกตที่ได้ รวมถึงรายละเอียดที่เป็นสารประโยชน์ต่อข้อมูลการวิจัย การสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยจะกำหนดเวลาแน่นอนไม่ได้ และบางรายอาจมีการสัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งครั้ง ขึ้นอยู่กับว่าข้อมูลที่ได้อาจมีความละเอียดลึกซึ้งเพียงพอแล้วหรือยัง ถ้ายังไม่พอก็จะทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยจะระมัดระวังที่จะมิให้ตนเองเข้าไปมีอิทธิพลต่อระบบความคิดของผู้ให้ข้อมูล ตลอดจนตระหนักถึงจรรยาบรรณของนักวิจัยตลอดการสัมภาษณ์ อย่างไรก็ตามในการสัมภาษณ์นั้นผู้ให้ข้อมูลไม่อนุญาตให้บันทึกเสียง เพราะเกรงกลัวจะมีผลเกี่ยวเนื่องกับการปรับปรุงพื้นที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวง ดังนั้นเพื่อเป็นการเคารพสิทธิและสร้างความไว้วางใจต่อผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจึงไม่บันทึกเสียงสัมภาษณ์ อย่างไรก็ตาม การที่ผู้ให้ข้อมูลทราบว่าไม่มีการบันทึกเสียง ทำให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถสนทนาได้อย่างเป็นธรรมชาติ ไม่เกิดการหวาดระแวงต่อการสัมภาษณ์แต่อย่างใด

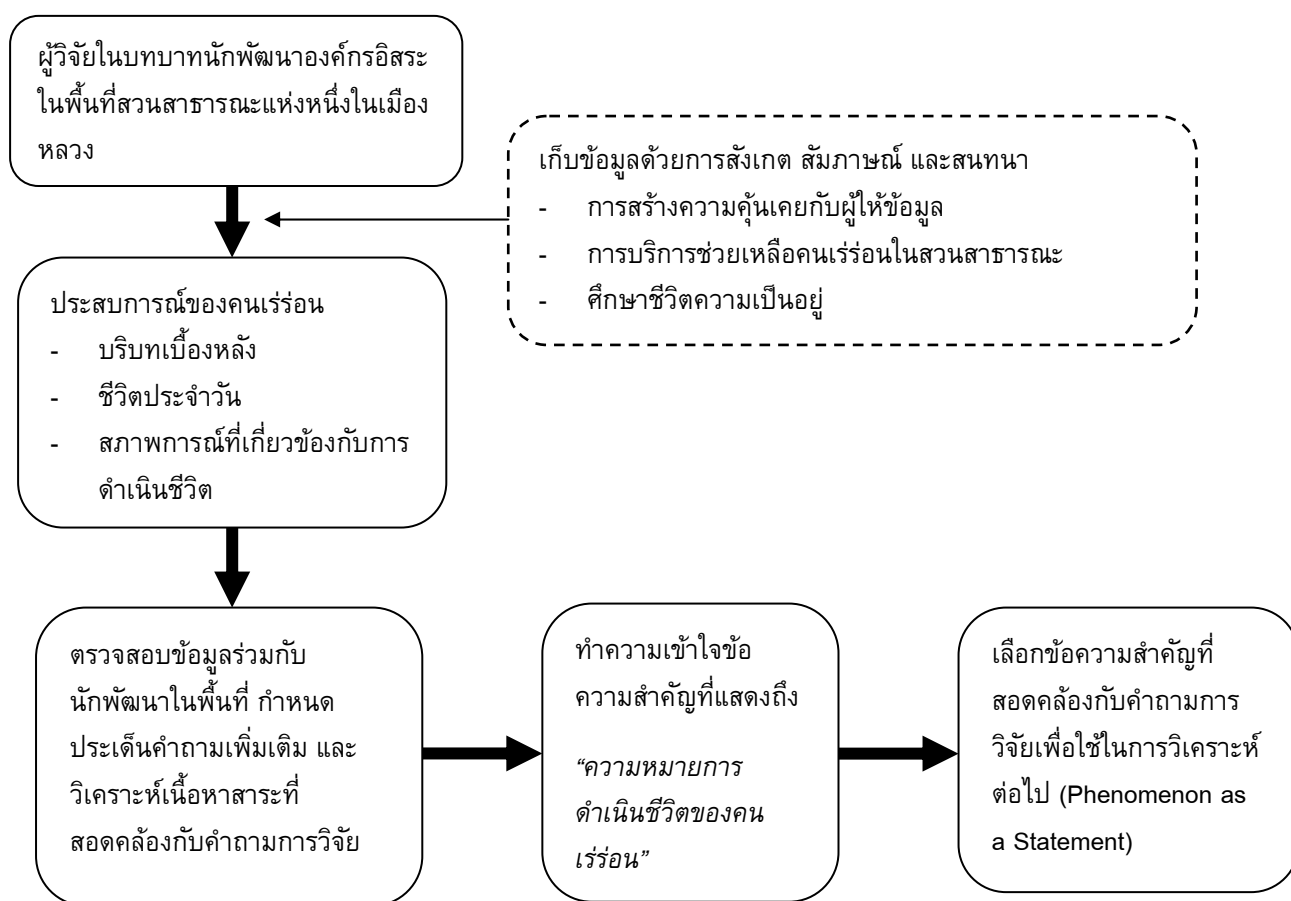
2.1.2 การสังเกต (Observation) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบการมีส่วนร่วมในฐานะผู้สังเกต (Participant as Observer) เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมในส่วนที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาเท่านั้น และมีการเปิดเผยบทบาทของตนเองในฐานะผู้วิจัย นอกจากนี้ในขณะที่ทำการสัมภาษณ์จะสังเกตจากเนื้อหาคำพูด ภาษาที่ใช้ ท่าทาง น้ำเสียง การพูดคุย บุคลิกภาพ และอาการปฏิกิริยาต่าง ๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงออกในขณะที่สัมภาษณ์ รวมถึงสังเกตการณ์ทำงาน และการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกต ประสบการณ์ อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้ให้ข้อมูล

เช่น การบันทึกประจำวัน สิ่งสะสมรอบตัว รูปถ่าย หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่มีความหมายแก่ผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้ การสังเกตจากประสบการณ์ดังกล่าวจะทำให้ผู้วิจัยทราบถึง อารมณ์ ความคิด และความรู้สึกตามประสบการณ์การรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลได้มากขึ้น

2.2 เมื่อได้ข้อมูลพอสมควรแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์โดยทำความเข้าใจความหมายและประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาในภาคสนาม และทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ขึ้นได้อย่างน่าเชื่อถือ

2.3 ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้ทุกระยะ ว่ามีข้อมูลใดตกหล่นบ้าง หรือไม่ชัดเจนในประเด็นใด พร้อมทั้งย้อนกลับไป เพื่อเติมเต็มในข้อมูลที่ขาดหาย อีกทั้งมีการตรวจสอบย้อนกลับเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันโดยเฉพาะระหว่างการสัมภาษณ์รวมถึง ให้นักพัฒนาได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมกันด้วย

2.4 ขั้นตอนสุดท้ายนี้ เป็นการค้นหาสาระสำคัญ (statements) ที่แสดงถึง “ความหมายการดำเนินชีวิตของเร่ร่อน”

ภาพประกอบ 3 กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data collection process)

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีแนวทางวิเคราะห์ที่ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์วิทยาแบบอูตรวิสัย ของ มุสทากัส (Moustakas. 1994: 120-153) เพื่อให้ได้มาซึ่งแก่นโครงสร้างปรากฏการณ์ โดยเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างการรับรู้การดำเนินชีวิตบนเส้นทางเร่ร่อนของคนเร่ร่อน ซึ่งมีกระบวนการแยกเป็นขั้นตอน 5 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การพักมุลบท (bracketing) เป็นการสำรวจ ความรู้ กรอบความคิด ความเชื่อเดิมของผู้วิจัย เพื่อละวางสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ออกจากเรื่องที่จะศึกษาวิจัย ทั้งนี้เพื่อสำรวจว่าแท้จริงแล้วประสบการณ์ตามสำนึกรับรู้ (consciousness) ของผู้ให้ข้อมูลนั้นเป็นอย่างไร ดังนั้นผู้วิจัยจึงดำเนินการพักมุลบท โดยการละวางหรือหลีกเลี่ยงการตั้งสมมติฐาน อันเกิดจากความรู้ และแนวคิดเดิม ในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เหตุการณ์ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นจริงกับคนเร่ร่อน ได้แก่
 - 1.1 เหตุการณ์การสูญเสียสิ่งที่ยิ่งใหญ่ในชีวิต เช่น พ่อแม่ คนรัก
 - 1.2 เหตุการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น การทะเลาะวิวาทอย่างรุนแรง

การได้รับความไม่เป็นธรรมจากสังคม การตกงาน

 - 1.3 เหตุการณ์อันเนื่องมาจากครอบครัวล่มสลาย เช่น การหย่าร้าง
2. แนวคิดเกี่ยวกับมุมมองต่อสาเหตุของการเร่ร่อนว่ามาจากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่
 - 2.1 การสูญเสียในด้านต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อจิตใจ
 - 2.2 ไม่สามารถปรับตัวได้ จึงต้องออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน
 - 2.3 การได้รับผลกระทบจากปัญหาในเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจและสังคม
3. หลักการทั่วไปของการจำแนกรูปแบบการใช้ชีวิตของคนเร่ร่อนเป็น 3 กลุ่ม คือ
 - 3.1 กลุ่ม “ผู้ที่เพิ่งกลายเป็นคนเร่ร่อน” (recently dislocate) ซึ่งกลุ่มนี้ ยังไม่กล้าที่จะยอมรับว่าตนเองเป็นคนเร่ร่อน ข้างถนน จึงเกิดความหวาดระแวง เครียด และ ไม่รู้ว่าจะใช้ชีวิตให้อยู่รอดได้อย่างไร ดังนั้นคนกลุ่มนี้ จึงพยายามคิดหาหนทางที่จะกลับไปมีบ้านเหมือนเดิม และหางานทำ
 - 3.2 กลุ่ม “ผู้ที่ยังไม่แน่ใจในตัวเอง” (straddles) เป็นกลุ่มที่เกิดความรู้สึกสองฝักสองฝ่าย ก้ำกึ่งคลุมเครือในช่วงเปลี่ยนผ่าน กล่าวคือ ด้านหนึ่ง เริ่มรู้สึกว่าตนสามารถที่จะปรับตัวรับสภาพได้ รู้ช่องทางในการเอาตัวรอด หรือไปรับความช่วยเหลือจากแหล่งต่าง ๆ ขณะที่อีกด้านหนึ่งยังคิดที่จะกลับไปมีที่อยู่อาศัย แต่ความพยายามดั้นรนน้อยลง และเริ่มยอมรับโชคชะตา
 - 3.3 กลุ่มที่ “คนที่สามารถแยกตัวออกจากสังคมใหญ่ด้วยความคิดของตนเอง” (outsider) คนกลุ่มนี้จะยอมรับตัวเอง และใช้ชีวิตประจำวันเพื่ออยู่รอดอย่างคนเร่ร่อน คนบนท้องถนน มากกว่าที่จะพยายามออกจากท้องถนน

อย่างไรก็ตามการพิกมุลบทนี้มีใช้การลบเอาประเด็นดังกล่าวออกไป หากแต่เป็นการวางจุดสนใจไปที่สำนึกของการรับรู้แทน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการพิกมุลบทในที่นี้ แท้จริงแล้วคือการหลีกเลี่ยงสมมุติฐานทั้งมวลที่อาจมีผลต่อการสำนึก ทั้งหลักเหตุการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจริง หลักการแนวคิด และการกำหนดประเภทของคนเร่ร่อน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการอย่างรอบคอบ ในการระบุทัศนะหรือประสบการณ์ที่แท้จริงของคนเร่ร่อน ในทุก ๆ กระบวนการของศึกษา

ขั้นที่ 2 จำกัดขอบเขตข้อมูล (Horizontalization) ให้เหลือเฉพาะประโยคข้อความสำคัญ (significant statement) ที่ได้จากข้อมูลดิบทั้งหมด ทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสังเกต และการจดบันทึกข้อมูลสนาม (ดังแสดงไว้ตามภาคผนวก ก)

ขั้นที่ 3 ทบทวน และพิจารณา ประโยคข้อความสำคัญในขั้นตอนที่สองอย่างรอบคอบ เพื่อกำหนดกลุ่มความหมายหรือประเด็นสำคัญ (meaning units/themes) โดยในแต่ละกลุ่มความหมายหรือประเด็นต่าง ๆ นั้น ผู้วิจัยจะตัดข้อมูลที่มีความซ้ำซ้อนกันอยู่ในแต่ละประเด็นออกไป คงไว้เฉพาะข้อมูลสำคัญที่จะนำมาใช้พรรณนาปรากฏการณ์ที่ศึกษาตามประเด็นต่าง ๆ นั้น (ดังแสดงไว้ตามภาคผนวก ข)

ขั้นที่ 4 นำประเด็นที่ได้จากขั้นตอนที่ 3 มาเขียนในรูปแบบการพรรณนาปรากฏการณ์ (ดังแสดงในบทที่ 5) โดยการพรรณนาจะแยกเป็น 2 ตอน แบ่งตามช่วงประสบการณ์ ได้แก่

1. ช่วงประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน
2. ช่วงประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน

ซึ่งในแต่ละช่วงประสบการณ์ทั้งสองช่วงนี้ ผู้วิจัยจะเน้นการพรรณนาประสบการณ์ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1) การพรรณนาเชิงเนื้อหา (Textual description) เป็นการพรรณนาถึงการรับรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ของบุคคลในช่วงต่าง ๆ ว่าเป็นเช่นไร (what the participants experienced with the phenomenon) ผ่านกระบวนการลดทอนข้อมูลปรากฏการณ์ (Phenomenological Reduction) ตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น (ขั้นที่ 1-3)

2) การพรรณนาเชิงโครงสร้าง (Structural description) เป็นพรรณนาถึงเงื่อนไขหรือบริบทที่เกี่ยวข้องถึงการเผชิญประสบการณ์ในช่วงต่าง ๆ (how the experience happen, how the participants experienced with the phenomenon) ผ่านกระบวนการ Imaginative variation คือการสร้างความหมายเชิงโครงสร้าง (Structural Meaning) อธิบายการปรากฏขึ้นของปรากฏการณ์ตามที่บุคคลรับรู้มา

ขั้นที่ 5 สังเคราะห์ (synthesis) ข้อมูลจากขั้นตอนที่ 4 เพื่อให้ได้แก่นความหมายปรากฏการณ์ในภาพรวม (Overall essence of the experience) (ดังแสดงไว้ในบทที่ 6)

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล (Trustworthiness)

ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลโดยมีรายละเอียดต่อไปนี้ (Lincoln; & Guba. 1985: 289-331)

1. ความเชื่อถือได้ของข้อมูล (Credibility) ประกอบด้วย

1.1 การให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ ทุกขั้นตอนของการวิจัย (Member Checking)

1.2 การเข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลเป็นระยะเวลานาน (Prolonged

Engagement)

1.3 การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation)

1.4 การทำวิจัยอย่างมีขั้นตอน เป็นกระบวนการ

1.5 มีการตรวจสอบการดำเนินการวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญ (Peer debriefing)

สำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยอย่างเป็นกระบวนการ คือ ก่อนที่จะทำการวิเคราะห์และแปลความ ผู้วิจัยได้พิจารณาบทสัมภาษณ์และข้อมูลที่ได้จากการสังเกตโดยละเอียด มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากถามทวนกลับไปกลับมาจากผู้ให้ข้อมูล และการตรวจสอบกับนักพัฒนา รวมทั้งรวบรวมการบันทึกที่ผู้วิจัยกระทำในขณะการเก็บข้อมูลในแต่ละครั้ง นอกจากนี้ผู้วิจัยนำสิ่งที่วิเคราะห์ได้กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ และให้ผู้ให้ข้อมูลได้ตรวจสอบความหมายที่ผ่านการวิเคราะห์ของผู้วิจัยแล้ว ว่ามีความถูกต้องกับข้อมูลเบื้องต้นหรือไม่ และมีการตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2. ความไว้วางใจได้ (Dependability) ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและอธิบายให้เห็นถึงการทำการวิจัยอย่างมีขั้นตอน นำเสนอข้อมูลที่ละเอียดครบถ้วนและครอบคลุมทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามกระบวนการในการทำการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลได้ โดยเฉพาะการให้รหัสความหมาย (meaning code) การสร้างประเด็นซึ่งได้รับการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

3. การยืนยันผลการวิจัย (Confirm ability)

3.1 ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลและบันทึกไว้อย่างเป็นระบบสามารถตรวจสอบได้ ทั้งการบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ และการสังเกต ข้อมูลการสัมภาษณ์ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนจากผู้ให้ข้อมูล และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสัมภาษณ์ในภาคสนาม

3.2 มีการทำ บันทึกภาคสนาม (Field note) ในแบบ โดยจดบันทึกความคิด ความรู้สึก เหตุการณ์ รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในสนามเป็นรายวัน เพื่อนำมาเตือนความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ ใช้ในการบรรยายแปลความและวิเคราะห์ข้อมูลตามความเป็นจริงที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล

3.3 การอ้างคำพูด (Quotation) ของผู้ให้ข้อมูลในการนำเสนอข้อมูล โดยการใช้อัตถาพจน์ของผู้ให้ข้อมูลมากที่สุด เมื่อมีความจำเป็นต้องตัดคำพูดบางคำของผู้ให้ข้อมูลไป ผู้วิจัยมีความประสงค์ในการกระทำเพื่อให้มีการสื่อความหมายที่กระชับชัดเจนขึ้น โดยยังคงความหมายเดิมไม่เปลี่ยนแปลง

3.4 การสรุปข้อมูลในขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การแสดงความหมายของสาระสำคัญ ข้อมูล (Meaning Code) การจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Category) การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูล การค้นหาแก่นโครงเรื่อง (Theme) การแปลความหมาย ทั้งนี้โดยผ่านการทบทวนจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

4. ความสามารถในการนำไปศึกษาหรืออธิบายกรณีอื่นที่มีลักษณะหรือเงื่อนไขที่คล้ายคลึงกัน (Transferability) กล่าวคือ การวิจัยนี้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการอ้างอิงไปยังประชากร แต่อาจนำผลการวิจัยไปปรับใช้กับกลุ่มที่มีบริบทใกล้เคียงกับผู้ให้ข้อมูลได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้นำผลการวิจัยไปใช้

การพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

ก่อนทำการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยทำการสร้างสัมพันธภาพที่ดีเพื่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล และสอบถามความสมัครใจในการเข้าร่วมวิจัยจากผู้ให้ข้อมูล ทุกราย ผู้วิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การขออนุญาตบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ จำนวนครั้งในการสัมภาษณ์ ระยะเวลาและสถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ การขอให้ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การมีสิทธิตอบหรือไม่ตอบคำถาม การไม่เปิดเผยข้อมูลใด ๆ ที่เกี่ยวข้องถึงผู้ให้ข้อมูล การรักษาความลับของข้อมูลโดยเก็บไว้ในที่ปลอดภัย นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้ซักถามข้อข้องใจเพิ่มเติมจนกระจ่าง และมีเวลาในการคิดทบทวนก่อนตัดสินใจให้คำตอบด้วยความสมัครใจ

บทที่ 4

บริบทการวิจัยและประวัติชีวิตคนเร่ร่อน

ในบทนี้เป็นการกล่าวถึงบริบทหรือสภาพพื้นที่วิจัยที่ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล และข้อมูลประวัติชีวิตทั่วไปของคนเร่ร่อนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยนำเสนอตามประเด็นต่อไปนี้

1. บริบทการวิจัย
 - 1.1 สวนสาธารณะ และริมคลองที่หลับนอนยามค่ำคืนของคนเร่ร่อน
 - 1.2 พื้นที่ปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือคนเร่ร่อน
2. ข้อมูลทั่วไปและประวัติชีวิตคนเร่ร่อน

บริบทการวิจัย

1. สวนสาธารณะ และริมคลองที่หลับนอนยามค่ำคืนของคนเร่ร่อน

ในเมืองหลวงมีสวนสาธารณะหลายแห่ง ส่วนใหญ่เป็นสวนสาธารณะที่มีการควบคุมเวลา เปิดปิดอย่างชัดเจน มีกฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติในการใช้บริการ ขณะที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่งที่มีตำนานยาวนาน อยู่ศูนย์กลางเมืองหลวง ใช้ประกอบกิจกรรมนันทนาการที่สำคัญของประเทศ ทั้งงานราชพิธี เป็นพื้นที่ชุมนุมทางการเมือง ฯลฯ และไม่มีกฎระเบียบการเข้าออกที่เคร่งครัด มีอิสระในการเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งเป็นแหล่งการทำมาหากินของคนเมืองยามค่ำคืนหลากหลายอาชีพ ดังนั้นสถานที่แห่งนี้จึงมีผู้คนผ่านไปมาตลอดเวลา จนกลายเป็นที่หลับนอนของคนจรและเร่ร่อนมากที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองหลวง สถานที่แห่งนี้จึงถูกเลือกเป็นสนามวิจัย ซึ่งต่อไปผู้วิจัยจะเรียกว่า “สวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวง” แทนชื่อเฉพาะของพื้นที่ เนื่องจากเป็นจรรยาบรรณของการวิจัยในการระบุชื่อเฉพาะของพื้นที่และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ในการเข้าพบคนเร่ร่อน เพื่อสนทนาเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะปฏิบัติการในช่วงค่ำเวลาประมาณหลัง 20.00 น. เป็นต้นไป เนื่องจากเป็นช่วงที่คนเร่ร่อนเริ่มใช้พื้นที่สวนสาธารณะเป็นที่หลับนอน ส่วนในช่วงกลางวัน พื้นที่ดังกล่าวจะกลายเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของคนทั่วไปที่สัญจรผ่านไปมา บรรยากาศในช่วงค่ำของการเก็บข้อมูลในสวนสาธารณะ ผู้วิจัยสัมผัสได้ว่า มีลมพัดโชยตลอดเวลา คนเร่ร่อนส่วนใหญ่จะมีปากกันยุง เพื่อจุดไว้เวลานอน ในช่วงของการเก็บข้อมูลวิจัย สวนสาธารณะแห่งนี้อยู่ในสภาพของพื้นที่ที่ใช้ประกอบกิจกรรมที่สำคัญ กล่าวคือ ในครั้งแรกที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล เป็นช่วงเวลาหลังเสร็จสิ้นพระราชพิธีอันสำคัญ ดังนั้นพื้นที่แห่งนี้จึงอยู่ระหว่างการรื้อถอนสิ่งก่อสร้าง ซึ่งกินเวลาหลายเดือน ภาพที่เห็นจากที่มีคนเร่ร่อนนอนเรียงรายอยู่ในสนามกลับเป็นการนอนโดยมีการนำเศษวัสดุก่อสร้างเช่น แผ่นไม้กระดาน ท่อนไม้ เสาไม้ เป็นต้น มาประกอบขึ้นเป็นเพิงที่พักชั่วคราว อยู่อย่างกระจัดกระจาย บ้างก็ใช้แผ่นกระดานไม้วางกันลำแสงจากเสาไฟฟ้าที่สาดส่องเข้าตา ไม่ให้รบกวนการหลับไหลยามราตรี

อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม ตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ 2552 ถึง เดือน มีนาคม 2553 พื้นที่การวิจัยซึ่งเป็นที่หลับนอนของคนเร่ร่อนได้ถูกเปลี่ยนแปลงสภาพทั่วไป เพื่อใช้ในกิจกรรมสำคัญ 3 เหตุการณ์ ด้วยกัน คือ ใช้ประกอบการจัดพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ใช้เป็นที่ชุมนุมทางการเมือง และปิดพื้นที่เพื่อทำการปรับปรุงภูมิทัศน์ครั้งใหญ่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมตามเหตุการณ์ดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของคนเร่ร่อน ดังข้อมูลที่ได้จากการสังเกตต่อไปนี้

“ข้าวมงคล” พิธีกรรม ความเชื่อ และรายได้ของคนเร่ร่อนในเมืองหลวง

ในเดือนพฤษภาคม จะเป็นช่วงที่ท้องสนามสวนสาธารณะในเมืองหลวงแห่งนี้ถูกจัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีอันสำคัญนั่นคือ “พิธีพืชมงคล” หรือ “พิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ” ซึ่งเป็นวันที่คนไทยให้ความสำคัญกับการทำสิกรรม หรือการเกษตร กิจกรรมส่วนหนึ่งที่สำคัญในพระราชพิธีคือการหว่านเมล็ดข้าวเปลือกในแปลงที่จัดทำขึ้นประกอบพระราชพิธี กิจกรรมนี้ถือเป็นเป้าหมายที่คนเร่ร่อนให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง จากการสังเกตในช่วงประกอบพิธี ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าไม่ใช่เฉพาะแต่คนเร่ร่อน คนทั่วไปทั้งในเมืองกรุงและต่างจังหวัด ต่างให้ความสนใจที่จะเข้ามาร่วมเก็บเมล็ดข้าว ภายหลังเสร็จสิ้นพิธีกรรม

เมื่อเจ้าหน้าที่เมืองเปิดให้คนเข้ามายังสนามที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ผู้คนที่คอยจับจ้องไปยังเมล็ดข้าวที่ถูกหว่านในสนาม ต่างก็เข้ามาอย่างไม่คิดชีวิต เพื่อมุ่งหน้าไปยังจุดหมายที่ตนได้หมายตาไว้ก่อนหน้านี้ บางคนวิ่งไปในสนามไม่ทัน ถึงกับบาดเจ็บล้มลุกคลุกคลานก็มี คนส่วนใหญ่ที่ตั้งใจมา จะมีอุปกรณ์ติดมือมาด้วย เช่นที่ตักดิน กระสอบ หรือถุงพลาสติก พันธุ์ชูลมุนได้ไม่นาน ผู้วิจัยก็เดินเข้าไปในสนามเพื่อสังเกตว่าผู้คนเหล่านั้นทำกิจกรรมอะไรกัน ภาพที่เห็นพบว่า หลายคนที่อยู่ในสนามจะจ้องมองไปที่พื้นดินที่ตนกำลังคุ้ยเขี่ยหาเมล็ดข้าว เมื่อผู้วิจัยถามขึ้นว่า “หาเมล็ดข้าวไปทำไม” คนในสนามคนหนึ่งบอก “นำไปบูชา” ขณะที่ผู้วิจัยได้เดินไปที่คนเร่ร่อนที่รู้จัก เขากลับบอกว่า “เอาไปขาย”

เมล็ดข้าวมงคลจากพิธีนี้จะมีมูลค่าสูงขึ้นเรื่อย ๆ ภายในไม่กี่นาที สังเกตว่า ในช่วงแรกที่มีคนได้เมล็ดข้าวมาก ข้าวจะมีมูลค่าเมล็ดละไม่เกิน 5 บาท ขึ้นกับจำนวนเมล็ดที่ต้องการซื้อ หากซื้อ มาก ก็มีแถมกันไป หรือไม่กี่ขายยกทั้งก้อนดิน “บางคนก็ขุดเป็นก้อนดินที่มีเมล็ดข้าวติดมาด้วย แล้วขายทั้งก้อน บางคนต้องการนำไปเลือกเมล็ดเองที่บ้าน เขาต้องการบูชาทั้งก้อนเลย” ทั้งนี้ผู้ที่ซื้อเป็นก้อนดิน ถือว่า “ก้อนดิน” ก็ใช้ในราชพิธีเช่นกัน

เมื่อเวลาผ่านไปไม่นาน การเก็บหาเมล็ดข้าวยากขึ้น ราคาาก็เริ่มสูงขึ้น ผู้วิจัยลองถามว่า “ขายอย่างไร” คนเร่ร่อนคนหนึ่งเก็บเมล็ดข้าวไว้มากแต่ไม่ขายในช่วงแรกเพื่อเก็บไว้ขายเก็งกำไร บอกว่า “ขายเป็นเม็ด ๆ ละ 10 บาท” ผู้วิจัยถามต่อว่า “แล้วจะมีคนมาซื้อหรือ” คนเร่ร่อนที่ขายกล่าวว่า “มีแน่นอน เขาเอาไปบูชา ของพวกนี้ไม่ได้ได้มาง่าย ๆ บางคนก็เอาไปใส่หิ้ง เม็ดสองเม็ดก็มีค่าขายได้แน่” เขาตอบด้วยความมั่นใจ นอกจากเมล็ดข้าวมงคลแล้ว พืชพรรณต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบ

พิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นไม้ดอกไม้ประดับ หรือแม้แต่ต้นอ้อยที่นำมาใช้ในพิธี ก็มีมูลค่าสำหรับผู้ที่ต้องการมีคนเร่ร่อนคนหนึ่งไม่ได้ขายเมล็ดข้าว แต่ไปฉวยเอาต้นอ้อยมาขาย และมีคนมาถามซื้อเขาบอกว่า “ต้นละ 500 บาท ถูก ๆ มีที่นี้ที่เดียว ไม่มีใครมีแล้ว” แล้วก็มีการต่อรองราคากัน จนสามารถขายได้

ในวันนั้นสี่สนแห่งท้องสนามที่ใช้ประกอบพิธีกรรม นอกจากจะเป็นเครื่องหมายทางกลกรรมของคนไทยเพื่อให้ทราบชะตากรรมของการทำการเกษตรในปีแล้ว วันอันเป็นมงคลนี้ยังก่อให้เกิดรายได้จากความคิดความเชื่อของคนที่ประสงค์นำเมล็ดข้าวไปบูชา โดยเชื่อว่าจะทำให้ตนเองมีความสมบูรณ์พูนสุขเจริญงอกงาม ถือเป็นข้าวศักดิ์สิทธิ์ที่มาจากเบื้องบน มูลค่าของเมล็ดข้าวจึงไม่แพง เมื่อเทียบความเชื่อดังกล่าว ดังที่คนเร่ร่อนคนหนึ่งกล่าวถึงเหตุผลของการตั้งราคาขายเมล็ดข้าวมงคลว่า “ไม่แพงหรอก หาซื้อได้ที่ไหนกัน ของพวกนี้เขาไม่เรียกว่าซื้อนะที่จริงแล้ว เพราะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ สนใจก็จะขอเอาไป แล้วแลกกับเงินนิดหน่อยเป็นค่าแรงในการหา จะได้ไม่ต้องไปหาเอง”

อย่างน้อยในวันนี้ ก็เป็นวันที่คนเร่ร่อนหลายคนในเมืองหลวง มีเงินจาก “เมล็ดข้าวมงคล” ไว้ใช้ดำรงชีวิตต่ออีกหลายมือ

“เหตุการณ์ชุมนุม” การมีส่วนร่วมทางการเมืองของคนเร่ร่อนในเมืองหลวง

ตลอดทั้งปี 2552 ได้เกิดเหตุการณ์ความวุ่นวายทางการเมือง สวนสาธารณะแห่งนี้จึงถูกใช้เป็นพื้นที่ชุมนุม ซึ่งใช้เวลาต่อเนื่องระยะยาว พื้นที่กว่าครึ่งของสนามถูกจัดตั้งเป็นอาณาเขตบริเวณการชุมนุม ทั้งเป็นที่จอดรถและจัดเวทีการปราศรัย ปฏิบัติการชุมนุมจะเริ่มตั้งแต่ช่วงบ่าย ขณะที่มีการชุมนุม สนามจะคึกคักไปด้วยผู้คนที่ผ่านมา ราวกับเป็นการเที่ยว “งานมหรสป” กล่าวคือ รอบ ๆ บริเวณการชุมนุม นอกจากจะมีกิจกรรมการปราศรัยบนเวทีแล้ว ยังมีอาหารแจกฟรี มีพ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ขายของจำนวนมาก มีบริการนวดตัวนวดฝ่าเท้า รวมถึงมีการตั้งร้านขายของต่าง ๆ รายล้อมสนาม ดังที่คนเร่ร่อนคนหนึ่งได้กล่าวกับผู้วิจัยก่อนที่จะเตรียมตัวเข้าร่วมชุมนุมว่า “ช่วงนี้คึกคักคนมา....กันเยอะ เสียงดัง ทั้งเสียงประกาศ เสียงคนขายของ คึกคักอย่างกับมีงานประจำปีเลย”

ดังนั้นในพื้นที่ชุมนุม จึงคลาคล่ำไปด้วยผู้คนที่หลากหลาย ทั้งคนที่ตั้งใจมาชุมนุม และคนที่มาท่องเที่ยวในสนามยามค่ำคืน

จากการสังเกตปฏิกิริยาของคนเร่ร่อนต่อการชุมนุม ของกลุ่มคนที่นั่งรวมกลุ่มกันก่อนเข้าไปร่วมชุมนุมในช่วงหัวค่ำ สังเกตได้ว่าคนเร่ร่อนที่เข้าร่วมชุมนุมทุกคนต่างพูดคุยและแสดงความคิดเห็นทางการเมือง คล้อยตามกลุ่มผู้นำการชุมนุม ใส่เสื้อและติดสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ส่วนมากมักจะเป็นผู้ชาย การรวมกลุ่มก่อนเข้าไปร่วมชุมนุม เป็นการรวมกลุ่มกันตามปกติของคนเร่ร่อน เพียงแต่ว่า มีการเพิ่มเรื่องราวจากการพูดถึงชีวิตประจำวันหรือเรื่องราวอดีต เป็นการพูดถึงเหตุการณ์ทางการเมือง โดยมีสุราเป็นจุดร่วมของการรวมกลุ่มเช่นเคย และรอบ ๆ ก็มีการเปิดวิดีโอซีดี ที่ผู้นำการชุมนุมนำมาแจกจ่าย รวมถึงมีการวางจำหน่ายในสนามที่จัดเป็นที่ชุมนุม ความคิดเห็นของคนเร่ร่อนมักพูดถึงเหตุการณ์ในวิดีโอซีดี โดยมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างอิสระ

อย่างไรก็ตามสำหรับในเรื่องนี้ผู้วิจัยไม่ขอกล่าวลงลึกในเนื้อหา เพราะถือว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และเป็นอิสระทางความคิดของแต่ละคน จะนำเสนอให้เห็นเพียงสภาพการณ์ และบรรยากาศที่เกิดขึ้นระหว่างการเก็บข้อมูลเท่านั้น

ส่วนคนเร่ร่อนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการชุมนุม จะเข้านอนตามปกติคือช่วงหัวค่ำเหมือนทุกวัน และยังคงอาศัยพื้นที่ในสนามเป็นที่หลับนอนเช่นเดิม ส่วนคนที่เข้าร่วมชุมนุม ก็ใช้พื้นที่ชุมนุมเป็นที่หลับนอนไปพลางพร้อมกับการฟังปราศรัย ขณะที่คนที่ชอบนอนอย่างสงบ ก็จะถอยร่นไปนอนรอบ ๆ คลองด้านหลังหน่วยงานราชการแม้ว่าพื้นที่ส่วนนั้น จะส่งกลิ่นเหม็นของปัสสาวะ โขยมาก็ตาม

“ประกาศปิดสนาม” การอพยพครั้งใหญ่ของคนเร่ร่อน

ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2553 กรุงเทพมหานคร ได้มีประกาศปิดสนามแห่งนี้ อย่างเป็นทางการ เป็นเวลา 300 วัน เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ เหตุการณ์นี้ทำให้คนเร่ร่อนที่เคยอาศัยสนามหรือสวนสาธารณะแห่งนี้เป็นที่หลับนอนหรือที่พักพิง ต้องอพยพหาที่อยู่ใหม่ อย่างไรก็ตาม คนเร่ร่อนที่ไม่คิดจะไปจากเมืองหลวง ยังคงใช้สถานที่รอบ ๆ เช่นริมคลอง และสวนสาธารณะหย่อมเล็ก ๆ ที่รายล้อม เป็นที่พักพิงชั่วคราว

เหตุการณ์นี้ส่งผลกระทบต่อทั้งผู้ค้าขาย คนเร่ร่อนและผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ ในสวนสาธารณะแห่งนี้มากมาย โดยเฉพาะการไม่เห็นด้วยกับการกวาดล้าง และการจับคนเร่ร่อนไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ เนื่องจากการเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน ในช่วงที่มีเหตุการณ์ปิดสนามดังกล่าวเกิดขึ้น ได้มีสื่อมวลชนเข้ามาทำข่าว สารคดี และนำเสนอชีวิตที่หลากหลายของคนในสวนสาธารณะแห่งนี้

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวคือ ตั้งแต่ก่อนมีการประกาศปิดสนามจนถึงวันที่ปิดสนามจริง ชาวคราวของคนเร่ร่อนได้ถูกนำเสนอออกสื่อมวลชนมากมาย คนเร่ร่อนบางคนถูกสัมภาษณ์ออกสื่อมวลชน และได้มีโอกาสแสดงถึงศักยภาพและศักดิ์ศรีของตนในฐานะมนุษย์คนหนึ่งในสังคม ขณะที่คนทำงานเพื่อช่วยเหลือคนเร่ร่อนได้นำเสนอมุมมอง เพื่อให้สังคมเกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนเร่ร่อน พร้อมทั้งพยายามรุดหน้าผลักดันร่างพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ตลอดจนนำเสนอรูปแบบที่เหมาะสมในการคัดกรองและแก้ไขปัญหาคนเร่ร่อนในช่วงปิดสนาม

บรรยากาศการทำงานของผู้วิจัย และนักพัฒนาในช่วงนี้จึงเต็มไปด้วยภาวะที่ตึงเครียด จากสภาพของริมคลองบริเวณที่ผู้วิจัยปฏิบัติงานอยู่ จะสังเกตได้ว่ามีผู้คนหนาตา ส่วนใหญ่เป็นคนค้าขายที่ย้ายมาจากบริเวณบาทวิถีของสวนสาธารณะ และคนเร่ร่อนจำนวนหนึ่งที่ย้ายที่หลบนอนจากในสวนสาธารณะมาเป็นริมคลอง แต่คนเร่ร่อนอีกหลายคนก็ย้ายตนเองและครอบครัวไปหาที่อยู่อาศัยแห่งใหม่

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตคนเร่ร่อนบริเวณริมคลอง และสวนหย่อมรอบ ๆ สวนสาธารณะยังคงมีให้เห็น แม้จะบางตาก็ตาม ดังเช่นยามเย็นของทุกวัน คนเร่ร่อนริมคลอง ยังคงนั่งกันเป็นกลุ่มพูดคุยเล่าเรื่องราวชีวิตประจำวัน มีสุรา อาหารกับแก้ม และเสียงหัวเราะ ยามดึก สถานที่นั่งรวมกลุ่มและที่ค้าขายบนบาทวิถีริมคลอง แปรเปลี่ยนเป็นที่หลบนอนเรียงราย จวบจนย่ำรุ่งของเช้าวันใหม่

2. พื้นที่ปฏิบัติงาน “รถโมบาย” ริมคลอง ที่พึ่งของคนเร่ร่อน

ครั้งแรกก่อนลงสนามเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้สมัครเป็นนักพัฒนาในองค์กรอิสระที่มีประสบการณ์ทำงานช่วยเหลือคนเร่ร่อนและคนด้อยโอกาสบริเวณสวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวงและพื้นที่ใกล้เคียงทำงานในภาคสนาม เป็นเวลามากกว่า 7 ปี ซึ่งมีความคุ้นเคยกับคนเร่ร่อนเป็นอย่างดี รูปแบบการให้บริการช่วยเหลือขององค์กรอิสระนี้คือ การตั้งรถโมบายบริเวณริมคลองใกล้ ๆ กับสวนสาธารณะ รถโมบายดังกล่าวคือ รถให้บริการข้อมูลความรู้ด้านสุขภาพเคลื่อนที่ภายในมีสื่ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการบริการให้ความรู้และบริการด้านสุขภาพที่จำเป็น

เวลา 15.00 น. ของทุกวันอังคารและวันศุกร์ รถโมบายจะเคลื่อนเข้าสู่บริเวณ ลานบาทวิถีใกล้คลองด้านหลังหน่วยงานราชการ พื้นที่โดยรอบจะมีกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าขายของ “แบกะดิน” มากมายเป็นธรรมชาติของพื้นที่แห่งนี้ที่ผู้คน ที่ไม่คุ้นเคยเมื่อผ่านไปมาจะต้องหยิบผ้าอุดจมูกเนื่องจากได้กลิ่นปัสสาวะที่โชยมาตลอดเวลา แรก ๆ ผู้วิจัยก็ได้กลิ่น แต่ไม่เคยแสดงความรู้สึกรังเกียจ เนื่องจากเข้าใจว่า สภาพพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่หลบนอนของคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ผู้วิจัยต้องเข้าไปศึกษาบทบาทของนักพัฒนาที่เข้ามาทำงานในพื้นที่ มีผลดีต่อการเข้าถึงกลุ่มคนเร่ร่อนได้ง่าย กล่าวคือเมื่อนักพัฒนาพร้อมด้วยรถโมบายมาถึงที่หมาย จะสังเกตเห็นคนเร่ร่อนที่อยู่ในละแวก เข้ามาช่วยขนของลงจากรถ และช่วยจัดสถานที่ อาทิ โต๊ะนั่งพักพูดคุยสำหรับผู้ผ่านไปมาและต้องการสนทนาตัวรับบริจาค ป้ายประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ และอุปกรณ์การปฐมพยาบาลเบื้องต้น เป็นต้น นอกจากการบริการที่จำเป็นเหล่านี้ ทีมงานนักพัฒนายังมีโครงการแจกถุงปองอาหารให้กับคนเร่ร่อนที่ไม่มีเงินซื้ออาหารเย็นประทังชีวิต โดยทีมงานได้ประสานกับแม่ค้าที่คุ้นเคยในบริเวณใกล้เคียง ให้จำหน่ายอาหารกับคนเร่ร่อนที่นำถุงปองมาแลก ถุงปอง 1 ใบมีมูลค่า 10 บาท แต่ปริมาณอาหารที่แม่ค้าให้มามีค่ามากกว่ามูลค่าของถุงปองหลายเท่า เพราะตักอาหารให้กิน “จนอิ่ม” หลังจำหน่ายอาหารเสร็จ แม่ค้าก็จะนำถุงปองมาแลกเงินที่รถโมบาย เงินที่นำมาใช้ในการแลกถุงปองอาหารนี้มาจากการบริจาคของคนที่ผ่านมาและคนเร่ร่อนด้วยกันเอง จากการสังเกตในวันหนึ่ง ๆ จะมีคนเร่ร่อนมาใช้บริการในส่วนนี้จำนวนมาก ซึ่งทีมงานก็มีความตั้งใจที่จะมอบถุงปองให้ด้วยจิตเมตตา

ตลอดเวลาที่ตั้งจุดให้บริการ บริเวณรถโมบายแห่งนี้ไม่เคยเจียบเหงา จะมีผู้คนผ่านเข้ามา ทักทายและขอใช้บริการไม่ขาดสาย ส่วนใหญ่มาขอถุงยางอนามัย ไม่ว่าจะเป็นคนขายบริการหรือคน ต้องการใช้บริการก็ตาม หากเป็นผู้หญิงมาขอจะให้ในปริมาณมาก เฉลี่ยคนละ 4 ชิ้น ส่วนผู้ชายจะให้ เฉลี่ยคนละ 2 ชิ้น ทั้งนี้ทีมงานตระหนักถึงความปลอดภัยของผู้ขายบริการมากกว่า

ไม่เพียงแต่การตั้งจุดให้บริการที่รถโมบายเท่านั้น ในช่วงเวลาประมาณ 20.00 น. ทีมงาน นักพัฒนาอิสระพร้อมด้วยกระเป๋าสะพายหรือย่ามที่ใช้บรรจุถุงยางอนามัยจำนวนมาก กระจายกำลัง ออกเดินแจกถุงยางอนามัยแก่ผู้ขายบริการโดยรอบพื้นที่สวนสาธารณะและตามถนนหน้าอาคาร ใกล้เคียง โดยจะเดินไปยังถนนทุกสายที่มีคนขายบริการทางเพศยืนอยู่ จากการสังเกตการ ปฏิบัติงานของทีมงาน สัมผัสได้ว่าทีมงานและคนขายบริการสามารถสื่อสารกันด้วยความคุ้นเคย เสมือนเป็นเครือญาติที่แสดงออกถึงความห่วงใย และให้กำลังใจ อย่างสนิทสนม เสร็จจากภารกิจแจก ถุงยางอนามัย ทีมงานก็มาประจำที่รถโมบาย เพื่อให้บริการทั่วไปแก่คนเร่ร่อนและคนที่แวะเวียน ผ่านไปมาเพื่อขอคำปรึกษาด้านสุขภาพ

วันหนึ่งขณะที่ทีมงานกำลังสนทนาถึงกิจกรรมระหว่างวัน ได้มีคนเร่ร่อนเป็นชายชรา เดินเท้าเปล่ามาด้วยอาการเจ็บปวดบาดแผลที่เท้า เดินมายังรถโมบายประหนึ่งรู้ดีว่า ณ ที่แห่งนี้ จะสามารถบรรเทาอาการเจ็บปวดได้ ณ จุดบริเวณรถโมบายแห่งนี้ ถือเป็นจุดเดียวในพื้นที่ สวนสาธารณะนี้ ที่คนเร่ร่อนในละแวกนั้นรู้ดีว่า เป็นจุดบริการที่ให้ความช่วยเหลือทั้ง ยาสามัญ ประจำบ้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่พักใจ เมื่อทีมงานได้เห็นอาการของลุงชรา ต่างก็รีบ กู้รูกูจอทำการรักษาพยาบาลตามความรู้ที่ผ่านการอบรมมา อุปกรณ์ทำแผลและเครื่องมือผ่าตัดเล็ก ได้จัดวางขึ้นอย่างเป็นระบบและรวดเร็ว เพื่อให้ทันต่อความต้องการของลุง ขณะที่ทีมงานทำการ รักษาแผลให้ ลุงอยู่นั้น เราไม่ละการพูดคุยสนทนาเพื่อให้ลุงได้ผ่อนคลายความเจ็บปวด แต่สิ่งที่ ทีมงานเห็นจากบาดแผลที่อยู่ตรงหน้า พบว่าเกินกว่าที่จะเยียวยาต่อไป ต้องอาศัยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ เนื่องจากพบว่าบาดแผลได้ลุกลามมีขนาดใหญ่ จึงตัดสินใจขอร้องให้ลุงไปรับการรักษาต่อยัง โรงพยาบาล ทั้งนี้ทีมงานจะเป็นผู้ส่งตัวลุงไปเอง โดยทีมงานได้ประสานกับศูนย์บริการสาธารณสุข ในละแวก และทำแบบฟอร์มการส่งต่ออย่างง่าย เพื่อให้ตอบสนองระบบการส่งต่อของภาครัฐ จากนั้นในที่สุดลุงได้ ตกลงพร้อมใจที่จะไปรับการรักษาต่อที่โรงพยาบาลในวันรุ่งขึ้น นี่เป็นเพียงหนึ่งในหลายสิบรายที่ได้พบเห็นขณะตั้งจุดบริการที่ของรถโมบายในแต่ละวัน ที่คนเร่ร่อนได้แวะเวียน ผ่านไปมา ทักทายและใช้บริการตามความต้องการ

นอกจากจะบริการด้านความรู้ในการดูแลตนเอง การปฐมพยาบาลฉุกเฉิน ทำแผล และจ่าย ยารักษาโรคเบื้องต้นแก่คนเร่ร่อนที่เข้ามาขอความช่วยเหลือด้วยแล้ว รถโมบายยังเป็นพื้นที่ในการ ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ของคนเร่ร่อน ที่เข้ามาพูดคุย ดังนั้นการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของนักพัฒนาแห่งนี้จึงเป็นการย่นระยะเวลาของการทำความรู้จักคุ้นเคยหรือการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้วิจัยกับคน เร่ร่อนโดยลำพัง อีกทั้งนักพัฒนาที่คุ้นเคยกับพื้นที่มานาน จะคัดเลือกคนเร่ร่อนตามคุณลักษณะที่ ผู้วิจัยต้องการ เพื่อให้ผู้วิจัยได้ทำความรู้จักและศึกษาชีวิตเป็นกรณีพิเศษต่อไป

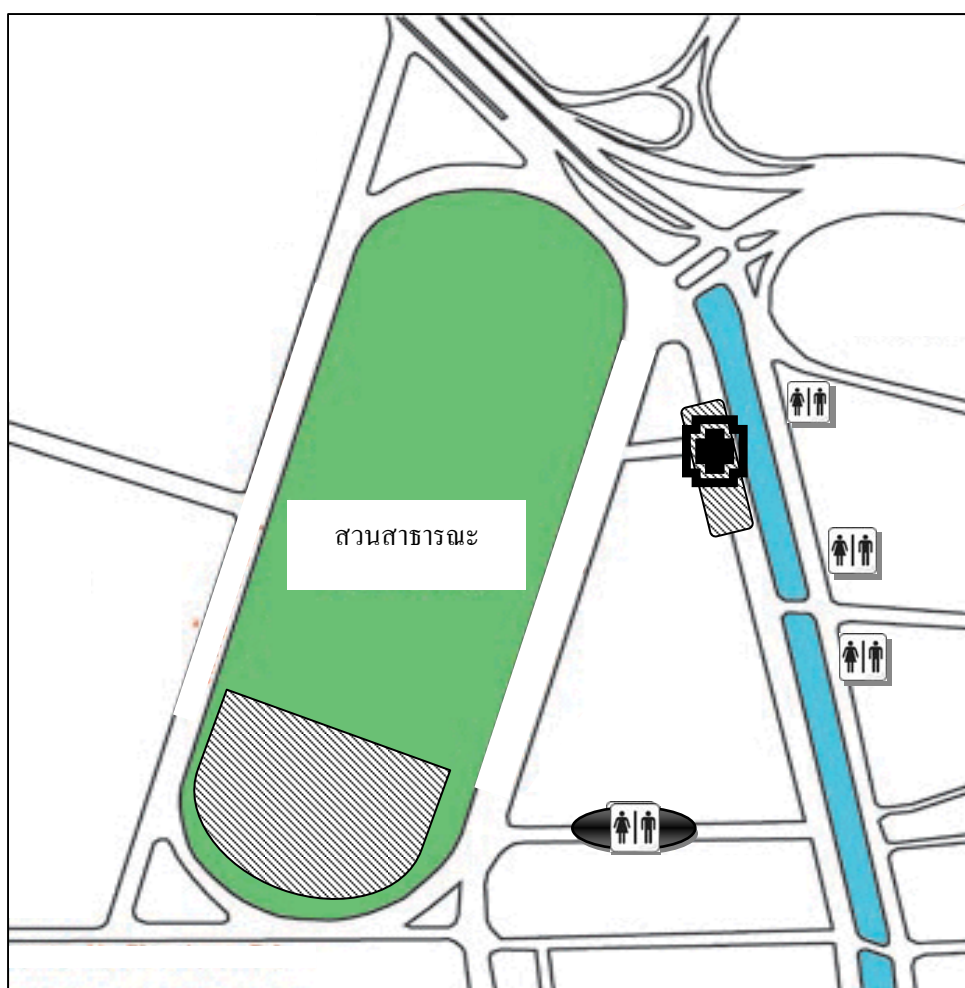
กล่าวโดยสรุป การบริการรถโมบายในพื้นที่สวนสาธารณะ ประกอบด้วยการบริการที่สำคัญ ดังนี้

- 1) การช่วยเหลือด้านอาหารแก่ผู้ยากไร้
- 2) การบริการแจกถุงยางอนามัย
- 3) การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพ
- 4) การให้คำปรึกษาด้านอาชีพ
- 5) การให้คำปรึกษาด้านจิตใจ
- 6) การบริการรักษาพยาบาลเบื้องต้น
- 7) ตัวกลางในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐในเรื่องต่าง ๆ เช่น การทำบัตรประชาชน

การจัดหางาน การส่งต่อด้านสุขภาพ ฯลฯ

- 8) การดูแลเรื่องสิทธิมนุษยชน
- 9) โครงการซบตัวคืนถิ่น (เป็นโครงการช่วยเหลือคนเร่ร่อนกลับคืนสู่ภูมิลำเนาอย่างยั่งยืน)
- 10) การช่วยเหลือชีวิตความเป็นอยู่ทั่วไป

อย่างไรก็ตาม การทำงานของทีมนักพัฒนา เป็นการทำงานภายใต้เงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธา มิได้อยู่ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิใด ๆ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

ภาพประกอบ 4 พื้นที่สนามวิจัยที่ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

(หมายเหตุ แผนที่ไม่ได้เป็นไปตามสัดส่วนที่เป็นจริง)

สัญลักษณ์สำคัญในแผนที่

พื้นที่เก็บข้อมูลคนเร่ร่อนในสวนสาธารณะและบาทวิถีข้างคูคลอง

คูคลองที่คนเร่ร่อนอาศัยชั่วคราว และชำระร่างกาย

ห้องสุขาที่คนเร่ร่อนและคนทั่วไปใช้บริการตามบ้านเรือน ครั้งละ 3-5 บาท

รถสุขาของหน่วยงานราชการที่ให้บริการฟรีแก่คนทั่วไป

จุดบริการรถโมบายของนักพัฒนาอิสระ

ข้อมูลทั่วไปและประวัติชีวิตคนเร่ร่อน

การลงนามวิจัยในครั้งนี้ เป็นช่วงที่สวนสาธารณะอยู่ระหว่างการรื้อถอนสิ่งก่อสร้างหลังการจัดพระราชพิธี หลังจากนั้นมีการใช้สวนสาธารณะดังกล่าวเป็นที่ชุมนุมทางการเมือง ล่าสุดมีการปิดสวนสาธารณะเพื่อการปรับปรุงครั้งใหญ่ ขณะที่ผู้วิจัยซึ่งเข้าไปเก็บข้อมูลในบทบาทของนักพัฒนาจะต้องทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครที่มีภาระงานประจำคือการให้บริการที่รถโมบายและการเดินแจกถุงยางอนามัยสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ยกเว้นบางสัปดาห์หากมีการปฏิบัติงานโครงการอื่น ๆ ต่างจังหวัด ก็จะไม่ได้ลงปฏิบัติงาน ช่วงเวลาหลังจากการเดินแจกถุงยางอนามัย คือการเดินไปเยี่ยมเยียนคนเร่ร่อนในสวนสาธารณะ ยกเว้นบางครั้งที่คนเร่ร่อนแวะเวียนมาเยี่ยมพวกเราและมาใช้บริการที่รถโมบาย การสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับคนเร่ร่อนในครั้งแรก ๆ จึงเกิดขึ้นที่รถโมบาย ส่วนครั้งหลัง ๆ จะอาศัยช่วงดีกภายหลังจากปฏิบัติการแจกถุงยางอนามัยแล้วไปเก็บข้อมูลในสวนสาธารณะและบางครั้งก็เผ้าสังเกตการณ์จนข้ามคืน

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยมีจำนวน 11 คน คนที่ออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ในสวนสาธารณะน้อยที่สุดคือพี่เจ็ด (นามสมมุติ) และภรรยาคือพี่แดง (นามสมมุติ) โดยใช้ชีวิตเร่ร่อนนาน 2 ปี ระดับการศึกษามีทั้ง ปวส. มัธยมศึกษาปีที่ 3 ประถมศึกษาปีที่ 6 และ 4 ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 อายุ ระยะเวลาที่ใช้ชีวิตเร่ร่อนในสวนสาธารณะและระดับการศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลัก

คนที่	ชื่อสมมุติ	อายุ (ปี)	ระยะเวลาที่ใช้ชีวิตเร่ร่อน ในสวนสาธารณะ (ปี)	ระดับการศึกษา
1	พี่ชาติ	40	5	ปวส.
2	น้ำซิด	50	13	ป. 6
3	น้ำเกิด	48	14	ป. 6
4	พี่สมร	47	5	ป. 6
5	พี่ชา	49	5	ป. 4
6	พี่เจ็ด	43	2	ม. 3
7	พี่แดง	40	2	ป. 6
8	ลุงชัย	58	15	ม. 3
9	ลุงปอ	72	23	ม. 3
10	ป้าจัน	53	23	ป. 4
11	ลุงมิตร	63	20	ม. 3

ในการศึกษาครั้งนี้มีการกล่าวถึงชีวิตคนเร่ร่อนมากกว่านี้รวมถึงคนที่เสียชีวิตและคนที่ออกจากชีวิตเร่ร่อนกลับไปอยู่ภูมิลำเนา แต่คนที่ให้ข้อมูลหลักจริง ๆ และมีการสนทนากันบ่อยครั้งมีจำนวน 11 คนดังกล่าว ซึ่งในจำนวน 11 คนนี้มีการสนทนาพูดคุยกันเป็นคู่เนื่องจากใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน จำนวน 3 คู่ คือ คู่ของ พี่สมกับพี่ชา พี่เจ็ดกับพี่แดง และ ลุงปอกกับป้าจัน ดังประวัติพอสังเขปต่อไปนี้

พี่ชาตี

พี่ชาตี (นามสมมติ) อายุ 40 ปี เป็นคนภาคเหนือ จบการศึกษาระดับ ปวส. เคยทำงานในบริษัทแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ในตำแหน่งหัวหน้าคนงาน มีรายได้จากเงินเดือนและทำงานนอกเวลารวมแล้วเป็นเงินหลายหมื่นบาท ส่งเงินไปให้พ่อแม่และคนทางบ้านได้ใช้ เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีหน้ามีตาในสังคม

ผมอยู่อุดรติดต่อกันมาทำงานที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่วัยหนุ่ม พอเรียน ปวส. จบก็มาหางานทำ โชคดีได้งานบริษัทก่อสร้าง เขาให้คุมคนงานก่อสร้าง เป็นหัวหน้างานตลอดเลย ตอนนั้น เศรษฐกิจดี งานก่อสร้างเยอะ เขาก็ขึ้นเงินเดือนให้ตลอด แถมมีค่าโอที ค่านอกเวลาอีกตั้งหลายบาท.....ได้เงินเดือนมากรวมโอทีได้เดือนละเป็นหมื่น ส่งเงินให้บ้านเดือนละมาก ๆ บางทีก็เป็นหมื่นเลย คนที่บ้านสบายเลยตอนนั้นอยากได้อะไรก็ได้ พ่อแม่มีหน้ามีตา ชีวิตตอนนั้นดีมาก ครอบครัวก็ดีมีเงินใช้ ส่งเงินให้พ่อแม่ทุกเดือน

(พี่ชาตี)

พี่ชาตีเล่าว่าในปี พ.ศ. 2540 คนไทยตกงานจำนวนมาก ในครั้งนั้นพี่ชาตีก็ถูกปลดออกจากงานด้วยเช่นกัน ภายหลังตกงานได้เขียนจดหมายไปบอกที่บ้านว่าไม่มีเงินส่งให้แล้ว แต่ไม่กล้าบอกทางบ้านว่าตกงานเพราะกลัวพ่อแม่ผิดหวังและอับอาย เหตุการณ์นี้ต้องทำให้เลิกกับแฟน พี่ชาตีบอกว่า “รู้สึกเหมือนตกนรกทั้งเป็น” แต่โชคดีที่ยังพอมีเงินเก็บอยู่บ้างทำให้พอประทังชีวิตไปได้ในระหว่างหางานทำ แต่เมื่อเวลาผ่านไป การสมัครงานที่ให้เงินเดือนสูงหรือใกล้เคียงเหมือนเมื่อก่อนเป็นไปไม่ได้ยาก ช่วงนั้นไปสมัครงานก็ไม่มีคนรับ จึงสมัครเป็นงานรับจ้างทั่วไป เงินที่เก็บไว้ก็ลดน้อยลงทุกที ไม่พอใช้ จึงหันมาใช้ชีวิตอยู่ที่สวนสาธารณะกลางกรุงแห่งนี้

ตอนปี 40 นี้แย่มากเลย คนไทยตกงานกันเป็นเบือ ผมก็โดนกับเขาด้วย ตอนนั้นทำใจไม่ได้เหมือนตกนรกทั้งเป็น....ทำงานมีเงินเดือนอยู่ดี ๆ วันดีคืนดีก็ถูกปลด ชีวิตตกฮวบ โทงเทงเลย ไปไหนไม่ถูกอายุก็อายุ ไม่กล้าบอกทางบ้าน....กลัวเขาผิดหวัง เคยเขียนจดหมายไปบอกว่าไม่มีเงินส่งมาให้แล้ว แล้วผมก็ไม่ได้ติดต่ออีกเลย.....เคยมีแฟนแต่เลิกกันแล้ว เลิกกันตอนตกงานนี่แหละ ที่บ้านมีแต่แม่กับพ่อ....โชคดียังมีเก็บอยู่บ้างนิดหน่อย ยังพอประทังชีวิตไปได้หลายเดือน แต่พอเงินหมด ไม่รู้ไปไหนเลย ไปสมัครงานก็ไม่มีคนรับ ส่วนใหญ่ก็เป็นงานรับจ้าง เงินเดือนไม่พอยาไส้ คิดดู คนเคยทำงานได้เงินหลายหมื่น แต่ตอนนี้ไม่งาน ไม่มีเงิน เลยลำบาก ไม่รู้จะไปอยู่ไหน ก็มาสนามหลวงนี่แหละ

(พี่ชาตี)

พีชาติได้เล่าถึงการใช้ชีวิตประจำวันแต่ละวันว่า อาศัยวัดในการอาบน้ำ แต่ไม่นอนที่วัด เพราะไม่สะดวก และรู้สึกวังเวง หากครั้งใดที่มีความต้องการให้มีผู้หญิงมานอนด้วยก็จะไปจีบ หรือ บางครั้งก็จะมีหญิงบริการมาเสนอ ขึ้นกับว่ามีเงินจ่ายหรือไม่ นอกจากนี้พีชาติได้กล่าวถึงบรรยากาศ ในสวนสาธารณะว่า “อากาศเย็น มีอะไรให้ดูตลอดเวลา” ทำให้รู้สึกสบายใจ ส่วนเวลาฝนตกจะอาศัย ชายคาตึกแถวใกล้ ๆ คลองเป็นที่หลบฝน สำหรับการใช้น้ำหรือห้องสุขาจะใช้ของรถสาธารณะ ที่จอดมาจอดให้บริการทุกวันโดยไม่เสียเงิน

.....ผมอยู่ที่นั่นแรก ๆ ก็ไม่รู้จักใคร เห็นใครมานั่งก็มองเขา พอานเข้าก็เข้าไปคุย...อาศัยวัดใกล้ ๆ เสียเป็นส่วนใหญ่ในการอาบน้ำนอนก็จะนอนในสนามหลวง...ไม่ค่อยมีใครชอบนอนในวัดเท่าไร มัน ทำอะไรลำบาก อย่างจะหาสาว ๆ มานอนเนี่ย ก็ไปในวัดไม่ได้ อีกอย่างนอนในสนามหลวงมีเพื่อนคุย อากาศก็เย็น มีอะไรให้ดูตลอดเวลา สบายใจดี นอนในวัดมันวังเวงนะ....เวลา ฝนตกอาศัยตึกรอบแถว คลองตลอด ส่วนเรื่องเข้าส้วมก็จะใช้ของรถส้วม เทศบาล ซึ่งมาจอดที่ข้างสนาม...ทุกวัน เข้าฟรี ไม่เสีย ดึงค์

(พีชาติ)

พีชาติได้เล่าถึงชีวิตประจำวันว่า บางวันอาจมีตื่นสายบ้าง ถ้าเมา แต่พอสร้างเมาแล้วก็จะ ไปทำงานเร็ว การทำงานไม่เป็นกิจจะลักษณะ ขึ้นกับว่าในแต่ละวันจะสามารถสมัครงานได้หรือไม่ ถ้าไม่ได้ก็เก็บของเก่าขายแต่ “ไม่ถนัดนัก” ส่วนมากจะไปรับจ้างขนของตามตลาดคลองถม ชีวิต เป็นอยู่อย่างนี้ทุกวัน พีชาติยังบอกถึงความรู้สึกของการใช้ชีวิตอย่างนี้ว่า ในช่วงแรกค่อนข้างอึดอัด ทำใจยอมรับกับสภาพไม่ได้ “รู้สึกอาย” ที่ต้องใช้ชีวิตในสวนสาธารณะเช่นนี้ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป ก็ปรับตัวอยู่ได้

....ผมก็อยู่แบบไปวัน ๆ ครับ เข้ามาก็ตื่นสายหน่อย ถ้าสร้างเมาเร็ว ก็ไปทำงานเร็ว งานที่ทำก็มี หลายอย่าง แต่ก่อนก็เคยเก็บของเก่าขาย แต่ดูแล้วไม่ถนัด พักหลังก็เลยไปรับจ้างเขาขนของ ตาม ตลาดบ้าง ตามคลองถมบ้าง ยังมีเงินมาใช้จ่ายไปวัน ๆ....ยังหาเล็กล้าน้อยกินได้ อายเขาอะ ทำใจอยู่ นานกว่าจะยอมรับตัวเองได้

(พีชาติ)

อย่างไรก็ตามพีชาติได้กล่าวถึงความรู้สึกของการมีเพื่อนในสวนสาธารณะว่า เพื่อน ๆ ทำให้ “ลืมเรื่องเครียด” แต่เมื่อใดที่ต้องอยู่ลำพังเพียงคนเดียว ก็จะคิดมากและกังวลใจกับชีวิตของตนเอง พีชาติบอกอีกว่า เพื่อน ๆ บางคน เวลาอยู่ในวงเหล้า “ห้ามให้พูดเรื่องอดีต” ทั้งนี้เพราะพวกเขาอยากจะมี ดังนั้นเรื่องส่วนใหญ่ในวงสุราจึงเป็นเรื่องทั่วไป “สัพเพเหระ” “การเมือง” และ “ผู้หญิง” ตามประสาของกลุ่มผู้ชายวัยทำงาน ส่วนเงินที่ใช้ในการซื้อสุรา ขึ้นกับว่าใครทำงานหาเงินได้ก็จะ เป็นเจ้าภาพเลี้ยงเพื่อน ๆ

... อยู่ที่ย่านหลวงยังดี มีเพื่อนคุยเพื่อนกิน ไปวัน ๆ พอลืมเรื่องเครียด ๆ ไปได้ แต่พออยู่คนเดียว ถ้าไม่นอนหลับ ก็มานั่งนึกถึงเรื่องเก่า เหมือนตกนรกเลยครับ...คนที่นี่ ที่เมากันอยู่ทุกวัน ก็เพราะ เขาไม่ยอมคิดเรื่องเก่า ๆ บางคนห้ามพูดถึงเรื่องที่บ้านก็มี เวลาคุยกันก็คุยเรื่องสัพเพเหระ การเมือง บ้าง ผู้หญิงบ้าง แบบไม่เครียด ใครหาเงินมาได้ก็มาซื้อเหล้าแบ่งกันกิน ทุกคนเจอปัญหาเหมือนกัน ถ้า ไม่ได้มาเจอที่นี่ไม่รู้จะไปอยู่แถวไหนแล้ว ผมอาจจะฆ่าตัวตายไปแล้วก็ได้

(พีชาติ)

ส่วนเรื่องการดูแลสุขภาพ พีชาติบอกว่า “ถ้าไม่หนักหนา” ก็ไม่ไปโรงพยาบาล ทั้งนี้เพราะ ตนไม่มีบัตรรักษาพยาบาลฟรี ทำให้รู้ “อาย” เพราะคิดว่าตนเองเป็นคนไข้ “อนาถา” ดังนั้น แต่ถ้า หากจำเป็นต้องไป ก็ขอความช่วยเหลือจากนักพัฒนาทำบัตรส่งต่อเพื่อไปรับการรักษาที่ศูนย์ สุขภาพ

ถ้าไม่หนักหนาก็ไม่หอรกโรงพยาบาลนะ ใครจะไปบัตรรักษาฟรีก็ไม่มี ไปแบบอนาถาเขาจะดูแล เราหรือ อายเขา นอนพักมันก็หายเอง ถึงคราวก็ตายอยู่ที่นั่นแหละ ให้รู้แล้วรู้รอดไป แต่บางทีคนที่ มี อาการหนักเขาก็ไปนอนมัยกันนะ พี่ที่รถนี้เขาบัตรให้ส่งไปนอนมัย ถ้ามันหนักผมก็คงไปขอบัตรพี่เขา เหมือนกัน

(พีชาติ)

จากชีวิตของพีชาติสังเกตได้ว่า พีชาติสามารถปรับตัวอยู่ในวิถีชีวิตคนเร่ร่อนได้ ถึงแม้ว่า การเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อนในช่วงแรกจะรู้สึก “อาย” ก็ตาม แต่ด้วยเหตุจำเป็นที่พีชาติไม่สามารถสมัครงาน เพื่อให้ได้เงินเดือนตามที่ตนต้องการได้ พีชาติจึงเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตอยู่อย่างคนเร่ร่อนทั้งชีวิตประจำวัน และการหาเลี้ยงชีพในรูปแบบของคนเร่ร่อนทั่วไป อย่างไรก็ตามการมีเพื่อนพูดคุยในวงสุราทำให้พีชาติ สามารถลืมความทุกข์จากอดีตลงได้ และใช้ชีวิตอย่างคนเร่ร่อนจนถึงปัจจุบัน

น้ำซิด

น้ำซิด (นามสมมติ) เป็นคนภาคเหนือ มีพี่น้อง 5 คน เป็นคนสุดท้อง ครอบครัวทำนา แต่น้ำซิดทำนาไม่เป็น พอเรียนจบ ป. 6 ก็ออกมาช่วยแม่เลี้ยงขายของ ในระหว่างช่วยแม่เลี้ยงทำงาน ได้ชอบผู้หญิงคนหนึ่งเป็นรุ่นน้องที่ยังเรียนหนังสืออยู่ แต่ก็ผิดหวังในความรักเนื่องจากถูกผู้ใหญ่กีดกันให้ฝ่ายหญิงมาอยู่กรุงเทพ น้ำซิดบอกว่าด้วยเหตุนี้ทำให้น้ำซิดคิดที่ตามมากกรุงเทพ เพื่อจะได้พบหน้าผู้หญิงรัก น้ำซิดคิดอยู่ตลอดเวลาว่าจะต้องหาโอกาสเข้าไปทำงานในกรุงเทพให้ได้ จนมาวันหนึ่งน้ำซิดได้ตัดสินใจหนีออกจากบ้านโดยมีเพื่อนติดต่องานที่ร้านส่งแก๊สให้ ทำงานครั้งแรกมีรายได้เดือนละ 600 บาท ต่อมาเพื่อนคนบ้านเดียวกันชวนเข้ามาทำงานในกรุงเทพ น้ำซิดซึ่งเคยคาดหวังอยู่แล้วว่าจะเข้ากรุงเทพ เพื่อจะได้มีโอกาสติดต่อกับผู้หญิงรัก จึงไม่ลังเลใจ ครั้นมาอยู่ที่กรุงเทพ น้ำซิดก็ได้มีโอกาสติดต่อกับผู้หญิงรักจริง ๆ แต่เป็นเพียงทางโทรศัพท์ พอนานไป ทั้งสองก็ห่างกันไป จนไม่ได้ติดต่อกันอีกเลย

ตอนนั้นมันเป็นรักครั้งแรกของผม ผมกำลังวัยรุ่น และเธอก็เรียนหนังสืออยู่ ต่อมาผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงก็แยกเรา พาเธอมาอยู่ที่ กทม. ครั้งแรกที่ผมถูกชวนมาทำงานที่ กทม. ผมก็ติดต่อเธอ ว่าจะได้เจอกัน แต่พอานเข้า มันก็ห่างกันไป แล้วเราก็ไม่ได้ติดต่อกันอีกเลย แล้วมันก็เฉย ๆ นะ มันจบไปเองมัน

(น้ำซิด)

ขณะที่อยู่กรุงเทพน้ำซิดทำงานเป็นคนงานโรงไม้แห่งหนึ่งได้เงินเดือนๆ ละ 1,000 บาท ทำงานอยู่ได้ไม่นาน ก็มีเพื่อนชวนไปทำงานโรงพิมพ์แห่งหนึ่ง เริ่มต้นจากเงินเดือน 1,600 บาท มาเป็น 1,800 จนกระทั่งได้เงินเดือนล่าสุด 3,800 บาท น้ำซิดทำงานอยู่โรงพิมพ์นาน 5 ปี ต้องออกจากงาน เพราะเล่นการพนัน จนคำมีด พอเข้าทำงานไม่ไหว จนกระทั่งถ้าแก้จับได้ พนักงานที่เล่นการพนันจึงถูกไล่ออกทั้งหมด

ตอนนั้นผมสำนึกผิด ทำงานอยู่ดีๆ จากเงินเดือนๆ ละพันกว่า จนเขาขึ้นให้ถึงเกือบสี่พัน ก็รู้ๆ อยู่ว่า เสี่ยเจ้าของร้านเขาไม่ชอบให้เล่นการพนัน จนเขาดังกฎว่า ห้ามเล่นการพนัน พวกเราไม่รักดี ยังหลบเสียไปเล่นโดยเฉพาะช่วงเงินเดือนออก เล่นกันจนคำมีด จนถ้าแก้จับได้เลยถูกจับออกทั้งหมด สมแล้วที่ถูกไล่ออก ไม่รักดีก็อย่างนี้แหละ

(น้ำซิด)

น้ำซิด บอกว่า หลังจากออกงานโรงพิมพ์ ก็ไปได้งานทาสี ได้ค่าแรงวันละ 180 บาท ระยะแรกก็ดีมีงานทำทุกวัน แต่ต่อมาไม่มีงาน ต้องกลายเป็นคนตกงาน แล้วมานอนอยู่สนามสวนสาธารณะใจกลางเมืองหลวง “ตอนทำงานทาสีนี่ดีนะ หัวหน้าเขาดีมากเลย ขนาดตอนไม่มีงานเข้า เขายังให้เบ็กเงินไปใช้ล่วงหน้าได้ พอหน้าเข้าก็เกรงใจหัวหน้า ผมเลยขอเบ็กเงินเป็นครั้งสุดท้าย ออกมาตั้งหลักอยู่ที่สนาม....”

น้ำซิด บอกว่า คนที่เข้ามากรุงเทพไม่มีที่นอน ก็ต้องมานอนที่แห่งนี้ “ใครๆ เขาก็รู้ทั้งนั้นว่า ถ้ามากรุงเทพแล้วไม่มีที่นอน ก็ต้องมานอนที่สนาม....”

น้ำซิดได้เล่าถึงการใช้ชีวิตอยู่ในสนามว่า จะพักหลับนอนอยู่ในบริเวณหน้าพระบรมมหาราชวัง ตื่นเช้ามาจะทำภารกิจส่วนตัวที่รถสุขา ของ กทม. ที่จอดอยู่บริเวณศาลหลักเมือง โดยในช่วงแรก น้ำซิดจะทำอาชีพเก็บของเก่าขายย่านถนนเข้าสาร-บางลำพู พอเสร็จงานแล้วในช่วงบ่ายก็จะไปนั่งเล่นอยู่แถวๆ บริเวณพระแม่ธรณี นั่งคุยกับกลุ่มเพื่อน ๆ ส่วนเรื่องอาหารการกินก็จะซื้อกินเอง ไม่เคยมาขออุปถัมภ์จากนักพัฒนา แต่ถ้าคนมาบริจาคอาหารในสนามหลวงน้ำซิดก็จะไปเข้าคิวรับแจกอาหารฟรีเช่นกัน “ไปเข้าคิวรับ ที่วัดรอบๆ ก็ไปนะ ถ้ามีข้าวฟรีก็จะไปจะได้ไม่เสียตังค์ซื้อ”

น้ำซิดเข้ามาใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ในสนามหลวงได้ไม่นาน ก็ได้พบกับพี่หมาย แม่มายลูกติด 3 คน ที่สนามหลวง แล้วมีชีวิตคู่ร่วมกัน กระทั่งมีลูกด้วยกัน 1 คน ใช้ชีวิตที่สนามหลวงเป็นเวลา 13 ปี

ตอนนั้นก็เข้ามาอยู่ที่สนามหลวงแล้ว กำลังทำมาหากินอยู่ก็เจอกับพี่หมายที่แรกนึกว่าเป็นผู้หญิงหากิน ก็เลยเข้าไปป้อเขา แต่เขาไม่เล่นด้วย ทำให้ได้รู้จักกัน แล้วก็รู้สึกชอบ ตอนหลังก็มารู้ว่ามียูกติดมาด้วย 3 คน... คิดดูสิขนาดมีลูกมาตั้ง 3 คน แล้วเป็นคนเร่ร่อนด้วยยังเลี้ยงลูกมาได้ ยอมรับเลยว่าเขาก็ไม่เบานะ

(น้ำซิด)

หลังจากอยู่กินกับพี่หมายไม่ถึงปีก็มีอาชีพเพิ่มอีก 1 อย่างคือ การขาย “ล็อตตารี” โดยจะขาย 3 วันก่อนจะถึงวันออกรางวัล “พี่หมายบอกว่าขายล็อตตารีได้เงินดีกว่า พอใกล้วันหวยออกก็จะมาขายล็อตตารี ขายดีด้วย ก็เอาลูกมันมาขายด้วย” (น้ำซิด)

น้ำซิดเล่าว่า ครอบครัวของน้ำซิด มีคนรู้จักกันทั้งหมด เพราะเป็นครอบครัวเดียวใน
สนามหลวงที่มีลูกมากที่สุดและเป็นผู้หญิงทั้ง 4 คน

นอกจากนี้ น้ำซิดยังเล่าถึงเหตุการณ์ครั้งสำคัญในชีวิต ที่เกิดขึ้นกับลูกสาว เป็นเหตุการณ์ที่
น้ำซิดบอกว่า “รู้สึกเจ็บใจที่สุด” ด้วยเหตุเพราะตนเป็น “คนเร่ร่อน” จึงถูกผม น้ำซิดเล่าถึงเหตุการณ์นั้น
ให้ฟังว่า ลูกสาวของตนที่ติดแม่มา ถูกแท็กชู้ดไปข่มขืน พอเรื่องเป็นคดีขึ้นมา ตำรวจกลับกล่าวหาว่า
น้ำซิดซึ่งเป็นพ่อเลี้ยงเป็นคนข่มขืนลูกของตน แต่น้ำซิดไม่ยอมรับจึงถูกตำรวจซ้อมเพื่อให้รับสารภาพ
ในที่สุดน้ำซิดจึงขอให้มีการพิสูจน์หลักฐาน ความจริงจึงปรากฏว่าน้ำซิดไม่ได้เป็นผู้กระทำ

ตอนนั้นแกหกขวบ ไอ้แท็กชู้ไหนดก็ไม่รู้มันมาฉุดลูกผมไปข่มขืน คนสนามหลวงเขารู้กันทั้งหมด
มันทำได้กับเด็กหกขวบ ยังไม่พอตำรวจมันดันมาซ้อม กล่าวหาว่าผมเป็นพ่อเลี้ยงข่มขืนลูก ผมไม่ยอม
จนทำยังงี้ก็ไม่ยอม ถูกซ้อมจนหมดหมด แต่พอผลตรวจเลือดมาว่า ผมไม่ได้ข่มขืนลูกจริงๆ เขาถึงค่อย
ปล่อย ไอ้ความเจ็บปวดทางร่างกายจิตใจมันเรียกคืนมาไม่ได้ แต่มันเจ็บใจจริงๆ เห็นเราเป็นคนเร่ร่อน
ยากจน จะให้ยอมรับว่าเป็นคนร้าย เจ็บทั้งตัวทั้งใจ พุดที่โรมันโมโหทุกที

(น้ำซิด)

น้ำซิดบอกว่าหลังจากเหตุการณ์ครั้งนั้นแล้ว น้ำซิดตั้งใจที่จะดูแลครอบครัวเป็นอย่างดี ขยัน
ทำมาหากิน แต่สิ่งที่น้ำซิดกำลังเป็นห่วงในขณะนี้คือ ห่วงว่าเมื่อสนามหลวงปิด ไม่รู้ว่าจะพาลูก ๆ
ไปอยู่กันที่ไหน “การใช้ชีวิตอยู่ที่นี้ก็ดี ไม่ได้ยากลำบากอะไร เราอยู่กันได้ ช่วยกันทำมาหากินตามมี
ตามเกิด ได้เลี้ยงลูกไปวันๆ...แต่ยังไม่รู้ว่าจะทำยังไงเลยกับที่เขาจะปิดสนามหลวง เป็นห่วงลูกมัน
อยู่เหมือนกันว่าจะไปอยู่กันที่ไหน เมื่อก่อนก็เคยประกาศเหมือนกันแต่ก็ไม่เห็นจะปิดเลย” (น้ำซิด)

หลังจากพุดคุยถึงเรื่องที่น่าซิดเป็นกังวล ผู้วิจัยได้แนะนำให้ น้ำซิดไปปรึกษากับนักพัฒนา
เกี่ยวกับช่วยเหลือลูก ๆ และการหาที่อยู่ที่เหมาะสมต่อไป

น้ำเกิด

น้ำเกิด (นามสมมุติ) อายุ 48 ปี เร่ร่อนอยู่สวนสาธารณะแห่งนี้มานานกว่า 14 ปี บ้านเกิดอยู่ที่ภาคใต้ พ่อทำงานสวนยางของบริษัทแห่งหนึ่ง กระทั่งบริษัทเลิกกิจการ แล้วยกสวนยางให้พ่อของน้ำเกิด จำนวน 40 ไร่ เพื่อตอบแทนความซื่อสัตย์ แต่ชีวิตครอบครัวกลับไม่สมบูรณ์เนื่องจากพ่อมีภรรยาใหม่ จากเด็กที่เคยเรียนดีระดับได้ทุน กลายเป็นเด็กหนีออกจากบ้านตั้งแต่อายุ 11 ขวบ ขโมยเงินพ่อขึ้นรถไฟเข้ากรุงเทพตามลำพัง มาใช้ชีวิตเป็นเด็กเร่ร่อนอยู่สวนสาธารณะกลางกรุง ทำงานเป็นเด็กขายหนังสือพิมพ์ และขับรถแท็กซี่

ตอนนั้นฐานะทางบ้านก็ดีขึ้นเลย กินอยู่ก็สบาย ตอนเด็กผมก็เรียนเก่งชะด้วย ได้รับทุนเรียนดีตลอด....เรียนเก่งไปก็เท่านั้น ตอนหลังผมไม่มีกำลังใจจะเรียน เกลียดพ่อ อยู่ดี ๆ ไปมีเมียใหม่ ผมไม่ชอบ ผมมีแม่คนเดียว ไปเอาใครไม่รู้มาเป็นแม่ผม ผมทนไม่ไหว เลยหนีออกจากบ้าน....ผมหนีออกจากบ้านตอน 11 ขวบ ขโมยเงินพ่อขึ้นรถไฟเข้ากรุงเทพฯ คนเดียว....ก็มาสนามหลวงนี้แหละ ไม่ได้อยู่กับใคร อยู่คนเดียวอาศัย เห็นมีเด็กขายหนังสือพิมพ์ข้างถนน ก็ไปขอเขาขายมั่ง เห็นเขาขับรถแท็กซี่ได้เงินมันไม่ยาก ก็ทำมั่ง ตอนนั้นหนังสือพิมพ์เล่มละ 6 สลึงได้

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดบอกว่า คนบ้านนอกเข้ากรุงจะมาอยู่ที่สนามหลวง ไม่มีที่นอนก็มานอนที่สนามหลวง อยู่ได้เดือนเดียวพ่อก็มาตามกลับบ้านไปเรียนหนังสือต่อจนเข้าสู่วัยรุ่น

โห่ คนบ้านนอกเข้ากรุง มากรุงเขาก็มาตั้งหลักที่สนามหลวงกันทั้งนั้นแหละ ไม่มีที่นอนก็มานอนสนามหลวงได้ ใคร ๆ ก็รู้จักสนามหลวงกันหมด สมัยก่อน ใคร ๆ ก็อยากมาสนามหลวงกันทั้งนั้น....กรุงเทพกับสนามหลวง เป็นของคู่กัน ใครนึกถึงกรุงเทพเขาก็นึกถึงสนามหลวงกันทั้งนั้นแหละ แต่สมัยนี้ไม่รู้ละ แต่เมื่อก่อน ร้อยทั้งร้อย พ่อบอกว่าจะมาเมืองกรุง ก็มาที่สนามหลวงกันทั้งนั้น ใคร ๆ ก็อยากเห็นอยากไหว้วัดพระแก้วทั้งนั้น....อยู่ได้แค่เดือนเดียวเองมั้ง พ่อก็มาตามกลับไปบ้าน กลับบ้านก็ไม่อยากทำอะไร เรียนหนังสือ ก็เรียนไปได้เรื่อย ๆ อาศัยหัวดี ไม่ต้องอ่านก็สอบได้ พ่อเข้าวัยรุ่น ก็ใช้ชีวิตแบบ ฮิปปี

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดเล่าถึงช่วงชีวิตในวัยรุ่นว่า ใช้ชีวิตเป็นแบบแก๊งค์ เรียกว่า “แก๊งค์เทวดาเดินดิน” ปล้นหลายราย พอปล้นได้เงินก็ส่งมาให้ที่บ้านใช้ด้วย ทำให้คนกลัวทั้งเมือง ตำรวจกองปราบ กรุงเทพฯลงมาปราบ เพื่อนถูกจับตาย และตนถูกจับที่นครศรีธรรมราช ถูกนำไปขังที่สงขลา

เทวดาเดินดิน มันเป็นกิตติศัพท์ของแก๊งค์ ที่ผมอยู่....ปล้นไ้ ตอนนั้นมันมาก...พอปล้นได้เงินมาก ก็ส่งให้ที่บ้านใช้ด้วย.... ตำรวจที่ไหนก็จับไม่ได้ ตอนนั้นล่ำลือกันไปจนตำรวจกองปราบ ยกทีมจาก กรุงเทพฯมาปราบเองเลย มีเพื่อนถูกจับตายด้วย ส่วนตัวผมเองจนมุมถูกจับข้อหาอันธพาล ที่ นครศรีธรรมราช ถูกเอามาขังที่สงขลา

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดบอกว่า พอถูกขังได้สามเดือน พ่อได้ไถ่กลับบ้าน แล้วไปบวช เมื่ออายุสิบแปดปี บวชได้ประมาณหนึ่งเดือน ได้สึกมาอยู่ในกลุ่มนักเลง คุ่มบ่อน ปล้นร้านทอง ถูกจับอีกครั้ง ศาลตัดสินจำคุกยี่สิบห้าปี เคยคิดแหกคุกเลย ให้มาประจำที่คุกบางขวาง ประมาณห้าปี ทำตัวดีเลย ลดหย่อน ได้รับอภัยโทษ

พอผมถูกขังอยู่สงขลาได้ 3 เดือน พ่อมาไถ่กลับบ้าน ออกมาถึงได้บวช ตอนอายุ 18 ปี....บวชได้สัก เดือน ก็สึก ออกมาก็ยังอยู่ในกลุ่มนักเลง และเริ่มก่อเหตุครั้งใหญ่ คุ่มบ่อนและปล้นร้านทอง จนมาถูกจับ ที่นราธิวาส ศาลตัดสินจำคุก 25 ปี เป็นคดีอุกฉกรรจ์ จะคิดแหกคุก เขาจับได้เลยถูกส่งมาขังที่บางขวาง แต่ระหว่างติดคุก ทำตัวดี ได้ลดหย่อน ได้รับอภัยโทษ เลยได้ออกมา เอาจริง ๆ ก็ได้ไม่นานหรอก...รวม ติดจริง ๆ แค่ 5 ปีกว่า ประมาณปี 2527-28 ก็พ้นคดี แล้ว”

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดเล่าถึงช่วงชีวิตหลังพ้นคดีใน 2528 ว่า ได้กลับไปทำงานกับเพื่อน ฝึกงานช่างก่อสร้าง ทำได้สามปี ได้ไปอยู่ที่พญา วังตัวดี เทียวสถานที่แพง ๆ เล่นสนุกเกอร์ แล้วเริ่มหันมาปล้นร้านทอง อีกหลายร้านกับเพื่อน เพื่อนมีความรู้เรื่องไฟฟ้า ทำให้รอดจากการถูกจับ แต่ก็ถูกจับในร้านที่เขามี กล้องวงจรปิด

กลับไปทำงานกับเพื่อน ช่วงนั้นก็ฝึกวิชาช่างก่อสร้างไปด้วย ทำอยู่ได้ 3 ปี แล้วก็หลีกตัวไปอยู่ที่ พญา....มีคนชวนให้ไปปล้นร้านทองอีก....ร้านทองที่ว่า มีสัญญาณกันขโมยด้วยนะ ยังไงผมก็เข้าได้ เพราะเพื่อนคนหนึ่งในแก๊งค์ มันรู้เรื่องไฟฟ้าดี เคยทำงานการไฟฟ้าฯ มาก่อน ส่วนผมจะเข้าทางหลังคา ทำสำเร็จทุกราย....ตำรวจเขาคงรู้เบาะแส แล้วสืบมาเรื่อย จนมาจับผมเอาไป ตอนนั้นคนเขายังไม่เชื่อ เลยว่า ผมเหวอเป็นโจร เพราะผมวางตัวดีตลอด เทียวแพง ๆ มีระดับ แทงสนุกโต๊ะข้าง ๆ ตำรวจเลย แต่ ที่ไม่รอดเพราะร้านมีวงจรปิดก็เลยเกมส์

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดเล่าว่า เหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ถูกตัดสินติดจำคุกสิบเอ็ดปีหกเดือน ที่จังหวัดชลบุรี ขณะอยู่ในเรือนจำวางตัวเป็นเจ้าพ่อปล่อยเงินกู้ในเรือนจำ เลยถูกส่งไปอยู่จังหวัดพิษณุโลก แต่ปฏิบัติตัวดีเลยได้ลดหย่อนเหลือจำคุกเพียงห้าปีสิบเอ็ดเดือน

11 ปี 6 เดือน แต่รวมติดจริง ๆ 5 ปี 11 เดือน อันที่จริงควรจะถูกจำที่เรือนจำชลบุรี แต่ระหว่างที่ตัวเองติดคุก ยังเข้าไปวางตัวเป็นเจ้าพ่อ ปล่อยเงินกู้ในเรือนจำอีก เลยถูกส่งไปที่พิษณุโลก ที่เรียกว่า รวมดาวร้ายอยู่ที่นั่น พอไปเราก็ก้าวตัวดี เลยได้ลดหย่อนโทษ.... พอดีเป็นช่วงฉลองรัชมังคลาภิเษก ในหลวง แล้วก็เช็ด เบื่อ เลยช่วยผู้คุมทำโน่นทำนี่ เขาเห็นทำตัวดีเลยเสนอ ลดโทษ

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดบอกว่า ตอนนี่เลิกทำผิดกฎหมายแล้ว เพราะช่วงที่อยู่ในเรือนจำ ได้พบคนที่มีความรู้ แนะนำให้อ่านหนังสือ กฎแห่งกรรม จึงเริ่มคิดได้ กอปรกับแม่ขอร้องให้เลิก ช่วงที่กลับบ้านจึงต้องหลบๆ ซ่อน ๆ ต้องไปเยี่ยมแม่ขณะที่ไม่สบายตอนกลางคืน เยี่ยมเสร็จค้างไม่ได้ ต้องรีบกลับ เพราะคิดว่าคนที่เคยถูกปล้นหรือเป็นคู่กรณี รอล่องน่าน “เอาคืน” ส่วนเพื่อนร่วมวงการเดียวกันก็เสียชีวิตหมดแล้ว

เลิกแล้วเรื่องผิดกฎหมายไม่เอาแล้วเบื่อ เช็ด....มีหลายอย่าง ทั้งวิญญูณภาวะ ที่นิ่งขึ้นไม่ก้าวร้าว และการคบหาคนในเรือนจำ ได้พบกับคนมีความรู้ เขาต้องโทษคดีแชร์ชื่อดัง แนะนำให้อ่านหนังสือ กฎแห่งกรรม จึงเริ่มคิดได้ และครั้งสุดท้ายก่อนแม่จะเสียชีวิต แม่ร้องไห้และขอให้เลิก.....ผมจำได้ติดตาเลย เพราะผมมีโจทย์เยอะที่บ้าน แม่ไม่สบายอยากจะไปเยี่ยม ต้องเข้าไปแบบหลบๆ ซ่อนๆ ไม่ให้คนเห็น ต้องนัดกับน้องให้มารับ เข้าไปกลางคืน เยี่ยมเสร็จแล้วออกมา นอนค้างก็ไม่ได้ แม่สั่ง น้ำตาแกลไหลใส่มือผม ‘บอกให้เลิก’ ผมเลยเลิก แต่ก็ยังอยู่บ้านไม่ได้ เพราะช่วงเป็นโจรเราอาจเคยเล่นคนอื่นไว้ ลูกหลานเขาที่รอล่องเราคืนต้องมี ผมไม่กล้าอยู่บ้าน เพื่อนรุ่นเดียวกันที่อยู่ในวงการเดียวกับผมตายหมดแล้ว

(น้ำเกิด)

ทั้งนี้ น้ำเกิดได้อธิบายว่าการที่เพื่อนร่วมวงการเดียวกันเสียชีวิตไปหมด เป็นเพราะ “ไม่รู้จักการออกนอกพื้นที่” จึงถูก “เอาคืน” ส่วนน้ำเกิดออกนอกพื้นที่ด้วยการมาใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นนักเที่ยวไม่อยู่กับที่ แต่ก็นอนที่สวนสาธารณะกลางกรุงแห่งนี้เป็นประจำ อย่างไรก็ดี น้ำเกิดบอกว่า แม้จะเคยทำผิดมามาก แต่ตนก็ไม่เคยทำผิดกับญาติพี่น้องเลย ไม่เคยเอาของที่บ้านออกมาขาย และยังส่งเงินให้ที่บ้าน ส่งน้องสาวเรียน แซ่แมงให้แม่ที่ตลาด

.... เพราะเขาไม่รู้จักการออกนอกพื้นที่ ผมออกนอกพื้นที่เลยรอ....แต่จุดที่ดีของผมนะ ผมไม่เคยทำผิดกับญาติพี่น้อง ไม่เคยเอาของในบ้านมาขาย และช่วงผมมีเงินผมส่งให้ที่บ้านน้องสาวผมก็เป็นคนส่งเรียน แม่จะขายของที่ตลาด ผมก็ส่งเงินมาให้แม่ได้逞แรงแด้วย

(น้ำเกิด)

ในการใช้ชีวิตอยู่ที่สวนสาธารณะแห่งนี้ เป็นที่ที่ไม่มีใครรู้จัก ถ้าหากอยู่ที่บ้านชีวิตจะไม่ปลอดภัย ต้องอยู่อย่างหวาดระแวง แม้ว่าทุกวันนี้ ไม่มีคดีความแล้ว แต่น้ำเกิดรู้สึกใช้ชีวิตในช่วงวัยหนุ่มได้ขาดหายไป การเป็นคนเร่ร่อนจึงเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตนักเที่ยวที่น้ำเกิดรู้สึกว่าเป็น “อิสระ” ที่ขาดหายไป การเที่ยวของน้ำเกิดในฐานะของคนเร่ร่อนเป็นการเที่ยวที่ไม่มีเงิน แต่น้ำเกิดบอกว่า “ไม่มีเงินก็เที่ยวได้” เพราะไกลบ้าน ไกลญาติ ไม่ต้องอายที่ต้องมานอนสภาพแบบนี้ ดังนั้นรายได้ของน้ำเกิดจึงเป็นรายได้ที่มีไว้สำหรับการเที่ยว อย่างไรก็ตามแม้จะใช้ชีวิตเร่ร่อนแต่น้ำเกิดก็มีทัศนคติชัดเจนว่าจะไม่ปล่อยตนเองให้สับสนเหมือนคนเร่ร่อนทั่วไป

ก็มาอยู่ที่สนามหลวงนี่ไง อยู่แถวบ้านใต้ที่ไหน ไม่ปลอดภัย ต้องอยู่อย่างระแวงผมอยู่ไม่ได้หรอก มาอยู่สนามหลวงดีกว่า ไม่มีใครรู้จัก....ทุกวันนี้คดีผมหมดแล้ว อะไรที่ผิดผมรับโทษหมดแล้ว ผมถึงกล้าเล่าได้แต่เราต้องอยู่อย่างระแวง เลยไม่อยู่บ้าน กับอีกอย่างชีวิตวัยหนุ่มผมไม่ได้เที่ยว อยู่ในคุกชะนาน มันเหมือนมีอะไรขาดหายไป....อิสระไง ขาดอิสระ ผมเลยอยากเที่ยว เที่ยวแบบนี้มันถูก ไม่ต้องมีเงินก็เที่ยวได้และอีกอย่างอยู่ไกลบ้าน ไกลญาติพี่น้อง ไม่ต้องอาย เขาไม่รู้ว่าเรมานอนสภาพแบบนี้ ผมไปทำงานพอมีเงินติดกระเป๋าแล้วก็เที่ยว และจะไม่ปล่อยตัวให้สับสน ไม่อยากให้คนเขารังเกียจ

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดเล่าถึงชีวิตนักเที่ยวของตนว่า ช่วงแรกเก็บของเก่าแถวสยาม สแควร์ เที่ยวตระเวนดูหนังกลางแปลงตามงานวัด นั่งรถไฟไปพิษณุโลก เชียงใหม่ เที่ยวไปทุกที่ที่อยากไป พอเงินหมดก็เก็บของเก่าขาย มากพอก็ไปเที่ยวอีก

แรก ๆ ผมเคยเก็บของเก่าอยู่สยาม สแควร์ เคยเที่ยวตระเวนดูหนังกลางแปลงตามงานวัด เคยนั่งรถไฟเล่นขึ้นไปถึงพิษณุโลกเชียงใหม่ เที่ยวไปทุกที่ที่อยากไป พอเงินหมดก็ไปหาเก็บของมาขาย ขายได้ก็เก็บเงินไว้เที่ยว....บางทีก็รับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ใครจะจ้างให้ทำอะไรก็ทำ ตอนไม่มีตังค์ทำได้หมด... พอมากพอก็ไปเที่ยวอีก อยากเที่ยวไหนก็ไป ไปแบบถูก ๆ

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดได้เล่าถึงการใช้ชีวิตทั่วไปว่า อาหารที่สวนสาธารณะแห่งนี้หากินง่าย เนื่องจากมีมูลนิธิของคนจีนทำอาหารแจกให้กินประจำ วันไหนไม่มีก็ไปกินที่วัด หรือไปตามงานต่าง ๆ ก็มีกิน หรือถ้ามีเงินเยอะก็ซื้อกิน ส่วนเรื่องอาบน้ำที่ไหนมีก็อาบน้ำที่นั่น ในวัดบ้าง ห้างน้ำบ้าง อาบวันละครึ่ง ดื่นเช้าล้างหน้าก็เดินทางได้เลย ส่วนเรื่องนอนไม่เลือก ตรงไหนน่าจะนอนก็นอน ได้หมด ห้างน้ำใช้ได้ทุกที่ ทั้งในวัด และห้างน้ำที่ต้องเสียเงินสามบาท แต่ชอบเข้าที่วัด ส่วนช่วงที่มีการชุมนุมทางการเมืองน้ำเกิดก็จะเข้าไปร่วมด้วย

เรื่องกินไม่ต้องห่วง คนสนามหลวงหากินง่าย มีแต่คนเอามาให้กิน เขาจัดงานบ่อย บางทีก็มีมูลนิธิอะไรนั้นก็ไม่มีของคนจีน เขาทำอาหารมาแจกประจำ วันไหนไม่มีก็ไปวัด ไปตามงานต่าง ๆ ก็มีกินแล้ว แต่ถ้ามีเงินเยอะก็ซื้อกินบ้าง ไม่ยากหรอกเรื่องกิน

ไม่ยากหรอก เรื่องอาบน้ำ ตรงไหนมีก็อาบน้ำที่นั่น ในวัดบ้าง ห้างน้ำบ้าง อาบวันละครึ่งก็พอ เข้ามาก็ล้างหน้า ก็เดินทางได้แล้ว ส่วนเรื่องนอนของผมไม่เลือก ตรงไหนน่าจะนอนก็นอน นอนได้หมด

ห้างน้ำทุกที่ รถสุขาก็มี ในวัดก็มี ห้างน้ำเสียตังค์ก็มี สามบาทก็เข้าได้ ถ้ามีตังค์ ส่วนผมจะชอบไปวัด สบายดี พระไม่ว่าอะไร

(น้ำเกิด)

น้ำเกิดได้กล่าวถึงการจัดการกับชีวิตของตนเองในช่วงที่จะมีการปิดสวนสาธารณะว่า ต้องดูว่าช่วงนั้นเกี่ยวกับการเที่ยวหรือยัง อย่างไรก็ตามน้ำเกิดก็ยังคิดที่จะหาโอกาสไปไหว้ศพแม่ของตนในบ้านเกิด

ก็เคยคิดนะ ถ้าเป็นไปได้ก็อยากกลับไปอยู่ที่บ้าน สงสัยต้องรอให้เที่ยวเบื่อก่อน เผลอ ๆ ก็ไม่รู้เหมือนกัน อาจจะตายตอนเที่ยวก็ได้ แต่ก่อนตายอยากจะมีโอกาสไปไหว้ศพแม่ก่อน...ใช่ แต่ไม่ใช่ตอนนี้ ตอนนี้ยังไม่อยากไป แต่เดี๋ยวเขาปิดสนามหลวง ก็คงจะได้ไป....วันนี้ว่าจะไปแถวคลองถม ไปดูของเก่าเล่น บางทีเผื่อจะเจออะไรดี ๆ...ก็เผื่อมีใครเขาทิ้งอะไร เขาไม่เอา เราก็จะได้ขอเขา เอามาขายได้ในสนามหลวง

(น้ำเกิด)

พี่สมรและพี่ชา

พี่สมร (นามสมมุติ) อายุ 47 ปี เป็นคนภาคกลาง มีพี่น้องทั้งหมด 5 คน เป็นคนสุดท้อง มีพี่ชายทั้งหมด พ่อและแม่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก ตอนอยู่ที่บ้านไม่ได้ทำงานอะไรเพราะว่าเรียนจบแค่ ป.6 เลยอยู่บ้านเฉยๆ แต่มีพี่ชาย 2 คนที่ยังไม่ได้มีครอบครัวต้องทำงาน พี่สมรบอกว่า ทุกครั้งที่พี่ชายทะเลาะกันก็จะพาลไปลงที่พี่สมรบ่อยๆ ทำให้พี่สมรรู้สึกเบื่อ และรู้สึกว่าตนเองที่เป็นภาระเรื่องของพี่ชาย จนวันหนึ่งพี่สมรตัดสินใจออกจากบ้านมากรุงเทพฯ โดยเข้ามาตั้งต้นที่หมอชิตเป็นที่แรก แล้วจึงมาพบกับพี่ชา “ใครๆ ก็ต้องมาทำงานหาเลี้ยงฉัน มีฉันคนเดียวที่ไม่ได้ทำงาน... ไม่อยากจะเป็นภาระของใครอีกแล้ว” (พี่สมร)

ส่วนพี่ชา (นามสมมุติ) อายุ 49 ปี เป็นคนบุรีรัมย์ มีพี่น้อง 2 คน เป็นคนสุดท้อง ฐานะที่บ้านพออยู่พอกิน เรียนจบชั้น ป.4 พ่อแม่แยกทางกันตั้งแต่ยังเด็ก ที่บ้านทำนา เคยเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ตั้งแต่อายุ 15 ปี แต่ระยะแรกยังเป็นการเข้ามาทำงานเป็นฤดูกาล คือเข้ามาทำงานหน้าแล้งพอถึงหน้าฝนก็กลับไปทำนา งานแรกที่ทำ คืองานพี่ชายพาไปฝากเป็นเด็กฝึกงานอยู่ร้านซ่อมรถ ปีต่อมาเข้าทำงานโรงกลึง จนอายุครบเกณฑ์ทหาร

พี่ชา บอกว่า เคยทำงานที่สิงคโปร์ เป็นช่างไม้อยู่ 2 ปี ได้ส่งเงินกลับมาให้แม่ใช้หนี้สิน เมื่อถูกส่งกลับมาบ้านก็มาทำงานที่หมอชิต เป็นเด็กรถสายพนมไพร-ร้อยเอ็ด ระยะหลังมาเป็นคนเก็บเงินค่าโดยสาร ทำอยู่ 5 ปี จนมาทะเลาะกับพี่ชายเพราะเงินที่เคยส่งมาให้ที่บ้านแทนที่ทางบ้านเอาไปออกดอกผลกับไปให้พี่ชายไปต่างประเทศ และถูกนายหน้าหลอกจนหมด

ช่วงแรกทำงานเป็นช่างไม้ 2 ปีแรกผมส่งเงินกลับมาให้ที่บ้านได้ แส่นห้าหมื่น หนี้สินอะไรต่างๆ ผมก็ไถให้หมดเลย....พอปีที่ 3 งานมันหมด ไม่ได้ทำอะไรเลย ก็อยู่พอให้พาสปอร์ตมันครบ 4 ปี แต่ก็ไม่รู้จะหางานทำหาเงินส่งไปทำไม เงินที่เคยส่งไปให้ที่บ้าน พี่มันก็เอาไปซาชู ก็คิดว่าจะเอาไปทำอะไรที่มันออกดอกออกผลบ้าง แต่ดันโดนนายหน้าหลอกซะหมดตัวเลย

(พี่ชา)

จากนั้นพี่ชาจึงยืมเงินหน้า 200 บาทเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ เพื่อไปสมัครงานรีดผ้าที่บ้านคนรวย ตามคำแนะนำจากกรมแรงงาน จนมาได้พบกับพี่สมร “.....ไปทำงานรีดผ้าที่บ้านคนรวย เขาถามว่ามีบ้านญาติพักไหม ผมอายุ ไม่กล้าบอกว่าไม่มีที่พัก ก็เลยบอกเขาว่ามี แล้วมาอาศัยแถวคิวรถ นั่งรอจนเช้า” (พี่ชา)

ต่อมาพี่ซาไปทำงานเป็นเด็กรถที่ บขส. สายหนึ่งในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ค่าจ้างวันละ 200 บาท ระยะเวลาเป็นคนเก็บเงินค่าโดยสารเอง และได้เปอร์เซ็นต์จากค่าตัวที่เก็บได้ พี่ซาทำงานนี้ประมาณ 5 ปี จึงได้มาพบกับพี่สมรที่ท่ารถขนส่งสายหนึ่ง (พี่ซา)

พี่สมร บอกว่า ขณะที่นั่งรอหางานที่หมอชิต มีคน ๆ หนึ่งเดินเข้ามาทัก เชิญชวนให้ไปทำงานกรอกน้ำโพลาลิสกับญาติ พอขึ้นรถแท็กซี่เกิดหลับ และเขาพาเข้าโรงแรม คนนั้นก็ชื่อ “พี่ซา” อย่างไรก็ดีพี่ซาสัญญาว่าจะพาไปขอขมาแม่ และขอให้ไปทำงานซักกรีดไปพลาง พร้อมให้เบอร์โทรศัพท์ไว้ พี่สมรกลับไปทำงาน และไม่ได้รับการติดต่อจากพี่ซา ในใจคิดว่าคงทิ้งไปแล้ว ซึ่งความจริงพี่ซาไม่ได้ไปไหนแต่เกิดอุบัติเหตุ

เขามาหา ถามว่าไปไหน เราก็ซื้อบอกเขาไปตามตรงว่า ไม่ได้ไปไหน กำลังรอทำงาน เขาก็บอกว่ามีญาติทำ น้ำ โพลาลิส ไปทำงานกรอกน้ำใส่ขวดดีกว่า ทำมากได้มากทำน้อยได้น้อย งานไม่หนัก อีสระ เราก็เห็นว่าดี เขาพาเราขึ้นแท็กซี่และก็กลับไปเลย....เขาพาไปโรงแรมแทน

(พี่สมร)

พี่ซาได้เล่าถึงช่วงประสบอุบัติเหตุให้ฟังว่า ช่วงที่ทำงานเป็นกระเป๋ารถเมล์ เกิดอุบัติเหตุรถชนที่อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา จนสลบ ถูกนำส่งโรงพยาบาล เงินค่าโดยสารหายหมด พอฟื้นขึ้นมา ก็หนีจากโรงพยาบาลเพราะไม่มีเงินจ่ายค่ารักษาพยาบาล แถมถูกบริษัทประกันหลอกให้ไม่เอาเรื่อง พอกลับมาที่บริษัทก็รู้ว่ามีผู้หญิงมาหาให้เบอร์โทรศัพท์ฝากไว้ และได้โทรติดต่อไปที่ร้านซักกรีด จากนั้นจึงติดต่อกันมาตลอด จนได้ตกลงมาอยู่ด้วยกัน

ปีนั้นผมจำได้ ปีที่มีอะไรคราสๆ นะ พ้ามืดหมดนะ พอพ้ามืดแล้วรถที่ผมเป็นกระเป๋ารถเมล์เกิดชนอยู่ที่สีคิ้ว ผมสลบไปเลย มีคนพาไปส่งโรงพยาบาล เงินที่ผมเก็บค่ารถตกหาหกล้นหายหมด ฟื้นมาที่โรงพยาบาล ค่ารักษาผมก็ไม่มี ผมหนีมาจากโรงพยาบาลทั้งชุดโรงพยาบาลเลย เพราะไม่มีตังค์จ่าย บริษัทประกันมันหลอกผมให้ผมบอกว่าผมไม่เอาเรื่อง พอกลับมาที่บริษัทเจอเพื่อน เพื่อนผมก็บอกว่ามีผู้หญิงมาหาเขาให้เบอร์โทรศัพท์ฝากไว้ ผมก็โทรไปหาที่ทำงานที่เขาซักกรีด และก็อยู่ด้วยกัน

(พี่ซา)

ฟีสมร บอกว่า ช่วงที่ตกลงใช้ชีวิตคู่ด้วยกัน ฟีสมรให้พี่ชาเล็กเป็นกระเป๋ารถเพราะกลัวอุบัติเหตุ พี่ชาจึงทำงานก่อสร้างแทน ได้ค่าแรงวันละ 180 บาท ส่วนฟีสมรเป็นผู้หญิงได้ค่าแรงวันละ 120 บาท แม้จะได้ค่าจ้างไม่มากแต่ทั้งสองก็พอใจ ปีต่อมามีลูกด้วยกันหนึ่งคน แต่พอทำงานไปสักระยะก็ถูกโกงค่าแรงตลอด ต้องเปลี่ยนนายจ้างใหม่ เพราะลูกยังเล็ก ทั้งคู่มีประสบการณ์ถูกโกงค่าแรงหลายครั้ง ครั้งสำคัญ คือถูกโกงค่าแรงที่สุพรรณบุรี นายจ้างเอาปืนมาขู่ แต่ก็ไม่ไปแจ้งตำรวจ จนได้เงินคืน ส่วนครั้งสุดท้าย ปี 2541 ถูกโกงค่าแรงที่จังหวัดปราจีนบุรี ค่าแรงที่ปกติจ่ายเป็นวิก คือ 2 สัปดาห์ ถูกผู้รับเหมาติดไว้ 2 วิก เท่ากับ 1 เดือน เป็นเงิน 6 พันกว่าบาท ระหว่างนี้เขาให้เชื่ออาหารกินได้ แต่ไม่มีเงิน ในที่สุดต้องไปร้องเจ้าหน้าที่กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ทำเรื่องร้องเรียนไว้ นานเป็นเดือน กว่าจะได้เงินคืนระหว่างรอพักอยู่ที่บ้านญาติของพี่ชาที่อำเภอตาพระยา ฟีสมรเคยพาพี่ชาไปอยู่บ้าน แต่พี่ชายของฟีสมรไม่ยอมรับ “เขาชอบพูดกระทบหาว่าพี่ชาจะพาคุณไสยมาใส่ตัว เพราะเห็นว่าพี่ชาเป็นคนบุรีรัมย์ เป็นพวกเขมร ฉันทก็เลยไม่คิดจะไปอยู่ที่บ้านอีก” (ฟีสมร)

ฟีสมร บอกว่า พอได้เงินมาก็ แบ่งให้ป้าที่อาศัยอยู่ด้วยสามพันบาท ให้อาหกร้อยบาท ซื้อกระติกน้ำร้อนไฟฟ้า มีเงินเหลือหนึ่งพันแปดร้อยบาท จึงลงมาสักรงานที่หัวลำโพง คิดว่าจะไม่ทำงานก่อสร้างแล้วเพราะไม่แน่นอนถูกโกงบ่อย ตั้งใจจะไปทำงานสวน ไปเก็บเงาะที่จันทบุรี แต่ไม่มีคนรับ นายจ้างเขาอยากได้คนโสด แต่ตนมีลูกอ่อนเขาก็จึงไม่ยอมรับ จนเงินหมด ไม่มีจะกินเลยต้องเก็บของเก่าอยู่ที่หัวลำโพง ก่อนจะมาที่สวนสาธารณะแห่งนี้

ได้เงินมา เราก็ให้ป้าที่เรอาศัยเขาอยู่ 3,000 ให้อา 600 ซื้อกระติกน้ำร้อนหม้อไฟฟ้าให้ลูก จำได้ว่าเหลือเงินอยู่ 1800 ตอนมาสักรงานอยู่หัวลำโพง คิดว่าไม่ทำแล้วงานก่อสร้างเพราะไม่แน่นอนถูกโกงบ่อย ตั้งใจว่าจะไปทำงานในสวน ไปเก็บเงาะที่จันทบุรี แต่ไม่มีคนรับ นายจ้างเขาอยากได้คนโสด แต่เรามีลูกอ่อนเขาก็ไม่ยอมรับ จนเงินหมด ไม่มีจะกินเลยต้องเก็บของเก่าอยู่ที่หัวลำโพง ก่อนจะมาที่สนามหลวง.....ไม่มีใครอยากจะเป็นคนเร่ร่อนหรอก

(ฟีสมร)

พี่สมรเล่าถึงชีวิตการเป็นคนเร่ร่อนในสวนสาธารณะว่า ตื่นเช้าตีห้าทั้งสองคนจะทำภารกิจส่วนตัว โดยจะไปอาบน้ำที่วัดใกล้ๆ แล้วก็เดินเก็บหาของเก่าขาย โดยจะเก็บไปเรื่อยๆ ไม่ได้ระบุสถานที่ประจำที่ไปเก็บ แต่จะเป็นบริเวณไม่ไกลจากสวนสาธารณะแห่งนี้มากนัก จากนั้นก็เอาไปขายที่ร้านขายของเก่า ในเวลาประมาณบ่ายสองโมง หลังจากนั้นก็จะมานั่งเล่นอยู่บริเวณริมคลองตลอด แต่ถ้าช่วงไหนที่วัดบริเวณย่านนั้นมีงานวัด หรือมีหนังกลางแปลง ก็จะไปขายกระดาษรองนั่ง ซึ่งจะต้องไปจองที่ตั้งแต่บ่ายสองโมง กว่าที่จะเข้านอนก็ประมาณสองทุ่ม ยกเว้นวันที่ต้องไปขายกระดาษปูนั่ง ซึ่งต้องนอนดึกหรือไม่ก็นอนในงานเลย ส่วนเรื่องอาหารการกินก็ดูว่าที่ไหนมีแจกฟรีก็ไป ทั้งตามงานวัดหรือในสนาม ถ้าจำเป็นต้องซื้อกินก็จะซื้อแถว ๆ บริเวณคลองตลอด

วันไหนได้มากก็มาก วันไหนได้น้อยก็น้อย แค่อ้อยูกิน...แม้เราอยู่สนามหลวงแบบนี้เรา เราก็มีความสุข ไม่ต้องไปเจอการเอารัดเอาเปรียบของพวกนายจ้าง ทำงานอย่างนี้ก็สนุกดี เราก็มีอาชีพเป็นของเรา คอยตระเวนไปตามงานวัดขายกระดาษปูนั่ง ก็ได้เงินดี พอใช้ชีวิตอยู่ได้...ครั้งจะไปรับจ้างคนอื่นก็ไม่ทำแล้ว เช็ด..ก็ทำงานแบบนี้เก็บเงินไปเรื่อย ๆ ถ้ามีเงินมากพอก็จะได้ไปเช่าบ้านอยู่ แต่ไม่ได้หวังว่าจะมีกินร่ำรวยเหมือนคนอื่นเขา

(พี่สมร)

พี่สมรและพี่ชา บอกว่า ขณะนี้กำลังกังวลเกี่ยวกับการหาที่อยู่ใหม่ เนื่องจากพื้นที่สวนสาธารณะที่ตนใช้เป็นที่พักนอนทุกวันกำลังจะถูกปิดเพื่อปรับปรุงครั้งใหญ่ แม้ทราบข่าวว่าทางราชการจะส่งให้ไปอยู่ที่สถานสงเคราะห์ก็ตาม แต่ตนไม่ต้องการ เพราะเกรงว่าจะถูกแยกกันให้อยู่คนละที่ รวมทั้งรู้สึกไม่เป็นอิสระ และไม่ไว้วางใจผู้อื่น “ตอนนี้ก็หนักใจอยู่ไม่รู้ว่าจะไปอยู่กันที่ไหน แต่ก็เข้าใจว่าเขาจะพัฒนาสนามหลวงให้มันดี ใครเขาจะให้เรามาอยู่ได้ตลอด แต่ฉันก็รู้สึกว่าที่นี่เหมือนบ้านฉันนะ...มีความสุขดี ไม่มีอะไรมันก็อยู่ได้...ไม่ต้องมีก็อยู่ได้ เงินไม่มีก็อยู่ได้” (พี่สมร) “ไม่อยากจะไปอยู่หรือที่สถานอะไรพวกนั้น ไม่อยากแยกพ่อ แยกแม่ แยกลูก แล้วมันก็ไม่อิสระ แล้วก็กลัวว่าเขาจะคิดยังไง สมัยนี้คนเราไวใจกันยากจะตาย” (พี่ชา)

ปัจจุบันทั้งคู่ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่ในสวนสาธารณะเนื่องจากปิดปรับปรุงตามประกาศของทางราชการ ล่าสุดทราบข่าวจากคนเร่ร่อนคนอื่นว่า อาจจะอพยพไปอยู่ในจังหวัดใกล้เคียง

พีเจ็ดและพีแดง

พีเจ็ดและพีแดง (นามสมมุติ) พีเจ็ดอายุ 43 ปี ส่วนพีแดงอายุ 40 ปี ทั้งคู่มีภูมิลำเนาอยู่ในเมืองหลวงและใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ที่สวนสาธารณะประมาณ 2 ปี พีเจ็ด มีการศึกษาระดับ ม.3 มีพี่ชาย 2 คน พีเจ็ดเป็นลูกคนสุดท้าย พีแดงเป็นภรรยาของพีเจ็ดตั้งแต่ยังอาศัยอยู่รวมกัน ในบ้านของแม่พีเจ็ด ก่อนหน้าจะมาอยู่ที่สวนสาธารณะกลางกรุง ทั้งคู่ไม่ได้ทำงานอะไร ต่อมาได้ตัดสินใจออกมาอยู่ที่สนามหลวงพร้อมกับพีแดง

พีเจ็ด บอกว่า ก่อนมาอยู่สนามหลวงแห่งนี้ เคยอยู่กับแม่และพี่ ๆ ที่บ้าน แม่มีบ้านหลายหลัง อยู่ในละแวกเดียวกัน ตนเป็นลูกคนสุดท้ายมีพี่ชาย 2 คน แม่ยกบ้านที่เป็นมรดกให้พี่ชายทั้ง 2 คนไปแล้ว ส่วนพีเจ็ดแม่บอกว่า บ้านที่แม่อยู่นั้น แม่จะยกให้พีเจ็ดหลังจากที่แม่เสียชีวิตแล้ว แต่ไม่นานหลังจากที่บรรดาพี่ชายมีครอบครัวและได้มีหลานมาให้เลี้ยง แม่ก็ติดหลาน ทำให้พีเจ็ดรู้สึกห่างเหินจากแม่ และน้อยใจที่แม่รักและใส่ใจหลานมากกว่าตนเอง พีเจ็ดจึงตัดสินใจออกจากบ้านพร้อมกับพีแดง มาที่สนามหลวง

ก่อนมาอยู่สนามหลวง เคยอยู่กับแม่และญาติพี่น้องที่บ้านแม่ แม่มีบ้านหลายหลัง แต่ก่อนผมอยู่กับแม่ ส่วนบ้านหลังอื่นๆ ให้พี่ๆ อยู่กันหมด แม่บอกว่าจะยกบ้านให้หลังจากแม่ตาย แต่พอหลานซึ่งเป็นลูกของพี่ชายโตขึ้น แม่ก็ให้ความรักกับหลาน จนไม่สนใจผม ผมก็เลยขอไปอยู่ข้างนอกตามลำพังกับแฟน

ตอนออกจากบ้านมาครั้งแรกก็ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหน ก็มาที่สนามหลวงนี่แหละ ที่พึ่งแห่งแรกของผม

(พีเจ็ด)

พีแดง บอกว่า รักพีเจ็ดมาก ไม่เคยต่อว่าและมั่นใจในการตัดสินใจของพีเจ็ดมาตลอด ทุ่มเททุกข์ร่วมสุขทุกเวลา บางครั้งพีเจ็ดขอให้พีแดงกลับไปอยู่ที่บ้าน แต่พีแดงก็ไม่ไป จะขออยู่กับพีเจ็ดทุกที่ ครั้งแรกคิดว่าจะมาอยู่สวนสาธารณะแห่งนี้ไม่นาน ถ้าทำงานตั้งตัวได้ ก็จะออกไปอยู่กันตามลำพัง แต่พอนานเข้า การงานก็ไม่ดีขึ้น เงินที่ได้จากการรับจ้างก็ได้ใช้จ่ายไปวัน ๆ ชีวิตก็เลยอยู่อย่างนี้มาตลอด “แต่ก็ดี ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินไปหาซื้อบ้านที่อยู่อาศัย อยู่ที่นี่ก็สบายใจ ผมเป็นห่วงก็แต่แฟนผม ไม่อยากให้มาตกระกำลำบากด้วยเลย บอกให้แกไปอยู่กับแม่แกก็ไม่ไป” (พีเจ็ด)

พี่เจ็ดและพี่แดง บอกว่า เคยกลับเข้าบ้านตนมาแล้วครั้งหนึ่ง เป็นช่วงที่แม่เสียชีวิต แล้วบรรดาพี่ชายได้ตามหาตัวพี่เจ็ด เพื่อต้องการให้พี่เจ็ดไปอยู่บ้าน ไม่ต้องมาใช้ชีวิตเร่ร่อนที่สวนสาธารณะ และครั้งนั้นพี่เจ็ดและพี่แดงก็ตกลงใจที่จะกลับบ้าน เพราะเข้าใจว่า แม่คงจะยกบ้านให้ตนแล้ว ตามที่เคยสัญญา แต่พอไปถึงบ้าน จึงมาทราบภายหลังว่า แม่ได้ยกบ้านของตนให้กับหลานชายแทน ด้วยความรู้สึกเสียใจและน้อยใจอย่างมาก พี่เจ็ดใช้ชีวิตอยู่บ้านไม่นาน ก็ขอกลับเข้ามาใช้ชีวิตในสวนสาธารณะเช่นเดิม

ตอนกลับไปอยู่ที่บ้านแม่ ผมก็คาดการณ์ว่าแม่จะยกบ้านให้ตามสัญญา แต่ปรากฏว่า ในพินัยกรรมแม่กลับยกบ้านให้หลาน ลูกพี่ชาย ผมเสียใจมาก แต่บรรดาพี่ ๆ ก็บอกให้อยู่ที่บ้านไปก่อน โดยให้ผมทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ล้างรถให้ญาติพี่น้อง แลกกับเงินค่าตอบแทนนิดหน่อยและอาหารที่ประทังชีวิตไปวัน ๆ

(พี่เจ็ดและพี่แดง)

พี่เจ็ด บอกว่า ในครั้งนั้นก่อนตัดสินใจมาเร่ร่อนอีกครั้ง รู้สึกว่าการอยู่ในครอบครัวร่วมกับพี่ ๆ เหมือนตนเป็นคนอื่น ชีวิตไม่มีค่าเลย คอยทำงานแลกเงินจากญาติตัวเอง แม่ทำถูกต้องแล้วที่ยกบ้านให้หลาน จึงบอกกับภรรยาจะมาอยู่ที่สวนสาธารณะเหมือนเดิม

อยู่บ้านในครอบครัวตัวเอง แต่ดูเหมือนเป็น คนอื่น ชีวิตไม่มีค่าเลย...ทั้งที่อยู่บ้านตัวเองก็ควรจะมีสิทธิ์อยู่อย่างเจ้าของ แต่กลับต้องมาทำงานเล็กๆ น้อยๆ แลกเงินจากญาติพี่น้องของตัวเอง...ใครเขาจะยกให้กับคนที่ไม่ได้ดูแลเขาละ จริงไหมครับ ผมไม่เคยดูแลแม่เลย ก็ถูกแล้วที่แม่จะยกให้หลาน...จึงบอกกับแดงว่าจะออกไปอยู่สนามหลวงตามเคย

(พี่เจ็ดและพี่แดง)

พีเจิต บอกว่า ครั้งแรกกะว่าจะมาอยู่สนามหลวงไม่นาน ถ้าทำงานตั้งตัวได้ ก็จะออกจากสนามหลวงไปอยู่กันตามลำพัง แต่พอนานเข้า การงานก็ไม่ดีขึ้น เงินที่ได้จากการรับจ้างก็ได้ใช้จ่ายไปวันๆ ชีวิตก็เลยอยู่สนามหลวงมาตลอด “แต่ก็ดี ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินไปหาซื้อบ้านที่อยู่อาศัย อยู่ที่นี่ก็สบายใจ ผมเป็นห่วงก็แต่แฟนผม ไม่อยากให้มาตกระกำลำบากด้วยเลย บอกให้แกไปอยู่กับแม่ แกก็ไม่ไป” (พีเจิต)

พีเจิตได้พูดถึงสวนสาธารณะแห่งนี้ว่าดีที่สุดสำหรับพีเจิตและพีแดง เป็นตัวของตัวเอง มีคนรู้จักและจริงใจ “ที่นี่ดีที่สุดแล้วสำหรับผมและแฟน ในตอนนี้ อย่างน้อยก็ยังเป็นตัวของตัวเอง ดีกว่าอยู่อย่างคนไม่มีค่าในบ้านตัวเอง ลึก ๆ ก็น้อยใจแม่เหมือนกันที่ไม่ยกบ้านให้ แต่กลับยกให้หลาน... อย่างน้อยที่นี่ก็มีคนที่ผมรู้จักและจริงใจกับผม ผมอยู่ที่นี่แล้วสบายใจ” (พีเจิต)

ผู้วิจัย สังเกตเห็น อุปกรณ์เครื่องครัว ที่อยู่บริเวณที่พีเจิตและพีแดงพัก พีเจิตจะมีกลุ่มเพื่อนคนเร่ร่อนด้วยกันที่มักจะไปทำงานด้วยกันเสมอ และกลุ่มเพื่อนคนเร่ร่อนที่มักจะมารวมกลุ่มกันกินอาหารในบริเวณที่พักของพีเจิตและพีแดงทุกเย็น โดยพีแดงจะเป็นแม่ครัวในการทำกับข้าว ส่วนวัตถุดิบนั้น เป็นหน้าที่ของพีเจิตและเพื่อนคนเร่ร่อนหามาแล้วนำมาให้พีแดงทำ และทั้งหมดจึงทานอาหารด้วยกันเป็นกลุ่ม “เขาก็จะเอาของมาให้ทำกิน บางทีเขาก็จะเอาสำเร็จมาเลย แล้วก็มากินกันที่นี่” (พีแดง)

พีแดง บอกว่า ช่วงกลางวันพีเจิตทำงาน ส่วนพีแดงจะพักแถวนี้ จะกินของที่เก็บไว้ตอนกลางคืน พีเจิตจะออกไปทำงานพร้อมกับเพื่อนๆ กลุ่มเดียวกัน “ก็พรรคพวกกัน ก็จะบอกมาแล้วก็ชวนกันไป ก็ไปรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ บ้างแล้วแต่ว่าเขาจะมีงานอะไรให้ทำ” (พีเจิต)

พีเจิต บอกว่า การมาใช้ชีวิตเร่ร่อนอย่างนี้แม้จะมีความลำบากอยู่บ้างแต่ก็ดีกว่าที่จะอยู่อย่างไร้ค่าในบ้านของตนเอง แต่สิ่งที่พีเจิตยังคงเป็นห่วงอยู่เสมอคือ อาการเจ็บป่วยของพีแดง พีเจิตบอกว่าพีแดงสุขภาพไม่ค่อยดีป่วยบ่อย เคยบอกให้กลับไปอยู่บ้าน จะขอใช้ชีวิตเร่ร่อนตามลำพังคนเดียว แต่พีแดงก็ไม่ยอม

ต่อมาไม่นานอาการเจ็บป่วยของพีแดงรุนแรงขึ้น เนื่องจากไม่เคยไปรับการรักษา ผู้วิจัยมาทราบภายหลังว่า พีแดงได้เสียชีวิตแล้วด้วยอาการปอดอักเสบรุนแรงในโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ศพของพีแดงจึงถูกนำไปบำเพ็ญกุศลตามประเพณีที่บ้านของตน ยังคงเหลือแต่พีเจิตที่ต้องใช้ชีวิตเร่ร่อนต่อไป ตามลำพัง

ลุงชัย

ลุงชัย (นามสมมุติ) อายุ 58 ปี ใช้ชีวิตเร่ร่อนอยู่ที่สวนสาธารณะประมาณ 15 ปี เมื่อก่อนลุงชัยรับราชการเป็นทหาร แต่ออกจากราชการก่อนวัยเกษียณเนื่องจาก ออกจากหญิงคนรัก และใช้พื้นที่สวนสาธารณะในเมืองหลวงแห่งนี้ที่เป็นที่พักพิงทางใจเพื่อประชดชีวิตที่หญิงคนรักทิ้งจากไปมีสามีใหม่ จากนั้นก็ใช้ชีวิตอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ครั้งแรกผู้วิจัยพบลุงชัยในลักษณะเป็นคนขอทาน ที่นั่งตามบาทวิถีใกล้สวนสาธารณะแห่งหนึ่งในเมืองหลวง ลุงชัยเป็นคนรูปร่างอ้วน ขอบนุงกางขาเกวย ใส่เสื้อยืด ถือไม้เท้าเพื่อพุงตัว เวลาเดิน เวลานั้นขอทานก็มีกระต๊อหนา ๆ มารอง มีกระเป๋ ใบเล็ก ๆ สีดำสะพายติดตัวตลอดเวลา ครั้งแรกผู้วิจัยยังไม่กล้าเข้าไปพูดคุยด้วย เนื่องจากไม่แน่ใจว่าเป็นคนเร่ร่อน เกรงว่าจะเป็นแก๊งขอทาน แต่พอตกเย็นเห็นลุงชัยเดินมาที่รถโมบาย แล้วหยอดเงินใส่ในกล่องรับบริจาคประมาณ 10 บาท ผู้วิจัยจึงแปลกใจ และถามนักพัฒนา นักพัฒนาจึงแนะนำให้รู้จัก ผู้วิจัยจึงได้สนทนากับลุงชัยและเรียนรู้ชีวิตของลุงตั้งแต่นั้นมา

แม้ว่าลุงชัยจะหาเลี้ยงชีพด้วยการขอทานวันละเล็กน้อย แต่เงินที่ได้จากการขอทานจะนำไปสะสมและออกเงินกู้ให้กับเพื่อน ๆ คนเร่ร่อนในสวนสาธารณะที่ตนรู้จัก โดยเก็บดอกเบี้ยยสูงสุดวันละสิบบาท หากไม่มีก็ไม่ได้ว่าอะไร รอจนกว่าจะนำเงินต้นมาให้ ลุงชัยไม่เคยคาดหวังกับเงินที่จะได้คืน

การออกเงินกู้ให้คนเร่ร่อนนั้น ลุงชัยบอกว่า หวังเพียงเพื่อต้องการให้การช่วยเหลือตามกำลังที่สามารถทำได้ ทุกคืนที่ลุงชัยเดินไปที่รถโมบายของนักพัฒนา จะหย่อนเงินลงในตู้บริจาควันละสิบบาท ทุกครั้ง และนั่งเล่นจนราวสองทุ่มเศษ ลุงชัยก็จะเดินไปที่สวนสาธารณะพร้อมด้วยพร้อมด้วยยามที่ติดตัวตลอดเวลา จากการสังเกต ลุงชัยไม่เคยขอคุปองเพื่อไปรับประทานอาหารฟรีเลย เคยมีนักพัฒนายื่นคุปองให้ลุงชัย แต่ลุงไม่รับ

เย็นวันหนึ่งผู้วิจัยไปนั่งสังเกตลุงชัยขณะขอทานอยู่ห่าง ๆ พอลุงชัยเลิกจากขอทานลุงชัยได้ชวนผู้วิจัยไปที่รถโมบาย พอเดินมาถึงรถโมบายลุงชัยก็หยิบเหรียญสิบบาทออกจากกระเป๋ายามพร้อมทั้งหยอดลงไปในตู้บริจาค และกล่าวชักชวนผู้วิจัยไปกินข้าวเย็นด้วยกันในร้านอาหารตามสั่งใกล้ๆ ละแวกนั้น ผู้วิจัยรับคำเชิญชวนและเดินไปที่ร้านอาหารพร้อม ๆ กับลุงชัย อาหารมื้อนั้นเราสั่งต้มยำไก่และผัดผักรวมมิตรใส่กุ้ง พร้อมด้วยน้ำอิตลเมเย็น ๆ คนละขวด ขณะกินข้าวเราก็คุยเรื่องทั่ว ๆ ไปที่ไม่เครียด ส่วนใหญ่ลุงชัยจะเป็นคนซักถามผู้วิจัยเสียมากกว่า จากการสังเกตการณ์สนทนากันมีคำหนึ่งที่ลุงชัยมักชอบพูดย้ำเสมอคือ “ข้อสัตย์” “การที่ลุงมาอยู่สวนสาธารณะแห่งนี้เพราะความข้อสัตย์คนเราต้องข้อสัตย์จึงจะอยู่ได้.....ความข้อสัตย์ไม่ได้หมายความว่า อยู่สวนสาธารณะด้วยความข้อสัตย์ แต่เป็นความข้อสัตย์ต่อตนเอง คนรักและคนอื่น” (ลุงชัย)

ลุงชัยบอกว่า ไม่อยากพูดถึงเรื่องอดีต ลืมไปแล้ว เป็นเรื่องของคนไม่ซื่อสัตย์ ลุงชัยไม่อยากจดจำ ทุกวันนี้ลุงชัยรู้สึกมีความสุขดีกับการใช้ชีวิตในสวนสาธารณะ ลุงชัยบอกว่าไม่มีญาติพี่น้องลุงตัวคนเดียว ลุงจึงไม่ต้องเป็นห่วงอะไรมาก ส่วนการออกเงินกู้ให้คนเร่ร่อน ทำไปเพราะต้องการให้เขาเป็นคนซื่อสัตย์ และพูดย้ำอีกว่า “คนซื่อสัตย์เท่านั้นจึงจะใช้ชีวิตอยู่ได้” (ลุงชัย)

ลุงชัยขอไม่เล่าถึงเรื่องอดีต ลุงบอกว่าลืมหมดแล้ว ไม่อยากพูดถึง ลุงบอกว่า ชีวิตลุงไม่น่าสนใจอะไร ตอนนี้ลุงก็ใช้ชีวิตอย่างนี้ ขอทาน หาข้าวกิน ไม่กินเหล้า แล้วก็นอน ลุงก็มีความสุขดี “ลุงปลงหมดทุกอย่างแล้ว ลุงพอใจที่จะอยู่ตามลำพังอย่างนี้ ตื่นเข้ามา ไปขอทาน ตกเย็นไปคุยกับเพื่อน แต่ไม่กินเหล้าแล้วก็นอน แค่นั้นเอง” (ลุงชัย)

ผู้วิจัยพยายามถามถึงความคิดในการออกเงินกู้ให้คนเร่ร่อนด้วยกัน ลุงชัยบอกว่า ไม่มีอะไรมาก เป็นเพียงแค่ต้องการช่วยเหลือ อย่างไรก็ตาม ลุงชัยยังเน้นย้ำกับคำว่า “ซื่อสัตย์” ซึ่งลุงบอกว่าถ้าใครซื่อสัตย์จ่ายดอกจ่ายต้นครบ ลุงก็ให้กู้ได้ไปเรื่อย ๆ แต่หากใครไม่จ่ายตามกำหนด ก็ไม่ว่าอะไร แต่จะไม่ให้กู้อีก “ใครมาขอกู้เงิน ก็บอกเขาว่าให้เอาดอกมาให้ด้วยนะสิบบาท ส่วนมันจะให้หรือเปล่านั้นไม่รู้มัน ถ้ามันให้ มันก็กู้ต่อได้ แต่ถ้าไม่ให้ต่อไปมันก็อด คนเราต้องซื่อสัตย์” (ลุงชัย)

ลุงชัยบอกว่าคนเร่ร่อนเวลาขอกู้ก็จะกู้ไม่มาก เขากลัวจะหามาคืนไม่ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นพวกที่มีลูกเล็ก ๆ ต้องไปซื้อนม บางคนก็เอาไปจ่ายค่าปรับเวลาตำรวจจับรถซาเล้ง ส่วนคนที่ขอเงินไปซื้อเหล้ากินลุงไม่ให้ ลุงบอกว่าลุงดูออก ว่าใครจะขอไปใช้ทำอะไร บางคนลุงสงสารก็ให้ไปเลย บางคนก็ไม่เอาดอก ลุงเคยให้กู้มากที่สุดครั้งละ 500 บาท เป็นกรณีไปถ้าเอารถมาจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ส่วนมาก จะให้กู้อยู่ครั้งละ 100 - 200 บาท ต้องพิจารณาเป็นคน ๆ ไป

ลุงให้กู้ไม่มากหรอก ส่วนใหญ่ก็ครั้งละ 100-200 บาท เขาเอาไปซื้อนมให้ลูกบ้าง ซื้อของบ้าง แล้วแต่คุยกัน บางคนก็ไปตำรวจซาเล้งก็มี อันนี้เห็นใจ ให้ยืม 500 เลย เก็บดอกไม่เคยเกิน 10 บาท บางคนนำสงสารก็ไม่เอาดอก บางคนบอกยังไม่เงินให้ ก็ผลัดไปได้ไม่ว่าอะไร แต่ถ้ารู้ว่าเอาไปกินเหล้าจะไม่ให้เลย อันนี้จะดูออกว่าใครกินไม่กิน

(ลุงชัย)

ผู้วิจัยลองถามลุงชัยว่า ขอทานวันหนึ่ง ๆ จะได้เงินมากถึงกับให้เขากู้เลยหรือ แต่ลุงชัยกลับยิ้ม และบอกว่า ได้ไม่มาก ทำให้เกิดความสงสัยต่อว่าแล้วมีเงินมาให้เขากู้ได้อย่างไร ลุงจะพกเงินครั้งละจำนวนมาก ในสถานที่แห่งนี้อย่างไร ในที่สุดก็ได้คำตอบว่า “อย่าลืมนะว่าลุงเคยเป็นทหารเก่า ลุงมีเงินในบัญชีธนาคารเหมือนกัน เงินที่ได้แต่ละวัน ลุงก็ไม่ได้ใช้อะไรมาก ก็สะสมไว้ในบัญชีนั้นแหละ ช่วยเหลือเขาได้ก็ช่วย แต่เขาต้องซื่อสัตย์ด้วย” (ลุงชัย)

จากนั้นผู้วิจัยก็พบกับลุงชัยอีก 2 ถึง 3 ครั้ง หลังจากมีเหตุซุ่มนุ้มเกิดขึ้นในสวนสาธารณะก็ไม่พบลุงชัยอีกเลย ถามใครก็ไม่รู้ใครว่า ผู้วิจัยรู้สึกอับอายเมื่อได้คุยกับลุงชัย นักพัฒนาบอกว่าไม่เคยเห็นลุงชัยสนิทสนมกับใครมาก และรู้สึกแปลกใจที่ลุงชัยชวนผู้วิจัยไปกินข้าวเย็น ชีวิตในอดีตของลุงชัยยังเป็นปริศนาต่อผู้วิจัย โดยเฉพาะคำว่า “ซื่อสัตย์” ที่ลุงชัยมักกล่าวย้ำเสมอ ในการสนทนา

ลุงปอและป้าจัน

ลุงปอและป้าจัน (นามสมมุติ) ลุงปออายุ 72 ปี ส่วนป้าจันอายุ 53 ปี ทั้งสองคนใช้ชีวิตเร่ร่อนในสวนสาธารณะมานานกว่า 23 ปี ผู้วิจัยพบลุงปอและป้าจันในคืนหนึ่งประมาณ สามทุ่มเศษพร้อมกับนักพัฒนาคนหนึ่ง ขณะเดินสังเกตการณ์รอบ ๆ สวนสาธารณะที่ถูกปิดลงภายหลังจากที่ทางราชการมีประกาศปรับปรุงครั้งใหญ่ ใกล้เคียงกันนั้นมีสวนหย่อมเล็ก ๆ แห่งหนึ่งปกคลุมด้วยต้นไม้ใหญ่หลายต้น ร่มรื่นเย็นสบาย มองเข้าไปในสวนพบคนเร่ร่อนจำนวนหนึ่ง และชายหนุ่มที่ปูเสื่อกำลังให้บริการนวดผ่อนคลายอีกจำนวนหนึ่ง ผู้วิจัยและนักพัฒนาเดินเข้าไปทักทายคนเร่ร่อนที่อาศัยพื้นที่นี้หลับนอนว่าขาดเหลืออะไรบ้าง พร้อมกันนั้นนักพัฒนาได้แนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับลุงปอและป้าจัน

ผู้วิจัยเริ่มคุยกับลุงปอก่อน ขณะที่นักพัฒนาคนอื่นก็คุยกับป้าจัน ลุงปอใช้ชีวิตอยู่กับป้าจันที่สวนสาธารณะแห่งนี้มานาน ลุงปอได้เล่าชีวิตให้ฟังว่า แท้จริงแล้วลุงก็มีบ้าน แต่ลุงไม่อยากอยู่เลย ยกให้หลานชาย ลุงบอกว่าอยู่ที่บ้านมีแต่ความวุ่นวาย สู้ออกมาอยู่ที่สวนสาธารณะนี้ไม่ได้ ทุกครั้งก็นอนอยู่ที่สวนสาธารณะนี้ลุงรู้สึกสบายใจ ไม่ต้องพบเจอเรื่องวุ่นวายจากที่บ้าน ลุงบอกว่าความจริงลุงจะกลับบ้านก็ได้ แต่ลุงไม่อยากกลับ

บ้านลุงอยู่ไม่ไกลจากสวนสาธารณะมากนัก หากจะกลับบ้านก็เดินไปได้ แต่ลุงไม่กลับ บ้านของลุงได้ยกให้หลานชายไปแล้ว ลุงไม่ยอมมีอะไร ไม่อยากเจออะไร และไม่ยอมรับอะไรเลย....รู้สึกตัวเองควรอยู่ในที่แบบนี้ ตอนที่ลุงเข้ามาพักในสวนสาธารณะนี้ครั้งแรกกลางดึกในคืนหนึ่ง เมื่อลუნั่งลง มันเกิดความรู้สึกถึงความผ่อนคลาย ลมพัดเย็นสบาย เบื้องหน้าเห็นแสงไฟ เหมือน สวรรค์ เลย

(ลุงปอ)

ลุงบอกต่อว่าสวนสาธารณะแห่งนี้เมื่อมานอนพักแล้วจะรู้สึกสงบมาก เป็นอิสระ ลุงบอกว่า เป็นความสุขอย่างหนึ่งในชีวิต ลุงเลยตัดสินใจมาใช้ชีวิตอยู่แบบนี้อย่างถาวร

มันสงบมาก อิสระอย่างบอกไม่ถูก ความจริงลุงไม่มีความจำเป็นอะไรมากที่จะต้องออกจากบ้านมาอยู่สวนสาธารณะ แต่พอลุงมาพบกับบรรยากาศนั้นแล้ว ลุงรู้สึกไม่อยากจะกลับไปรับรู้อะไรในบ้านอีกเลย ลุงเลยตัดสินใจยกบ้านให้กับหลานไป และขอใช้ชีวิตอย่างถาวรในสวนสาธารณะนี้

(ลุงปอ)

แม้ว่าตอนนี้สวนสาธารณะที่ลุงพูดถึงจะถูกปิดเพื่อการปรับปรุงก็ตาม ลุงก็ไม่ได้คัดค้านอะไร ลุงบอกว่า รอบ ๆ ก็สามารถนอนพักได้ และลุงมีความสุขกับทุกวัน

แต่มีสิ่งหนึ่งที่ลุงได้เอ่ยถามกับผู้วิจัย คือเรื่องโรคเบาหวาน ลุงเล่าว่า ลุงได้ไปหาหมอ หมอบอกว่าลุงเป็นเบาหวานให้ระวังการเดิน อย่าให้มีบาดแผลที่เท้า ลุงจึงถามข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการดูแลตนเองเนื่องจากผู้วิจัยพอมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับโรคเบาหวานอยู่บ้าง กอปรกับบิดาของผู้วิจัยก็เป็นเบาหวานเช่นกัน จึงแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้กับลุง ลุงได้ขอเบอร์โทรศัพท์ของผู้วิจัยไว้ เพื่อว่าเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับโรคจะได้โทรมาปรึกษา

หลังจากคุยกับลุงเสร็จ ผู้วิจัยก็ได้มีโอกาสคุยกับป้าจันบ้าง มองโดยทั่วไปป้าจันเป็นคนร่าเริง ยิ้มเก่ง ชอบทำท่าทางตลก แต่งตัวมีสีสันฉูดฉาด ลุงปอบอกว่าเวลาเมाप้าจันชอบร้องรำทำเพลง ประจำเวลาพูดคุยกับป้าจัน จะมีเสียงหัวเราะตลอด ป้าจันชอบใช้คำผวน ซึ่งหลายคนที่คุยด้วยมักตามไม่ค่อยทันยกเว้นลุงปอ

ขณะที่พูดคุยกับป้าจันแม้จะเป็นคนตลกแต่ถ้าหากมองที่แววตา จะรับรู้ได้ว่า มีเรื่องราวมากมายในความทรงจำของป้าจัน

เมื่อป้าจันมองมายังผู้วิจัย ทันใดที่ผู้วิจัยสบตา จากรอยยิ้มที่ค้างอยู่บนใบหน้าแววตา กลับแปรเปลี่ยนเป็นเสียงสั่นเครือและมีน้ำตาคลอ พลังจับมือผู้วิจัย และเรื่องเล่าชีวิตก็พรุ้งพรุ้งขึ้นโดยไม่ต้องมีคำถามใดใดจากผู้วิจัย ป้าจันเล่าว่าขณะที่ตนออกมาเดินที่สวนสาธารณะแห่งนี้ตามลำพังอยู่ดี ๆ ก็มีเจ้าหน้าที่ตำรวจมาจับตัวและส่งป้าจันไปอยู่ที่สถานสงเคราะห์ หลังจากหนีออกจากสถานสงเคราะห์ก็มาเร่ร่อนอยู่ที่สวนสาธารณะแห่งนี้ ลักษณะของป้าจันเหมือนจำความในอดีตได้ไม่หมด แต่อยากที่จะเล่า เรื่องราวของป้าจันจึงไม่สามารถประติดประต่อได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งลุงปอบอกว่า ป้าจันความจำไม่ดี “ป้าออกจากบ้านตั้งแต่ตอนอายุ 18 ปี ออกมาเดินอยู่ที่นี้ อยู่ดี ๆ ก็มีตำรวจมาจับ แล้วเขาก็เอाप้าไปไว้สถานสงเคราะห์ไหนก็ไม่รู้ พอหนีออกมา ป้าก็มาอยู่ที่นี้อีก เกือบโน่น เกือบนี้ขายไปวัน ๆ” (ป้าจัน)

ผู้วิจัยทราบจากนักพัฒนาว่า ป้าจันเคยมาอยู่ที่สวนสาธารณะแห่งนี้ตอนเป็นสาว ๆ จริง ครั้งนั้นป้าจัน ถูกทารุณกรรมทางเพศจากคนในครอบครัว จึงหนีออกจากบ้าน เพราะการถูกทารุณกรรม จึงทำให้ป้าจันจำความไม่ค่อยได้ แต่โชคดีที่มาใช้ชีวิตอยู่กับ ลุงปอ

ลุงปอบอกว่าสมัยป้าจันยังสาว มีคนชอบป้าจันมาก ด้วยความที่ป้าจันเป็นคนพูดเพราะ อ่อนหวาน ยิ้มเก่ง และดูเป็นมิตรกับทุกคนที่พบเห็น เวลาป้าเดินไปไหนมาไหนแถว ๆ สวนสาธารณะแห่งนี้ ก็จะมีคนเอ็นดู และนำอาหาร มาให้เสมอ ไม่เคยขาด

ชีวิตของลุงปอและป้าจัน ยังคงอยู่รอบ ๆ บริเวณสวนสาธารณะ เพราะที่นั่นลุงและป้าบอกว่า เป็นสถานที่ที่อยู่แล้วมีความสุขสบายใจ และไม่คิดที่จะกลับไปอยู่ในบ้านอีก ที่นั่นจึงเป็นที่อยู่ที่ดีสำหรับลุงปอและป้าจัน

ลุงมิตร

ลุงมิตร (นามสมมุติ) อายุ 63 ปี เร่ร่อนอยู่ในสวนสาธารณะมากกว่า 20 ปี ผู้วิจัยพบลุงมิตร ประมาณ สองทุ่มเศษ ของคืนวันหนึ่งโดยเห็นลุงนั่งอยู่ในสวนสาธารณะตามลำพัง ลุงมิตรเป็นคน รูปร่างผอมสูง ผิวคล้ำ ครั้งแรกที่พบกันสังเกตได้ว่า ลุงใส่เสื้อยืดสีดำ สวมกางเกงขาสั้นสีน้ำตาล เข้ม มีกระเป๋าสีฟ้าวางอยู่ข้างลำตัว ขณะที่ผู้วิจัยเดินผ่านลุงมิตรยิ้มให้ ผู้วิจัยจึงเดินเข้าไปทักทาย และบอกถึงวัตถุประสงค์ในการมาคุยกับลุง ลุงแสดงออกถึงความเต็มใจ และเล่าว่าเคยมีคนมาคุยกับลุงในลักษณะเช่นนี้เหมือนกัน “ได้ ไม่มีปัญหา เมื่อหลายปีมานี้ลุงก็จำไม่ได้ ก็มีคนมาถามลุงอย่างนี้แหละ เขาจะเอาไปทำอย่างนี้แหละ แต่นานแล้ว อยากรู้เรื่องอะไรละ” (ลุงมิตร)

จากนั้นลุงได้เล่าถึงช่วงชีวิตที่ผ่านมา ลุงมิตรได้เล่าย้อนกลับไปในช่วงวัยเด็กว่าเป็นคนเมืองหลวง ครอบครัวยากจนมาก แม่ลุงทำงานรับจ้างหาบน้ำตามสวน พ่อขับสามล้อ พ่อแม่มีลูกมาก มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ลุงเป็นคนี่ 5 หลังจากพ่อแม่เสียชีวิตลุงก็ออกจากโรงเรียน อายุราว ๆ 14 ปีได้ หนีออกจากบ้านมาอยู่แถวตลาดแห่งหนึ่ง มาเป็นเด็กเร่ร่อน ไม่กี่เดือนก็ถูกเจ้าหน้าที่จับไปอยู่ที่สถานสงเคราะห์แห่งหนึ่ง สักพักลุงก็หนีออกมาอยู่ที่เดิม ต่อมาก็ย้ายมาอยู่ที่สวนสาธารณะแห่งนี้ แล้วก็มาถูกตำรวจจับอีกครั้งคราวนี้ตำรวจบอกว่า ต้องพาไป “ตัดสันดานไกลๆ” แล้วก็ส่งไปที่ สถานสงเคราะห์แห่งหนึ่งในจังหวัดภาคตะวันออก ลุงบอกว่าที่นี่เข้มงวดมาก แต่ก็ยังดีที่ได้เรียนหนังสือ และช่างต่าง ๆ พออายุ 19 ปี ก็สมัครทหารเกณฑ์ จนครบเกณฑ์ทหาร แล้วจึงออกมาอยู่กับเพื่อนที่จังหวัดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกจนขึ้นทะเบียนเตรียมเกณฑ์ทหาร

ลุงมิตรได้เล่าต่อถึงชีวิตวัยหนุ่มว่า ตอนมาอาศัยอยู่กับเพื่อน ก็ไม่ได้ทำอะไร อยู่จนพี่สาวเพื่อนดำ จึงออกหางานทำ ก็ไปรับจ้างแบกเหล็ก อยู่ประมาณ 3 ปี แล้วมาเปลี่ยนเป็นยามอยู่กับหน้าเคเบบอกรให้ลุงไปบวช แต่ลุงก็ได้บวชจริง ๆ หลังจากที่บ้านเสียชีวิตจากการถูกยิง ลุงมิตรบวชได้ 5 พรรษาจึงลาสิกขาบท แล้วมีครอบครัว ทำงานที่บ้านของภรรยาในลักษณะกรรมกรแบกหาม

น้ำลุงเคยบอกว่า ถ้าถูกเป็นมึง ก็บวชแล้ว ไม่มาใช้ชีวิตอย่างนี้หรอก.....หลังจากอยู่กับหน้าไม่นาน น้ำก็มาถูกยิง ไม่รู้ว่าใครยิง พอหลังหน้าตาย ลุงก็เลยไปบวช ได้ 5 พรรษาจึงลาสิกขา หลังจากสึกลุงก็มีครอบครัวและอยู่กับครอบครัวของเมียมีลูกด้วยกันสอง คนลูกชายคนโต และลูกสาวคนเล็ก อยู่กับบ้านเมียก็ทำงานขนถ่ายสินค้าตามท่าเรือแห่งหนึ่งในเมืองหลวง แบกหามทุกอย่าง ทำงานเป็นกรรมกรตั้งแต่ค่าแรงวันละ 25 บาท จนถึง 75 บาท

(ลุงมิตร)

ในปี พ.ศ. 2540 ลุงมิตรได้พบกับวิกฤติที่พลิกผันของชีวิต นั่นคือ ครอบครัวล่มสลาย ลุงเล่าว่าในตอนนั้นภรรยาของลุงถูกจับข้อหาจำหน่ายเฮโรอีน ต้องติดคุกตลอดชีวิต เป็นเหตุให้ลุงมิตรกับลูก ๆ ต้องแยกกันอยู่ “ตอนปี 40 เมียถูกจับข้อหาจำหน่ายเฮโรอีน ติดตลอดชีวิต หลังจากนั้นลุงก็ออกจากบ้านเมียมา ลูกๆ 2 คน ก็พลัดแยกกันไปคนละทิศคนละทาง คนโตก็ไปอยู่ที่ต่างจังหวัดในเขตภาคกลาง ส่วนลูกสาวคนเล็กก็ไปอยู่ภาคอีสาน และจากนั้นมาก็ไม่เคยพบกันอีกเลย (ลุงมิตร)

หลังจากออกจากบ้านแม่ยาย ลุงก็ไปช่วยน้องชายคุมช่างปลูกบ้าน จนสร้างบ้านเสร็จ น้องสะใภ้ก็เริ่มพูดกระทืบว่า ลุงไม่ขยันเหมือนก่อน จนลุงอึดอัด และดูเหมือนน้องชายลุงก็ไม่เต็มใจให้ลุงอยู่ด้วย ลุงเลยไปอยู่กับพี่สาวที่ต่างจังหวัดในภาคกลาง แต่อยู่ได้ไม่นานพี่สาวก็ขายบ้าน แล้วมาอยู่กับหลานช่วยเลี้ยงเหลนที่แฟลตแห่งหนึ่งในเมืองหลวง อยู่ได้ประมาณ 3 เดือน หลานสาวพาไปฝากทำงานเป็นคนสวน ได้ค่าจ้างเดือนละ 2,000 บาท ทำงานได้เพียง 3 เดือนก็ออกเพราะเขาใช้งานหนักมาก

หลังจากออกจากการงานลุงก็มาอยู่สวนสาธารณะแห่งนี้ แรก ๆ ก็ไม่รู้จะทำอะไร นั่งอยู่เฉย ๆ ต่อมาเห็นเขาเก็บของเก่าขาย ก็เลยลองทำบ้าง “ส่วนใหญ่จะเก็บกระป๋องอะลูมิเนียม ราคาใบละ 50 สตางค์ ก็พออยู่ไปวัน ๆ สวนสาธารณะมีคนมาเดินมาก หากกระป๋องอะลูมิเนียมได้ไม่ยาก แต่ตอนนี้มีคนเก็บมาก ปริมาณก็น้อยลง” (ลุงมิตร)

ลุงมิตรได้พูดถึงคนเร่ร่อนในสวนสาธารณะแห่งนี้ว่า ส่วนใหญ่จะมีปัญหาคล้าย ๆ กัน คือ ตกงาน หนีออกจากบ้าน ครอบครัวแตกแยก และคนที่มีปัญหาทางจิต และการที่คนเหล่านี้มาอยู่ที่สวนสาธารณะแห่งนี้ เพราะไม่รู้จะอยู่ที่ไหน เป็นที่รู้กันมานานแล้วว่า เวลาเข้าเมืองหลวงถ้าไปไหนไม่ได้หรือหลงทางก็มาที่สวนสาธารณะแห่งนี้ เพราะเป็นที่รวมทุกอย่าง

ส่วนใหญ่เท่าที่คุย เขาก็มีปัญหาคล้าย ๆ กัน ตกงาน บางคนก็มีความรู้ดีนะ บางคนก็มีปัญหาทางบ้าน ครอบครัวแตกแยก อันนี้ไม่นับพวกที่เป็นโรคจิตนะ”

นอนที่นี่ก็ไม่ต้องไปอายใครเท่าไร เพราะมีคนมานอนเยอะ พอมีเยอะก็เป็นพวกเดียวกัน มานอนเหมือนกัน ก็เลยไม่รู้สึกอาย จะไปนอนที่อื่นก็กลัวไม่ปลอดภัย ยิ่งถ้านอนแถวข้างถนนเดี๋ยวนี้ตำรวจเห็นก็โดนจับ แต่พอมาอยู่ที่นี่ เขาก็ไม่ค่อยจะจับเหมือนเมื่อก่อนแล้ว ยิ่งถ้ามีงานหรือมีพวกประท้วงที่นี่ ก็ยิ่งครึกครื้น คนเยอะ มีเพื่อนอยู่ถึงเช้าทุกวัน

(ลุงมิตร)

ลุงมิตรได้เล่าเกี่ยวกับคนเร่ร่อนอีกว่า หากเลือกได้ คนเหล่านี้ก็อยากอยู่กับครอบครัว แต่มีเหตุจำเป็นที่ทำให้เขาต้องมาอยู่สวนสาธารณะแห่งนี้ ส่วนลุงเองถือว่าสวนสาธารณะแห่งนี้ถือเป็นบ้านสำหรับลุงแล้ว เพราะเป็นที่อยู่อาศัย หลับนอน

แต่คนที่มาอยู่ที่นี้ ถึงแม้เขาจะนอนอยู่ได้ แต่ถ้าให้เขาเลือกเขาก็อยากจะอยู่กับครอบครัวเขาแน่ ยกเว้นบางคนที่ไม่มีความรัก แต่เขาก็มีเหตุจำเป็นนะ แต่บางทีบางคนที่เคยคุยกัน เขาก็บอกว่าอยู่ที่นี้ก็ดีสบายใจดี เขาวางนั้น บางคนไม่คิดอยากจะกลับบ้านเลย หมายถึงคนที่บ้านนะ แต่เขาไม่อยากกลับ ไม่รู้เป็นเพราะอะไร ส่วนลุง ก็ไม่รู้จะไปหวังพึ่งใครเขา ขนาดญาติพี่น้องยังไม่เอาเลย ลุงก็มีส่วนสาธารณะที่นั่นแหละเป็นบ้าน แค่งได้อาศัยนอน อาศัยนั่ง ต่อชีวิตลุงไปวัน ๆ ก็พอแล้ว ไม่หวัง ไม่ทำอะไรให้มันต้องลำบากใจอีกแล้ว

(ลุงมิตร)

ตั้งแต่ที่สวนสาธารณะถูกปิดลง ผู้วิจัยก็ไม่พบลุงมิตรอีกเลย คาดว่าอาจจะอพยพไปอยู่ที่อื่นเหมือนกับคนเร่ร่อนคนอื่น ๆ

บทที่ 5

การให้ความหมายการดำเนินชีวิตคนเร่ร่อน

ในบทนี้เป็นการนำเสนอการให้ความหมายการดำเนินชีวิตคนเร่ร่อน ด้วยจะเน้นการรายงานผลการวิจัยตามวิธีการวิเคราะห์ตามแนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology) ของ มูสทากัส (Moustakas) เน้นการรับรู้ประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน ที่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขและบริบทต่างๆ เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงแก่นสาระและแก่นโครงสร้างปรากฏการณ์ โดยจะนำเสนอเป็น 2 ตอนตามช่วงประสบการณ์ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ช่วงประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน

ตอนที่ 2 ช่วงประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน

ตอนที่ 1 ช่วงประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจเส้นทางชีวิตของคนเร่ร่อนอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิจัยที่แสดงการรับรู้และการให้ความหมายประสบการณ์ชีวิตก่อนเร่ร่อน ตลอดจนเงื่อนไขและบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน ซึ่งจะเป็นการสะท้อนถึงประสบการณ์ชีวิตของคนเร่ร่อน ในแง่ของภูมิหลัง และการรับรู้ประสบการณ์เดิม โดยประเด็นสำคัญที่จะนำเสนอมีดังนี้

1. การรับรู้สภาพการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน

สภาพการณ์ของบุคคลก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน จะแสดงให้เห็นถึงสภาพหรือสภาวะที่บุคคลประสบตามการรับรู้และการให้ความหมายของพวกเขาเหล่านั้น ซึ่งจะเกี่ยวข้องไปถึงกระบวนการคิด และการตัดสินใจในการเข้าสู่เส้นทางชีวิตของคนเร่ร่อน โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนการรับรู้และการให้ความหมายในแง่มุมต่าง ๆ ต่อไปนี้

1.1 ชีวิตครอบครัว

ประเด็นที่จะกล่าวถึงเกี่ยวกับชีวิตครอบครัวนี้ จะชี้ให้เห็นถึงการรับรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ภายในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ อันเป็นที่มาของการเข้าสู่วงจรชีวิตเร่ร่อน ซึ่งแบ่งออกเป็นการรับรู้ในประเด็นความหมายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1.1 ความวุ่นวายในครอบครัว

ความวุ่นวายในครอบครัวตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จะเป็นในเรื่องของความเห็นที่แตกต่างของสมาชิกภายในครอบครัว การแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นที่ถูกใจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือแม้แต่การนำเรื่องของเครือข่ายเข้ามาวุ่นวายและสร้างความอึดอัดใจให้กับสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง การไม่ลงรอยกันภายในครอบครัว โดยเฉพาะในครอบครัวใหญ่

ซึ่งแม้ในมุมมองผู้ให้ข้อมูลจะมองว่าบางปัญหาเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อยที่เริ่มจากการสร้างความรำคาญใจ แต่นานวันเข้า ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำ สะสมจนกลายเป็นปัญหาเรื้อรังจนเกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากรับรู้อะไรต่อไปอีก “ลุงไม่อยากจะอะไร ไม่อยากเจออะไร และไม่อยากจะรู้อะไรเลย เพราะที่บ้านมีแต่ความวุ่นวาย มันเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วมันทำให้รำคาญใจอยู่ทุกวัน” สุดท้ายจึงลงเอยด้วยการหลีกเลี่ยงออกจากครอบครัว เพื่อที่จะได้ไม่ต้องเผชิญกับปัญหาที่ไม่สามารถสะสางให้หมดลงได้

1.1.2 การไม่เป็นที่ยอมรับ

การรับรู้ถึงการไม่ยอมรับของครอบครัวตามที่ได้ศึกษาจากคนเร่ร่อนนี้ เป็นการรับรู้ถึงการไม่ยอมรับทั้งในแง่ของการไม่เต็มใจให้อยู่ร่วมในฐานะสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว รวมถึงการตั้งข้อรังเกียจในบางส่วนตัวอย่าง และมีใช้เพียงการรับรู้ถึงการที่ครอบครัวไม่ยอมรับตนเองที่เคยเป็นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการที่สมาชิกในครอบครัวไม่ยอมรับคนใกล้ชิดของตนเองด้วย “พี่ ๆ เขาชอบพูดกระทบหาว่าแฟนฉันจะพาคุณไสยมาใส่ตัว เพราะเห็นว่าเขาเป็นพวกเขมร ฉันก็เลยไม่คิดจะไปอยู่ที่บ้านอีก” ตัวอย่างของการไม่ยอมรับที่เห็นชัดเจน เช่น การมองประหนึ่งคนนอกที่ไม่น่าไว้วางใจ การมองว่าเป็นคนไม่เอาไหน เป็นภาระของครอบครัว “น้องสะใภ้ก็ชอบพูดกระทบหาว่า ลุงไม่ขยันเหมือนก่อน พังแล้วมันอึดอัด ส่วนไอ้น้องชายลุงมันก็ไม่เต็มใจให้ลุงอยู่ด้วยเหมือนกันนั่นแหละ” การรับรู้ถึงการไม่ยอมรับเช่นนี้ ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัดน้อยใจ รวมไปถึงความไม่พอใจที่จะอยู่ร่วมกับครอบครัวต่อไป และเลือกออกไปใช้ชีวิตเร่ร่อนภายนอก

1.1.3 ด้อยความสำคัญ

การรับรู้ถึงความด้อยความสำคัญในมุมมองของคนเร่ร่อนนั้น เป็นการที่พวกเขา รู้สึกว่าตนเองถูกมองข้าม หรือไม่เห็นความสำคัญจากสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะจากผู้ดูแลใกล้ชิด เช่น บิดา มารดา เป็นต้น ความรู้สึกที่ตนเองถูกมองข้ามความสำคัญนั้น ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการความรัก ความสนใจ หรือความเอาใจใส่จากบุคคลใกล้ชิด จากการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีรับรู้ถึงแง่มุมดังกล่าวนี้โดยตัดสินจากคำพูดหรือคำบอกกล่าว แต่เป็นการตัดสินบนพื้นฐานความเข้าใจของตนเอง จากท่าทีที่บุคคลใกล้ชิดเหล่านั้นแสดงกับตนเอง หรือเปรียบเทียบจากการที่บุคคลเหล่านั้นแสดงท่าทีกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว ที่เห็นชัดเจนคือการตัดสินจากพฤติกรรมของบุคคลใกล้ชิดที่แสดงออกในทางที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวังของตนเอง ดังเช่นที่ถูกคาดหวังให้แยกทรัพย์สินให้กับตนเอง แต่ท้ายสุดกลับไม่ได้ตามที่หวัง

“ก่อนมาอยู่สนามหลวง เคยอยู่กับแม่ ญาติพี่น้องที่บ้านแม่ แม่มีบ้านหลายหลัง แม่บอกว่าจะยกบ้านให้หลังจากแม่ตาย แต่พ่อหลานซึ่งเป็นลูกของพี่ชายโตขึ้น แม่ก็ให้ความรักกับหลาน จนไม่สนใจผม ผมก็เลยขอไปอยู่ข้างนอกตามลำพังกับแฟน” หรือการที่คนใกล้ชิดในครอบครัวกระทำสิ่งตนเองไม่ อยากให้เกิดขึ้น “เรียนเก่งไปก็เท่านั้น ตอนหลังผมไม่มีกำลังใจจะเรียน เกลียดพ่อ อยู่ดี ๆ ไปมีเมียใหม่ ผมไม่ชอบ ผมมีแม่คนเดียว ไปเอาใครไม่รู้มาเป็นแม่ผม ผมทนไม่ไหว เลยหนีออกจากบ้าน” การรับรู้ และประสบกับเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ สร้างความรู้สึกด้อยค่าภายในใจ ความรู้สึกไม่พอใจ จนถึงขั้น ตัดสินใจหนี หรือละทิ้งจากครอบครัว

1.2 การหาเลี้ยงชีพ

ประเด็นการหาเลี้ยงชีพในที่นี้ จะเป็นประเด็นสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึง ความยากลำบาก ความทุกข์ยากในการหาเลี้ยงชีพของกลุ่มคนเร่ร่อน อันเป็นที่มาสำคัญอีกเรื่องที่เป็นจุดเริ่มของ เส้นทางชีวิตเร่ร่อน สิ่งที่ต้องการเน้นให้เห็นคือ คนเร่ร่อนเหล่านี้ รับรู้ว่า สภาพการณ์ในการหาเลี้ยงชีพก่อนหน้าเข้าสู่เส้นทางชีวิตเร่ร่อนอย่างไร ซึ่งข้อค้นพบที่ได้แสดงถึงการรับรู้และให้ความหมายใน เรื่องต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1.2.1 ชีวิตที่ต้องดิ้นรน

ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลและครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ซึ่งยังต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพทั้งเพื่อปากท้องตนเองและครอบครัว อาชีพโดยส่วนใหญ่ ก่อนหน้าที่ผู้ให้ข้อมูลจะเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน คือ การทำนา ทำสวน รับจ้าง และปัญหาโดยส่วนใหญ่จากการประกอบอาชีพตามที่ประสบ ได้แก่ ความแห้งแล้งของที่ทำกิน ตกงาน ครอบครัวมีภาระที่หนักหนา หรือ รายได้ไม่เพียงพอ เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นที่มาสำคัญของการต้องดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตตนเองและครอบครัวสามารถดำรงอยู่ได้ หลายชีวิตที่ประสบปัญหาซ้ำแล้วซ้ำอีก จนไม่อาจทนอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม ๆ ที่ทุกข์ยาก หรือทนอยู่กับเส้นทางทำมาหากินแบบเดิมได้ “เพราะมันแล้ง ทำนาไม่ได้...เลยเข้ามาหางานทำในกรุงเทพ” หรือบางรายที่สภาพการณ์ภายในครอบครัวที่ ยากลำบาก บีบบังคับต้องดิ้นรนออกมาหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองตั้งแต่เยาว์วัย และหมดโอกาสทางการศึกษา “จนมาก แม่ลุงรับจ้างหาน้ำตามสวน พ่อขับสามล้อ พ่อแม่มีลูกมาก มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ลุงเป็นคนี่ 5 หลังจากพ่อแม่ตายก็ออกจากโรงเรียน อายุราว ๆ 14 ปีได้ หนีออกจากบ้าน มาเป็น เด็กเร่ร่อน” และอีกไม่น้อยรายที่ต้องผจญกับความยากลำบากซ้ำแล้วซ้ำเล่าในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ในอาชีพที่ตนเองไม่สามารถเลือกทำได้ “คิดดูนะลุงต้องตื่นแต่ตี 5 ทำสวนดูแลรดน้ำต้นไม้ แล้วต้อง มาคอยเป็นยามดูบ้านให้เขาตั้งแต่หนึ่งทุ่มถึงเที่ยงคืน เวลาจะนอนก็แทบจะไม่มี เงินเดือนก็น้อย” จากความยากลำบากในการทำมาหากินตามที่ประสบ ทำให้เกิดการดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด ท้ายสุด คือการตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน เพื่อดิ้นรนต่อสู้ในพื้นที่ที่ตนเองและครอบครัวสามารถจะอยู่ รอดได้ หรือในพื้นที่ที่คิดว่าเป็นแหล่งที่จะสร้างโอกาสในการหาเลี้ยงชีพต่อไปได้ เจกเซนพื้นที่ที่ ทำการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

1.2.2 การสร้างปมภาระ

ประสบการณ์ความยากจน ความลำบากที่เกิดขึ้น มิเพียงสร้างความทุกข์ยากทางกายให้กับผู้ประสบ แต่ยังสร้างความทุกข์ยากทางใจ ซึ่งมีไม่เพียงความกังวล ความเครียดจากการดิ้นรนต่อสู้แต่ยังเป็นการสร้างปมขัดแย้งภายในครอบครัว ความรู้สึกถึงการมีภาระ และความรู้สึกถึงการเป็นภาระให้กับผู้อื่นดูแลหาเลี้ยง โดยเฉพาะในประเด็นหลัง คือการรับรู้ที่ตนเองเป็นภาระในการให้ผู้อื่นต้องคอยอุปถัมภ์เลี้ยงดู “เขาขอบพูดว่า ทำงานมาเหนื่อยไหนจะต้องดูแลครอบครัว จะต้องดูแลห้องที่ไม่ได้ทำงาน อย่างเรา” การรับรู้เช่นนี้ ทำให้บุคคลรู้สึกถึงความไร้ค่าหรือความไร้ประโยชน์ของตนเอง จนไม่สามารถที่จะทนอยู่ในสภาพอันเป็นภาระให้กับผู้อื่นได้อีกต่อไป “ไม่อยากจะภาระของใครอีกแล้วก็เลยออกจากบ้านมา” เป็นมูลเหตุสำคัญที่มีส่วนทำให้บุคคลเหล่านั้น ต้องดิ้นรนออกมาจากครอบครัว ออกมาต่อสู้เพียงลำพังเพื่อหาเลี้ยงชีพด้วยตนเองเพื่อหลีกเลี่ยง จากสภาพที่ตนเองรับรู้ว่าเป็นภาระให้กับครอบครัว

1.3 ประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว

ประสบการณ์ชีวิตส่วนตัวที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะรวบรวมประสบการณ์ชีวิตอีกส่วนหนึ่งของกลุ่มคนเร่ร่อนที่ได้ประสบก่อนที่จะเข้าสู่เส้นทางชีวิตเร่ร่อน ได้แก่ ประสบการณ์เกี่ยวกับความรัก ประสบการณ์ความผิดพลาดในอดีตที่ได้กระทำไป รวมถึงประสบการณ์ที่ได้เผชิญกับเหตุการณ์ร้ายในชีวิต การได้เกี่ยวข้องและรับรู้ประสบการณ์ดังกล่าว เป็นสิ่งสำคัญที่ผลักดันให้บุคคลเลือกหรือเลี่ยงไม่ได้ ในการเข้าสู่เส้นทางชีวิตเร่ร่อน การรับรู้ดังกล่าวทำให้บุคคลสร้างความหมายของประสบการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้นไว้ ดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

1.3.1 ความรักที่ไม่สมหวัง

เรื่องราวความรักที่ไม่สมหวังนี้ จากการศึกษาพบว่า ความไม่สมหวังในความรักเกิดขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้แก่ การถูกกีดกันทางความรัก การตีจากของคนรัก และการเผชิญกับความไม่ซื่อสัตย์ในความรัก สถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความไม่สมหวังนี้ นอกจากจะกลายเป็นปมที่สร้างความท้อแท้ ความสิ้นหวังภายในใจของผู้ที่ประสบพบเจอแล้ว ยังเป็นความทรงจำในอดีตที่ยากจะลืมเลือน จนบางรายถึงขั้นเคยคิดที่จะฆ่าตัวตาย “เราตรอมใจ หมดอาลัยตายอยาก เราคบกันมาตั้ง 10 ปีคิดดูนะเราให้อะไรเขาหมดทุกอย่าง ขอให้ซื่อสัตย์ต่อกันแค่นั้นเอง แต่พออยู่ดี ๆ ก็ไปมีคนอื่น เรารับไม่ไหวหรอกกับการที่เขาทำอย่างนี้ เราเคยคิดจะฆ่าตัวตาย” การรับรู้ถึงความผิดหวังเช่นนี้ เป็นที่มาของการออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน โดยมุ่งหวังว่าสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ จะทำให้ลืมเลือนความผิดหวังครั้งก่อน “เราก็เดินมาสนามหลวงนี้แหละ มานั่งดูเขาขายของบ้าง มาเที่ยวผู้หญิงแถวนั้นแหละ เพื่อจะได้ลืมแฟนเก่า” หรือบางรายที่ผิดหวังจากความรักเดิม ๆ ได้ตัดสินใจออกมาเร่ร่อนเพื่อที่จะแสวงหารักใหม่ทดแทนรักเก่าที่ขาดหายไป นอกจากนี้ ยังมีคนเร่ร่อนบางรายที่ตั้งใจออกมาเร่ร่อนในพื้นที่ที่ตนเองคาดหวังว่า จะได้มีโอกาสพบกับคนรักเก่าที่พลัดพรากจากกันไป

1.3.2 ชีวิตที่ผิดพลาด

การใช้ชีวิตในอดีตของคนเร่ร่อนบางราย มีลักษณะที่ล่อแหลมไปในทางที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้คนและสังคม บางรายสร้างความผิดพลาดซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนถูกตราหน้าว่าเป็นคนผิด คนบาปในสังคม ท้ายสุดต้องกลายเป็นผู้กระทำความผิดที่ต้องผ่านประสบการณ์จองจำในเรือนจำ และภายหลัง พวกเขาเหล่านั้นรับรู้ว่าการดำเนินชีวิตในครั้งนั้นเป็นความผิดพลาดของชีวิต ส่งผลให้เกิดความรู้สึกละอายใจ ความรู้สึกผิดบาป “ผมจำได้ติดตาเลย เพราะผมมีโจทย์เยอะที่บ้าน แม่ไม่สบายอยากจะไปเยี่ยม ต้องเข้าไปแบบหลบ ๆ ซ่อน ๆ ไม่ให้คนเห็น” ซึ่งแม้จะละเลิกสิ่งผิดพลาดเหล่านั้นไปแล้ว แต่ความผิดพลาดในอดีตยังคงประทับอยู่ในใจ รู้สึกว่าตนเองเป็นที่รังเกียจของผู้อื่น รู้สึกเป็นแกะดำในครอบครัว จึงต้องหลบเลี่ยงออกจากสังคมเดิม ไปสู่สังคมใหม่ เพื่อที่จะลบล้างรอยผิดพลาดในอดีต หรือบางรายต้องการที่จะหลีกเลี่ยงหนีจากการถูกไล่ล่าจากคู่กรณี รวมถึงความต้องการแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ภายหลังหลุดพ้นจากการถูกจองจำ “ทุกวันนี้ก็ดีผมหมดแล้ว อะไรที่ผิดผมรับโทษหมดแล้ว ผมถึงกล้าเล่าได้ แต่เราต้องอยู่อย่างระแวง เลยไม่อยู่บ้าน กับอีกอย่างชีวิตวัยหนุ่มผมไม่ได้เที่ยว อยู่ในคุกซะนาน มันเหมือนมีอะไรขาดหายไป”

1.3.3 เหตุการณ์ร้ายในชีวิต

ประสบการณ์ชีวิตอีกแง่มุมหนึ่งของคนเร่ร่อน คือการได้ประสบกับเหตุการณ์ซึ่งให้ความหมายว่าเป็นสิ่งเลวร้ายในชีวิต เป็นเหตุการณ์ร้ายที่สร้างความเปลี่ยนแปลงในชีวิตไปในทางที่ตกต่ำลง บางรายประสบกับเหตุการณ์เลวร้าย จากการถูกทารุณกรรมจนถึงขั้นกลายเป็นผู้ผิดปกติทางจิต ถูกนำมาทรมานจนกลายเป็นคนเร่ร่อน ไม่สามารถกลับไปดำรงชีวิตตามเดิมได้ “ป้าจันเคยถูกทารุณกรรมทางเพศ ทำให้อาการสติไม่ค่อยสมบูรณ์แล้วก็ถูกเอามาทิ้งไว้” นอกจากนั้น จากการศึกษา ยังพบว่า มีเหตุการณ์ร้ายในชีวิตในบางเรื่องราวที่ผ่านมา ที่ส่งผลให้สภาพชีวิตตกต่ำหรือแย่ลง “ตอนปี 40 นี่แย่มากเลย คนไทยตกงานกันเป็นเบือ ผมก็โดนกับเขาด้วย” บางรายที่ประสบกับเหตุการณ์ร้าย จนทำให้เกิดความอับอาย “ก็คิดดูสิ ทำงานมีเงินเดือนอยู่ดี ๆ วันดีคืนดีก็ถูกปลด ชีวิตตกฮวบ โหวงเหวงเลย ไปไหนไม่ถูก อายก็อาย ไม่กล้าบอกทางบ้าน” หรือแม้แต่บางรายที่ให้ความหมายในการประสบกับเหตุการณ์ร้ายว่าเป็นประหนึ่งการตกนรกทั้งเป็น “ตอนนั้นทำใจไม่ได้ เหมือนตกนรกทั้งเป็น โชคดียังมีเก็บอยู่บ้างนิดหน่อย ยังพอประทังชีวิตไปได้หลายเดือน” การประสบกับเหตุการณ์ร้ายต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้พวกเขาารู้สึกสิ้นหวัง ท้อแท้ รู้สึกเหมือนไม่มีหนทางให้เลือกเดิน จนต้องเลือกออกมาใช้ชีวิตเร่ร่อน ทั้งนี้ เพื่อต้องการหลบหนีจากสภาพเลวร้ายในอดีต หรือเพื่อแสวงหาโอกาสที่จะต่อสู้ดิ้นรนเพื่อประทังชีวิตจากการหาเลี้ยงชีพไปวัน ๆ

2. เงื่อนไขหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน

จากการศึกษาการรับรู้สภาพการณ์การใช้ชีวิตก่อนเข้าสู่เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน ทำให้เห็นถึงการให้ความหมายของการใช้ชีวิตในช่วงก่อนออกมาเร่ร่อน อันเป็นความหมายเชิงข้อความ (Textual meaning) ที่ส่งผ่านโครงสร้างการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูล ประเด็นความหมายต่าง ๆ นั้น สะท้อนให้เห็นว่าประสบการณ์ในช่วงก่อนเข้าสู่การเร่ร่อนนั้นเป็นเช่นไร และบุคคลให้ความหมายอย่างไรต่อประสบการณ์นั้น ๆ กระบวนการต่อจากนี้ จะเป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ที่แสดงความหมายเชิงโครงสร้าง (Structural meaning) ที่จะใช้อธิบายในเชิงเงื่อนไขหรือบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสู่เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า บุคคลเหล่านั้นเข้ามาสู่วงจรชีวิตคนเร่ร่อนได้อย่างไร หรือมีเงื่อนไขอะไรที่ทำให้ต้องเข้ามาใช้ชีวิตเร่ร่อน โดยจะนำเสนอตามลำดับหัวข้อดังนี้

2.1 ความสัมพันธ์ในครอบครัว

จากการศึกษาและทำความเข้าใจการให้ความหมายประสบการณ์ชีวิตในช่วงก่อนเข้าสู่เร่ร่อนของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็นบริบทหรือเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่ผลักดันในบุคคลเข้าไปใช้ชีวิตเร่ร่อน โดยการศึกษาและทำความเข้าใจโครงสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัว รวมถึงรูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัว จะทำให้ได้ข้อค้นพบที่จะอธิบายได้ว่าการเข้าสู่วงจรชีวิตเร่ร่อนเกิดขึ้นได้จากเงื่อนไขความสัมพันธ์ของครอบครัวในรูปแบบหรือแง่มุมใด และมียุทธศาสตร์ประกอบใดภายใต้ความสัมพันธ์นั้นที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน อันมีส่วนผลักดันให้บุคคลตัดสินใจหรือเลือกที่จะเข้าสู่เส้นทางชีวิตเร่ร่อน

จากการศึกษา พบว่า คนเร่ร่อนมักจะรับรู้และให้ความหมายของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในเชิงลบ จะเห็นได้จาก การรับรู้ถึงความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความวุ่นวายในครอบครัว ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายที่จะใช้ชีวิตอยู่ต่อภายในครอบครัว การรับรู้ถึงความสัมพันธ์อันก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกัน ทำให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับรู้หรือรู้สึกถึงตนเองในเชิงด้อยค่า ด้อยความสำคัญ การรู้สึกถึงการไม่เป็นที่ยอมรับ จนไม่สามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวต่อไปได้ และเลือกออกไปใช้ชีวิตเร่ร่อน หรือแม้กระทั่งรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับองค์ประกอบหรือปัจจัยอื่น ๆ เช่น ปัจจัยด้านที่อยู่อาศัย ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงชีพ เป็นต้น การเกิดความไม่ลงตัวของ การมีอยู่หรือเป็นอยู่ขององค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นไปในลักษณะของความสัมพันธ์ที่ไม่ลงรอย ทำให้บุคคลตัดสินใจออกไปใช้ชีวิตเร่ร่อน

2.2 การรับรู้ตัวตน

เงื่อนไขในประเด็นความเป็นตัวตนจากการศึกษาในครั้งนี้ เป็นความหมายเชิงโครงสร้างที่สอดรับการให้ความหมายตามการรับรู้เหตุการณ์ หรือสภาพการณ์อันส่งผลต่อการรับรู้ตัวตน หรือความเข้าใจตัวตนของบุคคลตามที่มีอยู่หรือเป็นอยู่ การนำเสนอประเด็นนี้มีได้มุ่งเน้นว่าเขาเหล่านั้นแสดงตัวตนในลักษณะเช่นไร แต่ต้องการสื่อให้เห็นว่า เหตุการณ์หรือสภาพการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะ

ปฏิสัมพันธ์ในสภาพการณ์นั้น ๆ ทำให้เขาเหล่านั้นมองตัวตนของตนเองเป็นเช่นไร ซึ่งมีผลต่อการที่บุคคลเลือกที่จะหลีกเลี่ยงจากสภาวะเดิมอันมีภาพลักษณ์ตัวตนเดิมฝังอยู่ เงื่อนไขอันเกิดจากรับรู้ตัวตนนี้ จึงเป็นเงื่อนไขอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญในการผลักดันให้บุคคลก้าวไปสู่วงจรชีวิตการเร่ร่อน

จากการทำความเข้าใจโครงสร้างการรับรู้ที่เกี่ยวข้องความเป็นตัวตนของบุคคล พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์หรือสภาพการณ์ที่ตนเองประสบ ปฏิสัมพันธ์ในสภาพการณ์นั้น ๆ ทำให้บุคคลมักรับรู้ตัวตนของตนเองในเชิงลบ หรือเกิดภาพลักษณ์เกี่ยวกับตนในทางลบ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ การรับรู้ถึงตัวตนที่ผิดพลาดในอดีต จากพฤติกรรมที่ตนเองแสดง และจากปฏิสัมพันธ์ที่บุคคลอื่นแสดงต่อตนเองไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัว หรือคนอื่น ๆ ในสังคม นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างของการเผชิญเหตุการณ์ร้ายในชีวิต เช่น ถูกทารุณกรรมทางเพศ ทำให้บุคคลสูญเสียการรับรู้เกี่ยวกับตน รวมถึงการรับรู้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองระหว่างตนเองและคนในครอบครัวหรือคนรักในเชิงลบ ก่อให้เกิดความผิดหวัง มองว่าตนเองถูกทอดทิ้ง รู้สึกด้อยค่า หรือด้อยความสำคัญ เป็นต้น การรับรู้หรือเข้าใจเกี่ยวกับตนในลักษณะต่าง ๆ นี้ ล้วนเป็นการรับรู้ตนเองในเชิงลบ ซึ่งมีผลให้บุคคลหลีกเลี่ยงจากสภาวะเดิม ๆ ไปเผชิญกับสภาพการณ์ใหม่ ๆ อันจะทำให้สามารถสลัดภาพความเป็นตัวตนเดิมออกไปได้

2.3 รูปแบบความต้องการ

ประเด็นความต้องการของบุคคล จะแสดงถึง รูปแบบความต้องการทั้งในด้านความต้องการพื้นฐานทางกายภาพ และความต้องการทางด้านจิตใจ ตามที่บุคคลมุ่งหวัง ซึ่งเมื่อความต้องการดังกล่าวไม่ได้รับการสนองตอบอย่างที่คุณคิดว่าจะควรจะเป็น ทำให้เกิดความคับข้องใจ และแสดงออกในเชิงดิ้นรนที่จะได้มา หรือในเชิงแสวงหาโอกาสที่จะตอบสนองความต้องการต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลเลือกหรือตัดสินใจที่จะเข้าสู่เส้นทางชีวิตคนเร่ร่อน ตัวอย่างของการรับรู้และให้ความหมายที่สอดคล้องกับประเด็นความต้องการของบุคคลนี้ ได้แก่ การดิ้นรนทำมาหากิน เพื่อหาเลี้ยงชีพ อันเป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคลที่อยู่ในสภาพชีวิตที่ขาดความสมบูรณ์ทางกายภาพ นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างของการรับรู้ถึงความด้อยค่า ด้อยความสำคัญ รวมถึงความไม่เป็นที่ยอมรับของครอบครัว การรับรู้และการให้ความหมายในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงสภาพการณ์ที่ไม่สมบูรณ์ทางจิตใจ ซึ่งส่งผลให้บุคคลหลีกเลี่ยงออกมาจากครอบครัว และแสวงหาโอกาสใหม่ ๆ ที่จะตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของตนเอง จากผลการศึกษาดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่า รูปแบบความต้องการ จึงเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการที่บุคคลก้าวเข้าสู่เส้นทางชีวิตเร่ร่อน

ตอนที่ 2 ช่วงประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน

ช่วงประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อนนี้ จะแสดงถึงเส้นทางเมื่อบุคคลเข้ามาสู่วงจรชีวิตการเร่ร่อน โดยจะเน้นการดำเนินชีวิตการเร่ร่อนในสนามวิจัยที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา ซึ่งการนำเสนอประสบการณ์ดังกล่าวจะเริ่มตั้งแต่การนำเสนอสภาพการณ์การใช้ชีวิต การรับรู้และให้ความหมายประสบการณ์เร่ร่อน ไปจนถึงเงื่อนไขและบริบทของการคงอยู่หรือดำรงอยู่ในการใช้ชีวิตเร่ร่อน ตลอดจนจุดเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ประสบการณ์เร่ร่อน อันจะนำเสนอที่ละประเด็นดังต่อไปนี้

1. สภาพการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน

สภาพการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อนของกลุ่มคนเร่ร่อนนั้น ผู้วิจัยขอนำเสนอเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การใช้ชีวิตเร่ร่อน การหาเลี้ยงชีพ โดยเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 การใช้ชีวิตเร่ร่อน

สภาพการณ์การใช้ชีวิตในประเด็นนี้ เป็นการบรรยายถึง สถานะความเป็นอยู่ ชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอนที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยในการดำรงชีวิต โดยทั่วไป บริเวณการหลับนอน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สุขภาพ นอกจากนี้ยังรวมถึงการปฏิสัมพันธ์กับคนเร่ร่อนด้วยกันเองและความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.1 สถานะความเป็นอยู่ จากการศึกษา พบข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่า สถานะความเป็นอยู่ของคนเร่ร่อนจำแนกเป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะการอยู่แบบคนเดียว ลักษณะการอยู่แบบเพื่อน และลักษณะการอยู่แบบครอบครัว ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า ลักษณะการอยู่แบบคนเดียวเป็นลักษณะของคนเร่ร่อนดำรงชีวิตแบบตัวคนเดียว กินอยู่หลับนอนเพียงลำพัง โดยไม่มีผู้อื่นมาเกี่ยวข้องด้วย แต่มีการพูดคุยกับคนอื่น ๆ ตามปกติ การอยู่แบบเพื่อน เป็นลักษณะของคนเร่ร่อนที่คอยช่วยเหลือดูแลกัน ทั้งในเรื่อง อาหารการกิน การหลับนอน และอาการเจ็บป่วย โดยไม่มีความสัมพันธ์แบบอื่น เช่น ชู้สาว หรือหวังผลประโยชน์ ส่วนการอยู่แบบครอบครัวนั้น เป็นลักษณะของคนเร่ร่อนที่อยู่ด้วยกันแบบครอบครัวทั่วไป กินอยู่หลับนอนด้วยกัน ช่วยกันทำมาหากิน ดูแลซึ่งกันและกันภายในครอบครัว ทั้งครอบครัวที่มีเฉพาะสามีภรรยา และครอบครัวที่มีทั้งสามี ภรรยา และลูก ขณะที่บางครอบครัวเป็นอยู่กันแบบคนรักชอบพอกันมาก่อนและตกลงปรองปรองมาเร่ร่อนอยู่ด้วยกัน และบางครอบครัวเป็นลักษณะของต่างคนต่างมาและต่างคนต่างอยู่แต่ภายหลังมาตกลงปรองปรองอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัว

1.1.2 ชีวิตประจำวัน การใช้ชีวิตประจำวันของคนเร่ร่อนเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่และจบลงในช่วงกลางคืนเหมือนคนทั่วไป แต่รายละเอียดของลักษณะการใช้ชีวิตจะแตกต่างออกไปผู้วิจัยจึงนำเสนอลักษณะการใช้ชีวิตประจำวันในเรื่องของปัจจัยในการดำรงชีวิตนั้นดังนี้

ด้านที่อยู่อาศัย พบว่า คนเร่ร่อนมีที่พักเอาไว้หลับนอนเป็นของตนเองเป็นที่ประจำ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีการโยกย้ายนอกจากจะมีเหตุการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น บริเวณที่นอนนั้นถูกกันไว้เพื่อจัดงาน หรือในกรณีที่ฝนตกไม่สามารถนอนที่เดิมได้ สำหรับการอาศัยสถานที่ต่าง ๆ ในการทำภารกิจส่วนตัวนั้นพบว่า คนเร่ร่อนจะอาศัย วัดบริเวณรอบๆ รถบริการสุขเคลื่อนที่ของทางรัฐบาล และสถานที่ราชการบางแห่งบริเวณนั้นที่อนุญาตให้ สถานที่ดังกล่าวนี้คนเร่ร่อนจะเข้าไปใช้เพื่อทำภารกิจส่วนตัว เช่น อาบน้ำ สำหรับความรู้สึกของการอยู่อาศัยในสถานที่ที่คนเร่ร่อนนั้น คนเร่ร่อนเห็นว่า จะไม่ปล่อยตัวให้สกปรกเพื่อไม่ยากให้สังคมรังเกียจ ไม่รู้สึกอายที่จะต้องนอนสถานที่แห่งนี้ และรู้สึกว่าสถานที่ดังกล่าวมีความปลอดภัยมากกว่านอนข้างถนน เนื่องจากมีคนอาศัยอยู่เยอะและไม่มีการขับไล่ของตำรวจ

ด้านอาหารการกินนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 สภาวะการณ์ได้แก่ 1) สภาวะการณ์ปกติประจำวัน และ 2) สภาวะการณ์ที่ไม่ปกติ ทั้งนี้ในสภาวะการณ์ปกติประจำวันนั้นแบ่งเป็น 2 กรณีคือ กรณีแรกคือ คนเร่ร่อนที่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพได้มีเงินพอที่จะซื้ออาหารได้เอง คนเร่ร่อนเหล่านี้จะซื้ออาหารกินเองโดยซื้ออาหารสำเร็จรูปกินตามร้านขายอาหารทั่วไป และมีบางคนที่ซื้อของมาแล้วมาทำกินเองใกล้ๆ บริเวณที่ตนเองนอน ส่วนกรณีที่สองคือ คนเร่ร่อนที่ไม่มีเงินจะไปตามวัดรอบๆ หรือสถานที่ที่มีการจัดงานต่างๆ เพื่อขออาหารมากิน สำหรับในสภาวะการณ์ที่ไม่ปกติ มักจะเป็นเรื่องของมีการจัดงานบริเวณที่คนเร่ร่อนอยู่ซึ่งจะมีการแจกอาหารด้วยและ เป็นเรื่องของการมีมูลนิธิต่างเข้ามาทำอาหารแจก คนเร่ร่อนก็มักจะไปรับบริจาคอาหารในสภาวะการณ์แบบนี้เป็นประจำ

ด้านเครื่องนุ่งห่มรวมทั้งของใช้ต่างๆ พบว่า คนเร่ร่อนมักจะมีเสื้อผ้าติดตัวมาด้วยอยู่แล้วจะมีหาซื้อบ้างหากมีเงิน แต่จะพบว่า มีรถจากมูลนิธิเอกชนเข้ามาแจกเสมอ ส่วนข้าวของเครื่องใช้ที่เป็น เช่น สบู่ ยาสีฟัน ก็มักจะไปขอรับบริจาคจากเวลามีงานบุญต่าง ๆ หรือจากนักพัฒนา

ด้านยารักษาโรคและการดูแลสุขภาพนั้นพบว่า ทางกลุ่มองค์กรนักพัฒนาที่ให้บริการแก่คนเร่ร่อน มีอาสาสมัครแจกให้คนเร่ร่อนเวลาไม่สบาย รวมทั้งมีบัตรสุขภาพแจกเพื่อให้คนเร่ร่อนนำไปยื่นขอรับการรักษาศูนย์อนามัยบริเวณใกล้เคียง เมื่อต้องคลอดบุตรหรือมีปัญหาทางสุขภาพ แต่คนเร่ร่อนบางคนเลือกที่จะไม่เข้ารับการรักษาจากศูนย์อนามัยเนื่องจากรู้สึกอายโดยมองว่าตนเองอนาถา

1.1.3 การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อน ในประเด็นนี้คนเร่ร่อน กล่าวถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับคนเร่ร่อนด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ 1) ความสัมพันธ์โดยแยกตัวโดยอิสระ และ 2) ความสัมพันธ์ในรูปกลุ่มความสัมพันธ์ ทั้งนี้ ความสัมพันธ์โดยแยกตัวโดยอิสระนั้น เป็นลักษณะของการไม่มีความสัมพันธ์กับคนเร่ร่อนด้วยกันเลย อยู่ในที่ของตนเอง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร แต่มีการพูดคุยทักทายกับคนเร่ร่อนด้วยกันบ้างแต่เป็นลักษณะเพียงผิวเผินเท่านั้น สำหรับความสัมพันธ์แบบกลุ่มนั้น สามารถแบ่งได้เป็น กลุ่มที่มีความสัมพันธ์แบบหลวมและกลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น โดยกลุ่มที่มีความสัมพันธ์แบบหลวมนั้นเป็นลักษณะของการรวมกัน พบปะพูดคุยกันเพื่อ

วัตถุประสงค์บางอย่าง เช่น การกู้ยืมเงิน โดยมีระยะเวลาไม่นานเมื่อวัตถุประสงค์บรรลุแล้วจึงแยกย้ายกันไป และกลับเข้ามารวมกันใหม่อีกครั้งเป็นลักษณะแบบนี้เรื่อยไป ส่วนกลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นนั้นพบว่า เป็นลักษณะของการรวมกลุ่มกันเป็นประจำ เพื่อทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เนื่องจากมีความสนใจบางอย่างเหมือนกัน เช่น การพบปะพูดคุย การเล่นหมากรุก หมากรอส การสังสรรค์โดยการกินข้าวและดื่มสุรา โดยคนเร่ร่อนจะมีกลุ่มประจำของตนเอง และมักมารวมตัวกันหลังจากที่แต่ละคนได้ ปฏิบัติภารกิจประจำวันของตนเองเรียบร้อยแล้วซึ่งเป็นช่วงเวลาเย็นถึงหัวค่ำ ก่อนเข้านอน บางคนมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกันมากจนกระทั่งตัดสินใจอยู่ร่วมกันเป็นสามี ภรรยา

1.1.4 สัมพันธภาพกับครอบครัวเดิม สำหรับความสัมพันธ์กับครอบครัวเดิม หรือการติดต่อกับครอบครัวเดิมนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ขาดการติดต่อกับทางบ้านหรือครอบครัวเดิม แต่มีคนเร่ร่อนบางคนเท่านั้นยังมีการติดต่อสัมพันธ์กับทางบ้านหรือครอบครัวเดิม โดยบุคคลในครอบครัวยังคงวนเวียนมาพบ ณ บริเวณที่คนเร่ร่อนมาอาศัยอยู่ เช่น หลานและพี่ชาย ซึ่งบางคนออกมาเร่ร่อนแล้วแต่กลับไปอยู่บ้านดังเดิมแล้วกลับออกมาเร่ร่อนใหม่อีกครั้ง และบางคนออกมาเร่ร่อนแล้วกลับไปแต่ทางบ้านไม่ยอมรับจึงออกจากบ้านมาใหม่แต่ไม่ได้มาเร่ร่อน ณ บริเวณเดิม

1.2 การหาเลี้ยงชีพ

สภาพการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงชีพหรือการประกอบอาชีพของคนเร่ร่อน มีลักษณะที่ชัดเจนดังนี้

1.2.1 อาชีพที่คนเร่ร่อนทำนั้นข้อค้นพบที่ได้นั้นมี 2 ประการคือ

1) คนเร่ร่อนที่ไม่มีอาชีพหรือไม่ทำงานนั้น เป็นลักษณะของการที่สามมือออกไปหา งานทำ แต่ภรรยาอยู่แล้วคอยดูแลเรื่องอาหารการกิน และมีลักษณะของคนที่ย่างมากและป่วยเป็นโรค รวมทั้งบางคนที่ดีไม่ค่อยดีจะไม่มีอาชีพ แต่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการไปขอของมากินตามวัด หรือตามสถานที่ที่มีการจัดงาน หรือรอให้คนเอาของมาบริจาคให้

2) คนเร่ร่อนที่มีการหาเลี้ยงชีพหรือมีอาชีพเป็นของตนเองนั้น พบว่าอาชีพที่คนเร่ร่อนทำนั้นสามารถแบ่งออกเป็น ลักษณะการยึดอาชีพนั้นประจำและเปลี่ยนอาชีพบ่อย สำหรับอาชีพที่ทำเป็นประจำนั้น ได้แก่

2.1) เก็บของเก่าในบริเวณใกล้เคียงข้างหรือไกลออกไปข้างมาขาย เช่น กระป๋องน้ำ ขวดพลาสติก และของต่าง ๆ ที่ขายได้ คนเร่ร่อนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพนี้เนื่องจากสามารถทำได้โดยอิสระคนเดียวและสามารถทำทั้งครอบครัวได้ ดังนั้นครอบครัวที่มีลูกด้วยสามารถให้ลูกช่วยทำงานนี้ได้ อีกทั้งมีร้านรับซื้อของเก่าที่คนเร่ร่อนไปเก็บมาตั้งอยู่บริเวณที่คนเร่ร่อนอยู่อาศัย จึงง่ายและมีความสะดวกโดยร้านดังกล่าวเปิดการรับซื้อของเก่าประมาณบ่าย 3 โมง ดังนั้นคนเร่ร่อนจะต้องกลับมาขายของที่เก็บมาได้ก่อนเวลาดังกล่าว บางคนไปตามแหล่งขายของ (คลองถม) ใกล้ที่อยู่อาศัยเพื่อไปเดินหาของมาขาย

2.2) รับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่แล้วคนเร่ร่อนผู้ชายจะไปทำงานประเภทนี้ เนื่องจากจะต้องออกไปไกลจากบริเวณที่อยู่อาศัยพอสมควร เช่น ตามวัด ตลาด แหล่งขายของต่าง ๆ หรือเมื่อมีคนมาจ้างไป บางครั้งเพื่อนคนเร่ร่อนด้วยกันได้ข่าวมาจึงบอกต่อ ๆ กันไป

2.3) ขอลาน อาชีพขอลานนั้นคนเร่ร่อนให้ข้อมูลว่าตนไม่ได้ทำอะไร จึงมานั่งขอลาน ได้เงินบ้าง แต่พออยู่ได้

นอกจากนี้คนเร่ร่อนจะมีอาชีพที่ทำเป็นประจำแล้ว ยังมีคนเร่ร่อนบางคนที่ทำอาชีพเสริมอีกนั่นคือ การขายสลากกินแบ่งรัฐบาล ซึ่งอาชีพนี้คนเร่ร่อนกล่าวว่าสามารถไปรับมาขายแล้วได้รับส่วนแบ่งซึ่งจะได้เงินดีกว่าเก็บของมาขายโดยกลางวันผลสลากกินแบ่งรัฐบาลออกจะมาขาย สามารถขายได้ทั้งครอบครัว และการขายเสื้อผ้านั่งเมื่อวัดบริเวณรอบ ๆ มีงาน เช่น การฉายหนัง หรือมีมิโหรสพ โดยมีคนมาส่งและรับคืนได้เมื่อขายไม่หมด

ในส่วนคนเร่ร่อนที่เปลี่ยนอาชีพบ่อย ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะที่เห็นคนอื่นทำอะไรก็ทำตามเขา เช่น การขายหนังสือพิมพ์ตามสี่แยกไปแดง และการรับจ้างชั่วคราว

1.2.2 ลักษณะการใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงชีพของคนเร่ร่อนนั้น เป็นลักษณะของการใช้จ่ายไปวัน ๆ และเป็นลักษณะของการเก็บเงินเพื่อเอาไปเที่ยว เมื่อเงินหมดก็กลับมาทำงานใหม่ แต่พบว่าคนเร่ร่อนบางมีเงินเก็บก่อนที่จะออกมาเร่ร่อนจึงมีเพียงพอที่ใช้จ่ายและเพียงพอที่จะบริจาคให้สังคมด้วยแม้จะไม่มากก็ตาม

2. การให้ความหมายประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อน

2.1 เป็นเสมือนบ้าน

จากข้อมูลของคนเร่ร่อนและนักพัฒนา ได้กล่าวถึงสวนสาธารณะกลางกรุงแห่งนี้ในลักษณะที่สอดคล้องกัน คือ สวนสาธารณะแห่งนี้เป็นสัญลักษณ์ของเมืองหลวง คนไทยโดยเฉพาะคนต่างจังหวัดปรารถนาที่จะได้มีโอกาสสัมผัสกับบรรยากาศของสถานที่แห่งนี้ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าเป็นสถานที่ที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นศูนย์รวมของคนที่มาเมืองกรุง ความรู้สึกคุ้นชินกับสถานที่ดังกล่าวถูกถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานผ่านภาพยนตร์ “หนึ่งกลางแปด” ภายใต้ฉากหลังที่เป็นวัดพระแก้ว ของตัวละครที่ถือชะลอมมาจาก “บ้านนอก” เพื่อเข้าไปเยี่ยมลูกหลานที่ทำงานในเมืองกรุง ภาพของการก้มกราบวัดพระแก้วบนพื้นสนามสวนสาธารณะของคนชราที่ได้มีโอกาสเข้ามาสักการะและถือเป็น “ครั้งหนึ่งในชีวิต” ภาพการรับรู้เหล่านี้ จึงเป็นการรับรู้เดิมของคนทั่วไป ดังนั้นไม่ยากนักที่คนเร่ร่อนจะได้สัมผัส และไม่แปลกอะไรหากคนเร่ร่อนที่เข้ามาเมืองกรุง จะเรียกสถานที่แห่งนี้ว่าเป็น “ที่พักพิงแห่งแรก” ของการเข้ามาหางานทำในเมืองกรุง จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า คนเร่ร่อนที่พักหลับนอนในสถานที่แห่งนี้เป็นเวลานานได้ให้ความหมายของการดำเนินชีวิตในสวนสาธารณะแห่งนี้ว่าเป็น “เป็นเสมือนบ้าน” ผ่านการรับรู้ว่า “สนาม...เป็นทุกอย่าง” “มีทุกอย่าง” “ไม่ต้องเสียค่าโรงแรมหรือค่าที่พัก” “ไม่อดตาย” แต่คำว่า “บ้าน” หากมองให้ลึกซึ้งถึงความหมายที่แท้ของคนเร่ร่อน ทำให้สัมผัสได้ว่า คนเร่ร่อนไม่ได้มอง “บ้าน” ในลักษณะของสิ่งปลูกสร้างที่เป็น

ตัวอาคารสถานที่ แต่เป็นบ้านที่มีความหมายของการใช้ชีวิตที่มีความสุข ความผูกพัน ที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนเร่ร่อนด้วยกัน “ที่นี้เหมือนเป็นบ้าน มันมีความสุขดี ไม่มีอะไรมันก็อยู่ได้” ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า ความหมาย“เป็นเสมือนบ้าน” ของคนเร่ร่อน เป็นการให้ความหมายที่ผ่านการรับรู้ประสบการณ์สำคัญ 3 ประเด็น ดังนี้

2.1.1 ความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อน เป็นการให้ความหมายในสภาพการณ์การพบปะสังสรรค์ พูดคุยและปรับทุกข์ สังเกตได้จากทุกเย็นหลังเลิกงาน คนเร่ร่อนจะมาพบปะพูดคุย สันทนาการ ซึ่งกันและกัน เช่น การเล่นเกมหากลอส การตั้งวงดื่มสุรา หรือการจับกลุ่มปรึกษาหารือปัญหาต่าง ๆ ในระหว่างวัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ก่อตัวเกิดความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อน และพวกพ้อง จากคนที่ไม่เคยรู้จักกัน แต่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมใหม่ เปิดพื้นที่ของการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความรักและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังนั้น จะสังเกตเห็นว่าทุกเย็น คนเร่ร่อนมาอยู่รวมกัน หุงหาอาหารกินร่วมกัน แม้บางมือจะมีสุราหรือไม่ก็ตาม “เขาก็จะเอาของมาให้พี่ทำกิน บางทีเขาก็จะเอาสำเร็จมาเลย แล้วก็มากินกันที่นี้บ่อย ๆ”

2.1.2 เอื้ออาทร เป็นการให้ความหมายจากการรับรู้สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากการแบ่งปัน เพื่อช่วยเหลือคนเร่ร่อนด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการให้เงินเพื่อซื้ออาหารไปบริโภค การให้ยืมเงินเป็นค่านมลูก หรือนำเงินไปไถ่รถซาเล้งที่ถูกตำรวจจับ ประสบการณ์เหล่านี้ก่อตัวขึ้นด้วยความรู้สึกไว้วางใจและเอื้ออาทรซึ่งกันและกันของคนเร่ร่อน “บางคนลุงสงสารก็ให้ไปเลย บางคนก็ไม่เอาดอกลุงเคยให้มากที่สุดครั้งละ 500 บาท เขาเอาไปไถ่เอารถมาจากตำรวจ”

นอกจากนี้ความเอื้ออาทรของคนเร่ร่อนยังแสดงถึงความห่วงใยในชีวิตซึ่งกันและกัน เช่นการห่วงใยคนเร่ร่อนที่มีอาการเจ็บป่วย การช่วยเหลือคนเร่ร่อนด้วยกันที่ตกน้ำ การปฐมพยาบาล คนเร่ร่อนที่มีอาการเป็นลมเนื่องจากเมาสุรา หรือแม้แต่เมื่อมีคนเร่ร่อนเสียชีวิต เพื่อนคนเร่ร่อนด้วยกันจะช่วยกันบริจาคเงินและจัดการงานศพให้ตามอัธยาศัย โดยไม่ปล่อยเพื่อนให้ตายอย่างคนไร้ญาติ

2.2 ความเป็นอิสระ

คนเร่ร่อนได้ให้ความหมายประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อนในสวนสาธารณะผ่านการรับรู้ “ความเป็นอิสระ” โดยมีลักษณะที่ชัดเจน 2 ประการคือ

2.2.1 ความเป็นอิสระในการใช้ชีวิต คนเร่ร่อนสะท้อนให้เห็นว่าการใช้ชีวิตอยู่ในสวนสาธารณะแห่งนี้ทำให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างอิสระ อิสระจากการทำมาหาเลี้ยงชีพ อิสระในการหาที่หลับนอน และอิสระจากการรับรู้สภาพปัญหาในครอบครัว เมื่อสภาพพื้นที่ของการดำรงชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลง คนเร่ร่อนต้องหาที่อยู่ใหม่ บางคนมีความผูกพันกับพื้นที่ ที่ใช้สถานที่ใกล้เคียงในดำรงชีวิตอยู่ต่อไป ขณะที่บางคนไม่พร้อมรับการช่วยเหลือจากภาครัฐด้วยเกรงว่าสถานะของครอบครัวต้องถูกแยก ทั้งนี้คนเร่ร่อนกลุ่มนี้รับรู้มาว่า การจัดการที่อยู่โดยรัฐ จะจับแยกสถานที่อยู่ของฝ่ายชาย และหญิง เด็กและผู้ใหญ่ ดังนั้น ความกังวลที่สำคัญของครอบครัวคนเร่ร่อนจึงเกิด

จากความต้องการ “แยกครอบครัว” และ การอยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานภาครัฐ ย่อมขาด “ความเป็นอิสระ” ในการใช้ชีวิต “ไม่อยากไปอยู่หรืออยู่ที่สถานอะไรพวกนั้น ไม่อยากแยกพ่อ แยกแม่ แยกลูก แล้วมันก็ไม่อิสระ แล้วก็ไม่ว่าเขาจะคิดยังไง สมัยนี้คนเราไวใจกันยากจะตาย” โดยเฉพาะ กลุ่มคนเร่ร่อนที่เคยมีประสบการณ์ไม่สู้ดีในอดีต เช่น คนที่เคยถูกเอารถเอาเปรียบจากนายจ้าง คนที่ได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามจากคนใกล้ชิดในครอบครัว เป็นต้น กลุ่มคนเร่ร่อนเหล่านี้ จะรู้สึกไม่พอใจคนอื่น ดังนั้นการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนอื่นสภาวะการณ์เช่นนี้ จึงทำให้พวกเรารู้สึกได้ว่า “ขาดความเป็นอิสระ”

นอกจากนี้ คนเร่ร่อนบางกลุ่มที่มีประสบการณ์ของการขาดความเป็นอิสระในบางช่วง ของชีวิต ดังนั้นการใช้ชีวิตอย่างคนเร่ร่อนจึงเป็นโอกาสที่คนกลุ่มนี้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีอิสระ จะสังเกตได้ว่าการใช้ชีวิตอิสระของคนเร่ร่อนเหล่านี้เป็นการใช้ชีวิตที่ไม่คาดหวัง หรือมีกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตแต่อย่างใด ชีวิตในแต่ละวันจึงดำเนินไปอย่างเป็นปกติ ไม่ดิ้นรน ต่อสู้ หรือแสวงหา เพื่อการพัฒนาให้ตนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คนเร่ร่อนกลุ่มนี้ จึงเรียกตนเองว่า “คนเที่ยว” และให้ นิยามชีวิตเป็นการเดินทางตามอำเภอใจ อยากรักดี แม้คนเร่ร่อนกลุ่มนี้พยายามจะแยกนิยาม ตนเองออกจากความเป็นคนเร่ร่อน มากลายเป็นนักเที่ยวก็ตาม แต่รูปแบบของการใช้ชีวิตยังคงเป็น รูปแบบของคนเร่ร่อนทั่วไป ที่หาเลี้ยงชีพด้วยการตระเวนเก็บของเก่าขาย “แรก ๆ ผมเคยเก็บของ เก่าอยู่สยามสแควร์ เคยเที่ยวตระเวนดูหนังกลางแปลงตามงานวัด เคยนั่งรถไฟเล่นขึ้นไปถึงพิษณุโลก เชียงใหม่ เที่ยวไปทุกที่ที่อยากไป พอเงินหมดก็ไปหาเก็บของมาขาย ขายได้ก็เก็บเงินไว้เที่ยว พอมากพอ ก็ไปเที่ยวอีก อยากเที่ยวไหนก็ไป ไปแบบถูก ๆ”

2.2.2 ความเป็นอิสระจากภาวะกดดันทางจิตใจ เป็นการรับรู้ในเชิงประจักษ์ชีวิตจากความผิดหวังที่เกิดขึ้นในครอบครัวของตนเอง กล่าวคือ คนเร่ร่อนเหล่านี้ จะมีประสบการณ์ทาง ครอบครัวที่ทำให้รู้สึกว่า “ตนไร้ค่า” หรือ “ไม่ได้รับการยอมรับ” หรือ “ถูกแสดงความรังเกียจ” ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัดใจในการใช้ชีวิต ประจักษ์ความเป็นอิสระในการใช้ ชีวิตเพื่อปกป้องคุณค่าในตนเอง จากข้อมูลจะสังเกตได้ว่า คนเร่ร่อนเหล่านี้ได้สะท้อนความหมาย จากความเป็นอยู่ในสภาพการณ์ของครอบครัวเดิม ในลักษณะที่แสดงถึงความไม่ต้องการเผชิญกับ เหตุการณ์ปัญหาในครอบครัว ต้องการหลีกเลี่ยงความรู้สึกที่ไม่สบายใจ การออกจากบ้านมาใช้ชีวิต ในสวนสาธารณะจึงเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วย “เบียดเบา” ความรู้สึกอันบอบช้ำจาก ครอบครัวได้ “ที่นี้ดีที่สุดแล้วสำหรับผมและแฟน ในตอนนี้ อย่างน้อยก็ยังเป็นตัวของตัวเอง”

2.3 ความยากลำบากในการใช้ชีวิต

คนเร่ร่อนได้สะท้อนประสบการณ์บางอย่างที่แสดงถึงภาวะความยากลำบากในการใช้ ชีวิตที่เกิดจากการไม่ยอมรับของสังคม ได้แก่ ความท้อแท้ในการหางานทำ ความกังวลใจต่อการหา ที่อยู่ใหม่เมื่อถึงเวลาที่มีการปรับปรุงพื้นที่สวนสาธารณะ และความรู้สึกว่าไม่ได้รับความสะดวก เหมือนคนอื่นเมื่อต้องเข้ารับการรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วย

2.3.1 ความท้อแท้ในการหางานทำ จะเห็นได้โดยทั่วไปว่าคนเร่ร่อนจะหาเลี้ยงชีพอิสระ ไม่ว่าจะเป็นการเก็บของเก่าขาย การรับจ้างเล็ก ๆ น้อย เช่น ล้างจาน ขนของ หรือการขายกระดาษ ปูนึ่งตามงานวัด คนเร่ร่อนเหล่านี้เคยพยายามหางานที่มั่นคงทำ แต่ไม่ได้รับการยอมรับ จึงต้องหัน มาเลี้ยงชีพจากการทำางานเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อแลกกับรายได้ที่พอประทังชีวิตไปวัน ๆ คนเร่ร่อน บางคนพยายามที่จะกอบกู้ตัวตนกลับคืนมาให้เป็นคนมีงานทำที่มั่นคงเหมือนเดิม แต่กลับได้รับการ ปฏิเสธ ทำให้เกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง “ผมไม่รู้เลยว่าจะมีชีวิตดีขึ้นได้ยังไง อยู่ที่สนามหลวงยังดี มี เพื่อนคุย เพื่อนกิน ไปวัน ๆ พอลืมเรื่องเครียด ๆ ไปได้ แต่พออยู่คนเดียว นอนไม่หลับ ก็จะมานั่งนึก ถึงเรื่องเก่า...รู้สึกเหมือนตกนรก” จากภาวะความเครียดดังกล่าวคนเร่ร่อนจึงพยายามหาวิธีการลืม ความทุกข์ด้วยการดื่มสุรา จะเห็นได้ว่าจากปรากฏการณ์นี้ คนเร่ร่อนรับรู้ความยากลำบากในการใช้ ชีวิตจากประสบการณ์ความท้อแท้จากการหางานทำ ผ่านความรู้สึกว่าเหมือนตกนรก ท้อแท้และ สิ้นหวัง

2.3.2 ความกังวลใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ จากสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายปี 2552 เป็นต้นมา ได้มีประกาศจะปิดสวนสาธารณะที่เป็นพื้นที่วิจัย เพื่อทำการปรับปรุงคนเร่ร่อน จำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะที่เร่ร่อนที่ใช้ชีวิตเป็นครอบครัว จะมีความกังวลใจเกี่ยวกับการหาที่อยู่ใหม่ ของ ดังนั้น การใช้ชีวิตของคนเร่ร่อนในช่วงนี้ จึงประสบกับความยากลำบาก ลักษณะความกังวลใจ ที่แสดงให้เห็นคือ ความรู้สึกถึงความไม่แน่นอนในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ ขณะที่ด้านหนึ่งก็กลัวว่าจะ ถูกจับส่งไปอยู่สถานสงเคราะห์ ซึ่งตนและครอบครัวไม่ต้องการ เนื่องจากมีการรับรู้มา หากถูกจับ ส่งไปยังสถานสงเคราะห์สมาชิกในครอบครัวจะต้องถูกแยก อีกทั้งยังหวาดระแวงว่าหากไปใช้ ชีวิตร่วมกับผู้อื่นหรืออยู่ในพื้นที่ที่ไม่คุ้นเคยก็อาจจะถูกหลอก เหมือนกับประสบการณ์เดิมที่เคย ประสบมา รวมถึง รู้สึกว่าตนเองอาจสูญเสียความเป็นอิสระในการใช้ชีวิตเพราะต้องไปอยู่ร่วมกัน กับผู้อื่น ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกติการะเบียบของสถานที่อยู่นั้น

“ตอนนี้ก็กำลังกลุ้มอยู่ ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร ไม่อยากไปอยู่สถานสงเคราะห์ หรือบ้านอะไรนั้น มันไม่อิสระ จะไปอยู่กับคนอื่นเขาได้ไง เขาเป็นยังไงก็ไม่รู้ เดียวก็โดนเขาหลอกอีก คนเราไว้อีกกัน ยากจะตาย”

จากปรากฏการณ์นี้อาจกล่าวได้ว่าคนเร่ร่อนได้ให้ความหมายประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อนเป็น ความเรื่องของการยากลำบากในการใช้ชีวิต ผ่านความรู้สึกกังวลใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ ความกลัวการถูกแยกครอบครัว หวาดระแวงคนในสังคมใหม่ ความไม่เป็นอิสระในการใช้ชีวิต และ ความไม่ไว้วางใจผู้อื่น

2.3.3 ความกังวลจากสภาวะความเจ็บป่วย เป็นการรับรู้ถึงความลำบากในการรับการ รักษาอาการเจ็บป่วย หรือภาวะที่ต้องได้รับการรักษาพยาบาลต่าง ๆ คนเร่ร่อนบางคน ต้องการพึ่งพา สถานพยาบาลของรัฐ เพื่อจะได้รับการรักษาฟรี บางรายมีข้อจำกัดในการเข้ารับการรักษาเนื่องจาก ไม่มีประกันสุขภาพ ทำให้ไม่กล้าที่จะเข้ารับการรักษา เนื่องจากเกรงว่าจะไม่ได้รับบริการ จึงดูแล ตนเองตามยถากรรม ขณะที่บางคนสามารถเข้าข่ายการรักษาฟรีเนื่องจากเป็นผู้สูงอายุ แต่มีการรับรู้ ว่าการเข้ารับการรักษาในแต่ละครั้งมีความยากลำบาก ไม่สะดวก ขณะที่ยังรู้สึกกังวลต่ออาการ เจ็บป่วยของตนเอง

“ไม่ไปหอรอกโรงพยาบาลนะ ใครจะไปบัตรรักษาฟรีก็ไม่มี ไปแบบอนาถาเขาจะดูแลเรา
เธอ.....นอนพักมันก็หายเอง”

“เมื่อวานลุงเพิ่งไปหาหมอ ที่โรงพยาบาลมา เขาก็บอกว่าลุงเป็นเบาหวาน ให้ระวังเรื่อง
การเดิน นี่เขาก็นัด แต่ก็ไม่ได้ไป มันลำบาก รอนาน”

จะเห็นได้ว่าคนเร่ร่อนได้ให้ความหมายในลักษณะความยากลำบากในชีวิตผ่านความรู้สึก
กังวลในด้านสุขภาพของตนเอง โดยมองว่าตนเองเป็นผู้ป่วยอนาถา ไม่มีสิทธิได้รับการ
รักษาพยาบาลฟรีเหมือนผู้อื่น

2.4 ปลง

คนเร่ร่อนได้ให้ความหมายการดำเนินชีวิตในลักษณะ “ปลง” ที่แสดงถึงการยอมรับสภาพ
การใช้ชีวิตของตนเองเพื่อการดำรงอยู่ “ลุงปลงหมดทุกอย่างแล้ว ลุงพอใจที่จะอยู่ตามลำพังอย่างนี้
ตื่นเข้ามา ไปขทาน ตกเย็นไปคุยกับเพื่อน แต่ไม่กินเหล้าแล้วก็เข้านอน แค่นั้นเอง”

การยอมรับสภาพใช้ชีวิตดังกล่าวประกอบด้วย การใช้ชีวิตประจำวันในรูปแบบของคน
เร่ร่อน เช่น การนอนในสวนสาธารณะหรือริมบาทวิถี การหาเลี้ยงชีพด้วยการเก็บของเก่า รับจ้าง
ทั่วไป ขทาน การมีวิธีการกินที่ไม่ยุ่งยาก เช่นรับประทานอาหารฟรีจากมูลนิธิต่าง ๆ มาบริจาคทั้ง
ที่สวนสาธารณะและพื้นที่ใกล้เคียง “...จะไปเข้าคิวรับแจกอาหารฟรี...หากินง่าย...มีมูลนิธิของคนจีน
ทำอาหารแจกให้กินประจำ...วันไหนไม่มีก็ไปกินที่วัด หรือไปตามงานต่าง ๆ ก็มีกิน” ส่วนบางคนก็
ชอบสังสรรค์กันเป็นกลุ่มช่วงเย็นก็จะทำอาหารกินเองในกลุ่มเพื่อน ๆ ที่เร่ร่อน

นอกจากนี้การยอมรับสภาพยังสะท้อนถึงความรู้สึกพอใจในการใช้ชีวิต ได้แก่ ความพอใจ
กับสถานที่หลับนอน เช่น บรรยากาศที่ดีผ่อนคลาย ความรู้สึกโล่งโปร่ง ลมพัดเย็นๆ รวมถึงสถานที่
รอบๆ สวยงาม เป็นวังเหมือน “สวรรค์” และเรื่องของการไม่ต้องไปหาซื้อบ้านที่อยู่อาศัย ความพึง
พอใจในการหาเลี้ยงชีพ เช่น ลักษณะงานที่ทำ กล่าวคือคนเร่ร่อน มองว่างานที่เขาทำเป็นงาน
เกี่ยวกับการเก็บของมาขาย และงานรับจ้างต่าง ๆ ตามแต่จะมีคนมาจ้าง ซึ่งคนเร่ร่อนมองว่า
ลักษณะงานเหล่านี้เป็นอาชีพของตนเอง อีกทั้งไม่เวลาหรือกฎเกณฑ์มากำหนด ให้เกิดความยุ่งยาก
ลำบากใจ

3. เงื่อนไขหรือบริบทของการดำรงชีวิตเร่ร่อน

จากการรับรู้ประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อนข้างต้น ได้สะท้อนภาพความหมายของการ
ดำรงชีวิตเร่ร่อน ในแง่มุมต่าง ๆ ได้แก่ การให้ความหมายของสวนสาธารณะ “เป็นเสมือนบ้าน”
การดำเนินชีวิตที่ต้องการ “ความเป็นอิสระ” การเผชิญ “ความยากลำบากในชีวิต” และการปรับตัว
เพื่อ “ปลง” กับสภาพการดำเนินชีวิตเร่ร่อน การให้ความหมายจากการรับรู้ดังกล่าว ทำให้เกิด
ความเข้าใจความหมายเชิงโครงสร้างที่แสดงเงื่อนไขการใช้ชีวิตเร่ร่อน ดังต่อไปนี้

3.1 ปฏิสัมพันธ์กลุ่ม

จากการใช้ชีวิตในสังคมของคนเร่ร่อน มีการสะท้อนภาพความหมายในลักษณะของความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนคนเร่ร่อนด้วยกัน และการแสดงถึงความรู้สึกเอื้ออาทร จะเห็นได้ว่าการรับรู้ความหมายเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ในลักษณะของ “ความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อน” เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแสดงถึงการทำกิจกรรมประจำวันร่วมกัน เช่นการรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน การสังสรรค์ในวงสุรา และการสนทนาการยามว่าง ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ก่อให้เกิดความรัก ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ของคนเร่ร่อนในสังคมเดียวกันได้อย่างลึกซึ้ง “ความเอื้ออาทร” เป็นปฏิสัมพันธ์ ที่เกิดขึ้นจากการแบ่งปันซึ่งกันและกันในกลุ่ม อันได้แก่ การช่วยเหลือด้านการเงินในสถานะที่จำเป็นของการดำรงชีวิต เช่นการซื้อนมให้ลูก หรือการเสียค่าไถ่รถ ซาเล้งที่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับ ขณะที่บางสถานการณ์เป็นการแสดงออกทางจิตใจที่ต้องการช่วยเหลือโดยคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน เช่น การช่วยกันบริจาคเงินเพื่อจัดการงานศพให้กับคนเร่ร่อนที่เสียชีวิต โดยไม่ปล่อยให้เพื่อนคนเร่ร่อนด้วยกันเสียชีวิตเยี่ยงศพไร้ญาติ ปฏิสัมพันธ์ของคนเร่ร่อนเหล่านี้ก่อให้เกิดความผูกพัน ความไว้วางใจ และความรู้สึกของความเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มเดียวกัน

3.2 แบบแผนชีวิต

จากการวิเคราะห์การให้ความหมายการดำรงชีวิตเร่ร่อน ในลักษณะของ ความเป็นอิสระทั้งอิสระในการใช้ชีวิต และ อิสระจากภาวะกดดันทางจิตใจ การให้ความหมายในลักษณะดังกล่าวเป็นการรับรู้ภายใต้เงื่อนไขของแบบแผนชีวิต อันเป็นความหมายในเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ การรับรู้ความเป็นอิสระในการใช้ชีวิต และการรับรู้ความเป็นอิสระจากภาวะกดดันทางจิตใจ ก่อให้เกิดการสร้างตัวตนที่มีความเป็นแบบแผน เช่น เมื่อมีความเป็นอิสระในการใช้ชีวิต คนเร่ร่อนก็จะสร้างตัวตนในวิถีชีวิตประจำวันในรูปแบบเดียวกัน ตั้งแต่การกินอยู่หลับนอนที่มีแบบแผนเดียวกัน คือ การใช้พื้นที่สาธารณะเป็นบ้าน เป็นที่อยู่อาศัย หรือแม้แต่วิถีการหาเลี้ยงชีพที่เป็นอิสระไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของบุคคลอื่น ก็จะมีลักษณะที่เป็นแบบแผนเดียวกันคือ การเก็บของเก่า หรือการรับจ้างทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อความอยู่รอด

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความเป็นอิสระในวิถีการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน มีความเชื่อมโยงสู่การสร้างตัวตนที่มีแบบแผนชีวิตเดียวกัน อันสะท้อนถึงภาพของการดำรงอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน และการหาเลี้ยงชีพ

3.3 การเผชิญความจริง

จากการให้ความหมายการดำเนินชีวิตในลักษณะ “ปลง” ที่แสดงถึงการยอมรับและพึงพอใจ กับสภาพการใช้ชีวิตเพื่อการดำรงอยู่ เป็นการรับรู้ภายใต้เงื่อนไขที่เป็นความหมายในเชิงโครงสร้างของการเผชิญความจริง ทั้งนี้จะเห็นได้จากการยอมรับสภาพในการดำเนินชีวิตประจำวัน

เช่น การเผชิญกับสภาพความเป็นอยู่ในสวนสาธารณะ การหลับนอนบนบาทวิถี หรือการเผชิญสภาพปัญหาการเลี้ยงชีพ การเผชิญความจริงเหล่านี้ เป็นเงื่อนไขที่ส่งผลให้คนเร่ร่อนเกิดการยอมรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่ รวมถึงการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่รอดในสังคม

อย่างไรก็ดีหากพิจารณาถึงมิติของการเผชิญความเป็นจริงในเงื่อนไขของการเริ่มผ่านเข้าสู่วิถีการใช้ชีวิตเร่ร่อนในสวนสาธารณะ และการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในวิถีคนเร่ร่อน จะพบว่า การเผชิญความจริงสามารถเป็นเงื่อนไขทั้งเชิงลบและเชิงบวก กล่าวคือ ความหมายในเชิงลบอาจมองถึง การไม่กล้าเผชิญความจริง อันเป็นผลให้เข้าสู่วิถีชีวิตเร่ร่อน ขณะที่ความหมายในเชิงบวกเป็นการเผชิญความจริง ที่ส่งผลให้คนเร่ร่อนเกิดการปรับตัว และสามารถใช้ชีวิตอยู่รอดได้ตามแบบแผนวิถีชีวิตคนเร่ร่อน

4. จุดเปลี่ยนผ่าน

ข้อมูลสำคัญที่จะกล่าวถึงการรับรู้จุดเปลี่ยนผ่าน จะเป็นประเด็นที่เชื่อมโยงมา หัวข้อที่ 2 และ 3 อันแสดงการรับรู้และเงื่อนไขในการใช้ชีวิตภายใต้ประสบการณ์เร่ร่อนในสนามวิจัยที่ทำการศึกษา จุดเปลี่ยนผ่านในที่นี้จะแสดงให้เห็นถึง ผลต่อเนื่องอันเกิดจากการรับรู้ประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อนของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จะแยกออกเป็นสองประเด็นคือ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความต้องการละออกจากวงจรชีวิตเร่ร่อน และประเด็นที่เกี่ยวกับความต้องการคงอยู่ในชีวิตเร่ร่อน โดยจะมีสภาพการณ์ที่มาเกี่ยวข้องกับจุดเปลี่ยนผ่านดังกล่าวอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ สภาพการณ์จากภายนอก (การปิดสถานที่ที่เป็นแหล่งพักพิงของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล) และสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากความต้องการของตัวกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเอง ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอการแก่นสาระในหัวข้อนี้ ตามสภาพการณ์ทั้ง 2 ลักษณะ ดังนี้

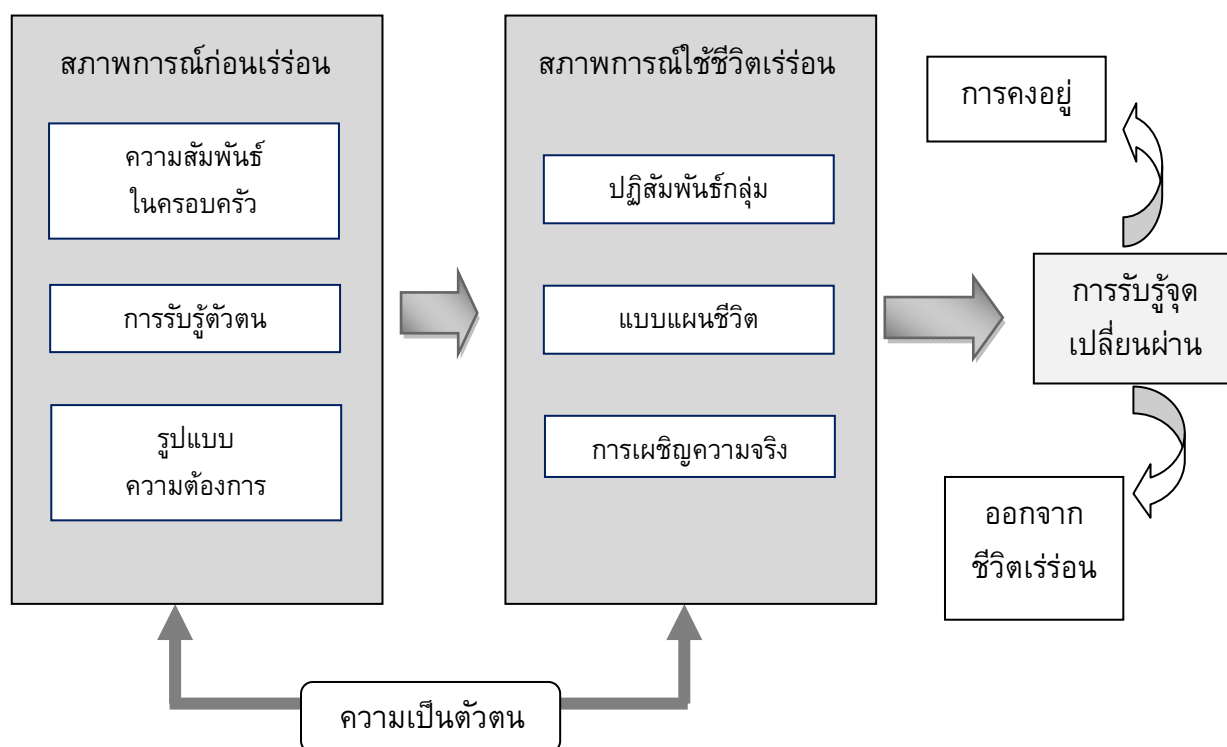
4.1 สภาพการณ์จากภายนอกอันเนื่องมาจากการปิดสถานที่ที่เป็นแหล่งพักพิงของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งการรับรู้จุดเปลี่ยนผ่านต่อสภาพการณ์นี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้แสดงการรับรู้ต่อสภาพการณ์ดังกล่าวด้วยความเข้าใจถึงความจำเป็นของหน่วยงานราชการที่จะต้องการพัฒนาสถานที่ดังกล่าว แต่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ก็แสดงความวิตกกังวล โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีแบบแผนการใช้ชีวิตเร่ร่อนในลักษณะเป็นครอบครัวจะมีความวิตกกังวลมากถึงอนาคตว่าครอบครัวของตนเองจะขาดที่อยู่อาศัย รวมทั้งยังแสดงความกังวลหากต้องถูกส่งตัวไปอยู่ในสถานสงเคราะห์ซึ่งจะทำให้ความเป็นครอบครัวต้องถูกแยกจากกัน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเองส่วนใหญ่ก็ยังไม่สามารถหาทางออกต่อปัญหานี้ได้ โดยบางคนก็เลือกที่จะมองว่าสภาพการณ์ดังกล่าวอาจจะไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากในอดีตเคยมีเหตุการณ์ประกาศเพื่อปิดสถานที่เพื่อปรับปรุงในลักษณะคล้ายคลึงกันแต่ต่อมาก็ไม่ได้มีการปิดสถานที่ดังกล่าวจริง ซึ่งเป็นการเลือกที่รับรู้ในเชิงบวกต่อสภาพการณ์ที่เป็นปัญหา แต่ก็ไม่ได้มีการเตรียมหาทางแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรมหากเกิดสภาพการณ์ดังกล่าวขึ้นจริง

4.2 สภาพการณ์ที่เกิดจากความต้องการของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มของความ ต้องการออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มต้องการออกจากชีวิตเร่ร่อน และกลุ่มที่ไม่ต้องการออกจากชีวิตเร่ รอน ซึ่งมีรายละเอียดของแต่ละกลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มต้องการออกจากชีวิตเร่ร่อน ผู้วิจัยพบข้อมูลที่สะท้อนความต้องการออกจาก ชีวิตเร่ร่อนของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในลักษณะของการแสดงความคาดหวังในอนาคตที่จะทำงานเพื่อสะสม ให้มีทุนในการเช่าที่อยู่อาศัยที่เป็นหลักแหล่ง ซึ่งที่อยู่อาศัยนี้ถือเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต ของมนุษย์ และยังพบอีกว่า มีผู้ให้ข้อมูลบางส่วนได้แสดงถึงความคาดหวังที่จะกลับไปอยู่ กับครอบครัวเดิมหรือกลับเพื่อพบเจอกับบุคคลในครอบครัวอีกครั้งหรืออาจจะไปบวช นอกจากนี้ผู้วิจัย ยังพบข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับเงื่อนไขที่จะทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสามารถออกจากชีวิตเร่ร่อน ได้แก่ สภาพการทำงานในสถานที่ที่เป็นแหล่งพักพิงในปัจจุบันมีความยากลำบาก ความเพียงพอของ รายได้ที่ใช้ในการดำรงชีวิต การยอมรับของครอบครัวต่อการกลับไปของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งจะส่งผล โดยตรงต่อความรู้สึกสบายใจในการกลับไปใช้ชีวิตเหมือนกับบุคคลทั่วไป การได้รับคำปรึกษาจาก กลุ่มนักพัฒนาในเรื่องการทำงานหรือการวางแผนอนาคตการศึกษาให้แก่บุตร

2) กลุ่มที่ต้องการคงอยู่ในชีวิตเร่ร่อน ผู้วิจัยพบข้อมูลที่สะท้อนว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลบางส่วน ที่ไม่ได้แสดงความต้องการจะออกจากชีวิตเร่ร่อน แม้ว่าจะถูกสภาพการณ์ภายนอก (การปิดสถานที่ ที่เป็นแหล่งพักพิงของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล) กดดันก็ตาม ทั้งนี้เนื่องมาจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีความพอใจต่อ สภาพชีวิตเร่ร่อนที่อยู่ในปัจจุบันโดยมองว่า การดำรงชีวิตอยู่นี้ไม่เป็นการสร้างปัญหาหรือสร้างภาระ ให้กับใคร นอกจากนี้ผู้วิจัยข้อมูลสำคัญที่สะท้อนเงื่อนไขของการของการเลือกจะดำรงอยู่ในชีวิตเร่ร่อน ต่อไป คือ ไม่มีครอบครัวหรือไม่มีญาติที่ให้ไปพักพิงด้วยได้ ไม่ได้รับการยอมรับต่อการกลับไปจาก ครอบครัวและญาติมิตร ไม่มีงานอาชีพที่ทำให้หารายพอจะดำรงชีวิตปกติได้ นอกจากนี้ยังพบข้อมูลที่ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มีความพอใจที่จะดำรงชีวิตเร่ร่อนต่อไป คือ สัมพันธภาพ ระหว่างกลุ่มคนเร่ร่อนด้วยกัน ซึ่งประสบการณ์ในการใช้ชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสะท้อนให้ เห็น สัมพันธภาพระหว่างกลุ่มคนเร่ร่อนด้วยกันเต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ความเข้าอก เข้าใจ การยอมในตัวตนของตนเอง สร้างให้เกิดสังคมใหม่ ช่วยเยียวยาสภาพจิตใจที่เคยพบเจอ ประสบการณ์ที่ผิดพลาดในอดีตของตนเองได้ จึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ยึดโยงให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ต้องการที่จะดำรงสภาพการใช้ชีวิตเร่ร่อนแบบนี้อยู่ต่อไป

จากผลการศึกษาทั้งหมดข้างต้น สามารถสรุปเงื่อนไขสำคัญของการดำเนินชีวิตคนเร่ร่อน ได้ดังนี้

ภาพประกอบ 5 เงื่อนไขสำคัญของการดำเนินชีวิตเร่ร้อน

จากภาพประกอบ 5 แสดงให้เห็นว่า ก่อนมาใช้ชีวิตเร่ร้อน คนเร่ร้อนมีการรับรู้ผ่านเงื่อนไข 3 ประการคือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การรับรู้ตัวตน และรูปแบบความต้องการ ซึ่งเป็นการรับรู้ในเชิงลบ ส่งผลให้ออกมาใช้ชีวิตเร่ร้อน ขณะที่เมื่อเข้าสู่ชีวิตเร่ร้อน คนเร่ร้อนมีการรับรู้ผ่านเงื่อนไข 3 ประการคือ ปฏิสัมพันธ์กลุ่ม แบบแผนชีวิต และการเผชิญความจริง เงื่อนไขเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการปรับตัวสู่สภาพการชีวิตเร่ร้อนที่สมบูรณ์ กล่าวคือ มีการสร้างตัวตนเกิดขึ้น ภายใต้สภาพการณ์และบริบทเดียวกัน อย่างไรก็ดี เมื่อค้นพบตัวตนแล้วคนเร่ร้อนมีการรับรู้จุดเปลี่ยนผ่านต่อภาพชีวิตในอนาคต อันเป็นความคาดหวังต่อการดำเนินชีวิตของตนเป็น 2 ลักษณะ คือการคงอยู่ในสภาพเร่ร้อน และการออกจากชีวิตเร่ร้อน

บทที่ 6

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาโดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์วิทยาเชิงอูตรวิสัย (Transcendental Phenomenology) ของ ฮัสเซิร์ล (Husserl) และใช้วิธีวิเคราะห์ปรากฏการณ์ตามแนว มุสทากัส (Moustakas) โดยเน้นให้เกิดความเข้าใจโครงสร้างการรับรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่คนเราร่วมเผชิญอยู่ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจว่าบุคคลรับรู้และให้ความหมายประสบการณ์ชีวิตเรื้อรังอย่างไร และมีบริบทหรือเงื่อนไขใดที่ทำให้เขาเหล่านั้นรับรู้และเผชิญกับประสบการณ์ชีวิตในลักษณะเช่นนั้น วิธีวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้วิจัยได้เริ่มจากการศึกษาวิธีวิเคราะห์ตามแนวมุสทากัส เพื่อให้เข้าใจขั้นตอนการวิเคราะห์ จากนั้นเริ่มเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ โดยการสำรวจตนเองของผู้วิจัยเพื่อพิกุลบท (Bracketing) อันเป็นความรู้ ความเชื่อเดิมของผู้วิจัย เพื่อที่จะละวางอคติหรือหลีกเลี่ยงการตั้งสมมติฐานการวิจัยล่วงหน้า จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการทบทวนข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการเก็บรวบรวม ทำการจำกัดขอบเขตข้อมูล (Horizontalization) โดยเลือกเฉพาะประโยคข้อความสำคัญ (Significant Statement) ที่สอดคล้องกับปัญหาการวิจัย และทำการกำหนดกลุ่มความหมายหรือประเด็นสำคัญ (Meaning Units/Themes) โดยในแต่ละประเด็นจะคงไว้เฉพาะข้อมูลสำคัญที่ไม่มีความซ้ำซ้อนกัน เพื่อพรรณนาถึงความหมายประสบการณ์เรื้อรัง ตลอดจนการใช้ชีวิตเรื้อรังภายใต้บริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ รูปแบบการพรรณนา ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเรื้อรัง และ ช่วงประสบการณ์ใช้ชีวิตเรื้อรัง โดยจะมุ่งพรรณนาใน 2 ลักษณะคือ การให้ความหมายเชิงถ้อยคำ (Textural meaning) และการให้ความหมายเชิงโครงสร้าง (Structural meaning) เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั้งสองช่วงนั้น

บทสรุป

บทสรุปจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะได้จากการสังเคราะห์ข้อค้นพบที่เป็นความหมายเชิงข้อความและความหมายเชิงโครงสร้างของปรากฏการณ์ โดยจะเน้นให้เห็นถึงแก่นสาระของปรากฏการณ์เรื้อรังในภาพรวม ที่ครอบคลุมเส้นทางการใช้ชีวิตเรื้อรัง ตั้งแต่การเข้าสู่และการดำรงอยู่ในชีวิตเรื้อรัง ณ สนามวิจัยที่ทำการศึกษา

1. การให้ความหมายการดำเนินชีวิตเรื้อรัง

จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า การให้ความหมายเกี่ยวกับการรับรู้สภาพการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเรื้อรัง มี 3 ลักษณะ ซึ่งล้วนแต่เป็นการให้ความหมายในเชิงลบทั้งสิ้น ได้แก่

1) คนเราร่วมได้ให้ความหมายผ่านการรับรู้สภาพการณ์เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว ว่า เป็น “ความวุ่นวายในครอบครัว” “การไม่เป็นที่ยอมรับ” ของคนในครอบครัว และ ความรู้สึกว่า “ด้อยความสำคัญ”

2) คนเร่ร่อนได้ให้ความหมายผ่านการรับรู้สภาพการณ์เกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ ว่า เป็น “ชีวิตที่ต้องดิ้นรน” และ “การสร้างปมภาระ”

3) คนเร่ร่อนได้ให้ความหมายผ่านการรับรู้สภาพการณ์เกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตส่วนตัว ว่า เป็น “ความรักที่ไม่สมหวัง” “ชีวิตที่ผิดพลาด” และ “เหตุการณ์ร้ายในชีวิต”

ส่วนการให้ความหมายเกี่ยวกับสภาพการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อนนั้น กลุ่มคนเร่ร่อนได้ให้ความหมายทั้งภาพในเชิงบวก และภาพในเชิงลบในลักษณะต่างๆ ดังนี้

1) “เป็นเสมือนบ้าน” เป็นการให้ความหมายที่ผ่านการรับรู้ว่าการใช้ชีวิตในสวนสาธารณะ กลางกรุงนั้นมีความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน และความเอื้ออาทรแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกิดขึ้น

2) “ความเป็นอิสระ” เป็นการให้ความหมายที่ผ่านการรับรู้ถึงความเป็นอิสระในการใช้ชีวิตประจำวัน และอิสระในการประกอบอาชีพ รวมถึงความเป็นอิสระอันเกิดจากการได้ลดภาระความกดดันทางจิตใจจากชีวิตในอดีต

3) “ความยากลำบากในการใช้ชีวิต” เป็นการให้ความหมายที่ผ่านการรับรู้ถึงความท้อแท้ในการหางานทำในช่วงการปรับครั้งแรกของการใช้ชีวิตเร่ร่อน ความกังวลใจอันเกิดจากสภาวะความเจ็บป่วย และกังวลใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อันเนื่องจากการประกาศปิดสวนสาธารณะ กลางกรุง

4) “ปลง” เป็นการให้ความหมายที่ผ่านการรับรู้ถึงการยอมรับและพอใจในสภาพวิถีชีวิตเร่ร่อน ได้แก่ สภาพการหลับนอน การทำมาหากิน และการใช้ชีวิตประจำวันทั่วไป

จากการให้ความหมายต่างๆ ดังกล่าวจะเห็นว่า ความหมายในข้อ 1 2 และ 4 เป็นความหมายในเชิงบวก ขณะที่ข้อ 3 เป็นความหมายในเชิงลบ

กล่าวโดยสรุปจากการให้ความหมายการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อนทั้งสภาพการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อนและสภาพการณ์การดำรงอยู่ในชีวิตเร่ร่อน สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน ที่เป็นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม กล่าวคือ ในความหมายก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อนนั้น เป็นการสื่อให้เห็นถึงกระบวนการที่ทำให้คนเร่ร่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองเพื่อเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน อันเกิดจากปัจจัยทางครอบครัว และความเปราะบางทางจิตใจ ซึ่งถูกส่งสมมาเป็นระยะเวลานาน ดังจะเห็นได้ว่าความหมายที่เกิดขึ้นนั้นล้วนเป็นความหมายในเชิงลบ อันได้แก่ การรับรู้ถึง “ความวุ่นวายในบ้าน” “การไม่เป็นที่ยอมรับ” “ความรู้สึกด้อยค่า” และ “การเป็นภาระ” ให้แก่คนในครอบครัว ความหมายเหล่านี้นอกจะมีอิทธิพลต่อสภาวะทางอารมณ์และความรู้สึกแล้ว ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ “บีบขับ” ให้คนเร่ร่อนได้ตัดสินใจออกมาใช้ชีวิตนอกบ้าน ส่วนความหมายการดำเนินชีวิตในขณะดำรงชีวิตคนเร่ร่อนนั้น เป็นการสื่อให้เห็นกระบวนการปรับตัวของคนเร่ร่อน อันเกิดจากปัจจัยทางสังคม ที่ขัดกลาให้คนเร่ร่อนเกิดการปรับตัว เปลี่ยนแปลง และเกิดการยอมรับในวิถีชีวิตคนเร่ร่อน อันจะเห็นได้จากความหมายที่คนเร่ร่อนมองสวนสาธารณะว่า “เป็นเสมือนบ้าน” อันมีความรักความอบอุ่น การช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัย และเอื้ออาทรซึ่งกันและกันในกลุ่มคนเร่ร่อน

นอกจากนี้สภาพการใช้ชีวิตของคนเรายังสะท้อนถึง “ความเป็นอิสระ” ในการประกอบอาชีพ และการไม่ต้องตกอยู่ใต้ภาวะการบีบคั้นทางจิตใจเหมือนในอดีต เมื่อเกิดกระบวนการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไประยะเวลาหนึ่ง คนเร่ร่อนจะเกิดความรู้สึก “ปลง” ต่อสภาวะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตตนเอง ทำให้เกิดการยอมรับกับสภาพที่เป็นอยู่อย่างต่อเนื่องและยาวนาน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการให้ความหมายการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน เป็นความหมายที่แสดงถึงการถ่ายทอดทางสังคมอย่างชัดเจน ดังที่ วิลาสลักษณ์ ชวัลลล (2548: 88) ได้กล่าวถึงกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมว่ามาจากคุณลักษณะทางสังคม คือ 1) การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลง 2) ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 3) มีการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ผ่านกระบวนการสื่อสาร 4) สภาพของการถ่ายทอดทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับสภาพของอารมณ์ ความรู้สึก และ 5) กลุ่มสังคมเข้ามามีส่วนในการปรับแต่งการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลนั้น

2. แก่นสาระการดำเนินชีวิตเร่ร่อน

เงื่อนไขและบริบทสำคัญ อันเป็นความหมายเชิงโครงสร้าง ซึ่งเชื่อมโยงกับความหมายเชิงข้อความตามการรับรู้ประสบการณ์ บริบทและเงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้เข้าใจได้ว่าอะไรทำให้บุคคลเข้าสู่ชีวิตคนเร่ร่อน และพวกเขาเหล่านั้นเผชิญประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อนอย่างไร นอกจากนั้น การเข้าใจบริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยให้เกิดการบูรณาการไปสู่การกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงการใช้ชีวิตเร่ร่อน ให้เป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม เกิดประโยชน์ต่อคนเร่ร่อนเอง และต่อสังคมเป็นสำคัญ ซึ่งบริบทหรือเงื่อนไขหลัก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน มี 3 ประเด็น ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การรับรู้ตัวตน และรูปแบบความต้องการและบริบทหรือเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิตเร่ร่อน และกระบวนการคิดในการดำรงอยู่ในชีวิตเร่ร่อน มี 3 ประเด็นได้แก่ปฏิสัมพันธ์กลุ่ม แบบแผนชีวิต และการเผชิญความจริง

เมื่อพิจารณาในภาพรวม แก่นสาระปรากฏการณ์จะเกี่ยวข้องกับการรับรู้ของคนเร่ร่อนเป็นสำคัญ ส่วนแก่นโครงสร้างในภาพรวมที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์เร่ร่อนในการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า แก่นโครงสร้างปรากฏการณ์ที่เป็นลักษณะร่วมคือ “ความเป็นตัวตน” ซึ่งครอบคลุมเงื่อนไขสำคัญของปรากฏการณ์ทั้งหมดได้แก่ การรับรู้ตัวตน ความสัมพันธ์ในครอบครัว ปฏิสัมพันธ์กลุ่ม แบบแผนชีวิต และการเผชิญความจริง โดยอธิบายได้ดังนี้

ความเป็นตัวตน ในสภาพการณ์ก่อนใช้ชีวิตเร่ร่อนนั้น คนเร่ร่อนได้ให้ความหมายที่แสดงถึง “การสูญเสียความเป็นตัวตน” อันเกิดจากปัญหาด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งสะท้อนออกมาในลักษณะของความรู้สึกด้อยค่า การไม่ได้รับยอมรับจากคนในครอบครัว หรือประเมินว่าตนเองเป็นภาระของครอบครัว การสูญเสียตัวตนในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเอง ทั้งนี้ เมื่อคนเร่ร่อนได้ก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตเร่ร่อน “การสร้างตัวตน” จึงเกิดขึ้น ภาพที่สะท้อนได้อย่างชัดเจนจากปรากฏการณ์นี้และเงื่อนไขสำคัญของการดำรงชีวิตเร่ร่อน คือ การมีปฏิสัมพันธ์กลุ่ม อันเกิดจากการช่วยเหลือเกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ปฏิสัมพันธ์กลุ่มเหล่านี้ ช่วยให้คนเร่ร่อนได้มีโอกาสแสดงความเป็นตัวตนอย่างชัดเจน เกิดการยอมรับนับถือในกลุ่ม และสร้าง

แบบแผนการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ร่วมกัน ดังที่ มีด (Mead, George Herbert. 1934/1962: 134) ได้กล่าวว่า กระบวนการสร้างตัวตนอันเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับผู้อื่น ถือเป็น “เงื่อนไขสำคัญ” ภายในกระบวนการทางสังคม ซึ่งมีผลต่อสภาวะทางด้านจิตใจ อีกทั้งยังเป็น กระบวนการของความสำนึกที่เกี่ยวข้องกับมิติต่าง ๆ เช่น ความสามารถที่จะตอบโต้กับตนเองในฐานะที่เป็นกลุ่มหรือส่วนรวม ความสามารถที่ตนเองมีส่วนร่วมในการสนทนากับผู้อื่น ความสามารถที่จะตระหนักว่าตนกำลังพูดอะไรและใช้การตระหนักเพื่อตัดสินใจ โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นสิ่งที่ได้รับมาทางสังคมหรืออาจกล่าวได้ว่ากระบวนการทางจิตใจเป็นสิ่งที่เกิดมาจากสังคม

ข้อเสนอแนะ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจการให้ความหมายการดำเนินชีวิต เร่ร้อน และการค้นหาแก่นสาระของประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร้อน ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตแก่คนเร่ร้อนได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเบื้องต้น

จากการศึกษาความหมายการดำเนินชีวิตของคนเร่ร้อน ทำให้เกิดความเข้าใจถึงความ ต้องการที่แท้จริงอันเป็นข้อสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของคนเร่ร้อน ได้ดังนี้

1. ในมิติของการรับรู้ปัญหาชีวิตในอดีต จะเห็นได้ว่า คนเร่ร้อนต้องการความรัก ความเข้าใจจากคนในครอบครัว และคนในสังคม ซึ่งไม่ต่างจากบุคคลทั่วไป เพียงแต่อาจมีความเปราะบางในความรู้สึกนึกคิด จึงทำให้ตัดสินใจหนีปัญหา หรือหลีกเลี่ยงการเผชิญปัญหาในชีวิต ในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยยังคงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านจิตใจของมนุษย์ ให้เกิดความเข้มแข็งมีความกล้าหาญในการเผชิญปัญหา รวมถึงการเสริมสร้างทักษะในการแก้ไขปัญหาชีวิตอย่างสร้างสรรค์ ให้มากขึ้น

2. ในมิติของการรับรู้การใช้ชีวิตในสวนสาธารณะ จะเห็นได้ว่าคนเร่ร้อนมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน สามารถให้การช่วยเหลือซึ่งกัน มีการใช้ชีวิตร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม หรือชุมชนของตนเอง และต้องการเข้าถึงการรักษาพยาบาลจากภาครัฐ แสดงให้เห็นว่า คนเร่ร้อนมีการแสวงหาที่พึ่งทางสังคมที่เหมาะสมกับสภาพชีวิตของตน แต่ไม่มีช่องทางใดจากภาคสังคมที่จะให้ความช่วยเหลือที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาชีวิตของคนเร่ร้อนอย่างแท้จริง ซึ่งช่องทางการช่วยเหลือที่ผู้วิจัยกล่าวถึงนี้ ควรเป็นช่องทางการช่วยเหลือในเชิงรุก เป็นการเข้าถึงวิถีชีวิตคนเร่ร้อน เพื่อปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตใหม่ที่เขาต้องการอย่างเบ็ดเตล็ด เป็นการดำเนินงานช่วยเหลือที่คนเร่ร้อนที่ไม่ให้ความรู้สึกแปลกแยกจากคนทั่วไป รวมถึงมีหน่วยปฏิบัติการรองรับที่เป็นที่พึ่งหรือที่ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม จากบุคคลที่มีความรู้ มีประสบการณ์ และพร้อมให้การช่วยเหลือพวกเขาอย่างแท้จริง

3. ในมิติการรับรู้ความต้องการที่แท้จริงของชีวิต จะเห็นได้ว่า เป็นความรู้สึกรู้สึกของการกลับคืนสู่ตัวตนอย่างอิสระ ยอมรับกับสภาพที่เป็นอยู่ ในกรณีที่บ้านคนสามารถหลุดจากวงจรชีวิตคนเร่ร่อนได้ แสดงให้เห็นว่า หากมีกระบวนการช่วยเหลือที่เหมาะสม ก็จะทำให้คนเร่ร่อนยอมรับต่อความต้องการที่แท้จริงของตน มีอิสระในการเลือกหนทางในการดำเนินชีวิตที่สร้างสรรค์ ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดในประเด็นนี้ คือ การช่วยเหลือด้วยความเข้าใจ และเคารพในการตัดสินใจของเขา แสดงให้เห็นว่าเขามีคุณค่าที่จะสามารถสร้างสรรค์ตนเองและสังคมได้ พยายามปรับเปลี่ยนประสบการณ์ของพวกเขาจากการเป็นผู้ขอความช่วยเหลือ มาเป็นผู้ให้การให้การช่วยเหลือคนอื่นแทน เขาจะรับรู้ถึงประสบการณ์ใหม่ที่จะพร้อมจะให้ความหมายใหม่ในชีวิตอนาคตของตนเองได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากผลการวิจัย ที่พบว่า ประสบการณ์ชีวิตครอบครัวในด้านความวุ่นวายในครอบครัว การดิ้นรนหาเลี้ยงชีพ และประสบการณ์ส่วนที่ตัวที่ผิดหวังหรือล้มเหลว มีความสัมพันธ์กับการเข้ามาสู่ชีวิตเร่ร่อนของคนเร่ร่อน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง โดยเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมความรักความผูกพันระหว่างสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ รัฐควรมีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานด้านการสนับสนุนอาชีพ และการให้คำปรึกษาหรือให้การช่วยเหลือกับบุคคลที่ประสบปัญหาชีวิตเข้าด้วยกัน เพื่อให้มีบทบาทในการเข้าแทรกแซงปัญหาทั้งระดับบุคคลและระดับครอบครัว เพื่อลดเงื่อนไขของการเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน

2. จากผลการวิจัย ที่พบว่า สภาพการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อนของคนเร่ร่อน ทั้งคนเร่ร่อนที่อยู่แบบคนเดียว อยู่รวมกลุ่มกับเพื่อน หรืออยู่กับครอบครัว มีความแตกต่างกันทั้งสถานะความเป็นอยู่ และการใช้ชีวิตประจำวัน และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น อันแสดงถึงรูปแบบการใช้ชีวิตที่มีความเฉพาะตัวในแต่ละกลุ่มคนเร่ร่อน ดังนั้น นโยบายหรือมาตรการของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือคนเร่ร่อน จึงต้องมีความหลากหลายและครอบคลุมในทุกกลุ่ม โดยเฉพาะมาตรการในการให้ที่พักพิง การส่งเสริมอาชีพ และการจูงใจให้เลิกเป็นคนเร่ร่อน ควรจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมในคนแต่ละกลุ่มด้วย

3. จากผลการวิจัย ที่พบว่า คนเร่ร่อนมีความคิดเห็นต่อการใช้ชีวิตเร่ร่อนของตน ด้วยการมองว่าที่สวนสาธารณะคือบ้าน และชีวิตเร่ร่อนเป็นความเป็นอิสระที่มีความยากลำบาก แต่ก็พร้อมที่จะยอมรับกับสภาพที่ตนเองประสบอยู่ ในเรื่องนี้ หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงถึงทัศนะของคนเร่ร่อนในประเด็นดังกล่าว แล้วหาทางส่งเสริมความรู้และความคิดที่เหมาะสม เช่น การมีหน่วยงานที่เข้าไปแทรกแซงด้วยการปรับความคิดความเชื่อในกลุ่มคนเร่ร่อน หรือการสร้างโอกาสและทางเลือกใหม่ เพื่อให้ทัศนะของคนเร่ร่อนเปลี่ยนแปลงไป

4. จากผลการวิจัย ที่พบว่า มีสิ่งที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของกลุ่มคนเร่ร่อน ทั้งด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและแบบแผนชีวิต ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องควรนำสิ่งที่สนับสนุนการดำรงอยู่ดังกล่าวมาใช้ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนเร่ร่อน ด้วยการสนับสนุนให้คนเร่ร่อนได้มีบทบาทในการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน รวมทั้งมีการสื่อสารทำความเข้าใจภายในกลุ่มเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเร่ร่อน

5. จากการผลการวิจัย ที่พบว่า มีกลุ่มที่ต้องการถอนตัวจากการเร่ร่อน และกลุ่มที่ต้องการเร่ร่อนต่อไป แสดงให้เห็นถึงสภาพการณ์ของคนเร่ร่อนในประเทศไทยที่มีความแตกต่างกันในเป้าหมายของชีวิต ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง ควรมีแนวทางในการกำหนดมาตรการใน 4 ลักษณะ คือ

5.1 มาตรการการส่งเสริมให้คนเร่ร่อนที่ต้องการเร่ร่อนต่อไปได้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และพยายามปรับเปลี่ยนทัศนคติในเรื่องการเร่ร่อนอย่างเหมาะสม

5.2 มาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนให้คนเร่ร่อนได้เลิกเป็นคนเร่ร่อน

5.3 มาตรการในการป้องกันไม่ให้คนเร่ร่อนกลับมาใช้ชีวิตเร่ร่อน หรือคนที่ไม่เคยเร่ร่อนได้เข้ามาเป็นคนเร่ร่อน

5.4 มาตรการในการผลักดันพระราชบัญญัติการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง กล่าวคือ พระราชบัญญัตินี้จะตัวกำหนดกลไกสำคัญ ๆ หลายประการที่จะเป็นกำลังสำคัญในการร่วมแก้ไขปัญหาคคนไร้ที่พึ่งหรือคนเร่ร่อนทั่วประเทศไม่ใช่เฉพาะกรุงเทพมหานคร หนึ่งในกลไก ดังกล่าวคือการให้อำนาจองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการให้บริการ การคุ้มครองคนไร้ที่พึ่ง และเปิดโอกาสให้องค์กรภาคเอกชนสามารถเปิดสถานรับดูแลคนไร้ที่พึ่งได้ รวมถึงการเปิดโอกาสให้คนไร้ที่พึ่งที่มีความสามารถรวมตัวกันเพื่อเปิดศูนย์เพื่อดูแลกันเองได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐ และที่สำคัญคือ กำหนดให้มีคณะกรรมการคุ้มครองคนไร้ที่พึ่งขึ้น

6. คนเร่ร่อนเป็นบุคคลที่ต้องการได้รับโอกาสจากคนรอบข้าง ดังนั้นในการสร้างโอกาสให้คนเหล่านี้จึงมีความจำเป็นต้องทราบความต้องการอย่างแท้จริงของเขาเสียก่อน เช่น บางคนต้องการกลับไปใช้ชีวิตที่บ้านในภูมิลำเนาของตน แต่ไม่สามารถกลับได้ เนื่องจากครอบครัวล่มสลาย หารัฐหรือผู้มีอำนาจสามารถให้ช่องทางหยิบยื่นโอกาสที่เหมาะสมให้เขา เขาจะสามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง

7. การผลักดันคนเร่ร่อนออกจากสวนสาธารณะที่เคยอาศัยเป็นหลับนอนยามค่ำคืน ควรมีกระบวนการรองรับที่เหมาะสม ไม่ใช่จัดแยกสู่สถานสงเคราะห์หรือส่งกลับบ้านในทันที ควรมีหน่วยงานในภาคสนามที่เป็นฝ่ายปฏิบัติการแยกแยะความต้องการที่เหมาะสมของคนเร่ร่อน ทั้งนี้การลงภาคสนามดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความเข้าใจคุ้นเคยในการทำงานพัฒนาคนเร่ร่อนร่วมกับนักวิชาการ หลากหลายสาขา เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักการสาธารณสุข เป็นต้น ทั้งนี้การช่วยเหลือคนเร่ร่อนอาจต้องใช้องค์ความรู้ที่หลากหลาย รอบด้าน และลึกซึ้งจะสามารถช่วยเหลือได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของคนเร่ร่อน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาปรากฏการณ์โดยใช้วิธีวิทยาตามแนวปรากฏการณ์เชิงอรรถวิสัย เป็นแนวการศึกษาที่มีแนวคิดลึกซึ้ง ยากต่อการนำไปใช้ โดยเฉพาะในเรื่องการปักมูลบท (Bracketing) ในกระบวนการลดทอนข้อมูล (Reduction) เพื่อให้ได้ความหมายประสบการณ์ตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลค่อนข้างจะทำได้ยาก และมักเกี่ยวข้องกับความเป็นอัตวิสัยของผู้วิจัย ดังนั้นหากต้องการเลือกวิธีการศึกษาแนวนี้ ผู้วิจัยจึงควรศึกษาแนวคิดอย่างละเอียดรอบคอบ และขั้นตอนของกระบวนการวิเคราะห์ควรศึกษาให้ได้แนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับวิธีวิทยา และสามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างลึกซึ้ง ครอบคลุมและมีความน่าเชื่อถือ
2. วิธีวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิด Moustakas นับว่าเป็นวิธีวิเคราะห์ที่มีกระบวนการที่ค่อนข้างชัดเจนเป็นรูปธรรม ขึ้นอยู่กับว่าผู้วิจัยจะทำความเข้าใจกับกระบวนการได้อย่างชัดเจนเพียงไร อย่างไรก็ตามในการศึกษาแนวปรากฏการณ์วิทยายังมี แนวคิดอื่นและวิธีการวิเคราะห์ในแนวอื่นซึ่งมีลักษณะเฉพาะตามสาขาวิชา เช่น ปรากฏการณ์วิทยาแบบตีความ (Hermeneutical Phenomenology) ปรากฏการณ์วิทยาแนวอัตถิภาวะนิยม (Existential Phenomenology) หรือปรากฏการณ์วิทยาแนวจิตวิทยา หรือแนวสังคมวิทยา ขึ้นอยู่กับว่าปัญหาวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการศึกษานั้น สอดคล้องกับแนวคิดในสาขาวิชาใด การเลือกใช้จึงต้องพิจารณาให้เหมาะสม เพื่อให้สามารถนำวิธีวิทยาไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
3. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เน้นทำความเข้าใจการรับรู้ประสบการณ์ของคนเร่ร่อน ซึ่งเป็นผู้ประสบกับสภาพการณ์ในประสบการณ์นั้นโดยตรง เพื่อให้ได้แก่นสาระปรากฏการณ์ รวมไปถึงการทำความเข้าใจโครงสร้างปรากฏการณ์ อันจะทำให้ได้ข้อค้นพบที่จะนำไปใช้เป็นข้อเสนอแนะเชิงทฤษฎีหรือเชิงนโยบายได้ อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงการได้มาซึ่งข้อค้นพบเพื่อการนำไปใช้ การที่จะศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจัง ควรมีการศึกษาวิจัยแบบอื่นต่อไป เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตคนเร่ร่อน โดยใช้วิธีวิทยาแบบการวิจัยหรือพัฒนา หรือแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อศึกษาชีวิตคนเร่ร่อน ร่วมกับการกระบวนการปฏิบัติภาคสนาม เพื่อให้ได้แนวทางพัฒนา โดยมุ่งตอบสนองความต้องการของคนเร่ร่อนที่สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาสังคม มุ่งหวังให้คนเร่ร่อนมีคุณภาพชีวิตที่ดี จนถึงสามารถส่งกลับภูมิลำเนาไปใช้ชีวิตเยี่ยงคนปกติทั่วไปได้
4. นอกจากการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนเร่ร่อนแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษาวิจัยปัจจัยสาเหตุหรือเงื่อนไขในการเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อนที่มีความชัดเจน ครอบคลุมทุกมิติ ทั้งมิติครอบครัว สังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ปัจจัยสาเหตุ หรือเงื่อนไขสำคัญที่จะสามารถนำไปใช้เป็นโจทย์ในการพัฒนาที่สอดคล้องกับปัญหาที่แท้จริง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมประชาสัมพันธ์. (2517). รายงานการสำรวจวิจัย ลักษณะพฤติกรรมและการปรับตัวของ
คนไร้ที่พึ่งในสถานสงเคราะห์. กรุงเทพฯ ฯ: กรมประชาสัมพันธ์
- . (2538). รายงานการวิจัย สาเหตุปัญหาและความต้องการของคนเร่ร่อนขอทาน
กรุงเทพฯ ฯ: กรมประชาสัมพันธ์
- . (2538). รายงานการสำรวจคนเร่ร่อนขอทานทั่วประเทศ ปี 2538. กรุงเทพฯ: กรม
ประชาสัมพันธ์
- . (2540). รายงานการสำรวจคนเร่ร่อนขอทานทั่วประเทศ ปี 2540. กรุงเทพฯ: กรม
ประชาสัมพันธ์
- กิตติคุณ อางคาสัย. (2539). โสเภณีเด็กชาย : ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กชายเร่ร่อนขายบริการทาง
เพศ. วิทยานิพนธ์ (สังคมสงเคราะห์ในการบวนการยุติธรรม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุย. (2546). การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม: แนวคิดและวิธีวิจัย.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โกมล ปานซี. (2529). ปีสากลแห่งการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ไร้ที่อยู่อาศัย: ความหมายและ
การดำเนินงานระดับชาติและนานาชาติ. ใน วารสารวิชาการที่อยู่อาศัย. 3(1): 6-7.
- งามตา วณิชานนท์. (2545). เอกสารประกอบการสอนการถ่ายทอดทางสังคมกับการ
พัฒนาการของมนุษย์. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.
- จตุพร โรจนพานิช; และคนอื่นๆ. (ม.ป.ป.). สถานการณ์เด็กสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและ
พิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ. กระทรวงการพัฒนาสังคมและ
ความมั่นคงของมนุษย์. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2550, จาก <http://www.rakbankerd.com>
- จุฑามาศ ศรีจามร. (2518). ปัญหาและความต้องการของคนไร้ที่พึ่งในสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่ง วิทยานิพนธ์
ปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ (สังคมสงเคราะห์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2547). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. นครปฐม: โครงการเผยแพร่
ข่าวสารและการศึกษาด้านประชากร, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ดุจเดือน พันธุนาวิน. (2551). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในประเทศ
และต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.

- ดุษฎี โยเหลา; และคนอื่นๆ. (2546, มีนาคม). รายงานการวิจัยฉบับที่ 88 ระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณลักษณะ และทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร ศึกษากรณีจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไทรรัตน์ ฟ้าปกาสิต. (2543). วิถีชีวิตและโลกทัศน์ของเด็กเร่ร่อนในกรุงเทพมหานคร : ศึกษากรณีบริเวณ สถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง). วิทยานิพนธ์ ร.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ทวีคูณ มลายาภรณ์. (2537). การศึกษาการขายบริการทางเพศของเด็กและเยาวชนชายเร่ร่อน : ศึกษาเฉพาะกรณีสี่ลมและพญา. วิทยานิพนธ์ (การวิเคราะห์และวางแผนทางสังคม). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- นวลจันทร์ ทศนชัยกุล. (2540). อาชญากรรม (การป้องกัน: ควบคุม). กรุงเทพฯ: พรทิพย์การพิมพ์.
- นที สรวารี. (ม.ป.ป.). คนเร่ร่อนไร้บ้าน คนไร้บ้าน เหมือน หรือต่างกันอย่างไร ในทัศนะการทำงาน ของ อีสรชน. สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2551, จาก www.issalachon.com
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. (2546). เปิดพรมแดน โลกของคนไร้บ้าน. วิทยานิพนธ์ สม.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ลินดา สุวรรณดี. (2543). ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการลดปริมาณขยะของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการรุ่งอรุณ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- วัชร ทรัพย์มี. (2547). ทฤษฎีให้บริการปรึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วันดี กริชอนันต์. (2544). เด็กข้างถนนย่านหัวลำโพง. วิทยานิพนธ์ สม.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- วิลาสลักษณ์ ชวัลลสี. (2548). เอกสารประกอบการสอนวิชาทฤษฎีและการวิจัยพัฒนาการทางจิต. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สรณ ภู่ง. (2550). การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. ใน การวิจัยเชิงคุณภาพเบื้องต้น. สรณ ภู่ง และ อ้อมเดือน สดมณี. หน้า 62-89. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2540). วัฒนธรรมเด็กเร่ร่อนในท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพงษ์ จิตระดับ. (2549). รายงานวิจัยจุฬา ส่องสถานการณ์เด็กเร่ร่อนในไทย. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2550. จาก http://www.matichon.co.th/matichon/matichon_detail.php
- สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอีสรชน. (2551). สืบค้นเมื่อ 23 กรกฎาคม 2551, จาก <http://www.chumchonhai.or.th>
- องอาจ นัยพัฒน์. (2548). วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สามลดา.

- อ้อมเดือน สดมณี. (2550). เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ. ใน *การวิจัยเชิงคุณภาพเบื้องต้น*. สรรพ ภู่ง และ อ้อมเดือน สดมณี. หน้า 38-48. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัมพร วัฒนวงศ์. (2550). *ดีที่เลือกเกิดไม่ได้*. กรุงเทพฯ: ฟรีดอม.
- Asper, Patric. (2004, November). *Empirical Phenomenology An Approach for Qualitative Research*. Paper in Social Research Methods Qualitative Series no 9.
- Baron, Stephen W.; Forde, David R.; & Kay, Fiona M. (2007, March-April). Self-control, risky lifestyles, and situation: The role of opportunity and context in the general theory. In *Journal of Criminal Justice*. 35(2): 119-36.
- Benner, P. (1994). Interpretive phenomenology : embodiment, caring, and ethics in health and illness. Thousand Oaks, Sage Publications.
- Blumer, Herbert. (1969). The Methodological Position in Symbolic Interactionism. In *Herbert Blumer, Symbolic Interaction*. 1(60): 3.
- Burns, N.; & Grove, S.K. (1993). *The practice of nursing research : Conduct, Critique and Utilization*. Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- Clark, M. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Cowie, A. P. (1989). *Oxford advanced learner's dictionary of current English*. 4th ed. New York: Oxford University Press.
- Crowther, J. (1995). *Oxford advanced learner's dictionary of current English*. 5th ed. New York: Oxford University Press.
- Dodds, J. K. (1997). *Resiliency in children: a review of recent research*. Manuscript submitted for publication. 1-11.
- Evers, W.C.; & Wu, H.E. (2006). On Generalising from Single Case Studies: Epistemological Reflections. In *Journal of Philosophy of Education*. 4(40): 511 – 524.
- Frydenberg, E.; & Lewis, R. (1993). *Adolescent coping scale administrator's manual*. The Australian Council for Educational Research Ltd.
- Gadamer, Hans-Georg. (1975). *Truth and Method*. London: Sheed and Ward.
- Garmezy, N. (1993). Children in poverty: Resilience despite risk. *Psychiatry*. 56, 127-136.
- Glasser, W. (1999). *Choice theory: A new psychology of personal freedom*. New York: Brooks/ Cole.
- Goering, Paula; et al. (2002, November). Characteristics of Persons Who Are Homeless for the First Time. In *Psychiatric Services*. 53(11): 1472-1474.
- Goud, N.; & Arkoff, A. (1998). *Psychology and Personal Growth* (5th ed.). Boston: Allyn & Bacon.

- Gribble, P. A.; et al. (1993). Parent and child views of Parent-child relationship qualities and resilient outcomes among urban children. *Journal of Child psychology and psychiatry*. 34(4): 507-519.
- Grossen, G. M.; & Bush, H. A. (1979, July). Adaptation: A feedback process. *Advances in Nursing science*, 1, 51-56.
- Grotberg, E. (1995). *A guide to promoting resilience in children: strengthening the human spirit*. The Hague: Bernard Van Leer Foundation.
- (1998, May 28). *Personal letter*. Alabama at Birmingham: Civitan International Research Center.
- Hamachek, D. (1992). *Encounters With the Self*. 4th ed. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Hampson, S.E. (1988). *The construction of personality*. 2nd ed. London: Routledge.
- Holstein, J.A.; & Gubrium, J.F. (1994). Phenomenology, ethno methodology and interpretive practice. In N.K. Denzin, & Y.S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Holloway, L.; & Wheeler, S. (1996). *Qualitative Research for Nurses*. Massachusetts: Blackwell Science.
- Hycner, R. H. (1999). Some guidelines for the phenomenological analysis of interview data. In A. Bryman & R. G. Burgess (Eds.), *Qualitative research*. 3: 143-164. London: Sage.
- Ignatavicius, D.D.; & Bayne, V. M. (1991). *Medical-surgical nursing*. U.S.A.: W.B. Saunders.
- Jasper, M. A. (1994). Issues in phenomenology for researchers of nursing. *Journal of Advance Nursing*. 19: 309 -314.
- Jencks, Christopher. (1994). *The Homeless*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Jalowiec, A. (1981). Stress and coping in hypertensive and emergency room patients. *Nursing research*. 30: 10-15.
- Kurtz, P.D. (2000). How Runaway and Homeless Youth Navigate Troubled Waters: The Role of Formal and Informal Helpers. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 17(5): 381-401.
- Laverty, Susann. M. (2003, September). Hermeneutic Phenomenology and Phenomenology: A Comparison of Historical and Methodological Considerations. *International Journal of Qualitative Methods*. 2(3): 1-29.

- Lazarus, R. S. (1966). *Psychological Stress and the coping process*. New York: McGraw-Hill.
- (1969). *Pattern of adjustment and human effectiveness*. Tokyo: McGraw-Hill.
- Lazarus, R. S.; & Folkman, S. (1984). *Stress appraisal and coping*. New York: Springer Publishing.
- Lincoln, Y. S.; & Guba, E. B. (1985). *Naturalistic inquiry*. Newbury Park CA: Sage.
- Luckmann, J.; & Sorensen, C. K. (1987). *Medical-surgical nursing: A psychophysiology Approach*. 3rd ed. U.S.A.: W.B. Saunders.
- Luthar, S. S.; & Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for Interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12, 857-885.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Mapstone, D. (2002). Retrieved July 13, 2008, from <http://www.homeless.org.au>
- Maslow, A.H. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- Masten, As.; et al. (1988). Competence and stress in school children: the moderating effects of individual and family qualities. *Journal of child psychology and psychiatry*, 29: 745-794.
- Mead, George Herbert. (1934/1962). *Mind, Self and Society: From the Standpoint of Behaviorist*. Chicago: Chicago University Press. p. 2-134.
- Meadows-Oliver, Mikki. (2006). *Homeless adolescent mothers' experiences of caring for their children while living in a shelter*. Dissertation, Ph.D. University of Connecticut (New England). Photocopied.
- Mental Health, the WHO division. (1995). *Skills for life newsletter*. 5: 3-4.
- Merriam, S. (1988). *Case Study Research and Education: A Qualitative Approach*. San Francisco: Jessey-Bass.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Moran, D. (2005). *Edmund Husserl : foundation of phenomenology*. Cambridge: Polity Press.
- Morse, J.M. (1992). *Qualitative health research*. Newbury Park: Sage.
- Mrazex, D.; & Mrazex, P. (1987). Resilience in child maltreatment victims: a conceptual exploration. *Child abuse and neglect*. 11: 357-361.
- Nobit, G.W.; & Engel, J.D. (1992). The holistic injunction: an moral imperative for qualitative research. In J.M. Morse (Ed.), *Qualitative health research*. Newbury Park: Sage.
- Omery. (1983). A Phenomenology: A method for nursing research. *Advanced in nursing Science*. pp.49-62.

- O'Neill, Teresa. (1990). *The homeless Distinguishing between facts and opinions*. University of Minnesota: Green haven Press.
- Partis, M. (2003). Hope in homeless people: a phenomenological study. *Primary health care research and development*. 4: 9-19.
- Reberras Community. (2002). Retrieved July 13, 2008, from <http://www.homeless.org.au>
- Rossi, P. (1989). *Down and Out in America: The Origins of Homelessness*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity: protective factors and resistance psychiatric disorder. *British in child and adolescent psychology: contemporary perspectives*, 136-140. Cambridge: Haeper & Row.
- Shand, A.M. (2004, Fall). *The Live Experiences of Men Residing in an Inner City Shelter for the Homeless*. Thesis, M.Sc. (Occupational Therapy). University of Alberta (Canada). Photocopied.
- Smith, B.D.; & Vetter, H.J. (1991). *Theories of Personality*. 2nd ed. New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- Snow, D.; & Anderson, L. (1993). *Down on Their Luck : Study of Homeless Street People*. Berkeley: University of California Press.
- Spaccarelli, S.; & Kim, S. (1995). Resilience criteria and factors associated with resilience in sexually abused girls. *Child abuse and neglect*, 19(9): 1171-1182.
- Stake, R.E. (1995). *The atr of case study research*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Stake, R. E. (2000). Case Studies. *Handbook of Qualitative Research*. N. K. Denzin and Y. S. Lincoln. Thousand Oaks, CA, Sage: 435- 454.
- Streubert, H. J.; & Carpenter, D. R. (2007). *Qualitative Research in nursing : Advancing the humanistic Imperative*. 4th ed. Philadelphia: Lippincott.
- Taylor, M. C. (1994). *Essentials of psychiatric nursing*. U.S.A.: R.R. Donelley & Son.
- Trice, L. R. (1991). *The experience of being homeless: A phenomenological study*. University of North Florida, College of Health. Retrieved July 9, 2008, from <http://www.nursinglibrary.org/Portal/main.aspx?pageid=4024&pid=24>
- Van Manen, Max. (2002). *Phenomenological Inquiry*. Retrieved December 9, 2006, from <http://www.phenomenologyonline.com>
- Warkentin, Lora. (1993). *Loss in the lives of homeless men*. Dissertation, D.N.S., State University of New York at Buffalo. Photocopied.
- Werner, E. E. (1989). *Resilience Children*. In H. E. Fitzgerald & M. G. Walraven (Eds.), *Human Development 89/90*. 17th ed., pp. 87-91). Connecticut: The Dushkin.

- Werner, E. E.; & Smith, R. S. (1982). *Vulnerable but invincible: A study of resilient children*. New York: McGraw-Hill.
- Winkelstein, M. L. (1989). Fostering positive self-concept in the school-age child. *Pediatric nursing*. 15(3): 229-233.
- Woodall, Thomas Edward. (1994). *The experience of homeless men in a gospel mission: An existential-phenomenological research perspective*. Dissertation, Ph.D., Ohio University. Photocopied.
- Wright, J. D. (1989). *Address Unknown: The Homeless in America*. New York: ALDINE DE GRUYTER.
- Yeich, S. (1996). Grassroot Organizing with Homeless People: A Participatory Research approach. *Journal of Social Issue*. 52(1).
- Yin, R. K. (2003). *Applications of case study research*. Thousand Oaks, Sage Publications.
- Zimbardo, P.; & Gerrig R. (1999). *Psychologie*. Berlin: Springer.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

1. ตัวอย่าง ข้อความสำคัญ (Selected Significant Statements) ของ“ประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน”
2. ตัวอย่าง ข้อความสำคัญ (Selected Significant Statements) ของ“ประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน”

ตัวอย่าง ข้อความสำคัญ (Selected Significant Statements) ของ“ประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน”

ตาราง ข้อความสำคัญ (Selected Significant Statements) ของ“ประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน”

- “เพราะมันแล้งทำนาไม่ได้...เลยเข้ามาหางานทำในกรุงเทพ”
 - “ทำงานมาเหนื่อยไหนจะต้องดูแลครอบครัว จะต้องดูแลน้องที่ไม่ได้ทำงาน”
 - “ใครๆ ก็ต้องมาทำงานหาเลี้ยงฉัน มีฉันคนเดียวที่ไม่ได้ทำงาน”
 - “ไม่อยากจะเป็นภาระของใครอีกแล้วก็เลยออกจากบ้านมาที่หมอสิตเป็นที่แรกแล้วก็มาเจอพี่ซา”
 - “เขาชอบพูดกระแทบหาว่าพี่ซาจะพาคุณไสยมาใส่ตัว เพราะเห็นว่าพี่ซาเป็นคนบุรีรัมย์ เป็นพวกเขมร ฉันก็เลยไม่คิดจะไปอยู่ที่บ้านอีก”
 - “ตอนนั้นลูกก็ยังเล็กอยู่ ไปทำงานที่ไหนก็ถูกโกงตลอด พอโดนโกงก็ต้องหานายจ้างใหม่ ครึ่งสุดท้าย ปี 41 ถูกโกงค่าแรงที่ปราจีน ค่าแรงที่ปกติจ่ายเป็น วิกคือ 2 สัปดาห์ ถูก ผู้รับเหมาติดไว้ 2 วิก เป็นเงิน 6 พันกว่าบาท ในระหว่างนี้เขาก็ให้เราเซ็นต่ออาหารกินได้ แต่เราไม่มีเงิน ในที่สุดเลยไปร้องเจ้าหน้าที่กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ทำเรื่อง ร้องเรียนไว้ เดือนกว่าถึงจะได้เงินคืน”
 - “ได้เงินมา เราก็ให้ป่าที่เราอาศัยเขาอยู่ 3000 ให้เอา 600 ซื้อกระติกน้ำร้อนหม้อไฟฟ้าให้ลูก จำได้ว่าเหลือเงินอยู่ 1800 ตอนมาสมัครงานอยู่หัวลำโพง คิดว่าไม่ทำแล้วงานก่อสร้าง เพราะไม่แน่นอนถูกโกงบ่อย ตั้งใจว่าจะไปทำงานในสวน ไปเก็บเงาะที่จันทบุรี แต่ไม่มีคน รับ นายจ้างเขาอยากได้คนโสด แต่เรามีลูกอ่อนเขาก็ไม่ยอมรับ จนเงินหมด ไม่มีจะกินเลย ต้องเก็บของเก่าอยู่ที่หัวลำโพง ก่อนจะมาที่สนามหลวง”
 - “บ้านลุงอยู่ไม่ไกลจากสนามหลวงมากนัก หากจะกลับบ้านก็เดินไปได้ แต่ลุงไม่กลับ บ้านของลุง ได้ยกให้หลานชายไปแล้ว ลุงไม่ยอมมีอะไร ไม่ยอมเจออะไร และไม่ยอมรับรู้อะไรเลย เพราะที่บ้านมีแต่ความวุ่นวาย มันเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ แล้วมันทำให้รำคาญใจอยู่ทุกวัน”
 - “ป่าจันเคยถูกทารุณกรรมทางเพศ ทำให้อาการสติไม่ค่อยสมบูรณ์แล้วก็ถูกเอามาทิ้งไว้”
 - “ป่าออกจากบ้านตั้งแต่ตอนอายุ 18 ปี ออกมาเดินอยู่สนามหลวง อยู่ดี ๆ ก็มีตำรวจมาจับ แล้วเขาก็เอाप้าไปไว้สถานสงเคราะห์ให้หนักไม่รู้ พอออกมาจากสถานสงเคราะห์ ป้าก็มา เร่ร่อนอยู่สนามหลวงอีก เก็บโน่น เก็บนี่ขาย ไปวัน ๆ”
-

-
- “ก่อนมาอยู่สนามหลวง เคยอยู่กับแม่ ญาติพี่น้องที่บ้านแม่ แม่มีบ้านหลายหลัง แม่บอกว่าจะยกบ้านให้หลังจากแม่ตาย แต่พอหลานซึ่งเป็นลูกของพี่ชายโตขึ้น แม่ก็ให้ความรักกับหลาน จนไม่สนใจผม ผมก็เลยขอไปอยู่ข้างนอกตามลำพังกับแฟน”
 - “ตอนออกจากบ้านมาครั้งแรกก็ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหน ก็มาที่สนามหลวงนี่แหละ ที่พึ่งแห่งแรก”
 - “ตอนผมยังวัยรุ่นนะ ผมผ่านประสบการณ์มาเยอะ ติดคุกก็เคย คดีฉกรรจ์ซะด้วยนะ”
 - “เรียนเก่งไปก็เท่านั้น ตอนหลังผมไม่มีกำลังใจจะเรียน เกลียดพอ อยู่ดี ๆ ไปมีเมียใหม่ ผมไม่ชอบ ผมมีแม่คนเดียว ไปเอาใครไม่รู้มาเป็นแม่ผม ผมทนไม่ไหว เลยหนีออกจากบ้าน”
 - “ผมหนีออกจากบ้านตอน 11 ขวบ ขโมยเงินพ่อขึ้นรถไฟเข้ากรุงเทพฯ คนเดียว”
 - “โ้ คนบ้านนอกเข้ากรุง มากองเขาก็มาตั้งหลักที่สนามหลวงกันทั้งนั้น ไม่มีที่นอนก็มานอนสนามหลวงได้ ใคร ๆ ก็รู้จักสนามหลวงกันหมด สมัยก่อนใคร ๆ ก็อยากมาสนามหลวง”
 - “กรุงเทพฯ กับสนามหลวง เป็นของคู่กัน ใครนึกถึงกรุงเทพฯ ก็นึกถึงสนามหลวงกันทั้งนั้นแหละ แต่สมัยนี้ไม่รู้นะ แต่เมื่อก่อน ร้อยทั้งร้อย พอบอกว่าจะมาเมืองกรุง ก็มาที่สนามหลวงก่อนทั้งนั้น ใคร ๆ ก็อยากเห็นอยากไหว้วัดพระแก้วทั้งนั้น”
 - “อยู่ได้แค่เดือนเดียวเองมั้ง พ่อก็มาตามกลับไปบ้าน กลับบ้านก็ไม่อยากทำอะไร เรียนหนังสือก็เรียนไปได้เรื่อย ๆ อาศัยหัวดี ไม่ต้องอ่านก็สอบได้ พอเข้าวัยรุ่น ก็ใช้ชีวิตแบบ “ฮิปปี้” เลย”
 - “เทวดาเดินดิน มันเป็นกิตติศัพท์ของแกงค์ ที่ผมอยู่ ตอนนั้นล่าสื่อกันไปจนตำรวจกองปราบ ยกทีมจากกรุงเทพฯ มาปราบเองเลย มีเพื่อนถูกจับตายด้วย ส่วนตัวผมเองจนมุมถูกจับข้อหาอันธพาล ที่นครศรีธรรมราช ถูกเอามาขังที่สงขลา”
 - “พอผมถูกขังอยู่สงขลาได้ 3 เดือน พ่อมาไถ่กลับบ้าน ออกมาถึงได้บวช ตอนอายุ 18 ปี....บวชได้สักเดือน ก็สึก ออกมาก็ยังอยู่ในกลุ่มนักเลง และเริ่มก่อเหตุครั้งใหญ่ คุ่มบอนและปล้นร้านทอง จนมาถูกจับที่นครราชสีมา ศาลตัดสินจำคุก 25 ปี เป็นคดีอุกฉกรรจ์ ก็จะคิดแหกคุก เขาจับได้เลยถูกส่งมาขังที่บางขวาง แต่ระหว่างติดคุก ทำตัวดี ได้ลดหย่อน ได้รับอภัยโทษเลยได้ออกมา เอาจริง ๆ ก็ได้ไม่นานหรอก”
 - “กลับไปทำงานกับเพื่อน ช่วงนั้นก็ฝึกวิชาช่างก่อสร้างไปด้วย ทำอยู่ได้ 3 ปี แล้วก็หลีกตัวไปอยู่ที่พืทยา...ก็เริ่มมีคนชวนให้ไปปล้นร้านทองอีก...ร้านทองที่ว่าเนีย มีสัญญาณกันขโมยด้วยนะ ยังไงผมก็เข้าได้ เพราะเพื่อนคนหนึ่งในแกงค์ มันรู้เรื่องไฟฟ้าดี เคยทำงานการไฟฟ้ามาก่อน ส่วนผมจะเข้าทางหลังคา ทำสำเร็จทุกราย”
-

-
- “ตำรวจเขารู้เบาะแส แล้วสืบมาเรื่อย จนมาจับผมเอาไว้ ตอนนั้นคนเขายังไม่เชื่อเลยว่าผมเหอเป็นโจร เพราะผมวางตัวดีตลอด เทียวแพงๆ มีระดับ แพงสนุกโก๊ะข้างๆ ตำรวจเลย แต่ที่ไม่รอดเพราะตำรวจเขาตั้งสัญญาณกล้องวงจรปิดก็เลยเกมส์...จบเกมส์เลย ถูกจับเลย”
 - “ถูกจับคราวนี้ติดคุก 11 ปี 6 เดือน แต่รวมติดจริงๆ 5 ปี 11 เดือน อันที่จริงควรจะถูกจำที่เรือนจำชลบุรี แต่ระหว่างที่ตัวเองติดคุก ยังเข้าไปวางตัวเป็นเจ้าพ่อ ปล่อยเงินกู้ในเรือนจำอีกเลยถูกส่งไปที่พิษณุโลก ที่เรียกว่ารวมดาวร้ายอยู่ที่นี่ พอไปเราก็อำดีเลยได้ลดหย่อนโทษ”
 - “ผมจำได้ติดตาเลย เพราะผมมีโจทย์เยอะที่บ้าน แม่ไม่สบายอยากจะไปเยี่ยม ต้องเข้าไปแบบหลบๆซ่อนๆ ไม่ให้คนเห็น ต้องนัดกับน้องให้มารับ เข้าไปกลางคืน เยี่ยมเสร็จแล้วออกมานอนค้างก็ไม่ได้ แม่สั่ง น้ำตาแกไหลใส่มือผม ‘บอกให้เลิก’ ผมเลยเลิก แต่ก็ยังอยู่บ้านไม่ได้ เพราะช่วงเป็นโจรเราอาจเคยเล่นคนอื่นไว้ ลูกหลานเขาที่รอเล่นเราก็น่าจะมี ผมไม่กล้าอยู่บ้าน เพื่อนรุ่นเดียวกันที่อยู่ในวงการเดียวกันกับผมตายหมดแล้ว เพราะเขาไม่รู้จักการออกนอกพื้นที่ ผมออกนอกพื้นที่เลยรอด”
 - “ทุกวันนี้คดีผมหมดแล้ว อะไรที่ผิดผมรับโทษหมดแล้ว ผมถึงกล้าเล่าได้ แต่เราต้องอยู่อย่างระแวง เลยไม่อยู่บ้าน กับอีกอย่างชีวิตวัยหนุ่มผมไม่ได้เทียว อยู่ในคุกชะนาน มันเหมือนมีอะไรขาดหายไป”
 - “เราตรอมใจ หมดอาลัยตายอยาก เราคบกันมาตั้ง 10 ปีคิดดูนะเราให้อะไรเขาหมดทุกอย่างขอให้ซื้อสัตว์ต่อกันแค่นั้นเอง แต่พออยู่ดีๆ ก็ไปมีคนอื่น เรารับไม่ไหวหรือกับการที่เขามาทำอย่างนี้ เราเคยคิดจะฆ่าตัวตาย”
 - “เราก็เดินมาสนามหลวงนี่แหละ มานั่งดูเขาขายของบ้าง มาเทียวผู้หญิงแฉนั้นแหละ เพื่อจะได้ลืมแฟนเก่า”
 - “ผมสำนึกผิด ทำงานอยู่ดีๆ จากเงินเดือนๆ ละพันกว่า จนเขาขึ้นให้ถึงเกือบสี่พัน ก็รู้ๆ อยู่ว่าเสียเจ้าของร้านเขาไม่ชอบให้เล่นการพนัน จนเขาดังกฎว่า ห้ามเล่นการพนัน พวกเราไม่รักดี ยังหลบเสียไปเล่นโดยเฉพาะช่วงเงินเดือนออก เล่นกันจนคำมิด จนถ้าแก่จับได้เลยถูกจับออกทั้งหมด สมแล้วที่ถูกไล่ออก ไม่รักดีก็อย่างนี้แหละ”
 - “ตอนทำงานทาสี่นี่นะ หัวหน้าเขาดีมากเลย ขนาดตอนไม่มีงานเข้า เขายังให้เบิกเงินไปใช้ล่วงหน้าได้ พอหน้าเขาก็เกรงใจหัวหน้า ผมเลยขอเบิกเงินเป็นครั้งสุดท้าย ออกมาตั้งหลักอยู่ที่สนามหลวง ก็มาเจอพี่หมายนี่แหละ เขาเป็นคนดี เลี้ยงลูกมาได้ตามลำพังตั้งสามคน สุดท้ายก็พบรักที่นั่นแหละครับ อยู่ด้วยกันมานานนะ ก็ช่วยกันทำมาหากินตามมีตามเกิดแหละครับ”
-

-
- “บ้านเดิมลุงอยู่ตรอกบางขวางถนนเจริญกรุง จนมาก แม่ลุงรับจ้างห่าน้ำตามสวน พ่อขับสามล้อ พ่อแม่มีลูกมาก มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ลุงเป็นคนที่ 5 หลังจากพ่อแม่ตายก็ออกจากโรงเรียน อายุราว ๆ 14 ปีได้ หนีออกจากบ้านมาอยู่ปากคลองตลาด มาเป็นเด็กเร่ร่อน อยู่ปากคลองตลาดไม่กี่เดือนก็ถูกเจ้าหน้าที่จับ ไปอยู่ที่บ้านปากเกร็ดสักพักลุงก็หนีออกมาอยู่ปากคลองตลาดกับสนามหลวง แล้วก็มาถูกตำรวจอีก คราวนี้ตำรวจบอกว่า ต้องพาไปตัดสันดานไกลๆ แล้วก็ส่งไปที่ สถานสงเคราะห์เด็กชายบางละมุง ชลบุรี ที่นั่นเข้มงวดมากแต่ก็ยังได้เรียนหนังสือ และช่างต่าง ๆ พ่ออายุ 19 ปี ก็สมัครทหารเกณฑ์ที่วัดราชสิงขร จนครบเกณฑ์ทหาร แล้วจึงออกมาอยู่กับเพื่อนที่บ้านบางละมุงจนขึ้นทะเบียนเตรียมเกณฑ์ทหาร”
 - “ตอนปี 40 เมียถูกจับข้อหาจำหน่ายเฮโรอีน ติดตลอดชีวิต หลังจากนั้นลุงก็ออกจากบ้านแม่ยาย ลูกลุง 2 คน ก็พลัดแยกกันไปคนละทิศคนละทาง คนโตก็ไปอยู่สุพรรณบุรี ลูกสาวคนเล็กก็ไปอยู่ที่โคราช และไม่เคยพบกันอีกเลย”
 - “หลังจากออกจากบ้านแม่ยาย ลุงก็ไปช่วยน้องชายคุมช่างปลูกบ้านที่บางบอน 3 จนสร้างบ้านเสร็จ น้องสะใภ้ก็ชอบพูดกระเทาะว่า ลุงไม่ขยันเหมือนก่อน ฟังแล้วมันอึดอัด ส่วนไอ้ น้องชายลุงมันก็ไม่เต็มใจให้ลุงอยู่ด้วยเหมือนกันนั่นแหละ”
 - “ต่อมาลุงเลยไปอยู่กับพี่สาวที่นครชัยศรี แต่อยู่ได้ไม่นานพี่สาวก็ขายบ้าน แล้วมาอยู่กับหลาน ช่วยเลี้ยงเหลนที่แฟลตห้วยขวาง อยู่ได้ประมาณ 3 เดือน หลานสาวพาไปฝากทำงานเป็นคนสวน ได้ค่าจ้างเดือนละ 2000 บาท ทำงานได้แค่ 3 เดือนก็ออก เขาใช้งานหนักมากขนาดนี้จะอยู่ได้ไง”
 - “คิดดูนะลุงต้องตื่นแต่ตี 5 ทำสวนดูแลรดน้ำต้นไม้ แล้วต้องมาคอยเป็นยามดูบ้านให้เขา ตั้งแต่หนึ่งทุ่มถึงเที่ยงคืน เวลาจะนอนก็แทบจะไม่มี เงินเดือนก็น้อย”
 - “...เมื่อก่อนเป็นเคยทำงานเป็นหัวหน้าคนงานในบริษัท ได้เงินเดือนมากรวมโอทีได้เดือนละเป็นหมื่น ส่งเงินให้บ้านเดือนละมาก ๆ บางทีก็เป็นหมื่นเลย คนที่บ้านสบายเลยตอนนั้นอยากได้อะไรก็ได้ พ่อแม่มีหน้ามีตา ชีวิตตอนนั้นดีมาก ครอบครัวก็ดีมีเงินใช้ ส่งเงินให้พ่อแม่ทุกเดือน”
 - “ตอนปี 40 นี่แย่มากเลย คนไทยตกงานกันเป็นเบือ ผมก็โดนกับเขาด้วย ตอนนั้นทำใจไม่ได้ เหมือนตกนรกทั้งเป็น โชคดียังมีเก็บอยู่บ้างนิดหน่อย ยังพอประทังชีวิตไปได้หลายเดือน แต่พอเงินหมด ไม่รู้ไปไหนเลย ไปสมัครงานก็ไม่มีคนรับ ส่วนใหญ่ก็เป็นงานรับจ้าง เงินเดือนไม่พอยาไส้ คิดดู คนเคยทำงานได้เงินหลายหมื่น แต่ตอนนี้ไม่งาน ไม่มีเงิน เลยสักบาท ไม่รู้จะไปอยู่ไหน ก็มาสนามหลวงนี่แหละ ยังหาเล็กหาน้อยกินได้ อาศัยเขาอะ ทำใจอยู่นานกว่าจะยอมรับตัวเอง”
-

-
- “ก็คิดดูสิ ทำงานมีเงินเดือนอยู่ดี ๆ วันดีคืนดีก็ถูกปลด ชีวิตตกฮวบ โหวงเหวลงเลย ไปไหนไม่ถูก อายก็อาย ไม่กล้าบอกทางบ้าน”
 - “ครับ ผมไม่กล้าบอก กลัวเขาผิดหวัง เคยเขียนจดหมายไปบอกว่าไม่มีเงินส่งมาให้แล้ว แล้วผมก็ไม่ได้ติดต่ออีกเลย”
-

ตัวอย่าง ข้อความสำคัญ (Selected Significant Statements)
ของ “ประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน”

ตาราง ข้อความสำคัญ (Selected Significant Statements) ของ “ประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน”

-
- “ตื่นตีห้าแล้วก็ต้องรีบไปเก็บหาของเก่าขาย เก็บไปเรื่อย ๆ ไปแถวย่านบางลำพู-ถนนข้าวสาร บ้าง พอบ่าย ๆ สักสองโมง ก็จะมานั่งเล่นที่ยุริมคลองหลอด แต่ถ้าช่วงไหนที่วัดบริเวณย่านนั้นมีงานวัด มีหนังกลางแปลง ก็จะไปขายกระดาษรองนึ่ง....จะต้องไปจองที่ตั้งแต่บ่ายสองโมง จะมีคนมาส่ง ได้กำไรผืนละไม่กี่บาท เหลือก็คืน”
 - “จะเข้ามานอนในสนามหลวงตอน 2 ทุ่ม ยกเว้นวันที่มีหนังกลางแปลง”
 - “เรื่องอาหารการกินก็จะซื้อกินเองแถว ๆ คลองหลอด วันไหนมีงานจะมีคนมาแจก ที่สนามหลวงมีคนมาแจกอาหารบ่อย ไม่ค่อยอดหรอก”
 - “แม้เราอยู่สนามหลวงแบบนี้เรา เราก็มีความสุข ไม่ต้องไปเจอการเอารัดเอาเปรียบของพวกนายจ้าง ทำงานอย่างนี้ก็สนุกดี เรามีอาชีพเป็นของเรา คอยตระเวนไปตามงานวัดขายกระดาษปุ่น ก็ได้เงินดี พอใช้ชีวิตอยู่ได้”
 - “นายนี้เขามาหา ถามว่าไปไหน เราก็ชื่อบอกเขาไปตามตรงว่า ไม่ได้ไปไหน กำลังรอทำงาน เขาก็บอกว่ามีญาติทำน้ำ โพลาริส ไปทำงานกรอกน้ำใส่ขวดดีกว่า ทำมากได้มากได้มากทำน้อยได้น้อยงานไม่หนัก อีสระ เราก็เห็นว่าดี เขาพาเราขึ้นแท็กซี่แล้วก็กลับไปเลย....เขาพาไปโรงแรมแทน”
 - “วันไหนได้มากก็มาก วันไหนได้น้อยก็น้อย แค่ออ้อยกิน”
 - “ถ้าจะไปรับจ้างคนอื่นก็ไม่ทำแล้ว เชิด...ก็ทำงานแบบนี้เก็บเงินไปเรื่อย ๆ ถ้ามีเงินมากพอก็จะได้ไปเช่าบ้านอยู่ แต่ไม่ได้หวังว่าจะมีกินร่ำรวยเหมือนคนอื่นเขา”
 - “ตอนนี้ก็หนักใจอยู่ไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหน แต่ก็เข้าใจว่าเขาจะพัฒนาสนามหลวงให้มันดี ใครเขาจะให้เรามาอยู่ได้ตลอด แต่ฉันก็รู้สึกที่นี้เหมือนบ้านฉันนะ”
 - “ที่นี้เหมือนเป็นบ้าน มันมีความสุขดี ไม่มีอะไรมันก็อยู่ได้”
 - “บ้านไม่ต้องมีก็อยู่ได้ เงินไม่มีก็อยู่ได้”
 - “ไม่อยากจะอยู่หรอกที่สถานอะไรพวกนั้น ไม่อยากแยกพ่อ แยกแม่ แยกลูก แล้วมันก็ไม่อิสระ แล้วก็ไม่ว่าเขาจะคิดยังไง สมัยนี้คนเราไวใจกันยากจะตาย”
-

-
- “ไม่ค่อยได้ไปไหนหรอก ก็เดินๆ นั่งๆ อยู่แถวนี้ไม่ค่อยได้ไปคุยกับใคร จะไปคุยกะใครเขาได้ ไม่รู้ว่าจะอยู่กับเขาได้แค่ไหน”
 - “ก็ไม่ค่อยได้มีเหตุการณ์อะไรนะ เพราะเราไม่ค่อยจะได้ไปยุ่งอะไรกับใคร ที่จะมีเรื่องกลุ้มใจก็เป็นเรื่องของการปิดสนามหลวงนี่แหละ แต่ก็ยังนึกไม่ออกว่าจะไปอยู่ที่ไหน จะให้ไปอยู่บ้านใคร เขาก็ไม่ได้หรอก”
 - “ลุงออกจากบ้านมาอยู่สนามหลวง 20 กว่าปีได้แล้ว นานมาก ตอนที่ลุงเข้ามาพักในสนามหลวง ครั้งหนึ่ง ตอนดึกมากแล้ว ลุงทำงานมาเหนื่อยมาก พอได้นั่งลงนะ มันเกิดความรู้สึกถึงโล่งอย่างบอกไม่ถูก มันคลายหมดเลย ความเหนื่อยทั้งวันหายไปหมด คิดดูนะลมพัดเย็น ๆ ข้างหน้าก็เป็นวัง มันเหมือน “สวรรค์” เลย”
 - “มันสงบมาก อิสระอย่างบอกไม่ถูก ความจริงลุงไม่มีความจำเป็นอะไรมากที่จะต้องออกจากบ้านมาอยู่สนามหลวง แต่พอลุงมาพบกับบรรยากาศนั้นแล้ว ลุงรู้สึกไม่อยากจะกลับไปเห็นไปรู้อะไรในบ้านอีกเลย ลุงเลยยกบ้านให้หลาน มาขอใช้ชีวิตอยู่อย่างนี้ในสนามหลวงดีกว่า”
 - “ลุงก็ไม่ได้คิดคำนะอะไร รอบ ๆ สนามหลวงก็นอนพักได้ ลุงมีความสุขกับทุกวันที่มีชีวิตอยู่”
 - “อนาคตของลุงคือ “วันนี้” ถ้าวันนี้ลุงสบายใจ ไม่ต้องคิดอะไร ลุงก็มีความสุข แค่นี้ก็พอแล้ว ใครจะไปรู้ว่าพรุ่งนี้จะเป็นยังไง เรารู้แต่ว่า วันนี้เราจะเป็นยังไงก็พอแล้ว”
 - “ถ้าลุงจะตายอยู่ที่สนามหลวง มันก็ไม่แปลกอะไร เพราะลุงมีชีวิต มีความสุขอยู่ที่นี้”
 - “ตอนที่เขากวาดล้างคนจรจัดตอนโน้น ลุงก็หนีไปอยู่บ้าน พอชาลงก็มาใหม่”
 - “ทุกวันจะไปตามที่ต่าง ๆ ตามศาลหลักเมืองบ้าง วัดที่มีงาน ไปเอาของมากิน มาให้เขาด้วย แล้วก็เดินไปเรื่อย ๆ ตอนเย็นก็ค่อยมานอน”
 - “ฉันอยู่ที่นี้มานาน ฉันอยู่ที่ไหนไม่ได้หรอก”
 - “มีคนชอบบ้าเยอะมาก ด้วยความที่ป้าจันเป็นคนพูดเพราะ อ่อนหวาน ยิ้มเก่ง และดูเป็นมิตรกับทุกคนที่พบเห็น เวลาป้าเดินไปไหนมาไหนแถว ๆ สนามหลวง ก็จะมีคนนำอาหาร มาให้เสมอ”
 - “ก็รับจ้างทั่วไป แต่พี่แดงไม่ได้ทำงานอะไร พี่ไม่ทำอะไร ก็ไม่อยากจะให้แกต้องไปลำบาก”
 - “คนที่บ้านเขารู้แล้วว่าผมมาอยู่ที่สนามหลวง และได้มาข่าวพี่เจ็ดว่า แม่ได้เสียแล้ว อยากให้ไปอยู่ที่บ้าน ทำงานเล็กๆ น้อยๆ ที่บ้าน ไม่ต้องออกมาอยู่สนามหลวง”
-

-
- “ตอนกลับไปอยู่ที่บ้านแม่ ผมก็คาดการณ์ว่าแม่จะยกบ้านให้ตามสัญญา แต่ปรากฏว่า ในพิธีกรรมแม่กลับยกบ้านให้หลาน ลูกพี่ชาย ผมเสียใจมาก แต่บรรดาพี่ ๆ ก็บอกให้อยู่ที่บ้านไปก่อน โดยให้ผมทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น ล้างรถให้ญาติพี่น้อง แลกกับเงินค่าตอบแทนนิดหน่อยและอาหารที่ประทังชีวิตไปวัน ๆ”
 - “อยู่บ้านในครอบครัวตัวเอง แต่ดูเหมือนเป็น “คนอื่น” “ชีวิตไม่มีค่าเลย” บอกกับแดงว่าจะออกไปอยู่สนามหลวงตามเคย”
 - “ทั้งที่อยู่บ้านตัวเองก็ควรจะมีสิทธิ์อยู่อย่างเจ้าของ แต่กลับต้องมาทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ แลกเงินจากญาติพี่น้องของตัวเอง”
 - “แต่ก็ดี ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินไปหาซื้อบ้านที่อยู่อาศัย อยู่ที่นี่ก็สบายใจ ผมเป็นห่วงก็แต่แฟนผม ไม่อยากให้มาตกระกำลำบากด้วยเลย บอกให้แกไปอยู่กับแม่แกก็ไม่ไป”
 - “ที่นี่ดีที่สุดแล้วสำหรับผมและแฟน ในตอนนี้ อย่างน้อยก็ยังเป็นตัวของตัวเอง ดีกว่าอยู่อย่างคนไม่มีค่าในบ้านตัวเอง ลึก ๆ ก็น้อยใจแม่เหมือนกันที่ไม่ยกบ้านให้ แต่กลับยกให้หลาน”
 - “อย่างน้อยที่นี่ก็มีคนที่ผมรู้จักและจริงใจกับผม ผมอยู่ที่นี่แล้วสบายใจ”
 - “พรรคพวกก็จะบอกมาแล้วก็ชวนกันไป ก็ไปรับจ้างเล็กน้อยบ้างแล้วแต่ว่าเขาจะมีงานอะไรให้ทำ”
 - “พี่เจิดเขาไม่ให้พี่ทำอะไรหรอก พี่ก็ค่อยอยู่แต่ตรงนี้คอยหุงหาอาหาร มีเพื่อนคนอื่นมากินด้วย พี่เจิดแกก็จะไปตามวัดบ้างมีงานจ้าง ที่ไหนมีอะไรให้ทำแกก็จะไป หรือช่วงไหนมีงานอะไรที่เขามาจ้างคนไปทำงานเยอะ ๆ แกก็จะไป”
 - “... เขาก็จะเอาของมาให้ทำกิน บางทีเขาก็จะเอาสำเร็จมาเลย แล้วก็มากินกันที่นี้บ่อย ๆ”
 - “พี่ก็อยู่ที่นี่แหละ.... พี่ก็กินของที่เก็บไว้ตอนกลางคืนนี่แหละ”
 - “ก็มาสนามหลวงนี่แหละ ไม่ได้อยู่กับใคร อยู่คนเดียวอาศัยสนามหลวงอยู่ที่นี่แหละ เห็นมีเด็กขายหนังสือพิมพ์ข้างถนน ก็ไปขอเขาขายมั่ง เห็นเขาขีตรองเท้าได้เงิน มันไม่ยาก ก็ทำมั่ง ตอนนั้นหนังสือพิมพ์เล่มละ 6 สลึงได้”
 - “ขาดอิสระ ผมเลยอยากเที่ยว เที่ยวแบบนี้มันถูก ไม่ต้องมีเงินก็เที่ยวได้และอีกอย่างอยู่ไกลบ้าน ไกลญาติพี่น้อง ไม่ต้องอาย เขาไม่รู้ว่าเรามาอนสภาพแบบนี้ ผมไปทำงานพอมีเงินติดกระเป๋าก็เที่ยว และจะไม่ปล่อยตัวให้สกปรก ไม่อยากให้คนเขารังเกียจ”
-

-
- “แรก ๆ ผมเคยเก็บของเก่าอยู่สยาม สแควร์ เคยเที่ยวตระเวนดูหนังกลางแปลงตามงานวัด เคยนั่งรถไฟเล่นขึ้นไปถึงพิษณุโลกเชียงใหม่ เที่ยวไปทุกที่ที่อยากไป พอเงินหมดก็ไปหาเก็บของมาขาย ขายได้ก็เก็บเงินไว้เที่ยว พอมากพอก็ไปเที่ยวอีก อยากเที่ยวไหนก็ไป ไปแบบถูก ๆ”
 - “เรื่องกินไม่ต้องห่วง คนสนามหลวงเขากินง่าย มีแต่คนเอามาให้กิน เขาจัดงานบ่อย บางทีก็มีมูลนิธิอะไรนักก็ไม่รู้ของคนจีน เขาทำอาหารมาแจกประจำ วันไหนไม่มีก็ไปวัด ไปตามงานต่าง ๆ ก็มีกินแล้ว แต่ถ้ามีเงินเยอะก็ซื้อกินบ้าง ไม่อยากหรอกเรื่องกิน”
 - “เรื่องอาบน้ำ ตรงไหนมีก็อาบน้ำก็ไปอาบ ในวัดบ้าง ห้องน้ำบ้าง อาบวันละครั้งก็พอ เช้ามาก็ล้างหน้า ก็เดินทางได้แล้ว ส่วนเรื่องนอน ของผม ไม่เลือก ตรงไหนนอนก็นอน นอนได้หมด... ห้องน้ำทุกที่ รถสุขาก็มี ในวัดก็มี ห้องน้ำเสียตังค์ก็มี สามบาทก็เข้าได้ ถ้ามีตังค์ ส่วนผมจะชอบไปที่วัด สบายดี พระไม่ว่าอะไร” น้ำเกิดตอบ
 - “วันไหนไม่มีตังค์ค่อยทำงาน เก็บโนนเก็บนี้ขาย บางทีก็รับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ใครจะจ้างให้ทำอะไรก็ทำ ตอนไม่มีตังค์ทำได้หมด”
 - “ก็ไม่ค่อยมีอะไร ผมคนเที่ยวไม่ค่อยเจออะไร มีแต่ช่วงชุมนุม ผมก็แห่ไปกับเขาด้วย เข้า ๆ ออก ๆ ไม่ได้ไปประจำ เป็นสีสันชีวิต สนุกอีกแบบ”
 - “ถ้าเป็นไปได้ก็อยากกลับไปอยู่ที่บ้าน สงสัยต้องรอให้เที่ยวเบื่อเสียก่อน เผลอ ๆ ก็ไม่รู้เหมือนกัน อาจจะตายตอนเที่ยวก็ได้ แต่ก่อนตายอยากจะมีโอกาสไปไหว้ศพแม่ก่อน”
 - “ถ้ามีโอกาสกลับบ้านก็จะกลับ...แต่ไม่ใช่ตอนนี้ ตอนนี้ยังไม่อยากไป แต่เดี๋ยวเขาปิดสนามหลวงก็คงจะได้ไป”
 - “วันนี้ว่าจะไปแถวคลองถม ไปดูของเก่าเล่น บางทีเผื่อจะเจออะไรดี ๆ...เผื่อมีใครเขาทิ้งอะไร เขาไม่เอา เราก็จะได้ขอเขา เอามาขายได้ในสนามหลวง”
 - “เราจะไปหลบนอนอยู่ด้านหลังอาคารโรงแรมรัตนโกสิน”
 - “เราก็จะเลือกให้กับคนที่มีความจำเป็น ไม่ได้หวังอะไรแค่อยากจะช่วยเหลือเขา แต่ถ้าไม่เอาเงินมาคืนครั้งต่อไปก็อดเพราะไม่ซื้อสตั๊ดแค่ช่วยเขาไปแต่เขาต้องซื้อสตั๊ด”
 - “เวลาเขาขอกูก็จะกูไม่มาก เขากลัวจะหามาคืนไม่ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นพวกที่มีลูกเล็ก ๆ ต้องไปซื้อนม บางคนก็เอาไปจ่ายค่าปรับเวลาตำรวจจับรถซาเล้ง ส่วนคนที่ขอเงินไปซื้อเหล้ากิน เราไม่ให้ เราดูออก ว่าใครจะขอไปใช้ทำอะไร บางคนเราสงสัยก็ให้ไปเลย บางคนก็ไม่เอาดอก เราเคยให้กู่มากที่สุดครั้งละ 500 บาท เขาเอาไปถี่เอารถมาจากตำรวจ ส่วนมาก จะให้กูครั้งละ 100 - 200 บาท ต้องดูเป็นคน ๆ ไป”
-

-
- “การที่ลุงมาอยู่สนามหลวงได้ เพราะความซื่อสัตย์คนเราต้องซื่อสัตย์จึงจะอยู่ได้...ความซื่อสัตย์ไม่ได้หมายความว่า อยู่สนามหลวงด้วยความซื่อสัตย์ แต่เป็นความซื่อสัตย์ต่อตนเอง และคนอื่น”
 - “เราปลงหมดทุกอย่างแล้ว เราพอใจที่จะอยู่ตามลำพังอย่างนี้ ตื่นเข้ามา ไปขอยาน ตกเย็นไปคุยกับเพื่อน แต่ไม่กินเหล้าแล้วก็เข้านอน แค่นั้นเอง”
 - “เราไม่กินเหล้า แต่เราก็คูยกเขาได้ เวลาเขาให้ช่วยเหลืออะไร เราก็คช่วย”
 - “เราก็กเอาเงินมาหย่อนในกล่องทุกวัน วันละ 10 บาท จะได้สะสมไว้ทำอะไรต่างๆ”
 - “เรามีชีวิตเดียว ตัวคนเดียว ไม่ได้เดือดร้อนใคร ญาติพี่น้องเราก็กไม่มี เขาก็ไม่ได้เดือดร้อนที่เรามาอยู่ที่นี่”
 - “ไปเข้าคิวรับ ที่วัดรอบ ๆ ก็น่าไปนะ ถ้ามีข่าวฟรีก็จะไปจะได้ไม่เสียตังค์ซื้อ”
 - “ตอนนั้นก็เข้ามาอยู่ที่สนามหลวงแล้ว กำลังทำมาหากินอยู่ก็เจอกับพี่หมายที่แรกนึกว่าเป็นผู้หญิงหากิน ก็เลยเข้าไปป้อเขาแต่เขาไม่เล่นด้วย ทำให้ได้รู้จักกัน แล้วก็รู้สึกชอบ ตอนหลังก็มารู้ว่ามีลูกติดมาด้วย 3 คน”
 - “คิดดูสิขนาดมีลูกมาตั้ง 3 คน แล้วเป็นคนเร่ร่อนด้วยยังเลี้ยงลูกมาได้ ยอมรับเลยว่าเขาก็ไม่เบานะ”
 - “พี่หมายบอกว่าขายล็อตเตอรี่ได้เงินดีกว่า พอใกล้วันหวยออกก็จะมาขายล็อตเตอรี่ ขายดีด้วยก็เออลูกมันมาขายด้วย”
 - “มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นกับลูกสาวผม เป็นลูกที่ติดแม่มา ตอนนั้นแกหกขวบ ไอ้แกก็ซี้ไหนก็ยังไม่รู้มันมาจุกลูกผมไปข่มขืน คนสนามหลวงเขารู้กันทั้งหมด มันทำได้กับเด็กหกขวบ ยังไม่พอตำรวจมันมาซ้อม แล้วกล่าวหาว่าผมเป็นพ่อเลี้ยงข่มขืนลูกเลี้ยง ผมไม่ยอมจนถูกซ้อมน่วมไปทั้งตัว แต่ผมก็ยอมถูกซ้อมเพื่อที่จะรอผลตรวจเลือดว่า ผมไม่ได้ข่มขืนลูกสาวจริง ๆ เขาถึงค่อยปล่อยตัวผม แต่ไอ้ความเจ็บปวดทางร่างกายจิตใจมันเรียกคืนมาไม่ได้ แต่มันเจ็บใจจริง ๆ เห็นเราเป็นคนเร่ร่อน ยากจน จะให้ยอมรับว่าเป็นคนร้าย เจ็บทั้งตัวทั้งใจ พุดที่ไรมันโมโหทุกที โดยเฉพาะเวลาคุยกันในวงเหล้า”
 - “การใช้ชีวิตอยู่ที่นี้ก็ดี ไม่ได้ยากลำบากอะไร มันได้อยู่กันเป็นครอบครัว ช่วยกันทำมาหากินตามมีตามเกิด ได้เลี้ยงลูกไปวัน ๆ”
 - “ยังไม่รู้ว่าจะทำยังไงเลยกับการที่สนามหลวงจะปิด ก็เป็นห่วงลูกมันอยู่เหมือนกันว่าจะไปอยู่กันที่ไหน เมื่อก่อนก็เคยประกาศเหมือนกันแต่ก็ไม่เห็นจะปิดเลย”
-

-
- “พี่หยาคลอดลูกหรือมีปัญหาด้านสุขภาพ ก็ขอบัตรสุขภาพที่ทางสมาคมแจก เพื่อเอาไปรักษาที่ศูนย์”
 - “เวลาที่ขาดของเครื่องใช้ ก็จะมาปรับราคาของจากวัดเวลาที่มิงงานบุญ หรือจากสมาคม”
 - “ส่วนใหญ่จะเก็บกระป๋องอะลูมิเนียม ราคาใบละ 50 สตางค์ ก็พออยู่ไปวัน ๆ สนามหลวงมีคนมาเดินมาก หากกระป๋องอะลูมิเนียมได้ไม่ยาก แต่ตอนนี้มีคนเก็บมาก ปริมาณก็น้อยลง”
 - “นอนที่สนามหลวงก็ไม่ต้องไปอายใครเค้า มีคนมานอนเยอะ พอมีเยอะก็เป็นพวกเดียวกัน มานอนเหมือนกัน ก็เลยไม่รู้สึกลาย จะไปนอนที่อื่นก็กลัวไม่ปลอดภัย ยิ่งถ้านอนแถวข้างถนนนะ เดี่ยวนี้ตำรวจเห็นก็จับหมด แต่พอมายู่สนามหลวง เขาก็ไม่ค่อยจะจับเหมือนเมื่อก่อนแล้ว ยิ่งถ้ามิงงานหรือมีพวกประท้วงที่สนามหลวง ก็ยิ่งสนุก คนเยอะ มีเพื่อนอยู่ถึงเช้าทุกวัน”
 - “แต่คนที่มาอยู่ที่นี่ ถึงเขาจะนอนอยู่ได้ แต่ถ้าให้เลือกเขาก็อยากจะอยู่กับครอบครัวเขา วันแต่บางคนที่ไม่ใช่ครอบครัว แต่เขาก็มีเหตุจำเป็นนะ แต่บางทีบางคนที่เคยคุยกัน เขาบอกว่าอยู่ที่นี้ก็ดี สบายใจดี เขาวางั้น บางคนไม่คิดอยากจะกลับบ้านเลย หมายถึงคนที่มีบ้านนะ แต่เขาไม่อยากรากลับ ไม่รู้เป็นเพราะอะไร ส่วนลุง ก็ไม่รู้ว่าไปหวังพึ่งใครเขา ขนาดญาติพี่น้องยังไม่เอาเลย ลุงก็มีสนามหลวงนี่แหละเป็นบ้าน แค่ลุงได้อาศัยนอน อาศัยหนึ่ง ต่อชีวิตลุงไปวัน ๆ ก็พอแล้ว ไม่หวัง ไม่ทำอะไรให้มันต้องลำบากใจอีกแล้ว”
 - “ตอนเย็น ที่นี้เค้าจะมาเล่นกันอย่างนี้แหละ ตาละบายสองบาท พอสนุก บางคนก็มีไม้กระดาน บางคนก็เขียนตารางเอาที่พื้น หาฝาเบียร์มาวางก็เล่นกันได้ เพลินดีนะ”
 - “ตอนนี้สนามหลวงหากินลำบาก ลุงว่าจะลองไปเป็นคนงานก่อสร้างแถวโคราช เพื่อจะเจอลูก ถ้าไม่ดียังไงก็จะกลับมาสนามหลวงใหม่”
 - “ที่นี้มันอยู่ง่าย ไม่ยุ่งยากอะไร ทำงานง่าย ๆ วันไหนไม่มีกินก็ไปวัด เก็บกระป๋องขายอย่างเก๋ายังขายได้เลย มันอยู่ได้ ลุงเลยคิดว่าบางทีถ้าที่โน่นมันไม่มีงานหรือไม่เจอลูกลุงก็จะมาอยู่ที่เหมือนเดิม”
 - “มันเป็นบางอารมณ์ บางทีก็อยากอยู่เฉย ๆ บางทีก็อยากไปทำงาน ชีวิตคนเร่ร่อนอย่างลุงจะเอาอะไรแน่”
 - “เมื่อไหร่ที่ลุงเห็นหน้าลูก แล้วรู้ว่าเป็นอยู่ยังไง ลุงก็จะบอกได้ว่าจะทำยังไง ถ้าอยู่กับเขาได้ ไม่ลำบาก เราก็ออยู่ แต่คงเป็นไปไม่ได้”
-

-
- “ถ้าเจอก็ฟลุ๊คแล้วหนู คนจากกันตั้งแต่เล็ก จะหาที่ไหนก็ยังไม่รู้เลย นี่ไปโคราชก็แค่อยากไปหา
งานทำอย่างอื่นดู ก็คิดไปนั้นแหละว่าจะเจอ แต่ก็หวังนิด ๆ”
 - “ถ้าแก่มากก็ยังไปอยู่วัดนะ”
 - “คิดว่าจะบวช”... “ก็ที่โคราชนั้นแหละ”... “ก็เพื่อมีโอกาสสูงอาจจะได้เจอลูกก่อนตาย”... “ชีวิตคน
เป็นพ่อเป็นแม่ก็อยากจะเห็นว่าลูกเป็นอยู่อย่างไร อย่างน้อยก็ก่อนตายแหละหนู”
 - “ตอนนี้ไม่มีอะไรเป็นหลัก ทางบ้านก็ไม่มีใครรู้ว่าผมไปอยู่ไหน ไม่กล้าบอกเขาว่าตงงาน ไม่
ติดต่อทางบ้านเลย ผมอยู่ที่นี้แรก ๆ ก็ไม่รู้จักใคร เห็นใครมานั่งก็มองเขา พอนานเข้าก็เข้าไปคุย
เห็นสาว ๆ ก็เข้าไปจีบ ก็ได้มาหลายคน ตอนนั้นยังมีเงินจ่ายเขาบ้าง บางคนไม่มีเงินก็เอาได้
ถ้าคุยกันแล้วชะตากัน”
 - “ผมก็อยู่แบบไปวัน ๆ ครับ เข้ามาก็ตื่นสายหน่อย ถ้าสร้างเมาเร็ว ก็ไปทำงานเร็ว งานที่ทำก็มี
หลายอย่าง แต่ก่อนก็เคยเก็บของเก่าขาย แต่ดูแล้วไม่ถนัด พักหลังก็เลยไปรับจ้างเขาขนของ
ตามตลาดบ้าง ตามคลองถมบ้าง ยังมีเงินมาใช้จ่ายไปวัน ๆ”
 - “อาศัยวัดใกล้ ๆ เสียเป็นส่วนใหญ่ในการอาบน้ำ เวลานอนก็จะนอนในสนามหลวง ฝนตกอาศัย
ชายคาดีกรอบแถวคลองหลอด ส่วนการเข้าห้องน้ำก็จะใช้บริการของรถสามล้อสาธารณะซึ่งมาจอด
ที่สนามหลวงทุกวัน เข้าฟรี ไม่เสียค่าใช้จ่ายอะไร”
 - “ไม่ค่อยมีใครชอบนอนในวัดเท่าไร มันทำอะไรลำบาก อย่างจะหาสาว ๆ มาอนเีย ก็ไปใน
วัดไม่ได้ อีกอย่างนอนในสนามหลวงมีเพื่อนคุย อากาศก็เย็น มีอะไรให้ดูตลอดเวลาสบายใจ
นอนในวัดมันวังเวงนะ”
 - “ตอนนี้ผมไม่อยากจะไปสมัครงานที่ไหน ผมอายุ อายุก็มาก คนเคยมีเงินเดือนมาก แล้วไปขงาน
สมัครงาน ขอเงินเดือนให้มาก ใครเขาจะให้ ผมไม่รู้เลยว่าจะมีชีวิตดีขึ้นได้ยังไง อยู่ที่สนามหลวง
ยังดี มีเพื่อนคุย เพื่อนกิน ไปวัน ๆ พอลืมเรื่องเครียด ๆ ไปได้ แต่พออยู่คนเดียว ถ้าไม่นอน
หลับ ก็จะมีเรื่องถึงเรื่องเก่า เหมือนตกนรกเลยครับ”
 - “คิด คิดอยู่ทุกวัน แต่ก็เริ่มไม่ได้ ไม่รู้จะเริ่มอย่างไร แค่อ่านชีวิตรอดไปวัน ๆ ก็ลำบากแล้ว คนที่
ที่เมากันอยู่ทุกวัน ก็เพราะเขาไม่อยากคิดเรื่องเก่า ๆ บางคนห้ามพูดถึงเรื่องที่บ้านก็มี เวลาคุย
กันก็คุยเรื่องสัพเพเหระ การเมืองบ้าง ผู้หญิงบ้าง แบบไม่เครียด ใครหาเงินมาได้ก็มาซื้อเหล้า
แบ่งกันกิน ทุกคนเจอปัญหาเหมือนกัน ถ้าไม่ได้มาเจอที่นี้ไม่รู้จะไปอยู่แถวไหนแล้ว ผมอาจจะ
ฆ่าตัวตายไปแล้วก็ได้”
 - “ถ้าไม่หนักหนาที่ไม่หอรกโรงพยาบาลนะ ใครจะไปบำบัดรักษาฟรีก็ไม่มี ไปแบบอนาถาเขาจะ
ดูแลเราเหรอ อายุเขา นอนพักมันก็หายเอง ถึงคราวก็ตายอยู่ที่นี้แหละ ให้รู้แล้วรู้รอดไป แต่บางที
คนที่มืออาการหนักเขาก็ไปอนามัยกันนะ”
-

ภาคผนวก ข

**ตัวอย่างการจัดประเด็น/กลุ่มความหมายของข้อความสำคัญ
(Themes/Meaning Units and Evidence)**

ตัวอย่างการจัดประเด็น/กลุ่มความหมายของข้อความสำคัญ
(Themes/Meaning Units and Evidence)

ประเด็นหรือ กลุ่มความหมาย	ข้อความสำคัญ
<u>ประสบการณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตเร่ร่อน</u>	
การดิ้นรนทำมาหากิน	“เพราะมันแล้งทำนาไม่ได้...เลยเข้ามาหางานทำในกรุงเทพ” “ได้เงินมา เราก็ให้ป่าที่เราอาศัยเขาอยู่ 3000 ให้เอา 600 ซื้อมะตักน้ำร้อนหม้อไฟฟ้าให้ลูก จำได้ว่าเหลือเงินอยู่ 1800 ตอนมาสมัครงานอยู่หัวลำโพง คิดว่าไม่ทำแล้วงานก่อสร้างเพราะไม่แน่นอนถูกโกงบ่อย ตั้งใจว่าจะไปทำงานในสวนไปเก็บเงาะที่จันทบุรี แต่ไม่มีคนรับ นายจ้างเขาอยากได้คนโสด แต่เรามีลูกอ่อนเขาก็ไม่ยอมรับ จนเงินหมด ไม่มีจะกินเลยต้องเก็บของเก่าอยู่ที่หัวลำโพงก่อนจะไปที่สนามหลวง” “บ้านเดิมลุงอยู่ตรอกบางขวางถนนเจริญกรุง จนมาก แม่ลุงรับจ้างหาน้ำตามสวน พ่อขับสามล้อ พ่อแม่มีลูกมาก มีพี่น้องทั้งหมด 6 คน ลุงเป็นคนี่ 5 หลังจากพ่อแม่ตายก็ออกจากโรงเรียน อายุราว ๆ 14 ปีได้ หนีออกจากบ้านมาอยู่ปากคลองตลาด มาเป็นเด็กเร่ร่อน” “คิดลุงต้องตื่นแต่ตี 5 ทำสวนดูแลรดน้ำต้นไม้ แล้วต้องมาคอยเป็นยามดูบ้านให้เขาตั้งแต่หนึ่งทุ่มถึงเที่ยงคืน เวลานั้นนอนก็แทบจะไม่มี เงินเดือนก็น้อย” “แต่พอเงินหมด ไม่รู้ไปไหนเลย ไปสมัครงานก็ไม่มีคนรับ ส่วนใหญ่ก็เป็นงานรับจ้าง เงินเดือนไม่พอยาไส้ คิดดู คนเคยทำงานได้เงินหลายหมื่น แต่ตอนนี้ไม่มีงาน ไม่มีเงิน เลยสักบาท ไม่รู้จะไปอยู่ไหน ก็มาสนามหลวงนี้แหละ ยังหาเล็กหาน้อยกินได้ อาศัยเขาเนะ ทำให้อยู่ยาวนานกว่าจะยอมรับตัวเอง”

รู้สึกว่าเป็นภาระ	“เขาชอบพูดว่า ทำงานมาเหนื่อยไหนจะต้องดูแลครอบครัว จะต้องดูแลน้องที่ไม่ได้ทำงาน อย่างเรา” “ใคร ๆ ก็ต้องมาทำงานหาเลี้ยงฉัน มีฉันคนเดียวที่ไม่ได้ทำงาน” “ไม่อยากจะเป็นภาระของใครอีกแล้วก็เลยออกจากบ้านมาที่หอซิดเป็นที่แรก แล้วก็มาเจอพี่ซา”
ครอบครัวไม่ยอมรับ	“พี่ ๆ เขาชอบพูดกระทบหาว่าแฟนฉันจะพาคุณไสยมาใส่ตัว เพราะเห็นว่าเขาเป็นคนบุรุษรั้มย์ เป็นพวกเขมร ฉันก็เลยไม่คิดจะไปอยู่ที่บ้านอีก” “หลังจากออกจากบ้านแม่ยาย ลุงก็ไปช่วยน้องชายคุมช่างปลูกบ้านที่บางบอน 3 จนสร้างบ้านเสร็จ น้องสะใภ้ก็ชอบพูดกระทบหาว่า ลุงไม่ขยันเหมือนก่อน พังแล้วมันอีต๊อด ส่วนไอ้ น้องชายลุงมันก็ไม่เต็มใจให้ลุงอยู่ด้วยเหมือนกันนั่นแหละ”
ความวุ่นวายในครอบครัว	“บ้านลุงอยู่ไม่ไกลจากสนามหลวงมากนัก หากจะกลับบ้านก็เดินไปได้ แต่ลุงไม่กลับ บ้านของลุงได้ยกให้หลานชายไปแล้ว ลุงไม่ยอมจะมีอะไร ไม่ยอมเจออะไร และไม่ยอมรับรู้อะไรเลย เพราะที่บ้านมีแต่ความวุ่นวาย มันเป็นเรื่องเล็กๆ น้อย ๆ แล้วมันทำให้รำคาญใจอยู่ทุกวัน”
เหตุการณ์การร้ายในชีวิต	“ป้าจันเคยถูกทารุณกรรมทางเพศ ทำให้อาการสติไม่ค่อยสมบูรณ์แล้วก็ถูกเอามาทิ้งไว้” “ป้าออกจากบ้านตอนอายุ 18 ปี ออกมาเดินอยู่สนามหลวง อยู่ดี ๆ ก็มีตำรวจมาจับ แล้วเขาก็เอाप้าไปไว้สถานสงเคราะห์ไหนก็ไม่รู้ พอออกมาจากสถานสงเคราะห์ ป้าก็มาเร่ร่อนอยู่สนามหลวงอีก เก็บโน้น เก็บนี่ขาย ไปวัน ๆ” “ตอนปี 40 เมียถูกจับข้อหาจำหน่ายเฮโรอีน ติดตลอดชีวิต หลังจากนั้นลุงก็ออกจากบ้านแม่ยาย ลูกลุง 2 คน ก็พลัดแยกกันไปคนละทิศคนละทาง คนโตก็ไปอยู่สุพรรณบุรี ลูกสาวคนเล็กก็ไปอยู่ที่โคราช และไม่เคยพบกันอีกเลย” “ตอนปี 40 นี่แย่มากเลย คนไทยตกงานกันเป็นเบือ ผมก็โดนกับเขาด้วย ตอนนั้นทำใจไม่ได้ เหมือนตกนรกทั้งเป็น โชคดียังมีเก็บอยู่บ้างนิดหน่อย ยังพอประทังชีวิตไปได้หลายเดือน” “ก็คิดดูสิ ทำงานมีเงินเดือนอยู่ดี ๆ วันดีคืนดีก็ถูกปลด ชีวิตตกฮวบ โหวงเหวงเลย ไปไหนไม่ถูก อายก็อาย ไม่กล้าบอกทางบ้าน”

ขาดความสำคัญในครอบครัว	“ก่อนมาอยู่สนามหลวง เคยอยู่กับแม่ ญาติพี่น้องที่บ้านแม่ แม่มีบ้านหลายหลัง แม่บอกว่าจะยกบ้านให้หลังจากแม่ตาย แต่พอหลานซึ่งเป็นลูกของพี่ชายโตขึ้น แม่ก็ให้ความรักกับหลาน จนไม่สนใจผม ผมก็เลยขอไปอยู่ข้างนอกตามลำพังกับแฟน” “เรียนเก่งไปก็เท่านั้น ตอนหลังผมไม่มีกำลังใจจะเรียน เกลียดพอ อยู่ดี ๆ ไปมีเมียใหม่ ผมไม่ชอบ ผมมีแม่คนเดียว ไปเอาใครไม่รู้มาเป็นแม่ผม ผมทนไม่ไหว เลยหนีออกจากบ้าน”
ชีวิตที่ผิดพลาด	“กลับไปทำงานกับเพื่อน ช่วงนั้นก็ฝึกวิชาช่างก่อสร้างไปด้วย ทำอยู่ได้ 3 ปี แล้วก็ลี้ภัยตัวไปอยู่ที่พัทยา...ก็เริ่มมีคนชวนให้ไปปล้นร้านทองอีก...ร้านทองที่ว่าเนี่ย มีสัญญาณกันขโมยด้วยนะ ยังไงผมก็เข้าได้ เพราะเพื่อนคนหนึ่งในแก๊งค์ มันรู้เรื่องไฟฟ้าดี เคยทำงานการไฟฟ้า มาก่อน ส่วนผมจะเข้าทางหลังคา ทำสำเร็จทุกราย” “ผมจำได้ติดตาเลย เพราะผมมีโจทย์เยอะที่บ้าน แม่ไม่สบายอยากจะไปเยี่ยม ต้องเข้าไปแบบหลบ ๆ ซ่อน ๆ ไม่ให้คนเห็น ต้องนัดกับน้องให้มารับ เข้าไปกลางคืน เยี่ยมเสร็จแล้วออกมา นอนค้างก็ไม่ได้ แม่สั่ง น้ำตาแกลไหลใส่มีผม ‘บอกให้เลิก’ ผมเลยเลิก แต่ก็ยังอยู่บ้านไม่ได้ เพราะช่วงเป็นโจรเราอาจเคยเล่นคนอื่นไว้ ลูกหลานเขาที่ร้อเล่นเราคืนต้องมี ผมไม่กล้าอยู่บ้าน เพื่อนรุ่นเดียวกันที่อยู่ในวงการเดียวกับผมตายหมดแล้ว เพราะเขาไม่รู้จักรักการออกนอกพื้นที่ ผมออกนอกพื้นที่เลยรอด” “ทุกวันนี้คิดผิดหมดแล้ว อะไรที่ผิดผมรับโทษหมดแล้ว ผมถึงกล้าเล่าได้ แต่เราต้องอยู่อย่างระแวง เลยไม่อยู่บ้าน กับอีกอย่างชีวิตวัยหนุ่มผมไม่ได้เที่ยว อยู่ในคุกซะนาน มันเหมือนมีอะไรขาดหายไป” “ผมสำนึกผิด ทำงานอยู่ดี ๆ จากเงินเดือน ๆ ละพันกว่า จนเขาขึ้นให้ถึงเกือบสี่พัน ก็รู้ ๆ อยู่ว่าเสียเจ้าของร้านเขาไม่ชอบให้เล่นการพนัน จนเขาตั้งกฎว่า ห้ามเล่นการพนัน พวกเราไม่รักดี ยังหลบเสียไปเล่นโดยเฉพาะช่วงเงินเดือนออก เล่นกันจนค้ำมิด จนถ้าแก้จับได้เลยถูกจับออกทั้งหมด สมแล้วที่ถูกไล่ออก ไม่รักดีก็อย่างนี้แหละ”
ความผิดหวัง	“เราตรอมใจ หมดยาล้ายตายอยาก เราคบกันมาตั้ง 10 ปีคิดดูนะเราให้อะไรเขาหมดทุกอย่าง ขอให้ซื่อสัตย์ต่อกันแค่นั้นเอง แต่พออยู่ดี ๆ ก็ไปมีคนอื่น เรารับไม่ไหวหรอกกับการที่เขาทำอย่างนี้ เราเคยคิดจะฆ่าตัวตาย” “เราก็เดินมาสนามหลวงนี่แหละ มานั่งดูเขาขายของบ้าง มาเที่ยวผู้หญิงแถวนี้แหละ เพื่อจะได้ลืมแฟนเก่า”

ประสบการณ์การใช้ชีวิตเร่ร่อน

การใช้ชีวิต

“จะเข้ามานอนในสนามหลวงตอน 2 ทุ่ม ยกเว้นวันที่มีหนังกลางแปลง”

“เรื่องอาหารการกินก็จะซื้อกินเองแถว ๆ คลองหลอด วันไหนมีงานจะมีคนมาแจก ที่สนามหลวงมีคนมาแจกอาหารบ่อย ไม่ค่อยอดหรอก”

“ทุกวันนี้จะไปตามที่ต่าง ๆ ตามศาลหลักเมืองบ้าง วัดที่มีงาน ไปเอาของมากินมาให้เขาด้วย แล้วก็เดินไปเรื่อย ๆ ตอนเย็นก็ค่อยมานอน”

“พรรคพวกก็จะบอกมาแล้วก็ชวนกันไป ก็ไปรับจ้างเล็ก ๆ น้อยบ้างแล้วแต่ว่าเขาจะมีงานอะไรให้ทำ”

“พี่เจ็ดเขาไม่ให้พี่ทำอะไรหรอก พี่ก็ค่อยอยู่แต่ตรงนี้คอยหุงหาอาหาร มีเพื่อนคนอื่นมากินด้วย พี่เจ็ดแกก็จะไปตามวัดบ้างมีงานจ้าง ที่ไหนมีอะไรให้ทำแกก็จะไป หรือช่วงไหนมีงานอะไรที่เขามาจ้างคนไปทำงานเยอะ ๆ แกก็จะไป”

“... เขาก็จะเอาของมาให้ทำกิน บางทีเขาก็จะเอาสำเร็จมาเลย แล้วก็มากินกันที่นี้บ่อย ๆ”

“ไม่ต้องอาย เขาไม่รู้ว่าเรมานอนสภาพแบบนี้ ผมไปทำงานพอมีเงินติดกระเป๋าแล้วก็เที่ยว และจะไม่ปล่อยตัวให้สกปรก ไม่อยากให้คนเขารังเกียจ”

“เรื่องกินไม่ต้องห่วง คนสนามหลวงเขากินง่าย มีแต่คนเอามาให้กิน เขาจัดงานบ่อย บางทีก็มีมูลนิธิอะไรนักก็ไม่ว่าของใครเขา ทำอาหารมาแจกประจำ วันไหนไม่มีก็ไปวัด ไปตามงานต่าง ๆ ก็มีกินแล้ว แต่ถ้ามีเงินเยอะก็ซื้อกินบ้าง ไม่ยากหรอกเรื่องกิน”

“เรื่องอาบน้ำ ตรงไหนมีก็อาบน้ำก็ไปอาบน้ำ ในวัดบ้าง ห้องน้ำบ้าง อาบวันละครั้งก็พอ เข้ามาก็ล้างหน้า ก็เดินทางได้แล้ว ส่วนเรื่องนอน ของผม ไม่เลือก ตรงไหนนอนก็นอน นอนได้หมด... ห้องน้ำทุกที่ รถสุขาก็มี ในวัดก็มี ห้องน้ำเสียตังค์ก็มี สามบาทก็เข้าได้ ถ้ามีตังค์ ส่วนผมจะชอบไปที่วัด สบายดี พระไม่ว่าอะไร” น้ำเกิดตอบ

“เราจะไปหลบนอนอยู่ด้านหลังอาคารโรงแรมรัตนโกสิน”

“ไปเข้าคิวรับ ที่วัดรอบ ๆ ก็ไปนะ ถ้ามีข้าวฟรีก็จะไปจะได้ไม่เสียตังค์ซื้อ”

	“พี่หมายคลอตลูกหรือมีปัญหาด้านสุขภาพ ก็ขอบัตรสุขภาพที่หมอแจก เพื่อเอาไปรักษาที่ ศูนย์” “นอนที่สนามหลวงก็ไม่ต้องไปอายุใครเค้า มีคนมานอนเยอะ พอมีเยอะก็เป็นพวกเดียวกัน มานอนเหมือนกัน ก็เลยไม่รู้สึกอาย จะไปนอนที่อื่นก็กลัวไม่ปลอดภัย ยิ่งถ้านอนแถวข้างถนนนะเดี๋ยวนี้ตำรวจเห็นก็จับหมด แต่พอมายูสนามหลวง เขาก็ไม่ค่อยจะจับเหมือนเมื่อก่อนแล้ว ยิ่งถ้ามีงานหรือมีพวกประท้วงที่สนามหลวง ก็ยิ่งสนุก คนเยอะ มีเพื่อนอยู่ถึงเช้าทุกวัน” “ตอนเย็น ที่นี้เค้าจะมาเล่นกันแบบนี้แหละ ตาละบาทสองบาท พอสนุก บางคนก็มีไม้กระดาน บางคนก็เขียนตารางเอาที่พื้น หาฝาเบียร์มาวางก็เล่นกันได้เพลินดีนะ” “มันเป็นบางอารมณ์ บางทีก็อยากอยู่เฉย ๆ บางทีก็อยากไปทำงาน ชีวิตคนเราร้อนอย่างลงจะเอาอะไรแน่” “ตอนนี้ไม่มีอะไรเป็นหลัก ทางบ้านก็ไม่มีใครรู้ว่าผมไปอยู่ไหน ไม่กล้าบอกเขาว่าตกงาน ไม่ติดต่อทางบ้านเลย ผมอยู่ที่นี่แรก ๆ ก็ไม่รู้จักใคร เห็นใครมานั่งก็มองเขา พอนานเข้าก็เข้าไปคุย เห็นสาว ๆ ก็เข้าไปจีบ ก็ได้มาหลายคน ตอนนั้นยังมีเงินจ่ายเขาบ้าง บางคนไม่มีเงินก็เอาได้ ถ้าคุยกันแล้วชะตากัน” “ผมก็อยู่แบบไปวัน ๆ ครับ เข้ามาก็ตื่นสายหน่อย ถ้าสร้างเมาเร็ว ก็ไปทำงานเร็ว งานที่ทำก็มีหลายอย่าง แต่ก่อนก็เคยเก็บของเก่าขาย แต่ดูแล้วไม่ถนัด พักหลังก็เลยไปรับจ้างเขาขนของ ตามตลาดบ้าง ตามคลองถมบ้าง ยังมีเงินมาใช้จ่ายไปวัน ๆ” “อาศัยวัดใกล้ ๆ เสียเป็นส่วนใหญ่ในการอาบน้ำ เวลานอนก็จะนอนในสนามหลวง ฝนตกอาศัยชายคาตึกรอบแถวคลองหลอด ส่วนการเข้าห้องน้ำก็จะใช้บริการของรถสามล้อสาธารณะซึ่งมาจอดที่สนามหลวงทุกวัน เข้าฟรี ไม่เสียค่าใช้จ่ายอะไร” “ถ้าไม่หนักหนาที่ไม่หอรกโรงพยาบาลนะ ใครจะไปบัตรรักษาฟรีก็ไม่มี ไปแบบอนาถาเขาจะดูแลเราหรือ อายุเขา นอนพักมันก็หายเอง ถึงคราวก็ตายอยู่ที่นี้แหละ ให้รู้แล้วรู้รอดไป แต่บางทีคนที่มีความทุกข์หนักเขาก็ไปอนามัยกันนะ”
--	---

การหาเลี้ยงชีพ	“ตื่นตีห้าแล้วก็ต้องรีบไปเก็บหาของเก่าขาย เก็บไปเรื่อย ๆ ไปแถวย่านบางลำพู-ถนนข้าวสารบ้าง พอบ่าย ๆ สักสองโมง ก็จะมานั่งเล่นที่อยูริมคลองตลอด แต่ถ้าช่วงไหนที่วัดบริเวณย่านนั้นมีงานวัด มีหนังกลางแปลง ก็จะไปขายกระดาษรองนึ่ง....จะต้องไปจองที่ตั้งแต่บ่ายสองโมง จะมีคนมาส่ง ได้กำไร ผืนละไม่กี่บาท เหลือก็คืน” “พรรคพวกก็จะบอกมาแล้วก็ชวนกันไป ก็ไปรับจ้างเล็ก ๆ น้อยบ้างแล้วแต่ว่าเขาจะมีงานอะไรให้ทำ” “เห็นมีเด็กขายหนังสือพิมพ์ข้างถนน ก็ไปขอเขาขายมั้ง เห็นเขาชัดเจนเท่าได้เงิน มันไม่ยาก ก็ทำมั้ง ตอนนั้นหนังสือพิมพ์เล่มละ 6 สลึงได้” “แรก ๆ ผมเคยเก็บของเก่าอยู่สยาม สแควร์ เคยเที่ยวตระเวนดูหนังกลางแปลงตามงานวัด เคยนั่งรถไฟเล่นขึ้นไปถึงพิษณุโลกเชียงใหม่ เที่ยวไปทุกที่ที่อยากจะไป พอเงินหมดก็ไปหาเก็บของมาขาย ขายได้ก็เก็บเงินไว้เที่ยว พอมากพอก็ไปเที่ยวอีก อยากเที่ยวไหนก็ไป ไปแบบถูก ๆ” “วันนี้ว่าจะไปแถวคลองถม ไปดูของเก่าเล่น บางทีเผื่อจะเจออะไรดี ๆ...เผื่อมีใครเขาทิ้งอะไร เขาไม่เอา เราก็จะได้ขอเขา เอามาขายได้” “พี่หมายบอกว่าขายล็อตเตอรี่ได้เงินดีกว่า พอใกล้วันหวยออกก็จะมาขายล็อตเตอรี่ขายดีด้วย ก็เอาลูกมันมาขายด้วย” “เวลาที่ขาดของเครื่องใช้ ก็จะมีรับบริจาคของจากวัดเวลาที่มืงานบุญ หรือจากหมอ” “ส่วนใหญ่จะเก็บกระป๋องอะลูมิเนียม ราคาใบละ 50 สตางค์ ก็พออยู่ไปวัน ๆ สนามหลวงมีคนมาเดินมาก หากกระป๋องอะลูมิเนียมได้ไม่ยาก แต่ตอนนี้มีคนเก็บมาก ปริมาณก็น้อยลง”
----------------	---

เหตุการณ์ที่เจ็บปวด	“มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นกับลูกสาวผม เป็นลูกที่ติดแม่มา ตอนนั้นแกหกขวบ ไอ้แกก็ไหนก็ไม่รู้มันมาจูดลูกผมไปข่มขืน คนสนามหลวงเขารู้กันทั่วหมด มันทำได้กับเด็กหกขวบ ยังไม่พอตำรวจมันมาซ้อม แล้วกล่าวหาว่าผมเป็น พ่อเลี้ยงข่มขืนลูกเลี้ยง ผมไม่ยอมจนถูกซ้อมน่วมไปทั้งตัว แต่ผมก็ยอมถูกซ้อม เพื่อที่จะรอผลตรวจเลือดว่า ผมไม่ได้ข่มขืนลูกสาวจริง ๆ เขาก็ปล่อยตัวผม แต่ไอ้ความเจ็บปวดทางร่างกายจิตใจมันเรียกคืนมาไม่ได้ แต่มันเจ็บใจจริง ๆ เห็นเราเป็นคนเร่ร่อน ยากจน จะให้ยอมรับว่าเป็นคนร้าย เจ็บทั้งตัวทั้งใจ พุดที่โรมันโมโหทุกทีโดยเฉพาะเวลาคุยกันในวงเหล้า”
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนเร่ร่อน	“ไม่ค่อยได้ไปไหนหรอก ก็เดิน ๆ นั่ง ๆ อยู่แถวนี้ไม่ค่อยได้ไปคุยกับใคร จะไปคุยกะใครเขาได้ ไม่รู้ว่าจะอยู่กับเขาได้แค่ไหน” “ก็ไม่ค่อยได้มีเหตุการณ์อะไรนะ เพราะเราไม่ค่อยจะได้ไปยุ่งอะไรกับใคร” “มีคนชอบป้าเยอะมาก ด้วยความที่ป้าจ๋าเป็นคนพูดเพราะ อ่อนหวาน ยิ้มเก่ง และดูเป็นมิตรกับทุกคนที่พบเห็น เวลาป้าเดินไปไหนมาไหนแถว ๆ สนามหลวง ก็จะมีคนนำอาหาร มาให้เสมอ” “เราก็จะเลือกให้กับคนที่มีความจำเป็น ไม่ได้หวังอะไรแค่อยากจะช่วยเขา แต่ถ้าไม่เอาเงินมาคืนครั้งต่อไปก็อดเพราะไม่ซื้อสตั๊ดแต่ช่วยเขาไปแต่เขาต้องซื้อสตั๊ด...เวลาเขาชอกก็จะมีไม่มาก เขากลับจะหามาคืนไม่ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นพวกที่มีลูกเล็ก ๆ ต้องไปซื้อนม บางคนก็เอาไปจ่ายค่าปรับเวลาตำรวจจับรถซาเล้ง ส่วนคนที่ขอเงินไปซื้อเหล้ากินเราไม่ให้ เราดูออก ว่าใครจะขอไปใช้ทำอะไร บางคนเราสงสารก็ให้ไปเลย บางคนก็ไม่เอาดอก เราเคยให้กุ้มมากที่สุดครั้งละ 500 บาท เขาเอาไปใส่เอารถมาจากตำรวจ ส่วนมาก จะให้กุ้มครั้งละ 100 - 200 บาท ต้องดูเป็นคน ๆ ไป” “เราไม่กินเหล้า แต่เราก็คุยกะเขาได้ เวลาเขาให้ช่วยเหลืออะไร เราก็ช่วย... เราเอาเงินมาหย่อนในกล่องทุกวัน วันละ 10 บาท จะได้สะสมไว้ทำอะไรต่าง ๆ” “ตอนนั้นก็เข้ามาอยู่ที่สนามหลวงแล้ว กำลังทำมาหากินอยู่ก็เจอกับพี่หมายที่แรกนี่กว่าเป็นผู้หญิงหากิน ก็เลยเข้าไปป้อเขาแต่เขาไม่เล่นด้วย ทำให้ได้รู้จักกัน แล้วก็รู้สึกชอบ ตอนหลังก็มารู้ว่า มีลูกติดมาด้วย 3 คน”

สัมพันธภาพในครอบครัว	“คนที่บ้านเขารู้แล้วว่าผมมาอยู่ที่สนามหลวง และได้มาบอกข่าวพี่เจ็ดว่า แม่ได้เสียแล้ว อยากให้ไปอยู่ที่บ้าน ทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่บ้าน ไม่ต้องออกมาอยู่สนามหลวง.....ตอนกลับไปอยู่ที่บ้านแม่ ผมก็คาดการณ์ว่าแม่จะยกบ้านให้ตามสัญญา แต่ปรากฏว่า ในพินัยกรรมแม่กลับยกบ้านให้หลาน ลูกพี่ชาย ผมเสียใจมาก แต่บรรดาพี่ ๆ ก็บอกให้อยู่ที่บ้านไปก่อน โดยให้ผมทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่าง ล้างรถให้ญาติพี่น้อง แลกกับเงินค่าตอบแทนนิดหน่อยและอาหารที่ประทังชีวิตไปวัน ๆ”
ปลง	“แม่เราอยู่สนามหลวงแบบนี้เรา เราก็มีความสุข ไม่ต้องไปเจอการเอารัดเอาเปรียบของพวกนายจ้าง ทำงานอย่างนี้ก็สนุกดี เรามีอาชีพเป็นของเรา คอยตระเวนไปตามงานวัดขายกระดาษปูลู่นั้น ก็ได้เงินดี พอใช้ชีวิตอยู่ได้” “วันไหนได้มากก็มาก วันไหนได้น้อยก็น้อย แค่ออ้อยกิน” “ถ้าจะไปรับจ้างคนอื่นก็ไม่ทำแล้ว เช็ด...ก็ทำงานแบบนี้เก็บเงินไปเรื่อย ๆ” “วันไหนไม่มีตังค์ค่อยทำงาน เก็บโน่นเก็บนี่ขาย บางทีก็รับจ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ใครจะจ้างให้ทำอะไรก็ทำ ตอนไม่มีตังค์ทำได้หมด” “การใช้ชีวิตอยู่ที่นี้ก็ดี ไม่ได้ยากลำบากอะไร มันได้อยู่กันเป็นครอบครัว ช่วยกันทำมาหากินตามมีตามเกิด ได้เลี้ยงลูกไปวัน ๆ” “แต่พอลงมาพบกับบรรยากาศนั้นแล้ว ลุงรู้สึกไม่อยากจะกลับไปเห็นไปรู้อะไรในบ้านอีกเลย ลุงเลยยกบ้านให้หลาน มาขอใช้ชีวิตอยู่อย่างนี้ในสนามหลวงดีกว่า” “ถ้าลุงจะตายอยู่ที่สนามหลวง มันก็ไม่แปลกอะไร เพราะลุงมีชีวิต มีความสุขอยู่ที่นี่” “แต่ก็ดี ไม่ต้องสิ้นเปลืองเงินไปหาซื้อบ้านที่อยู่อาศัย อยู่ที่นี่ก็สบายใจ” “ที่นี้ดีที่สุดแล้วสำหรับผมและแฟน ในตอนนี้ อย่างน้อยก็ยังเป็นตัวของตัวเอง” “อย่างน้อยที่นี่ก็มีคนที่ผมรู้จักและจริงใจกับผม ผมอยู่ที่นี่แล้วสบายใจ” “การใช้ชีวิตอยู่ที่นี้ก็ดี ไม่ได้ยากลำบากอะไร มันได้อยู่กันเป็นครอบครัว ช่วยกันทำมาหากินตามมีตามเกิด ได้เลี้ยงลูกไปวัน ๆ”

	“อนาคตของลุงคือ “วันนี้” ถ้าวันนี้ลุงสบายใจ ไม่ต้องคิดอะไร ลุงก็มีความสุข แค่นี้ก็พอแล้ว ใครจะไปรู้ว่าพรุ่งนี้จะเป็นยังไง เรารู้แต่ว่า วันนี้เราจะเป็นยังไง ก็พอแล้ว” ครั้งหนึ่ง ตอนเด็กมากแล้ว ลุงทำงานมาเหนื่อยมาก พอได้นั่งลงนะ มันเกิดความรู้สึกถึงโล่งอย่างบอกไม่ถูก มันคลายหมดเลย ความเหนื่อยทั้งวันหายไปหมด คิดดูนะลมพัดเย็น ๆ ข้างหน้าก็เป็นวัง มันเหมือน “สวรรค์” เลย”
ความคาดหวัง	“ถ้ามีเงินมากพอก็จะได้ไปเช่าบ้านอยู่ แต่ไม่ได้หวังว่าจะมีกินร่ำรวยเหมือนคนอื่นเขา” “คิดว่าจะบวช”... “ก็ที่โคราชนั่นแหละ”... “ก็เผื่อมีโอกาสลุงอาจจะได้เจอลูกก่อนตาย”... “ชีวิตคนเป็นพ่อเป็นแม่ก็อยากจะเห็นว่าลูกเป็นอยู่อย่างไร อย่างน้อยก็ก่อนตายแหละหนู”
ความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลง	“ตอนนี้ก็หนักใจอยู่ไม่รู้ว่าจะไปอยู่กันที่ไหน แต่ก็เข้าใจว่าเขาจะพัฒนา....ให้มันดี ใครเขาจะให้เรามาอยู่ได้ตลอด” “ไม่อยากไปอยู่หรือที่สถานอะไรพวกนั้น ไม่อยากแยกพ่อ แยกแม่ แยกลูก แล้วมันก็ไม่อิสระ แล้วก็รู้ว่าเขาจะคิดยังไง สมัยนี้คนเราไวใจกันยากจะตาย” “ที่จะมีเรื่องกลุ้มใจก็เป็นเรื่องของการปิดสนามหลวงนี่แหละ แต่ก็ยังนึกไม่ออกว่าจะไปอยู่ที่ไหน จะให้ไปอยู่บ้านใครเขาก็ไม่ได้หรอก” “ยังไม่รู้ว่าจะทำยังไงเลยกับการที่สนามหลวงจะปิด ก็เป็นห่วงลูกมันอยู่เหมือนกันว่าจะไปอยู่กันที่ไหน เมื่อก่อนก็เคยประกาศเหมือนกันแต่ก็ไม่เห็นจะปิดเลย”
เป็นเสมือนบ้าน	“แต่ฉันก็รู้สึกที่นี้เหมือนบ้านฉันนะ” “ที่นี้เหมือนเป็นบ้าน มันมีความสุขดี ไม่มีอะไรมันก็อยู่ได้”

ความเป็นอิสระ	“ไม่อยากไปอยู่หรือที่สถานอะไรพวกนั้น ไม่อยากแยกพ่อ แยกแม่ แยกลูก แล้วมันก็ไม่อิสระ แล้วก็ไม่ว่าเขาจะคิดยังไง สมัยนี้คนเราไวใจกันยากจะตาย” “ที่นี้ดีที่สุดแล้วสำหรับผมและแฟน ในตอนนี้ อย่างน้อยก็ยังเป็นตัวของตัวเอง” “แรก ๆ ผมเคยเก็บของเก่าอยู่สยาม สแควร์ เคยเที่ยวตระเวนดูหนังกลางแปลง ตามงานวัด เคยนั่งรถไฟเล่นขึ้นไปถึงพิษณุโลกเชียงใหม่ เที่ยวไปทุกที่ที่อยากไป พอเงินหมดก็ไปหาเก็บของมาขาย ขายได้ก็เก็บเงินไว้เที่ยว พอมากพอก็ไปเที่ยวอีก อยากเที่ยวไหนก็ไป ไปแบบถูก ๆ” “ตอนที่เขากวาดล้างคนจรจัดตอนโน้น ลูกก็หนีไปอยู่บ้าน พอซาลงก็มาใหม่” “ผมเป็นห่วงก็แต่แฟนผม ไม่อยากให้มาตกระกำลำบากด้วยเลย บอกให้แกไปอยู่กับแม่แกก็ไม่ไป” “ตอนนี้ผมไม่อยากไปสมัครงานที่ไหน ผมอายุ อายุก็มาก คนเคยมีเงินเดือนมาก แล้วไปของาน สมัครงาน ขอเงินเดือนให้มาก ใครเขาจะให้ ผมไม่รู้เลยว่าจะมีชีวิตดีขึ้นได้ยังไง อยู่ที่สนามหลวงยังดี มีเพื่อนคุย เพื่อนกิน ไปวัน ๆ พอลืมเรื่องเครียด ๆ ไปได้ แต่พออยู่คนเดียว ถ้าไม่นอนหลับ ก็จะมีมานั่งนึกถึงเรื่องเก่า เหมือนตกนรกเลย” “คิด คิดอยู่ทุกวัน แต่ก็เริ่มไม่ได้ ไม่รู้จะเริ่มอย่างไร แค่อ่านชีวิตรอดไปวัน ๆ ก็ลำบากแล้ว คนที่นี้ ที่เมากันอยู่ทุกวัน ก็เพราะเขาไม่อยากคิดเรื่องเก่า ๆ บางคนห้ามพูดถึงเรื่องที่บ้านก็มี เวลาคุยกันก็คุยเรื่องสัพเพเหระ การเมืองบ้าง ผู้หญิงบ้าง แบบไม่เครียด ใครหาเงินมาได้ก็มาซื้อเหล้าแบ่งกันกิน ทุกคนเจอปัญหาคล้ายกัน ถ้าไม่ได้มาเจอที่นี้ไม่รู้จะไปอยู่แถวไหนแล้ว ผมอาจจะฆ่าตัวตายไปแล้วก็ได้”
ยอมรับสภาพ(4)	“เราปลงหมดทุกอย่างแล้ว เราพอใจที่จะอยู่ตามลำพังอย่างนี้ ตื่นเข้ามาไปขอทาน ตกเย็นไปคุยกับเพื่อน แต่ไม่กินเหล้าแล้วก็เข้านอน แค่นั้นเอง”

เงื่อนไขในการกลับมาใช้ชีวิตเร่ร่อน (4)	“อยู่บ้านในครอบครัวตัวเอง แต่ดูเหมือนเป็น “คนอื่น” “ชีวิตไม่มีค่า” เลียบอกกับแดงว่าจะออกไปอยู่สนามหลวงตามเคย....ทั้งที่อยู่บ้านตัวเองก็ควรจะมีสิทธิ์อยู่อย่างเจ้าของ แต่กลับต้องมาทำงานเล็ก ๆ น้อย ๆ แลกเงินจากญาติพี่น้องของตัวเอง” “ที่นี่มันอยู่ง่าย ไม่ยุ่งยากอะไร ทำงานง่าย ๆ วันไหนไม่มีกินก็ไปวัด เก็บกระป๋องขายอย่างเก่ายังขายได้เลย มันอยู่ได้ ลุงเลยคิดว่าบางทีถ้าที่โน่นมันไม่มีงานหรือไม่เจอลูกลุงก็จะมาอยู่ที่นี่เหมือนเดิม”
เงื่อนไขในการออกจากชีวิตเร่ร่อน (4)	“ถ้าเป็นไปได้ก็อยากกลับไปอยู่ที่บ้าน สงสัยต้องรอให้เที่ยวเบื่อเสียก่อน เผลอ ๆ ก็ไม่รู้เหมือนกัน อาจจะตายตอนที่เที่ยวก็ได้ แต่ก่อนตายอยากจะมีโอกาสไปไหว้ศพแม่ก่อน....ถ้ามีโอกาสกลับบ้านก็จะกลับ...แต่ไม่ใช่ตอนนี้ ตอนนี้ยังไม่อยากไป แต่เดี๋ยวเขาปิดสนามหลวง ก็คงจะได้ไป” “แต่คนที่มาอยู่ที่นี่ ถึงเขาจะนอนอยู่ได้ แต่ถ้าให้เลือกเขาก็อยากอยู่กับครอบครัวเขา” “ตอนนี้สนามหลวงหากินลำบาก ลุงว่าจะลองไปเป็นคนงานก่อสร้างแถวโคราช เพื่อจะเจอลูก ถ้าไม่ดียังงี้ก็จะกลับมาสนามหลวงใหม่” “เมื่อไหร่ที่ลุงเห็นหน้าลูก แล้วรู้ว่าเป็นอยู่ยังงี้ ลุงก็จะบอกได้ว่าจะทำยังไง ถ้าอยู่กับเขาได้ ไม่ลำบาก เราก็ออยู่ แต่คงเป็นไปได้”
เงื่อนไขในการดำรงอยู่ในชีวิตเร่ร่อน(4)	“เรามีชีวิตเดียว ตัวคนเดียว ไม่ได้เดือดร้อนใคร ญาติพี่น้องเราก็ไม่มี” “บางคนที่เคยคุยกัน เขาบอกว่าอยู่ที่นี้ก็ดี สบายใจดี เขาวางั้น บางคนไม่คิดอยากกลับบ้านเลย หมายถึงคนที่มียานะ แต่เขาไม่อยากรับ ไม่รู้เป็นเพราะอะไร ส่วนลุง ก็ไม่รู้จะไปหวังพึ่งใครเขา ขนาดญาติพี่น้องยังไม่เอาเลย ลุงก็มีสนามหลวงนี่แหละเป็นบ้าน แค่ลุงได้อาศัยนอน อาศัยนั่ง ต่อชีวิตลุงไปวัน ๆ ก็พอแล้ว ไม่หวัง ไม่ทำอะไรให้มันต้องลำบากใจอีกแล้ว”

ภาคผนวก ค

1. แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก
2. แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล
3. แบบบันทึกการถอดความและการให้รหัสความหมาย
4. แบบบันทึกภาคสนาม

แนวคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึก

แนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล สร้างขึ้นจากวัตถุประสงค์และแนวคิดของการวิจัยที่ต้องการ ศึกษาประสบการณ์การดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน เพื่อทำความเข้าใจการให้ความหมายการดำเนินชีวิตของคนเร่ร่อน โดยแนวคำถามสามารถยืดหยุ่นได้ตามบริบทและสถานการณ์ในการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยจะลงพื้นที่เพื่อคลุกคลีกับกลุ่มตัวอย่างในการดูแลช่วยเหลือในบทบาทของนักพัฒนา ทั้งนี้เพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคย และเกิดสัมพันธภาพอันดี มีความไว้วางใจในการสนทนา อันจะช่วยให้การเก็บรวบรวมข้อมูลไปด้วยความราบรื่น สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ข้อมูลและแนวคิดที่สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยจะสามารถพัฒนาแนวคำถามในเชิงลึกและซับซ้อน เพื่อให้ได้ประเด็นที่เป็นแก่นแท้ของการศึกษาต่อไป โดยแนวคำถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

1. ขั้นเริ่มสนทนา

ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการแนะนำตนเอง และชี้แจงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยพูดคุยซักถามเรื่องทั่วไป เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และขออนุญาตจดบันทึก และบันทึกเสียง หากผู้ให้ข้อมูลไม่อนุญาตให้บันทึกเสียงผู้วิจัยจะไม่บันทึก การสัมภาษณ์เรื่องทั่ว ๆ ไปมีแนวคำถามดังนี้

- 1) ปัจจุบันอายุเท่าไร
- 2) สถานภาพสมรสเป็นอย่างไร
- 3) พักอยู่ที่นี้มานานเท่าใดแล้ว
- 4) ภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดไหน
- 5) จบการศึกษาระดับใด
- 6) ปัจจุบันประกอบอาชีพอะไร

2. ขั้นเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษา

ผู้วิจัยใช้แนวคำถามกว้าง ๆ ในประเด็นที่สนใจศึกษา เน้นการให้เล่าเรื่องราวของชีวิต โดยมีแนวคำถามดังนี้

- 1) ช่วยเล่าประสบการณ์ในอดีตก่อนที่มาใช้ชีวิตอยู่ที่นี้
- 2) ช่วยเล่าประสบการณ์การดำเนินชีวิตประจำวันขณะอยู่ที่นี้ว่าทำอย่างไร
- 3) ความสัมพันธ์กับคนเร่ร่อนที่อยู่ที่นี่เป็นอย่างไร
- 4) เมื่อมีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น หรือมีปัญหายุ่งยากในการดำเนินชีวิต ทำอย่างไร
- 5) ประสบการณ์เหล่านี้มีผลต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างไร
- 6) ความคิดความรู้สึกต่อการใช้ชีวิตที่นี่เป็นอย่างไร
- 7) ความต้องการ และความคาดหวังในชีวิตเป็นอย่างไร

3. ขั้นปิดการสนทนา

ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลซักถามหรือกล่าวตอบในสิ่งที่ต้องการพูดเพิ่มเติม โดยมีแนวคำถามดังนี้

1) เรื่องราวที่เราได้คุยกันในครั้งนี้ มีอะไรอีกหรือไม่ที่คุณยังไม่ได้เล่าหรืออยากเล่าเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ

2) คุณมีข้อสงสัย หรือประเด็นใดที่ต้องการจะซักถามผู้วิจัยหรือไม่ กรุณาพูดตามความรู้สึกของคุณ

จากนั้นผู้วิจัยกล่าวขอบคุณผู้ให้ข้อมูล พร้อมทั้งสรุปประเด็นที่สนทนาในครั้งนี้ และนัดหมายการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป

แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล

ผู้ให้ข้อมูลคนที่.....

นามสมมุติ.....

เพศ.....

ศาสนา.....

อายุ.....ปี

ระดับการศึกษา.....

เร่ร่อนครั้งแรกเมื่ออายุ.....ปี

เร่ร่อนในสนามหลวงนาน.....ปี

ภูมิลำเนา.....

สมาชิกในครอบครัว.....

สถานภาพสมรส.....

อาชีพก่อนมาเร่ร่อน.....

อาชีพในชีวิตเร่ร่อน.....

รายได้ต่อวัน.....

สถานที่นอนประจำ

1.....

2.....

3.....

ปัญหาการดำเนินชีวิตประจำ และสุขภาพ

.....

.....

.....

.....

ประวัติการมาเร่ร่อน โดยสรุป

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบบันทึกการถอดความและการให้รหัสความหมาย

หมายเลขผู้ให้ข้อมูล.....

วันที่บันทึก.....เวลา.....

นามสมมุติ.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

บันทึกการสังเกตทั่วไป.....

.....

.....

.....

.....

บรรทัด	เนื้อหาการสัมภาษณ์	รหัสความหมาย

แบบบันทึกภาคสนาม

หมายเลขผู้ให้ข้อมูล.....

วันที่บันทึก.....เวลา.....

นามสมมติ.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ความคิด ความรู้สึก เหตุการณ์ ปัญหา การแก้ไข

[illegible]

ภาคผนวก ง

1. เอกสารหนังสือสมัครเข้าเป็นอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสระชน
2. ประวัติผู้สมัคร แนบท้ายหนังสือ

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
20131

6 กรกฎาคม 2551

เรื่อง ขอสมัครเป็นสมาชิกอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสชน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ประวัติผู้สมัคร

เรียน นายกสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสชน

ด้วยข้าพเจ้า นายวรากร ทรัพย์วิระพรรณ กำลังศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาการวิจัย
พฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ณ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ขณะนี้
กำลังทำวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก เรื่อง “เส้นทางที่เลือกเดินของคนเร่ร่อน : การศึกษาเชิง
ปรากฏการณ์วิทยา” ซึ่งศึกษากับบุคคลเร่ร่อนในพื้นที่สนามหลวง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการให้ความหมายการเลือกดำเนินชีวิตบนเส้นทางเร่ร่อน ของ
คนเร่ร่อน รวมถึง เพื่อค้นหาแก่นสาระชีวิตของคนเร่ร่อนเหล่านั้น

อนึ่งผู้วิจัยทราบว่า สมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสชนได้มีประสบการณ์ในการทำงาน
ช่วยเหลือคนเร่ร่อนสนามหลวงมาเป็นเวลากว่า 5 ปี มีความสนิทสนมและคุ้นเคยกับคนเร่ร่อนใน
สนามหลวงเป็นอย่างดีจนเป็นที่ประจักษ์ของผู้พบเห็น ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการวิจัยนี้สามารถ
เข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้ในเวลาอันรวดเร็วและกลมกลืนกับการทำงานของสมาคม ฯ ข้าพเจ้าจึงขอ
สมัครเป็นสมาชิกอาสาสมัครสมาคมสร้างสรรค์กิจกรรมอิสชน โดยหวังว่าการวิจัยในครั้งนี้จะเป็น
ช่องทางหนึ่งที่ได้สะท้อนความคิด ความรู้สึกของคนเร่ร่อนในสนามหลวงที่แท้จริง ให้ปรากฏต่อ
สาธารณชน อันเป็นการร่วมกันแก้ไขปัญหาทางสังคมร่วมกันในเชิงวิชาการ

จึงเรียนมาเพื่อทราบ และโปรดพิจารณาดำเนินการต่อไป จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(นายวรากร ทรัพย์วิระพรรณ)

ประวัติส่วนตัวสำหรับการสมัครเข้าเป็นอาสาสมัคร

ชื่อ - นามสกุล

วรากร ทรัพย์วิระพรรณ

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์

สถานที่ทำงาน

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2543	ส. บ. (สาธารณสุขศาสตร์) จาก มหาวิทยาลัยบูรพา
พ.ศ. 2546	วท. ม. (จิตวิทยาการให้คำปรึกษา) จาก มหาวิทยาลัยบูรพา
ปัจจุบัน	กำลังศึกษาปริญญาเอก สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ณ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การฝึกอบรม / ศึกษาดูงาน

พ.ศ. 2543	ศึกษาดูงานด้านสาธารณสุขและสุขภาพจิตที่ประเทศเกาหลีใต้
พ.ศ. 2545	ศึกษาดูงานด้านจิตวิทยาการให้คำปรึกษาที่ประเทศออสเตรเลีย
พ.ศ. 2546	ฝึกอบรมการเป็นผู้ให้การปรึกษาด้านเพศศาสตร์ศึกษา
พ.ศ. 2547	ฝึกอบรมปฏิบัติการ “ศิลปะบำบัด”
พ.ศ. 2546, 2547, 2548	ฝึกอบรมปฏิบัติการ “ดนตรีบำบัด”
พ.ศ. 2550	ฝึกอบรมปฏิบัติการ “การปรึกษาทฤษฎีโปรแกรมภาษาประสาทสัมผัส” NLP; Short Intervention for Therapy and Counseling Workshop Advanced NLP Counseling Workshop
พ.ศ. 2551	ฝึกอบรมปฏิบัติการ “การปรึกษาผู้ที่มีภาวะบอบช้ำทางจิต” Trauma: Psychological Impact and Counseling Intervention Workshop

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20131

โทรศัพท์ 038-102111, 038-102076

089-8113398

โทรสาร 038-393251

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล

นายวรากร ทรัพย์วิระปกรณ์

วันเดือนปีเกิด

วันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2516

สถานที่เกิด

อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

สถานที่อยู่ปัจจุบัน

4/55 อาคารมีชัย ฤชุพันธุ์ ห้อง 232 ถนนเนตรดี

ตำบลแสนสุข อำเภอเมืองชลบุรี

จังหวัดชลบุรี 20130

ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน

อาจารย์ประจำ

สถานที่ทำงานปัจจุบัน

ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี 20131

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2543

ส.บ. (สาธารณสุขศาสตร์)

จากมหาวิทยาลัยบูรพา

พ.ศ. 2546

วท.ม. (จิตวิทยาการให้คำปรึกษา)

จากมหาวิทยาลัยบูรพา

พ.ศ. 2553

วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์)

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ